Den uforbederlige bibliotekar
Niels Jensen

Kritik og Antikritik

Udkom 1787-96.

Mere om tidsskriftet og link til anmeldte bøger på:

https://danskforfatterleksikon.dk/1850tit/0194/sknr194254.htm

---

Udarbejdet 2024 af Niels Jensen

Kritik og Antikritik

eller

Anmeldelser og Bedømmelser

af

de nyeste indenlandske Skrivter.

Udgiven af et Selskab.

Sine ira et studio, qvorum
caussus procul habes.

Syttende Hefte,

fra, d. 7 April til d. 13 October 1795.

Kjøbenhavn 1795.
Trykt hos Sebastian Popp, og paa hans Forlag.

Kritik og Antikritik.

No. 1.

den 7 April 1795.

Kritik.

(1.)

Forsøg til en Udsigt over de skjønne Videnskabers Skiæbne i Sverrige, af Jens Kragh Høst; tilskrevet min Ven, Hr. Mag. Lidbek i Lund.

Kiøbenhavn, trykt hos J. F. Schulz, 1794.
54 S. i 8.

Endskiønt denne lærerige Afhandling kun faa Gange er særskilt aftrykt for Venner, og ellers staaer i Minerva's October-Stykke S. 13-65: saa er dog dens Indhold desmere en udførlig Anmældelse værd, da dens vittige og lærde Hr. Forf. derved giorde det første Skridt til tvende nys forenede Søstre-Nationers nærmere litterariske Bekiendtskab med hverandre. Læsere, som i Minerva ville eftersee nogle af de her i Anmældelsen udmærkede Steder, ville desletere kunne finde samme; da i det særskilte Aftryk S. 3 er Minerva's 4de Binds S. 13, og S. 54 der er 64. Efter at have fremsat, at poetiskt Udtryk var de første skiønne Aanders Veltalenhed; da førend Bogstavernes Opfindelse ingen vigtige Sandheder og Leveregler kunde huskes uden Stavelsemaal, som tillige foranledigede

Sprogenes beqvemmere Former, samt mangfoldige Talemaader og passende Biord til Hovedbegreberne, — begynder Hr. Høst med den allerældste Finske Nation, som tillige med Joterne eller de Danskes Forfædre, deels nomadiserede i det nuværende Sverrige, indtil Gøtherne trængde dem stedse længere og længere til Norden over Kolmore-Skoven. At Endeel af hiin store Nation, som Ihre holdt for Taciti Sviar, dreve Handel, røber endnu Staden Kalmars Navn, som paa Finskt hedder Handelsmand. Og at de 3 omtalede Nationer i nogle hundrede Aar maae have levet i megen indbyrdes Forbindelse, røber vort Fælleds-Biord stor, som ei kan formodes af Gøtherne at være optaget uden daglig Omgang; og dersom endog Finnerne skulde have optaget Ordet af Gøtherne, eller ogsaa af Joterne, røber det dog altid de 3 Nationers nærmeste Forbindelse. Da det Finske Sprog ogsaa endnu haver nogen Poesie, hvorom der i det Mindste haves 5 latinske Afhandlinger (1766 78) af Prof. H. Gabr. Porthan i Aabo: saa ønsker Anm. at opmuntre sin Ven til, at han, ved patriotiske Svenskes Foranstaltning, i Fremtiden ogsaa i Nordia vil behage at lære os mere om hiint Sprogs nuværende poetiske Cultur; da i det Mindste nogle Finske Folkeviser vel kunne fortiene at oversættes af Svenske og Danske Digtere.

Odin indførde i det nuværende Sverrige sin Folkestammes Gothiske Sprog; som ei kan have været meget forskielligt fra Joternes siden saakaldte Danska Tungu, som indbefattede det gamle Norske, vi nu kalde Jislandskt, og i Norske og Danske Stæder er blevet ligesaa meget

omdannet, som det nyere Svenske. Hvor megen Forandring endog begge disse Sprogets nyere Hovedgrene have undergaaet, raaber dog det Slægtskab, som endnu efter nogle hundrede Aars Skilsmisse bestaaer imellem vore Søstresprog, at Svenske og Danske ere Halvbrødre, som forstaae hverandre: men at ikke engang de gamle Sasser, der kaldes Plat-Tydske, ere os ligesaa nær beslægtede; endskiønt der, for 3000 Aar siden, vel kan have været noget Slægtskab imellem Jyternes og Sassernes Stammefædre. Hiin daglige Erfaring bør da opmuntre os Danske til, flittigere at lægge os efter det Svenske Sprog, som for os saa let er at lære; samt omhyggeligere at bekymre os om den Svenske Litteratur, hvoraf der i de almeennyttigste Videnskaber deels kunde læres mere, end af endeel Tydske Bøger, som ofte alt for overilende oversættes i vort Sprog. Ville vi, foruden vore Nationale Digte, ogsaa moere os med udenlandske: saa opregner Hr. Hest S. 34-50, saa mange gode Svenske Digte, at der i det Mindste er værdt, tilligemed saa mange Tydske at læse dem, hvis Sprog meget lettere kan læres; og hvilke deels snarere kunde haves, dersom Søstre-Nationerne vilde begynde paa mere udbredte Handels-Forbindelser. — Dog Anm. bør nu følge sin Vens chronologiske Orden i Skrivtet.

Saa meget end Anm. af Odins Slaviske Førstetitel Wodn er overbeviist om, at den Gothiske Folkestamme, han bragde til Sverrige, ligesaavel som den Sassiske Stamme, en senere Første bragde til Elv- og Weser-Landene, maatte have lært gode Indretninger og Kunster af saadan en ældgammel dyrked Folkestamme som den

Sla-

Slaviske allerede var for 3000 Aar: saa bliver dog Runernes Gothiske Oprindelse paa nye desmere tvivlsom for ham, jo mere han betænker, at de Voldsmænd, som trængde Finnerne til Norden, ei ville have meddeelt dem deres Skrivt; men at det er rimeligere, at de søgde at lære Runernes Brug af de Finske Handlende i Stæderne. Rigtigt nok skal Bibel-Oversætteren Ulfla i 375 have opfundet en Skrivt til sit Gothiske Sprog; og saadan Skrivt maa da vel af Krigsfolkene have været anseet for Runa eller Hemmelighed, siden dog Venantius Fortunatus i 560 kjendte dette Nordiske Ord: men hvorledes skulde vor Gothiske Odin allerede have bragt disse Runer til Norden? Efter Taciti Bog om Germanerne vides ikke det Mindste om en seenere Folkevandring til Norden, hvorved Runerne fra Sønden havde kundet blive Finnerne bekjendte: men at disse sidstes Runo-Skrivt, med Burgunderne og Langbarderne, som rimeligviis vare Joter og fra Finske Grændser, kunde komme til Italien, er mere troeligt. Og dette bliver det desmere, naar vi betænke, at Runo-Stavene, som indeholde de ældste Finske Stridssange og andre ottefødede Vers, endnu findes i de længst bortliggende Finske Stæder; samt i Nærhed af de ældste Finske Handelstæder, ved Sigtuna i Upland og Kalmar i Smaaland, ogsaa i de nordligere Finske Søegrændselande Helsingland og Medelpad; vel ogsaa i Södermanland: men ikke i Wester- og Øster-Gothland, som Gothernes egentlige Rige, hvor der vare færre Finske Handelsstæder. Maaskee er endog Navnet selv, som Gotherne gave disse Suome, dersom vi antage det for Findere og ikke for Finner, hvilket

skal

skal betyde Sumpeboere, et Beviis mere, at hine skrivtløse Krigsmænd erkiendte de snilde Suome for Opfindere.

Om nu end de ældgamle Gother selv have bragt Runarskrivt til Norden, eller om deres snilde Odin først tilsneg sig Finnernes Skrivekunst tilligemed sammes Troldmandskunster, og siden bildte sine Krigsfolk ind, at han selv var alle disse Kunsters Opfinder: saa bliver den Gothiske Digtekunsts første Optrin alligevel det samme, som Hr. Høst fremsætter S. 9; da rimeligviis de 12 Kongß-Runær eller øverste Præster, som fra Odins Tid indtil vort 8de Aarhundrede forestode Upsala-Templet, digtede alle de historiske Krigs-Sange, hvis Indhold ere Odins og hans Ynglingers Gierninger, først som Drottar, og siden som Konungar. Da siden Fylkis-Konungarne betoge hine Præstedrottar deres Myndighed, antog allerede den tredie, Eisteen Beli, som siden herskede tilligemed Digterkongen Ragnar Lodbrog, 10 vittige Skalde ved sit Hof, hvilke da opreisde de forrige Kongß-Runærs Tab. Men saasnart Jisland var blevet opdaget, og de vittigste Gother der opdroges, rimeligviis ved den forrige Præste-Stands Afkom: forøgede de unge Skalde deres Sprogkundskab ved Angelske Høiskoler, hvorfra Konungarne kaldede dem til Hoffet, hvis Sprog de begyndte at blandes med noget Angelskt, S. 13 f. Hr. H. misbruger her et Navn fra en meget senere Tid. Først efter at Anglerne havde blandet deres Sprog med det Normanske-Franske, begyndte de at skrive Englisch isteden for Anglisch.

Da Monkene ved smagløs Læsning havde fordærvet deres Disciplers Smag, indførde omsider

sider Hofdigteren Einar Skulason i 1150 det slemme Riim i Svensk=Gothiske Digte; og saa uddøde ogsaa Skaldene, den sidste Hofskald hos Birger Jarl i 1265 var Sturle Thordson. Først her begynder Dalin sin Vitterheds Historia i Svea Rike, og S. 16=31 følger Hr. H. denne lærde Fører. Siden Korstogene sendte Svenske Adlige deres Sønner til Paris og Rom; og fra hvert Land bragde disse fremmede Ord, Talemaader og Vendinger med. Endnu mere end Korstogene, havde allerede den sorte Død berøvet Sverrige dets Indbyggere; og saa maatte nu Stadboerne blandes med Nederlandske og Tydske Haandverkere, som gjorde Sprogets Reenhed den største Skade, ligesom i Danmark. Imidlertid haves fra denne Tid det ypperlige Skrivt Konunga= oc Hofdinge=Styrelse, som formodes af Rigs=Marskalken Torkel Knutson at være skrevet for hans Myndlinger, Kong Magnus Ladulas's Sønner, S. 18. Om denne Tid skreves ogsaa den store Riim=Chrønike, og omtrent 130 Aar efter denne den mindre; som begge fortsattes ved mange forskjellige Rimere.

Fra denne Tid af tales imellemstunder om Humanitæters Dyrkelse, og anføres den Mærkværdighed S. 17, at Karl Knutson som Rigs=Marskalk og Gesandt til Warschev, med en smuk latinsk Tale, som de Polske Herrer ei kunde besvare, saaledes beskiæmmede disse, at de først fra denne Tid begyndte at lægge Vind paa Latinitæten. Hvad her ellers siges S. 19 f. at mange Svenske, for det Græske Sprogs Skyld, studerede i Leipzig, Wittenberg (ikke Wirtemberg) Prag og Køln, er ikke fyldestgiørende. Vel kunde her egentligen ei forlanges andet, end det Svenske

Sprogs

Sprogs Historie, i hvor vidt det ved det Græske og latinske Sprogs Dyrkelse blev forskiønnet eller beriget med nye Vendinger: men derom findes her intet Spor. De philologiske Studeringer selv angaaende, er det beklageligt, at disse aldrig blomstrede saa meget i Sverrige som i Danmark; endskiønt hiint Land allerede ved Gustav I's Omhu fik nogle Gymnasier med Lectores i Veltalenheden, som vi endnu ikke have i Tvillingsrigerne, og aldrig have havt uden for Odense; thi Sorøe-Akademiet er jo kun stiftet for Adelige. Hiin de flittige Svenskes Mangel paa berømte philologiske Skrivter udlede vi af deres Mangel paa betydelige Samlinger af ældgamle Classikere, uden hvilke Fliden ei kan udrette stort. Havde Gustav Adolf anskaffet disse Viisdoms-Kilder for hvert Gymnasium, saa vilde den lærerige Læsning have gavnet Nationen mere, end hans grusomme Krig mod Brandenborgerne og Saxerne. Eller havde end den lærde Christine vildet opreise hiin Mangel, saa vilde hun ogsaa mere have fremmet hendes Nations litterariske Oplysning, end ved at kalde udenlandske Lærde ind, som betragtede den Svenske Nation som taalmodige Faar, der for deres Skyld lode sig flaae. — Det var ogsaa Fordom hos Gustav Adolf, blot at lægge Godser til Universitætet, isteden for at give Gymnasierne rigeligere Fonds; endskiønt vi ellers med Fornøielse tilstaae, at Lærerne i Upsala frem for mange Hundrede andre Universitæt-Lærere altid have fortjent Kongernes Understøttelse. — Men, hvad som mere end alt andet røber Gustav Adolfs Skiønsomhed at befordre Læsning, er hans Stiftelse til 400 Arks aarlige Oversættelse og Trykning. (Ved at

lade

lade ældgamle og nyere Skrivter oversætte, gavnede ogsaa Richelieü de Franske i sin Tid, og Kaiserinderne Elisabeth og Katharine II deres Russer). Men hvilke vare hine paa Svenskt oversatte nyttige Skrivter? Burde ikke en fuldstændig Fortegnelse over dem, samt litterariske Efterretninger om nogle, og især om Sprogets Berigelse derved, udarbeides som et betydeligt Hovedstykke i den Svenske Litteratur-Historie?

Først S. 28 fandt Hr. H. Anledning til at tale om det østlige eller Storførstendømmet Finland; fordi Gustav I. først i 1627 stiftede et Gymnasium i Aabo. At Nationen skjønnede paa denne Lærdoms-Anstalt, sees af de der Studerendes Tal, da der i Førstningen vare Tusinde. Staden fik da ogsaa i 1646 sit Universitæt, med en Bogsamling af Gustav Adolfs Plyndringer, som han lod foretage i Katholske Klostere i Tydskland. Men alle følgende Konger giorde intet videre for Lærdommens Udbredelse i Finland. Der kan altsaa hidtil siges meget lidet om denne Nations philosophiske Styderingen, samt om dens Smag i skiønne Videnskaber og Kunster. Men udarbeider Hr. H. i Fremtiden sit Forsøg udførligere, saa vente vi noget mere Foldestgiørende om Aabo's Professorer i Veltalenheden og Historien, især om de nyere; hvis Fortienester bør udmærkes.

At Konger, naar de pønse paa Krig, og agte Tapperhed for Nationens høieste Ære, ikke fremme Humanitæten, indseer enhver, som ei er forblindet af Krigsmands Galenskab. Under saadanne Konger sukkede den Svenske Genius næsten altid; især fra 1601 indtil 1790, hvilken sidste Krigs dybe Saar endnu ikke ere lægede.

Kun

Kun den eneste Christine havde kundet foraedle Nationen til Musernes Elskere, dersom hun ikke havde agtet Udlændinge høiere end sin egen Nation. Men til Opreisning for denne maatte en Tydsk Dronning, den store Franske Fredriks Søster Lovise Ulrike, i 1753 stifte et Svenskt Vitterheds-Akademie, som Svenske Konger aldrig havde tænkt paa. Dette de Vittiges Samfund virkede da med forenede Bestræbelser for den Svenske Genius's sande Ære; som vel Gustav III i 1786 søgde at ophøie, ved at forbinde Historiens Granskninger med Sprogets og de skiønne Videnskabers mersommere Studium: men Krigens Furie lod ikke de vittige Hoveder faae Stunder til at offre for deres lykfaliggiørende Muser. For og efter dette Tids-Mellemrum virkede dog ogsaa tre private Vitterheds-Sælskaber, i Stokholm, Upsala og Gothaborg, til samme Diemeed, S. 44 f. I Forbigaaende maa Anm. her beklage, at hverken Gustav eller noget Sælskab tænkde paa at udsætte Præmier for gode Oversættelser af ældgamle og nyere Veltalenheds-Mønstre. Thi netop herpaa have de Svenske Mangel, S. 53. Gyselig er den Sum, Gustav øslede bort for et Svenskt Opera-Theater, som dog ikke saa meget var efter Nationens Smag, som egentligt Skuespil, S. 39. Fra 1773 til 1792 kostede hiin Opera-Stads Nationen over 2 Millioner, S. 36-39. Hvormeget havde disse Summer kundet gavne Læsningens og Smagens Udbredelse i Sverrige og Finland, dersom Pengene vare blevne mellem Nationens Hænder!

Da Hr. Höst, fra Vitterheds-Akademiets Stiftelse indtil de nyeste Aaringer, S. 45-50 udmærker de bekjendteste Svenske Digteres Fortienes

tienester; og tillige S. 37-42 de betydeligste Skuespil og Operaer, som fra 1773 til nu tryk-des og opførdes i Stokholm og nogle andre Stæ-der S. 40: saa agter Anm. det for nok, at have henviist Læserne til disse Steder, som i Minerva ere S. 55-60, og 47-52. Nationens politiske og litterariske Talere opregner han S. 52. (Minerva S. 62.) Skulde Nationens Repræ-sentanter atter faae Lov til, offentligen at tale Nationens Sag: saa vil det da være værdt, ogsaa for Veltalenhedens Skyld at læse Stokholms-Posten; som ellers ogsaa for dens litterariske Efterretninger fortiener at anbefales alle Danske, som ville glædes ved vore Svenske Brødres Frem-gang i Oplysning og Vittighed, ligesom de saa længe have fremlyst os i de almeennyttigste Kund-skaber og Videnskaber.

(2.).

Beskrivelse og Afbildning af Telegraphen, eller den i Paris nys opfundne Corre-spondents-Maschine, af et Øienvidne; oversat (af Tydskt.)

Kiøbenhavn, trykt hos Matthias Seest, (paa Abr. Soldins Forlag,) 1794. 1 Ark i 8. m. 4 Kobbere, hvoraf 2 vise Maschinens Stilling, saavel naar den er i Gang, som naar den hviler, og 2 fremstille Cha-rakterernes Bemærkelse, samt den hele Beret-ning fra Lille i saadanne Characterer.
Koster 1 Mk. 4 ß.

Saadanne Opfindelser, hvorved Mennesket paa een Gang giør et Fremskridt, som forhen holdtes for umueligt, ere det herligste Syn for alle

alle dem, som troe Guddommens Forsyn. Thi det er ikke det, hvad Mennesker med Muldhvarps-Begreber kalde Tilfælde, naar kun eet eeneste Skridt mangler til en vigtig Opfindelses Iverksættelse, og dette eeneste Skridt alligevel ikke skeer af de vittigste og virksommeste Mænd. Saaledes gik det i mange hundrede Aar med Chinesernes Krudt-Opfindelse, indtil den af Araberne blev anvendt til Skud; saaledes med den meget lettere Anvendelse af udskaarne Bogstaver til at giøre Indtryk med, som allerede forend Josephs Tid i Egypten brugdes i Signeter, og som dog alligevel først Tydskeren Johan Fust begyndte, i enkelte Bogstaver at anvende til mangfoldige Bøgers Aftrykning og Formerelse. Ild-Signalernes Brug til i Krigstider at give Vennerne Efterretninger, som ikke lige saa snart og trygt ved Buder kunne sendes til Vedkommende, kiendte allerede Perserne; og Krigs-Skibene havde for længe siden deres aftalede Signaler, som bestode i visse Flaggers og Lygters Høiening og Synkning: men Opfindelsen ved Signalskud og Raqveter at meddele Vedkommende fuldstændige Efterretninger i et aftalt Chifre-Sprog, bekiendtgiorde først i 1620 Haandlægen Thibourel i Pont a Mousson, med Kobberstikkerens Appier-Hanzelet's Hielp. Denne Opfindelse giorde Consistorialraad Bergstræsser i Hanau først i 1785 den store Brunsvigske Hertug Ferdinand opmærksom paa, at denne dermed lod giøre nogle Forsøg; efter at en vis Hooper i London i 1774 havde giort lignende Forslag, hvis Iverksættelse ikke vides noget om. Siden skreves i 1789 og 90, saavel i Mynchen som i Turin, om samme snareste Correspondents

med

med Langtfraværende: men om Iverksættelsen hørdes ingensteds det Mindste, indtil den Franske Chappe 1794 af National-Conventen fik de store Summer bevilgede, som saadan en Krigs-Correspondents i Førstningen kostede. Hofraad Bøkman i Karlsruhe bekiendtgiorde siden, at han, ved en simplere Indretning, med 120 Gylden kunde udrette det samme, hvortil de Franske anvendte 6000 Livres: men om de Franske siden have iverksat deres Krigs-Correspondents paa lettere Kaar, vides hidtil ikke. Imidlertid er nu denne ældre Opfindelse, hvis Anvendelse til Krigs-Correspondents allerførst en Franskmand havde foreslaaet, omsider fuldstændigen bleven iverksat ved Franske; og Tydskerne have hidtil ikke havt Gavn af deres Indsigter i Sagen. Hvorimod de trøste sig med det litterariske Beviis, at denne Opfindelse ikke er ny. Maaskee vilde Englænderne have udført Hooper's Forslag, dersom ikke det talrigste Hof, samt Stikkepengene for at samle Stemmer til Krigens Fortsættelse, havde berøvet dem Midlerne til saa bekostelige Foranstaltninger. Desuden attraaede Borgeren Chappe ingen Belønning; men de nu værende underkiøbelige Englændere skiønne paa ingen anden Belønning end Rigdom. De Franskes Skarpsindighed haver ogsaa snart indseet, at Correspondents-Maschiner kunne blive ligesaa gavnlige for store Kiøbmænd, som for Generaler og Krigs-Collegia: men saa meget have hverken Englændere eller Tydske udvidet deres Tankekreds. — Anm. agter det for at være nok, her af sine historiske Optegnelser at have givet Læserne nogen Beretning om Tingens Opfindelse, som nu Tydskerne saa gierne vilde giøre den ædlere Nation stri-

skildig. Men her at ville giøre Udtog af den korte Beskrivelse S. 9-12, vilde være Tidsspilde; da dog aldrig nogen Beskrivelse kan blive saa tydelig, som Tegninger. Og da Hr. Forlæggeren haver bekostet disse stukne i Kobber, bliver det vel for alle Videlystne det rigtigste Middel, selv at betragte Maschinens Indretning; samt at giøre sig bekiendte med de 70 Charakterer, formedelst hvilke saa vigtige Efterretninger kunne gives. At der for hvert stort og lidet Bogstav ere opfundne 2 forskiellige Charakterer, er just det som desmere kan forvilde Uvedkommende, som ei skulle forstaae Efterretningen. Her i den 3die Kobbertavle er d udeladt, hvilket vel er Kobberstikkerens Skyld. I Skrivtet selv er det besynderligt, at de forekommende Franske Linier ere rigtigen trykte: men det Danske med den sædvanlige Skiødesløshed, at Scribenterne ei giøre Forskiel imellem Eet- og Fleer-Tallet. Den slemmeste Trykfeil, S. 8, L. 9 nedenfra, „tilstrækkeligen," isteden for utilstrækkelige, giør Stedet næsten uforstaaeligt.

(3.)

Om det Musikalske Skuespil. Et Brev til Hr. Prof. Rahbek i Anledning af hans Dom over den røde Hue.

Khavn. Trykt hos C. F. Holm. 1794. 32 S. i 8. Koster 8 ß.

Enhver Musikelsker vil være Forf. forbunden for dette Stridsskrivt, som røber baade hans øvede Pen og hans Kyndighed i den Sag, han har foretaget sig at afhandle. Det er i en sielden Grad overbevisende og belærende, og indeholder mangefoldige

foldige smukke Anmærkninger. Prof. Rahbek havde paastaaet, at Musik til Nonsens aldrig kunde være virkelig god Musik, og sagt, at det virkelig gode Syngespil havde ingen varmere Ven end ham. I Almindelighed ere Digterne meget tilbøielige til at tillægge sig og deres Texter Æren for al den Kraft og Behagelighed, som Tonekunsten forstaaer at tilveiebringe. Af Digterens Fortræffelighed skal Componistens Fortræffelighed være ganske afhængig. Vor Forf. forsvarer Musikens Ære imod Poeternes Prætensioner. Og efterat han har spurgt Prof. R., hvor han skal tage det virkelig gode Syngespil fra? giennemgaaet Tingen med ham fra de ældste Tider af, forkastet hans Autoriteter, og viist Lærebøgers og Systemmageres Uovereensstemmelse med Praxis og Erfarenhed, beviser han paa en meget tilfredsstillende Maade, at Theatermusiken i samme Grad har tiltaget i Fuldkommenhed, som Poesien har aftaget. Han lader ikke Autoriteter, men Grunde og Erfaring, afgiøre Sagen; og Anmelderen maa for sin Deel tilstaae, at han meget ofte har hørt den meest fortryllende Musik til de jammerligste Texter. At den tænkende Forf. ikke nedværdiger Poesien, begribes letteligen; kun vil han, at den ikke maa tilegne sig en Andeel, som den ikke har, i Musikens og Syngespillets høieste Virkning, Skiønhed og reen Velbehag. Skriftet er Capelmester Schulz helliget.

Antikritik.

I Anledning af Recensentens Hr. N Bedømmelse om min, over Sal. Prindsesse Sophia Frederiks

derika holdte og udgivne Minde-Tale (See Kritik og Antikritik No. 47. d. A.) finder jeg mig beføiet til, at underrette ham om den Bemærkelse af det Udtryk: ædelste, i hvilken det i alle Sprog tages. Det er da noksom bekiendt, at slige Superlativer bruges som en Tale-Figur, til at betegne en udmærket Grad af den Tings Fuldkommenhed eller Ufuldkommenhed, man vil beskrive. Ingen, som kiender noget til Rhetorik, vil derfor tage disse Superlativer i en udelukkende Forstand. Recensenten selv synes jo at giøre Forskiel, imellem Ordet taget i streng, og mindre streng Bemærkelse, hvilket Slutnings-Ordene i hans Recension vise. Havde jeg sagt den eeneste ædelste blant Dannegvinder, da havde jeg grovelig feilet imod Sprogbrug og Sandhed. Ogsaa havde jeg talt urigtigt, hvis jeg havde kaldt hende den ædelste ved Siden af andre nævnede Danne-Qvinder. Thi derved havde jeg givet Anledning til med Rette at ansees som ubillig og uhøflig mod andre, i det jeg vilde smigre hende, eller nu rettere hendes Efterlevende. Hvad man altsaa, efter antagen og gieldende Sprogbrug siger: denne eller hiin er en af vore værdigste, lærdeste, dueligste Mænd: en af vore huusligste, ømmeste Mødre, o. s. v. uden at man derfor vil have andre udelukte fra samme Berømmelse, det vil jeg have sagt om vor salige Prindsesse, med de Ord: hun var den ædelste blant Dannegvinder, uden derfor at udelukke andre lige ædle. Det maatte synes ufornødent at forklare dette rhetoriske Udtryk saa vidtløftig. Imidlertid bør jeg ansee det som fornødent, deels for at fralægge mig den Mistanke, at jeg — som Recens. deraf synes at ville udlede — skulde have smigret saa grovelig, at erklære den salige Prindsesse for

den

den eeneste ædle, der ikke havde sin Lige; smigret saa fornærmeligt for en elsket Kongel. Familie, som tvivlede jeg om, at Hun havde sin Lige i samme ophøiede Familie, deels og for at kunne sige Recensenten, at det Udtryk: ædelste blant Dannequinder, er rigtigt, modsat hans Paastand, at det ikke er rigtigt; og at det ikke var enthusiastisk Varme — som han ironice behager at kalde det — der styrede min Pen. Den øvrige Bedømmelse om Talens Indholder vel kort, mod de andre bedømte Taler at regne; thi den bestaaer ikkun i de faa Ord: at den er grundig og skriftmæssig; men desmere smigrende for mig. Thi veed Recensenten, det jeg vil troe, hvad, og hvor meget der hører til, at en Religions-Tale kan fortiene Navn af grundig og skriftmæssig: saa har jeg intet mere at ønske, end at den maatte ansees fra samme Side af andre kyndige Læsere, som af Recensenten. Hansen.

* * *

At Hr. Prof. Hansen, med Flere, anser det for Veltalenhed, i offentlige Religions-Taler for en blandet Hob, at bruge Ord og Talemaader, tagne i en uegentlig og for de Fleste uforstaaelig Bemærkelse, kan være mig ligegyldigt; men dette veed jeg og kan bevise, at denne Afvigelse fra Ordenes egentlige Forstand har ofte givet Anledning til megen Misforstaaelse, og opvakt mange Trætter. Angaaende Prof. Hs. Misfornøielse med Recensionens Korthed, da klager han her ubillig; thi den er kun 4 Linier kortere end Recensionen over Biskop Balles Tale, der er en halv Gang større end Profess., og følgelig havde den gode Biskop langt større Aarsag at klage over Korthed, end Prof. H. Det jeg skrev, at Prof. Hs Tale var grundig og skriftmæssig, har jeg skrevet efter Overbevisning. R.

Kritik og Antikritik.

No. 2.

den 14 April 1795.

Kritik.

(4.)

Tanker, som Meningerne angaaende disse Tiders vigtige Tildragelser have givet Anledning til; opsatte af en læg Dansk Mand. Første Deel, forfattet om Vinteren og i den derpaa følgende Vaar af Aaret 1793. Trykt i Khavn. Aar 1794 hos N. Christensen. 438 S. i 8vo. Koster 5 Mk. 8 ß.

Hvis om Bogen vilde blive vel optagen, samt om den bifaldes saaledes, at den kan stifte Nytte eller ikke, har Forf. givet os 2de Titelblade; eet som til et fuldbragt Værk, i Tilfælde at den forkastes; et andet til 1ste Deel, i Tilfælde at den bifaldes, da vi kan vente 2den Deel. Rec. har med Agtsomhed igiennemlæst og upartisk prøvet Skriftet, og fundet det efter sin fuldkomneste Overbeviisning ei allene læseværdigt, men endog lærerigt for vore Tiders Trang. Forf. er os aldeles ubekiendt, men det er nok, at Skriftet viser han er ingen letsindig Ungdomsmand, ingen uerfaren Sprænglærd, ingen Egoist; men en i Statsvidenskaben heel erfaren, i Nationernes Historie og Nyeres lærde Skrifter vel bevandret Mand. Han er en ivrig, men ei bi-

gottisk eller intolerant Christen; en Menneskeven, der hader og foragter ingen, ønsker alles Vel; men elsker og agter især flittige Bønder, tappre Soldater og retskafne Præster. Disse sidste havde Rec. gierne ønsket ei vare blevne nævnte; thi dette kan let paadrage hans Bog Foragt, ham selv Navn af overtroisk og dum, og de i vore Tider saa forhadte Præster tusenfold Ulempe, vnde Paadigtelser og Spot, hvis denne aabenhiertige Bekiendelse skulde komme vore unge Revolutions- og Reformations-Genier for Øine. Manden holder den Monarkiske Regiering for den bedste, den Aristokratiske for taalelig, og den Demokratiske for den værste, ja for impractikabel, efterdi et reent Demokratie er umueligt, saasom Almuen kommer aldrig til at regiere; men visse dristige og sig selv fremstikkende Mænd vil altid drage Regieringen til sig.

Skiønt vi saaledes i det Hele med Overbeviisning bifalde Hr. Forfs. grundige, beskedne og velmenende Afhandling, saa have vi dog adskilligt at erindre imod nogle af hans Sætninger, hvor han enten forekommer os ikke aldeles fri for Fordomme for den Regierings Form, han ellers med god Grund anseer for den bedste, som, naar han beskriver Monarkierne, altid forudsætter en gudfrygtig og fornuftig Konge, og i Demokratierne synes stedse at finde enten ukyndige eller egennyttige Regenter, uagtet hans Sætning er, at man altid skal sammenligne et godt Monarkie med et godt Demokratie; eller hvor han ikke har forklaret sig tydelig nok, skiønt han i det Hele har søgt at giøre sig tydelig.

Vi vil følge ham Skridt for Skridt, uden Tilbageholdenhed giøre vore Erindringer, og fremsætte

sætte vore Tvivl, for at give ham Anledning til i den følgende Deel, som vi med Længsel see i Møde, at igiendrive vore Indvendinger, og oplyse vore Tvivl eller Missforstaaelser.

Det første, som møder os, er en Forestilling af 2de nye beboede Lande, hvor Indbyggerne i det eene blot lægge sig efter Agerdyrkning, i det andet lægge de sig tillige efter Industrie og indenrigs Handel. Og da ingen af disse Lande kan udvide sine Grændser, eller formere sine Marker og Enge, eller veed at drive udenrigs Handel med Fødevare, saa troer Forf., at Folkeformerelsen vilde i Tiden saaledes tiltage, at de ikke alle kunde faae Rum eller finde Føde, samt at ⅓ eller ¼ Deel maatte omkomme af Hunger. Men her undres vi over, at en Mand, der saa sikkert forlader sig paa Forsynet, kan falde paa denne Frygt. Thi dersom dette havde Sted, da vilde Jorden, hvis Grændser langt mindre kan overstiges, for mange hundrede Aar siden bleven for snever, og en Mængde Mennesker omkomme fra Aar til Aar af Hunger, hvilket dog ikke skeer eller er i Almindelighed af den Aarsag skeet, skiønt der have været Tider, da Folkemængden har været større end nu. Vel har der været Tider og Lande, som her i Norden, hvor Folkemængden har været saa stor, at mange have maattet vandre ud af Mangel paa Føde. Men hvoraf reiste sig denne Mangel? Sandelig allene deraf, at de ikke forstod eller ikke gad dyrket Jorden, men vilde leve af den mageligere Fædrift, Jagt, Fiskerie og Rov. Følgelig vare de selv Skyld i deres Trang. Historien lærer os til samme Tid at kiende mindre, men veldyrkede, Lande at ernære en større Folkemængde. Rec. veed, hvad herimod kan indvendes.

des. De mange Krige og Søefarten, vil man sige, formindske noksom Folkemængden paa Jorden i Almindelighed; Men dette skeer da efter Forsynets Bestyrelse, og det samme Forsyn vil vist og vide paa anden Maade at sætte Grændser for en alt for stor Formerelse i de Lande, hvor ingen Krige eller Søefart have Sted.

Saasnart Folkemængden har stærk tiltaget i et Land, saa mener F., at de nødes til at indgaae Forbindelser og maae oprette en Stat, og naar dette er skeet, ophører den fuldkomne Lighed iblant dem. Og deri kan vi ikke andet end give ham Ret. Vi have sagt, at Forsynet vist vil mage det saa, at Jorden til ingen Tid faaer flere Indvaanere, end den kan føde; men derimod give vi F. fuldkommen Ret, at et Rige kan faae for mange Indbyggere; men det er da Regieringens Skyld, som haver til sin Krigsmagt rapset for mange Fremmede sammen, eller tilladt for mange udenlandske Ædere Indgang. F. laster S. 69 med Rette, at man i vore Dage taler og skriver saa haanlig om Fædrenes ænge og faa, og sine egne flere og større Kundskaber; thi hvad havde vi vel vidst, dersom vi ikke havde deres Grund at bygge paa?

Den Beskrivelse, som F. giver paa de 3de Hovedregierings Former, nemlig den Monarkiske, Aristokratiske og Demokratiske, og paa de af disse sammenblandede, er uimodsigelig rigtig, ligesom og enhver af disse kan blive despotisk. Naar Regenten eller Regenterne vige af fra Lovene, misbruge og fordreie dem, give Dommerne Vink, hvorledes der skal dømmes, eller forandre Lovene hveranden Dag ved nye Decreter og Forordninger, saa handle de despotisk. Dette kan skee, og

noget

noget lignende vilskee under enhver menneskelig Regiering. I Monarkier har man aldrig havt Aarsag til at anklage for Guds Dom christelige og kloge Konger for reen Despotisme; Thi ved en eeneste aabenbar despotisk Handling skulde han tabe sit hele Folks Kierlighed, og dette var for meget tabt og alt vovet. Men Collegierne og de høie Embeds-Mænd kan langt snarere vove despotiske Handlinger, dersom de ei frygte for Gud; thi for Folket kunde de ikke frygte, saasom de giøre alt i Kongens Navn, og kunne let, saa tit de ville, betiene sig af muelig Indflydelse paa Retterne. Man har længe skrevet og skreget imod Proprietærernes Birkeret, saasom man har troet, at den af dem skabte Dommer ikke uden Frygt for Efterstræbelse torde dømme dem imod. Deraf er maaskee det gamle Ordsprog: Amtmænd tabe sielden deres Sag ved Underretterne, og Collegierne sielden deres ved Høiesteret; men Kongen taber som oftest sin private Sag mod en Undersaat for alle Retter, fordi ingen Undersaat vover at gaae til Doms med sin Konge, uden han er overbeviist om sin fuldkomne Ret.

Det er uimodsigelig sandt, som F. siger, at Øvrigheden er beskikket af Gud, og at den, som sætter sig imod Øvrigheden, sætter sig imod Guds Anordning; Men det er ligesaa sandt og skriftmessigt, at enhver anden Mand, som troeligen har fulgt Forsynets Veie og Førelse, ogsaa i sin Stand, Kald og Plads, er beskikket af Gud, og hvo, endog den høieste, der uden lovlig Aarsag fortrænger en saadan Mand, endog den ringeste, fra sin lovlige Bestilling og Velfærd, handler imod Guds Anordning.

Al Regiering, siger Forf. har (bedre sagt: bør have) det Almindelige Bedste til Diemeed. Men det have Regenterne, saavel af det ene som andet Slags, ikke altid for Øine. Saavel i Republiqverne, som i Monarkierne, søge mange Regenter, paa Undersaatternes Sveds og Blods Bekostning, kun at mætte deres Herskesyge, at giøre sig et stort Navn og udvide deres Rigers Grændser, eller at samle Rigdomme, som de kunne fortære i deres Vellyster. Var ikke det første, hvor skulde der da have været saa mange Krige til i Verden? Og var ikke det sidste, hvor skulde da Gielden og Skatterne være blevne saa umaadelige i alle Lande? Man undres, hvor Bataviens utællelige Rigdomme ere blevne af, da der nu klages over Gield, og man forbauses over Britaniens umaadelige Gield ved Siden af dette Lands umaadelige Skatter. Fs. Mening om Stemmernes Upaalidelighed i et Demokratie kan ikke negtes; men naar han S. 99 siger: under andre Regieringsformer kan det vel hænde sig, at uværdige Folk undertiden faae Statens Roer i Hænde; men i Demokratiet vil det stedse skee, saa er den sidste Sætning stridende imod Natur og Erfaring. Der kan undertiden i Demokratier, om ikke med den Paalidelighed, som i andre Stater, blive valgte og ere blevne valgte duelige og gode Folk. Og maae der end ofte blive slette Folk valgte, saa kan de ikke skiule sig saa længe, eller saa let finde Barmhiertighed som i et Monarkie, hvor der er kun een at giøre Regnskab for, som let bevæges til Skaansel af sine Yndlinger, der kan være af Forbryderens Familie eller Venner; eller som i et Aristokratie, hvor Skielmen neppe kan have faaet Sæde i Regieringen, uden

han

han maa være i Familie eller Svogerskab, eller staae i anden Forbindelse med sine Medregenter. Overalt vil man finde, at den slette Regents eller Medregents begangne Uret er allene imod den fattige eller uformaaende Undersaat, og hvor kan han i de 2de Regieringsformer faae Forbryderen afstraffet? Han skal meget meer, ved at søge sin Ret, udsætte sig for en større Ulykke, og miste Ære og Velfærd. Imidlertid tilstaaer Rec., at han meest ynder den monarkiske Regieringsform, naar Monarken er christelig og forstandig, forstaaer at vælge sit Raad og andre høie Embedsmænd, holder sine Collegier inden Grændser, at de ei tilsnige sig Herredømmet og lade Monarken blot beholde Navnet, forbyder al nyemodens og indvikler Finantz-Regnskab, hvor een og samme Ting anføres paa 10 Steder, lader samme være saa offentlig som mueligt, og kalder Bedragerne til strængt Ansvar; thi da er samme uimodsigelig den lykkeligste og bedste Regieringsform af alle. Bliver der Strid imellem Folkeklasser, da kan en Eenevolds Regent, som ikke hører til nogen Classe, bedst adskille Trætten, som Hr. F. rigtig anmærker.

Raynals Paastand, som F. anfører og giendriver S. 128, at Haandværksmænd ikke skulde betale Skat, er meget urimelig, thi Raynals Grund herfor gielder og om Bonden. Og hvo skulde da bære Statens Byrder? Rec. veed ingen uden Embedsmænd; men da disse ere for Borgerens og Bondens Skyld, saa er det og billigt, at de lønne dem.

F. har Ret, at Folket kan ikke forandre den eengang antagne Regieringsform, saalænge Regieringen holder sin indgangne Forpligtelse; men

bryder

bryder den samme, saa har Folket Ret til at giøre Forandring; dog kan ingen Regiering siges at have brudt sin Contract eller overtraadt sin Pligt, fordi den undertiden imod sin Villie bliver bedraget eller bragt bag Lyset. Men lader den Klagerne over saadant blive uhørte, bekiendte Undertrykkelser blive ustraffede, da er det en anden Sag. Utidig Barmhiertighed mod en eeneste bedragersk offentlig Regnskabsfører er Ubarmhiertighed imod 1000 ærlige, troe og lydige Undersaatter. Rec. kiender ikke een eeneste af de nu levende Konger i Europa, som kunde have Hierte til at udøve Despotisme eller Vold. Men der maae vist findes flere end een, som af utidig Barmhiertighed haver skadet sig selv og sine bedste Undersaatter. Naar en enkelt Mand klager, da er det saa let sagt: Han maa være et uroeligt Hoved, da han iblant saa mange i lige Forfatning eene klager, ham maa sættes en Klemme paa. Foreene Flere sig til at indgive Besværing, da hedder det gierne: Det er Sammenrottelse, som maa qvæles i Fødselen, at det ei skal blive Oprør. O! gid Regenterne aldrig vilde troe saadan Tale uden nøie Prøvelse; thi det kan ligesaa snart være Slangesprog for at skiule den strafværdigste Udsuelse, som Sandhed.

At en Regieringsforms Forandring vil føre store Vanskeligheder og Ulykker med sig, kan ikke negtes; thi dersom Ministres idelige Forandring er en Ulykke for et Land, hvad Ulykke og Ødelæggelse vil da ikke en Regierings totale Omstyrtning føre med sig? Men naar Forf. siger, at til en Regieringsforms Oprettelse og lovlige Forandring udfordres det hele Folks eenstemmige Samtykke indtil enhver enkelt Indvaaner, saa siger han hermed, at ingen Regieringsform i Verden

er

er lovlig; thi aldrig er nogensteds Regierings-formen indrettet med saadant almindeligt Samtykke. Mængden af det Israelitiske Folk begierede en Konge, tvang Samuel paa en oprørsk Maade til at frembære deres Ærende for Gud; men her var langt fra ikke almindelig Stemme. Præsterne og den hele levitiske Stamme vare haardt derimod, og dog samtykte Gud deres Begiering, da her var Mængden, skiønt den ringeste og uerfarenste Deel af Folket, men ikke hans Betroede, der begierte det.

Da Præste- og Borgerskabet overantvordede Kong Friderich den 3die Souverainiteten, satte Adelen af alle Kræfter sig derimod, saalænge den kunde. Omsider maatte de Tilstædeværende give efter for Overmagten; men et tvunget Samtykke, siger Forf. selv, er intet Samtykke; desuden vare der Adelsmænd, som giorde Protest mod det skeete, foruden de flere Tusinde af Almuen, som aldrig bleve adspurgte. Og dog vil vel aldrig nogen tvivle paa, at jo denne Regierings Forandring var fuldkommen lovlig. At fremmede Magter skulle, som Forf. urettelig mener, have Lov til at indtrænge sig og anfalde et uafhængigt Folk, fordi Mængden med deres Konge, som skeet er i Polen, vil giøre en nødvendig og nyttig Forandring med Regieringen, kan aldrig bestaae med Retfærdighed eller finde Undskyldning for Overdommeren, skiønt nogle Misfornøiede opægge Naboemagterne til at anfalde deres Fædreneland, hvilket sædvanlig kaldes Landsforræderie. Hvorledes her F. kan bifalde en Sats, der saa kaldetes strider imod den oplyste Forstand og det menneskekierlige Hierte, som ellers spores af Skriftet, begribe vi ikke.

At leie eller sælge sine Folk til anden Fyrste, er eet; men at give Hielpetropper, er et andet. Hvorledes F. kan negte det første at skee, og være skeet, forstaae vi ei. S. 158 hedder det: „Jakobinerne paastaae, at det er Kongerne, som saae Ueenigheds Sæd paa Jorden, og at dersom der ingen Konger vare, saa vilde der ei heller være Krig." Herpaa svarer F.: „Men have de da glemt, at de græske Republiker laae idelig i Strid sammen." Hertil kan svares: Saa har da og Hr. Forf. glemt, at han ikke vilde sammenligne christelige Monarkier, uden med christelige Republiker, samt at vore Dages Republiker ikke begynde, eller indlade sig i Krig, uden de ved Overfald tvinges dertil. Udfaldet paa Hollands Krig mod Frankerige viser noksom, at Folket ikke haver samtykt den. Fs. Beregning, at en Haandværksmand kan med 6 Dages Arbeids Fortieneste betale sin Skat i et Monarkie for et heelt Aar, kan aldrig holde Stik.

At Kongerne bortødsle Rigernes Skatte paa deres Favoriter, er en Beskyldning, som ofte overdrives. Men at Kongerne skulde, efter Fs. Mening, have samme Ret til at meddele deres Venner og Yndlinger (betydelige) Gaver af de Summer, der tilflyde dem af Landets Kasse, som en privat riig Mand, til at meddele og understøtte sine trængende Venner af sin egen selvforhvervede Formue, vil neppe nogen Royalist, uden Favoriterne selv, bifalde. At den lærde Hr. F. ellers er falden paa denne og flere saadanne Paradoxer, kommer deraf, at han stedse forestiller sig en faderlig, christelig og fornuftig, monarkisk Regiering, hvor ingen forsætlig Uretfærdighed og Undertrykkelse finder Sted. Og der har han Ret; men

men hvor mange Steder findes ikke det Modsatte, og der har hans Modpartie Ret. Et Sted giør for megen Barmhiertighed, et andet Sted for megen Strænghed ondt, allevegne har Familie-Indflydelse giort det værste. Hvad Hr. F. siger om den Nordamerikanske nye Stat, er grundigt og vel sagt, og da ingen af vore nye omdrømte Republiker i Europa haver, eller kan have, de Udsigter for sig som den, saa er dens Held og Lykke ingen fornuftig og vel grundet Aarsag for nogen anden velbehandlet Stat til at forandre sin Regieringsform.

(sluttes i næste No.)

(5.)

Nyeaars Foræringer til alle ædle unge Koner og Piger som ønske at blive lykkelige Huusmødre. Givne af Emanuel Balling.

Kiøbenhavn 1795. Trykt paa A. Soldins Forlag hos M. Seest. 124 S. i Duodez. Koster 2 Mk.

Net smukke Foræringer, som vi særdeles tør anprise det smukke Kiøn til Brug og Nydelse. Ingen fornuftigtænkende Kone eller Pige vil kiedes ved at læse denne lille Samling; men blant de her forekommende 10 Stykker vil de dog nok meest fornøie sig over Lucidor og hans Datter Amalia, Brev til en Veninde, Balfrods Reise til Nøisomheds Land, Halvor og Agne, Cilia, og Raad for alle unge Huusmødre til at blive lykkelige Koner. Registeret indeholder vel 11 Artikler; men de to sidste: Veninderne og deres Sang til deres Mænds Fødsels-

selsdag høre sammen, og kan ikke skilles ad. Parodien paa den Marseillanske Marsch, Manden, der ikke vilde gifte sig uden med et Fruentimmer af visse Egenskaber, og Rosen, ere ganske kiønne og lærerige, især den første til at sætte Mod i Dannegvinder til Kamp mod Tidernes Daarskaber; men ikke saa henrivende, ikke saa fyldestgiørende, som hine først nævnte. At Hr. Balling, som nu har forladt os, har ved sine Skrivter giort sig overmaade fortient af det smukke Kiøn, og i Almindelighed af den jevnere Læseverden, vil ingen skiønsom Landsmand kunne negte; dog skal kun meget faa have meldet sig som Subskribenter paa hans samlede Arbeider. At han med disse Nyeaarsforæringer kun har anmeldet sig hos ædle Koner og Piger, er ikke forunderligt, da der vel tør tænkes paa at befæste de gode og fornuftige, men neppe paa at omdanne de fordervede og flanevurne Fruentimre, hvilke nok vilde agte det deres Ære for nær at modtage Lærdomme, som Moden fordømmer. Forfatterens gode Hierte taler hele Bogen igiennem; og Foredraget er behageligt paa et Par enkelte Ord nær, saasom S. 92: Fastighed i Characteren; S. 101: nydende Fornøielser; ligeledes S. 102: Livets tilbydende Fornøielser; og S. 106 L. 6 synes Du at være, enten ved Skriv- eller Trykfeil, udeladt, hvorved Perioden har tabt noget af sin Runding og Tydelighed.

An den Verfasser der Recension meiner Gedächtnispredigt auf das Absterben J. K. H. der Erbprinzessin Sophie Friderike, u. s. w.

u. s. w., in der Kritik und Antikritik No. 47.

In meiner Gedächtnispredigt auf das Absterben J. K. H. der Erbprinzessin S. Fr. — S. 31 — sage ich: „Gewis sind auch in dieser Versammlung Zeugen ihrer Wohlthätigkeit gegenwärtig, die mit stillen Thränen im Auge, der Güte der Verewigten dankbar gedenken, und dadurch bekennen: Auch mir und den Meinen hat Sie Gutes gethan; ich und meine Kinder, wir haben, nächst Gott, Ihr unser Fort-Kommen zu verdanken." Der wahre Sinn dieser Stelle ist ja wol jedem nachdenkenden Leser völlig einleuchtend. Sie, mein Herr Recensent, heben in der Kritik und Antikritik No. 47. den letzten Satz jener Stelle: „ich und meine Kinder, wir haben, nächst Gott, Ihr unser Fortkommen zu verdanken" aus seiner Verbindung mit dem Vorhergehenden heraus, wodurch derselbe einen ganz anderen Sinn bekommt, als er nach meiner deutlich dargelegten Absicht haben soll.

Die allbekannte edle Wohlthätigkeit der Seligen Prinzessin behält ihren eigenthümlichen Werth, obschon die Folgerungen, die Sie, Hr. Recensent, aus jenem aus seinem rechten Gesichtspunkt verschobenen Satze ziehen, mich nöthigen, hiemit zu erklären, daß weder ich noch die Meinen mit meinem Wissen je etwas von der Verewigten genossen haben. Sie, Hr. R., sind also mir und meiner guten Gemeinde, der Sie bei dieser Gelegenheit öffentlich (gewis wider Ihren guten Willen) unverdiente Vorwürfe gemacht haben, eine öffentliche vergütende Erklä-

klärung schuldig, die ich von Ihnen, als einem Gerechtigkeitliebenden Manne dann auch nun mit aller Zuversicht erwarte.

Kopenhagen d. 30 März 1795.

J. G. Maurenbrecher,
ref. Pr. allhier.

* * *

Af ovenstaaende venskabelige Erindring og Oplysning af Hr. Pastor Maurenbrecher sees, at de Ord i hans Liigtale over Sal. Prindsesse Sophie Frideriche, saaledes lydende: Auch mir und den Meinen hat Sie Gutes gethan, Ich und meine Kinder 2c. ingenlunde kan eller bør hentydes paa Hr. Pastor Maurenbrecher, som forsikrer, at hverken han, eller nogen af hans, har oppebaaret noget af vor Salige; men at det Foregaaende viser, at det har været andre i Menigheden, der kan have nydt Hielp af Prindsessen, hvilke Hr. Pastoren har villet opmuntre til Taknemlighed, og lægge de anførte Ord i Munden. Følgelig falder alt det, som Rec. har sagt om Præsternes Forsørgelse af Menigheden, ganske bort, som her aldeles upassende.

N.

Allg. Deutsche Bibl. 117 Bind 1794.

Cramer (C. F.), Chöre und Gesänge zu Klopstocks Hermann 2c. Clavierauszug von Kunzen. Kiel. 1790. Et Kunstværk, hvoraf Tydskland, baade i Henseende til Poesien og Musiken, har Ret til at være stolt; thi hvo der ikke kan finde disse Chore og Sange efter sin Smag, fortiener Medynk. Kunzen sættes ved Siden

af

af Reichardt og Schulz. Hans Claveer-Udtog er mesterligt. Cramer fortiener for Udgaven alle Musikelskeres Tak. S. 389.

Cramer (C. F.), Holger Danske oder Oberon. Clavierauszug von Kunzen. Copenhagen 1790. „Cramer havde ved sin stærke Basune giort det hele musikalske Publikum, og Rec. med, mistroisk mod Kunzens Compositioner; men da Oberon kom ud, maatte Fordommene vige. I visse Henseender giør dette endog det ovenfor berømte Kunstværk Fortrinet stridigt. S. 402.

Hegewisch (D. H.), Geschichte der Regierung Karls des Grossen. 1791. Alt er øst af Kilderne. Gamle Skribenters forskiellige Efterretninger ere skarpt prøvede, Nyeres Oplysninger nyttede, det Hele betragtet og bedomt med en vis Philosophiskhed, og alt fremsat paa saa let og behagelig Maade, at man nødig lægger Bogen bort, naar man har begyndt at læse. S. 462.

Heinze (V. A.), Sammlungen zur Geschichte und Staatswissenschaft. 1789. Et værdigt Sidestykke til Forfs. Kielische Magazin. Rec. har nu i 3 Aar forgieves ventet paa Fortsættelsen; men i det mindste bør det 2det Bind snart fuldendes, da Publikum ikke gierne ved kostelige Skrivter lader sig nøie med halve Bind. S. 521.

Neue Allg. Deutsche Bibl. 11 B. 1794.

Thaarups Hymne von J. H. Voss. Im Clavierauszuge von J. A. P. Schulz. Kopenhagen. At en Mand af Hr. Schulz's Kundskaber

skaber behørigen har giennemtænkt og følt sin Text, behøver intet Beviis. Rec. giør dog nogle mu-sikalske Anmærkninger. S. 200.

Eggers (Chr. U. D.), Denkwürdigkeiten der französischen Revolution 1 B. Copenhagen 1794. Forf. roses som særdeles qvalificeret til sit Foretagende. Skrivtets Indhold anføres, og tilsidst siges, at dersom det Hele bliver som denne Deel, vil den tydske Litteratur have det Fortrin: at kunne opvise et af de bedste Værker over Revolutionen. Foredraget er ikke malerisk eller declamatorisk, men ligefrem fortællende, og paa behørige Steder raisonnerende, dog uden Vidtløftighed. S. 207.

Tode (J. C.), Das Receptschreiben. 2 Theil. Kopenhagen 1793. Rec. lader Publikum dømme, om Forf. ikke paa nogle Steder har indblandet Ting, der ikke egentlig vedkom Sagen. Fs. Forsvar mod den første Deels Recension er skrevet i en Tone, der sømmer en Lærd. Om denne Deel siges, at de detaillerede Oplysninger vil især for begyndende Læger ikke blive uden mangfoldig Nytte. S. 248.

Etwas zu einem Etwas über Censur ꝛc. Altona 1793. I Carls Reiser havde en Leipziger Censor deels forandret, deels bortstrøget, nogle Steder. Deraf denne Allarm. Det slemmeste er, at de Grundsætninger, hvormed ellers enhver Ven af Tænkefrihed vilde komme bedre Arbeider til Hielp, ikke lade sig anvende til Fordeel for denne elendige og næsvise Skribler. S. 452.

Kritik og Antikritik.

No. 3.

den 21 April 1795.

Kritik.

(6.)

Amtsraad Gutmanns og hans Families Tildragelser. Optegnede af ham selv. Udgivne af den berømte Baron Knigge. Oversat. Med en Fortale af Prof. Tode.

Kiøbenhavn, 1795. Paa P. M. Liunges Forlag. 208 S. i 8., Koster 3 Mk.

Det, som her kaldes en Fortale af Prof. Tode, er i Bogen selv Et Par Ord til Slutning, som vi afskrive, fordi de indeholde Bogens Charakteristik. Under sit Navn har Hr. Prof. skrevet følgende: „Det er paa mit Raad, „at Hr. Boghandler Liunge har besørget denne „Bog oversat, og jeg har selv efterseet Oversæt„telsen. Der er neppe nogen udkommen i disse „Tider, som mere fortiener at fordanskes. Den „underholder Læsernes Deeltagning desmere, da „den aldrig afviger fra det daglige Liv; da man „seer deri Menneskene, som de ere; da heri ikke „findes overordentlige Karakterer og aabenbare „opdigtede Situationer. Den vil nytte forme„delst den Moral, som ligger i Fortællingen selv, „og formedelst de fornuftige og let anvendelige Re„flexioner, som Forfatteren indstrøer.„ Eet og

 andet

„andet af disse sidste er afkortet, som jeg haaber „uden Tab for Læserne. For Resten er denne „Roman een af dem, som vel ikke komme os til „at skoggerlee, men næsten stedse holde os i Smiil. „Ingen Stand har Autor skaanet; hans milde „Satire har rørt ved alle Klasser af Daarer, „Helten i Historien er en ærlig Mand, en god „Søn og en god Fader, i hvis Skilderie jeg øn„sker alle Læsere maae finde deres eget."

Kun to Ting har Anmelderen herved at erindre, nemlig først: at man ved en stor Deel Steder i Bogen mere røres til Medynk baade med Helten og flere forekommende Personer, end lokkes til Smiil over deres Tildragelser og Adfærd; ligesom og det hele 16de Capitel, som ikke er kort, er saa langt fra at drive til Smiil, at det meget mere sammentrækker Eftertænksomheds Rynker i Panden; og dernæst: at da Hr. Prof. selv har efterseet Oversættelsen, burde en heel Deel Skiødesløsheder, Urigtigheder og Udanskheder været undgaaede. Til Beviser maae her følgende anføres: Præsten, som Helten holdt saameget af, kaldes S. 11 Westermann, men S. 17 o. fl. St. Westerberg. S. 4 talte, spilte, skulde været: talede, spillede. S. 21 Ynglings- (Yndlings-) Studia. S. 22 mit Studia. S. 28 min Penge-Affairer. S. 32 Folkene behænger (e) sig. S. 33 I (Til) Hovedstaden kom jeg kun sielden, (uden) naar Forretninger nødte mig dertil. S. 38 er denne Periode ganske utydelig; jeg gider ikke trænge mig ind i noget Menneskes Hemmeligheder, han derimod ikke lod til at være villig af sig selv at opdage Aarsagen til sin Kummer, lod jeg Sagen beroe. S. 40 vi var (e) flittig (e) og ordentlige. S. 41 i nu (endnu). S.

43 Er (e) vi ikke friske, og har (have) vi ikke Kræfter? ib. Arvet (Arven). S. 68 bekræftigede (bekræftede). S. 85 befestige (befæste). S. 121 er atter Meningen mørk: Man gioer sig ikke mere med som uindtaget Siel hen i en Alder, hvori Fornuft ꝛc. giør os forsigtigere. S. 132 den giorde (gav) han sig meget at bestille med. S. 139 uddeelt under (mellem) sine to Familier. S. 140 Venner blev (e) indsat (te). Mennesker, der endnu var (e) bleven (blevne) vugget (ede), da jeg allerede laae (agde) mig efter Videnskaber. S. 155 ingen (intet) Skridt giøres, hvoraf de gode Følger vare uvisse og yderligen (langt borte.) Dog! vi erindre os, at vi tilforn ere dadlede for Stiilrettelser.

Tanker om Meningerne angaaende Tidernes Tildragelser ꝛc.

(sluttet. See S. 27)

Israeliternes Begiering om en Konge grundede sig ikke, som Forf. mener, paa de omliggende Folkeslags Velbefindende under deres Konger, men, som Folket udtrykkelig tilstod, paa den havte Erfaring af slette Dommere, og paa den alt for øiensynlige Fare at faae dem endnu slettere i Samuels egne Sønner, som han alt havde beskikket i sit Sted. Folket, som et raat, vildt og trodsigt Folk, var meget krigersk. Det saae, hvor rask Hedningenes Konger førte Krige, og vandt ved Tapperhed, som var dem langt kierere og værdigere end at vinde ved Guds Bistand. Og her er den anden Aarsag til deres Bøn: giv os en Konge, som kan gaae ud for os og føre vore Krige. Forfs. Forklaring over Samuels truende

Tale

Tale til Folket er slet ikke antagelig, da Samuel ikke vil forelægge dem Kongernes Ret, men deres Viis, hvilken han afmaler meget hæslig, for at faae det ubesindige Folk til at afstaae fra deres Forsæt. De faa gode mod de mange onde Konger, som Israel tæller, er Beviis paa, at Samuel var en sand Prophete. Hr. F. giør vist ikke den monarkiske Regieringsform yndet ved Henviisning til Rusland, naar han S. 190 siger: „Havde vel Rusland, uden Peter den første, været hvad det nu er? Hvilken Velstand har dette Rige ikke siden under de følgende Regentinder opnaaet?" Hvad mon her skal forstaaes ved Velstand? venteligt de erobrede Lande fra Sverrig, Tyrken og Polen; men derved ere Undersaatterne ikke blevne lykkelige eller rige, tvertimod have disse Erobringer kostet dem deres Sved og roelige Velstand, ja Millioner af dem Livet med. Lad Hoffet og Magnaterne føre et prægtigt og overdaadigt Liv, men Almuen, saavel i Stæderne som paa Landet, skal leve usselt og kummerfuldt. Med bedre Held undskylder han Christian den 2dens aftvungne Grumheder. Og rigtig anmærker han, at det er under de svage Konger de Store faae frit Raaderum. De bedste og snildeste Konger have beskyttet Almuen imod de Store, hvorved de have nedslaaet deres Medregenter, (d. e. dem som utrættelig tragte efter at faae Fingre med i Regieringen) og befæstet deres Troner. Til Beviis paa Monarkiernes Fortrin anfører F. S. 208: „At der fra Holland, Engelland og det meest demokratiske Schweitz komme Folk baade til Danmark og Rusland, som der boesætte og givte sig." Ganske sandt; men hvad ere disse Fremmede for Folk? Er det ikke Kunstnere, Betlere eller Handlende; Kunstnerne komme ikke af

dem

dem selv for at blive, men de indkaldes paa fordeelagtige Vilkaar, og reise sielden tilbage uden med anseelige Midler eller en god Pension. Betlere, hvortil kan regnes Flygtninge, Taskenspillere og andre Bedragere, have vi nok af. Det 3die Slags, som fra Republikerne vandre ind i Monarkierne, ere Handlende, som ikke komme for andet, end for at berige sig ved Handelen. Der ere hist og her Handelshuse, bestaaende af 6 a 8 ugifte Schweitsere, som vel ere boesatte her, men ikke blive længere end i visse Aar, da de siden reise hiem med den samlede Formue, og andre komme i deres Sted. Saaledes har det været paa sine Steder i Provintserne i Mands Minde. I Helsingøer ere handlende Engelskmænd boesatte, ikke for at blive, men for i Tiden at reise bort med Fortienesten, og sende andre i deres Sted. Kort, det er klart, at Monarkiernes Undersaatter have ikke Aarsag til at glæde sig over Mængden af de indkomne Fremmede, mindst der, hvor den flygtede Adel har faaet Indpas.

Paynes Paastand, at man har giort Ondt værre ved at giøre den monarkiske Regiering arvelig, kan ikke bestaae med sund Fornuft eller Erfaring. Thi hvor stærk Motiv til at sørge for sit Lands Vel har ikke den Konge, som veed, at han kan overlade det til sin egen Affkom, frem for den, der maa frygte, at en af en anden Slægt vælges i hans Sted.

Vi undre os meget, at Hr. F. har villet spilde sin Tid og Umage med det forgieves Arbeide, at forsvare den engelske Regieringsform, hvor Stemmerne til Parlamentsvalg, efter Skribenternes Beretning, kan kiøbes for Penge, Kys og a. m. Med bedre Grund undskyldes Englands Krig mod Nordamerica.

Uagtet disse Erindringer, giorte imod adskillige af Hr. Fs. Satser, bifalde vi dog hans Hovedsats som unegtelig, nemlig at den monarkiske er den bedste og lykkeligste af alle Regieringsformer, naar Monarken regierer selv, hverken enkelte Personer eller hele Forsamlinger faae for megen Myndighed, og enhver Undersaat har lige Adgang til Yndest, Ære, Embeder og Fordele, alt efter hans Beqvemhed og Fortienester.

Derpaa begynder Hr. F. S. 228 at undersøge Aristokratie og Adelskabs Natur og Beskaffenhed, for at giendrive Jacobinernes Beskyldninger imod samme. F. regner Adelskabets Oprindelse fra Krigsstanden, og anseer enhver Officeer for adel, endskiønt han ikke er født adel, thi hans Stand adler ham. Den gemeene Soldat, siger F., agtes vel ikke som adel, men dog som Hædersmand. Ogsaa de forløbne Tydskere, som fra daglig bestiæle Folk? Smukke Hædersmænd, som skal høre til den første Klasse. Men at F., da han skrev dette, ikke har tænkt paa de hvervede, men indfødte Soldater, sees deraf, at han giver Soldaten Rang næst efter Bonden, og nu vil enhver god Patriot vist hædre Soldaten, naar han fortiener det. Det er, som F. rigtig anmærker, urigtigt, at man altid tænker sig en Aristokrat, naar man seer en Adelsmand; thi der ere mange Aristokrater, som ikke ere Adel, og en virkelig Aristokrat maa have Deel i Bestyrelsen.

Idet F. er ivrig ifærd med at forsvare Adelstanden, møder hom S. 259 denne Indvending. Naar Dyd og Retskaffenhed kan giøre Adel, saa fortiene mange udenfor Standen at adles. Hertil svarer F.: „Ja! ganske vist; men med Forskiel: enhver Borger skal bidrage sin Deel til Statens Vel, men Adelsmanden skal opofre sig

for

for den." Rec. har for megen Agt for F. til at kunne troe, at hans Mening er her rigtig udtrykt, og vil derfor ikke giøre Anmærkning derover.

At der kan være almindelig Lighed imellem Menneskene er en Umulighed, efterdi de fødes ikke alle med lige Evner eller Drivter, bruge og ikke alle deres Evner og Kræfter lige vel. Alle gives ikke lige Leiligheder, og alle vide ikke lige vel at benytte sig af Tid og Leilighed. Derfor maae der nødvendig være Rige og Fattige, Ophøiede og Fornedrede, samt tusende andre Slags Forfatninger, efter de forskiellige Gemytsarter blant Menneskene i Verden. Men uagtet denne Ulighed er anordnet af Gud, saa har dog ikke Gud villet, at nogen skulde fødes til sin Lod. Ingen er født til Rigdom, fordi han er født i Rigdom, og tvertimod, ingen er født til Foragt, fordi han er født i Foragt. Det kommer an paa, hvorledes enhver vil bruge Evner, Tid og Leilighed. Gud giorde Uligheden; men han giorde og, at den blant Menneskene bestandig skulde omvexle i Slægter, Stænder og Folkeslags, paa det at den, for Verden og os i vor Prøvetid, nødvendige Ulighed ikke og skulde strække sig til Evigheden. Vi see derfor det jevne Op og Ned, som med enkelte Personer saa med hele Slægter, Stænder, ja Nationer, har sin Gang. For nu at give denne Guds Huusholdning en anden Vending, og saavidt mueligt at standse den evige Omvexling med Familiernes Skiebne, der, saa billig og retfærdig den end er, kan dog ikke andet end være ubehagelig for de Ophøiede og Rige, har man opfunden denne Arveadel. Det er ganske naturligt, at en Mand, der elskes og agtes for sine store Fortienester, ønsker, at disse Fortienester, der have giort ham selv lykkelig i Verden, maatte tilregnes hans

Børn

Børn og Børnebørn til Verdens Ende, og komme dem tilgode. De af hans Afkom, der giøre sig selv fortiente, sørger han ikke for; thi de vil ved egne Fortienester nok vide at giøre deres Lykke, og altsaa behøve de for deres Personer ikke Patent eller Stamtavle; men andre af hans Afkom kunde arte ud. Ja en heel Afkom kunde blive sløv og mindre duelig. Disse allene kunde nyde got af det arvede Adelskab, og behøvede Patentet, Stamtavlen og Privilegiet; thi dette allene vil holde dem i Veiret, da de ellers maatte nedsynke til Ploven og Værkstedet. Jeg siger: de svage og træge af Stamfaderens Afkom kan allene trænge til det arvede Adelskabs Privilegier og Stylter; thi, som sagt, de Selvfortiente behøve dem ikke, de have langt mere i deres egne Fortienester, og de, som begaae gemeene Streger og slette Handlinger, som Bedragerier, Uskyldighedens Forførelse og deslige, blive strax uden Skaansel (saa formoder Rec.) udstødte og fratagne Patenter og alt didhenhørende, saasom Standens Oprettelse er allene grundet paa Dyd og Retskaffenhed. Saa meget vi da kan undskylde dem, som have søgt adelige Privilegier for deres sildigste Afkom, saasom de derved have villet omgierde den svage, men uskyldige Deel af deres Afkom; og dem, som have givet disse uendelige Privilegier, efterdi de derved have villet belønne en kiær eller fortient Mand i sin hele Afkom; saa oprigtig maae vi dog tilstaae, at ingen af alle de Grunde, som Hr. F. anfører for arveligt Adelskab, kan overtyde os om dets Nødvendighed eller Nytte. Tvertimod ere vi overbeviste om, at dette Slags Arv er hverken grundet i Naturens Gang eller i Guds Huusholdning med Verdens Bestyrelse. At den upartiske Natur ikke agter paa Ahner eller Patenter sees deraf, at den

i Evners Uddelelse ikke giør Forskiel paa Adel eller Uadel. Det er klart af Guds Huusholdning og Verdens Bestyrelse, at det er hans viise og retfærdige Villie, at Naturens og Lykkens Gaver skal omvexle blant Menneskene fra en Person, Familie, Stand og Nation til en anden, paa det at ikke nogen skal have Aarsag til at klage over Partiskhed i Guds Huusholdning, og ingen skal mangle Leilighed til at bruge sine Evner, og forfremme sit Vel. Men mod denne vor Guds velsignede og faderlige Anordning strider Arveadel; thi den skal jo forebygge, at ikke saadan Omvexling skal skee. Det synes Rec. er at stampe imod Braaden. Her maatte nogen indvende: at Gud haver skabt nogle Kar til Ære, andre til Vanære, og villet, at der skulde være Forskiel paa Mennesker, nogle trænge, andre ere i Stand til at hielpe; nogle befale, andre adlyde. Ja ganske vist! men ikke har han villet, at dette skulde skee ved Fødselsrettigheder, men efter enhvers Beqvemhed til det eller det, ligesom han bruger sine Evner med Forstand, Flid og Troeskab, benytter sig af Tid og Leilighed, eller ikke. Saa fuldkomment Rec. er overbeviist om, at Arveadel ikke er overeensstemmende med Naturens Indretning og Verdens Overbestyrelse; saa fuldkomment overbeviist er han derimod, at Lighed imellem Menneskene er absolut umuelig. Han finder det uomgiengelig nødvendigt, at der maae være Embeder, høie og lave, og at disse Embeder maae have Myndighed og Anseelse efter deres forskiellige Vigtighed, samt at Embedsmændene maae adlydes. Det er og got og gavnligt, at retskafne og gode, eller fortienstfulde Mænd opmuntres ved Rang, Æretitler og Tegn, samt Privilegier og deslige, kun at de ophørte med Mandens Død.

Paa

Paa den Maade kan Adelskab og gierne have Sted og giøre Nytte, kun ei det arvelige.

Den eeneste arvelige Rettighed og Fortrin, uden for Eiendoms Retten, som er grundet i Naturens Indretning og Guds Anordning, er Arveregiering i en Monarks Afkom; thi dette er den første og vigtigste Opmuntring for en Monark til at sørge for det Folks Vel, som for sit eget Vel, hvilket han veed hans Afkom skal regiere fra Slægt til Slægt; og Rec. begriber sandelig ikke, det kan være muligt, at et Folk kan være skaanet for Udsuelser og Undertrykkelser, eller leve lykkeligt og roeligt under en monarkisk Regiering, som ikke er arvelig. Derfor har og Gud en og anden Gang ved høitidelige Løfter til en yndet Mand og et yndet Folk stadfæstet den arvelige Regiering.

Efterat Hr. F. med Beskedenhed, saa got han kunde, har forsvaret sit Adelskab, handler han vidtløftig om Adelig- og Arve-Aristokratie, hvilket vi vil forbigaae, som noget os uvedkommende, bedende Gud, at han altid vil bevare os og vore Børn fra dette venetianske Jern-Aag. Eet Beviis paa Fs. Upartiskhed vil vi dog anføre: Han giør S. 270 Sammenligning imellem 2de store Stater. Den Aristokratiske Stat X giver han alle Slags Academier, Universiteter og Gymnasier. Den Demokratiske Stat U. derimod faaer ingen af disse Skoler, fordi, siger F., saadanne Stiftelser stride imod Frihed og Lighed. Nu kan enhver slutte, hvorledes Udfaldet paa Sammenligningen er blevet. En deilig og lærerig Sandhed anfører den skarpsindige og erfarne Forfatter S. 320, som vi ikke kan undslaae os for at meddele vore Læsere: "Hykleren, Kryberen, siger han, fortiener frem for andre at foragtes: Det er ham, som giver Stolthed Næring; Det er ham, som

giør

giør Befalingsmanden til Despot; og det er ham, som lærer Despoten, at Mennesket har ingen Værd." "Jeg troer at jeg af det anførte har Aarsag at slutte, at det ikke er den Stolte, som danner den Nedrige, eller Despoten, som skaber Slaven; men at tvertimod Despoten og den Stolte vilde være afmægtige og latterlige Personer, naar ei slaviske og nedrigtænkende Mennesker gav dem deres Tilværelse og Styrke." Hvor sandt! hvor evig sandt er ikke dette! Gid alles Had og Spot maatte komme over alle Hyklere, som have fordervet saa mange gode Siele!

At Rigdoms Aristokratie er lige saa farligt og tyrannisk, om ikke langt værre, end Adelsaristokratie, har F. fuldkommen Ret i. Ja vi lægge til, at det er en stor Ulykke i en Stat, naar enkelte Familier samle og besidde umaadelige Rigdomme; thi de drage Næringen fra andre baade fiern og nær, give Forargelse ved deres Overdaadighed, eller udsue ved deres Gierrighed, og udbrede almindelig Armod. Og ofte maae baade Regenten og Folket dependere af dem.

Til private Aristokrater regner F. Handelsmanden, fordi han ved sin Rigdom hæver sig over Bonden og Haandværksmanden, der dog begge ere vigtigere og nødvendigere end han; uden Bondens Flid faae vi ingen Føde, og uden Haandværksmandens Kunst og Arbeide ingen Klæder, Huus 2c. og uden begge har Handelsmanden inget at handle med. Om Handelen siger Hr. F. os meget godt, og fortæller mange dyre Sandheder om denne Aands Egennytte. Vil man negte, at den rette Handelsmand er Aristokrat, da erkyndige man sig: om der ei ligesaavel herske Kabaler paa Børsen, som paa Slottet; Om der ei opfindes ligesaavel Rænker i de Handlendes Contoirer,

som i Fyrsternes Kabinetter. Man tænke sig kun Hollænderne i Ostindien. Videre, siger F., „Det er vist, at Handelen sletter og formilder barbariske Sæder; men det er og vist, at rene Sæder ved den fordærves". I de rette store Handelsstæder er alting, Dyd og Udyd, Sandhed og Løgn, tilfals for Penge.

Derpaa kommer Hr. F. til at tale om den nu saa meget paaraabte Oplysning, og spørger, hvad man forstaaer ved den. Forstaaer man derved Kundskab om Gud og hans Villie, om vore Pligter, om hvad der udfordres til at være Lyksalige i vort Kald, Stand og Næringsvej, da takke vi Gud for den Oplysning vi hidindtil derudi have havt, og modtage med Glæde og Taksigelse al den Fremvæxt, man kan og vil give os, at vi stedse maatte vore i Kundskab, Dyd og Gudsfrygt til vor Guds Velbehag og vor egen Lyksalighed. Men forstaaes ved den nye Opklaring Frihed til at fornegte og forkaste gamle ved Fornuften erkiendte og i den hellige Skrift grundede Sandheder, saasom Menneskets Fordervelse ved Synden, Menneskets Trang til Naade og Forsoning, Jesu Christi Fyldestgjørelses Tilstrækkelighed, Menneskets absolute Forpligtelse til Dyd og Retskaffenhed, uden dog derved at kunne opnaae en tilstrækkelig og fortienende Retfærdighed, den rette Bøns Kraft og ufeilbare Bønhørelse for Christi Skyld o. s. f. saa erkiende vi saadan Opklaring for Hiernespind og Forførelse til Fordervelse, forvissede om, at slig Lærdom er ikke af Gud og kan ikke bestaae. I saa Fald underskrive vi den tænksomme Fs. Erfaring, naar han S. 385 siger: „Jeg vilde ønske, at jeg bedrog mig: Men det er forekommet mig og flere, at Moralitæten er taget af, ligesom Oplysningen

er

er taget til. Hvad Slutning kunde man da vel giøre deraf? Maatte det ikke være denne: at forhen, da man ikke havde bedre Forstand, troede man, at man maatte være dydig; men siden man er bleven klogere, og haver lært, at Dyden er kun et Hiernespind, saa har man givet den Afskeed."

Der skriges og skrives om Menneskets Rettigheder, og hører man ret til, saa er det meest enhvers egne indbildte Rettigheder man taler paa. Enhver, mener F. rettelig, passer nok paa at faae sine Rettigheder, vilde han kun passe saa got paa at udøve sine Pligter; men da dette ikke skeer, var det nok bedre at skrive om Pligter end om Rettigheder. Dette har Guds Viisdom i det mindste fundet for rettest: Derfor har han ikke ladet Folket byde: Du maa ikke lade dig bestiele eller slaae ihiel; Du maa ikke taale, at nogen belyver eller bagtaler Dig; men han har sagt: Du skal ikke slaae ihiel; Du — — Forskiellen imellem den, der elsker sine Pligter, og den, der søger kun sine Rettigheder, er aabenbar. „Den der har sine Pligter for Øine, siger F., vil aldrig fornærme nogens Frihed, aldrig paastaae, at andre skulde rette sig efter ham, aldrig skielde og smelde, fordi en andens Mening er ikke som hans; Egoisten, der vaager kun over sine egne Rettigheder, uden at bekymre sig om andres, vil snart udvide sin Frihed over Billigheds Grændser, ja vel og lade den stige til en Frækhed, som Retsindige maae have Afskye for, og roelige Gemytter forfærdes for." Men er den egoistiske Friheds-Sværmer nidkiær for sin Mening og vil udbrede den, saa strider han paa Despotens Viis med Magtsprog, der lade befrygte Tyrannen omsider. „Læser man, siger F., slige Frihedselskeres Skrifter, finder man ofte Træk

af despotiske Ideer, intolerante Kiendetegn og lutter eensidige Betragtninger." Hvor sandt! hvor uimodsigelig sandt er ikke dette! Disse Veirlys sade som de vil uorydde Despotisme; men bruge selv despotiske Vaaben og Adfærd. Naar de vil have en gammel Religions-Sandhed eller politisk Grundsætning, som er dem imod, udryddet, saa angribe de den ikke ligefrem ved klar Dag; men fremstille den i et falskt, forhadt og latterligt Lys for at vinde ubefæstede Nyheds-Elskere. De have endnu ikke givet os nogen nye Religions-Bygning, som har kunnet bestaae ved Siden af den gamle, derfor er man nu bleven saa klog, først at prøve paa at nedrive den gamle, for paa samme Grund at opbygge en nye af egne Materialier. Taler og skriver nogen af den gamle Religions Bekiendere derimod, strax skrige de over Intolerance, og bevæge Himmel og Jord, Christne og Uchristne, Venner og Fiender, imod de intolerante Præster og dumme Ortodoxer, som de kalde alle dem, der tør forsvare deres Troesbekiendelse. Ved visse Piecers idelige Skielden og Smelden over Præsterne, som de ville have afskaffede, eller deres Indkomster for det første berøvede, kan man ikke tænke sig andet, end at deres Forfattere vilde blive de meest intolerante og grummeste Tyranner, hvis de fik Magten. Men vi frygte ikke. Den Troe, ved hvilken vi haabe at blive salige, er grundet paa en evig Klippe. Og det Lys, i hvilket vi vandre, skal vedblive at skinne, naar alle Veirlys ere udslukte. Sandhed er det, som Hr. F. siger, at Friheds-Sværmerne have kun Despotismen i andres Hænder. Sandt er det og, at Religionen, der formaner til Ydmyghed, Eftergivenhed og Selvfornegtelse, ikke kan være efter den stolte Egoistes Sind; men da

han

han har erklæret sig for Tolerantsen, saa kan han ikke forsølge dens Bekiendere og Forsvarere med Sverd og Ild, men maa nøies med at overøse dem med Spot, Beklikkelser og andre Fornærmelser.

Rousseau siger, at Christendommen prædiker ikkun Trældom og Afhængighed, og at de sande Christne ere dannede til at være Slaver. Men er der nogen Religion til i Verden, der prædiker og befordrer sand, ægte, ædel Frihed og Lighed, da er det eene den Christelige. En sand Christen kan ligesaalidet være nedrig Kryber, som stolt Despot. Rousseau siger videre, at en Christen giør sin Skyldighed, men er ligegyldig, om Udfaldet bliver got eller ondt. Dette er en falsk Fordreielse af Christnes lykkelige Tilfredshed med Guds Bestyrelse, og roelige Hengivenhed i hans Villie, som de vide altid er viis og god.

Man siger: Religionen vedkommer ikke Staten; men dersom dette vil sige mere, end at Staten bør taale alle erklærede Religioner med frie Religions Øvelser, og lade enhver sin fuldkomne Samvittigheds Frihed, og man vil derunder forbyde Staten at befatte sig med den udvortes Bestyrelse af Religions- og Underviisningsvæsenet, da er denne Lære aabenbar Forræderie baade imod Kirken og Staten. Staten kan umuelig bestaae uden Religionens udvortes Udøvelse, og Underviisning kan umuelig have Sikkerhed og Varighed, uden under Statens Beskyttelse. Et Selskab kan let foreene sig, oprette en Menighed, indrette Skikke, antage og lønne Lærere. Det kan gaae meget herligt en Tid. Men efter rum Tid døe nogle, andre flytte bort, andre blive uformuende eller uvillige, af de første Contrahenter. De

nye

nye ankomne ville ikke holde Contracten. De vil have andre Skikke, andre Lærebøger, andre Lærere. Og nu er Menigheden adspittet. Men denne Adsplittelse vil paa faa Steder gaae af uden forargelig Strid og Parternes Ødelæggelse.

Det er derfor og af flere andre Aarsager nødvendigt, at Kirken og Staten maae være foreenede, om ellers Sikkerhed, Fred og Kierlighed skal kunne vedligeholdes hos et Folk.

Den gamle Snak: at Kirkerne gierne kunde afskaffes, fordi Præsterne ikke kan sige os andet end det vi vide, høres endnu, skiønt det er dem saa tidt sagt, at de komme ikke i Kirke for at høre Nyt; men for at erindres om det Gamle, og især om deres Pligter, som de aldrig ret vil lægge paa Hierte, og derfor ikke tidt nok kan erindres om og opmuntres til.

Naar den religiøse Hr. F. klager over Kirkegangens alt for kiendelige Aftagelse, og Huusandagtens næsten totale Undergang, i hvilken Henseende han ønsker mere Kirkedisciplin, saa maae vi bede Hr. F. betænke, at det er først og fornemmelig fra de Ophøiede, Rige og Mægtige, hin Uskik har sin Oprindelse. Og disse er det, som ved deres idelige erhvervede eller selvtagne Dispensationer have giort den danske Kirkedisciplin til næsten slet intet.

Saaledes have vi fulgt Hr. F. til Slutningen af hans velskrevne Bog. Vi have været eenige med ham i Hovedsagerne, undtagen i det arvelige Adelskab; thi der forekommer det os, som Fordom har for meget styret hans Pen. I øvrigt have vi med Fornøielse læst dette grundige og nyttige Skrift, hvis Fortsættelse vi oprigtig ønske. N.

Kritik og Antikritik.

No. 4.

den 28 April 1795.

Kritik.

(7.)

Politisk og physisk Magazin meest af udenlandsk Læsning. Første Binds sex Hefter, Januarius-Junius. 1793. 378 S. i 8. — Andet Binds sex Hefter Julius-December, 1793.
366 S. i 8. Koster 3 Rdlr.
(recenseret af Dr. Fleischer).

I et Magazin venter man naturligviis ikke at finde alle Vahre af lige Godhed, saa er det ogsaa i dette Maanedsskrivt. Rec. behøver ei at give Optegnelse af Indholdet, thi den findes paa hvert Hefte, ligesom og ved Slutning af hvert Bind er sat Register over Indholdet for hver Maaned med Henviisning til Siderne. Rec. vil kun anmelde, hvilke Stykker synes ham de bedste, og da udtegne noget af det mærkværdigste. Han tager sig vel og den Frihed at udmærke noget af det sletteste, og tilføie nogen Kritik derved.

I dette Magazin forekomme nogle Ting, som vi saa ofte have læst i de tydske Aviser, foruden det at Schirach i Altona derefter har opkogt dem i sin politiske Journal, og dem synes Rec. Magazinskriverne ikke skulde givet os igien

i tredie eller fierde Ret. Deriblant er 1ste Binds 1ste Hefte No. 3. Den franske Nation til Tydskerne, 2det Hefte No. 5. Skrivelse fra General Dumourier til det belgiske Folk, 2 Binds 2 Hefte No. 5. Marats Død, m. v.

Januar. No. 1 foreslaaer Fyrster at vælge sig et stort Raad istedet for nu værende Deliberations-Collegier. Dette Senat maatte i det mindste bestaae af 100 Personer, et vist Antal for enhver Provinds. Candidaterne skulde melde sig i de offentlige Blade. Halvparten skulde Fyrsten selv vælge, og den anden Halvpart skulde udtages ved Lodkastning. Hvert Aar skulde afgaae en Trediedeel af disse Raader, og deres Pladser besættes $\frac{1}{3}$ af Fyrsten, $\frac{1}{3}$ af Senatet, og $\frac{1}{3}$ ved Lodkastning. Forslaget duer i Recs. Tanker intet. Man fik en Hoben ukyndige og uerfarne Raader. Velstanden blant Folk i Dannemark er ikke saa stor, at Mænd, som have lært noget tilgavns, kunde taale at være ideligen paa Flyttende. Det, at Fyrsten kiendt eller ukiendt taler med allehaande Folk om Ting, som angaae Statens Vel, reiser omkring i sine Stater for at see og høre med sine egne Øine og Øren, som Frederik den Eeneste giorde, nytter Folkestemmen og Publiciteten ved Trykkefrihed, er vist nok det bedste, og meer seer Rec. ikke behøves.

No. 2. Fornuftreligionens Værdighed, som Hensigten af Frimureriet, svarer ikke til sin Titel, thi her er ikke et Ord om Frimurernes Arbeide. Disse Svende arbeide i Mørket, og vi have ei endnu seet det Salomonske Tempel, som man siger de mure paa. Om end A. er indviet i deres Hemmeligheder, tør han dog vel ei sladre af Skole. Et mysterieus Sprog seer man han

har

har lært, thi fra S. 18 til 24 er han saa uforstaaelig, at Rec. ei kan giette sig til hans Mening. S. 24 bliver han først forstaaelig, naar han kommer til at fremføre sine physiske og patristiske Kundskaber, og vise det for Menneskenes Helbred skadelige, som ikke Religion, men Kirkelove have frembragt og vedligeholdt i Verden. A. løber igiennem Jøder og Christne, besøger Anachoreter i Aegypten, Catholiker i deres Klostre, taler om deres Geistlige og om deres Afhold fra Kiødspise i Fastetiden; men Protestanternes Fadderstaaen, Konernes Kirkegang efter Barsel, Begravelser i Kirkerne, og Kalkens tilfælles Brug ved Communionen kan han ikke fordrage. Rec. undrer sig over, at A. ikke ogsaa er spadseret ud til Bonzerne i China og Japan, eller har familiariseret sig med Cybeles Præster, som giorde sig selv til Halvmænd, det er, castrerede sig. Ved det A. har sagt os om Katholikernes Afhold fra Kiødmad i Fasten, lære vi S. 35, at Mennesker blive vellystige ved at spise Fisk, helst Strandfisk. Hvad Fadderskab ved Børnedaab angaaer, dersom det forholdt sig overalt dermed saaledes, som i Kallundborg, skulde Barselkonen hverken faae Hede, Betændelser, Frisler, eller Blodflod, eller Renselsens Forstoppelse m. m. derover. Thi her bestaaer det kun i en Koppe Kaffe, og, naar det gaaer høit, i et Glas Viin, som Fadderne faae, naar de komme tilbage med Barnet fra Kirken. Det er da ikke Kirkeskikken, men Politiet i hans Egn A. bør klage over, thi hvorfor holder man sig ikke Anordningen efterrettelig? Dersom Forf. nyder en Pension, fordi han før har giort noget derfor, men nu har intet at giøre, saa maa han ikke fortryde derpaa, at Præsterne, som

som han ved denne Leilighed stikler paa S. 37, og som giøre noget for det de faae, ville have en Ceremonie vedligeholdt, som hører til deres Embedsindkomst. Foruden det opbyggelige, som er ved Præstens Formaning til Kirkegangskonen eller ved hans Bøn for hende af Prædikestolen, tiener den lovbefalede Tid derved til at afværge, at ikke Barselkonen for tilig udsætter sig for Forkiølelse ved at gaae ud, og derfor undrer Rec. sig over, at Sundheds-Prædikanten ikke hellere har roest denne Skik som nyttig for Helbreden. Men saa kunde han ikke kommet frem med sin christelig-pharisæiske Bestiemmelse, eller givet Præster og Leviter sin Velsignelse. A. har maaskee sine egne Grunde, hvorfor han holder det for farligt, at der bruges en tilfælles Kalk ved Communionen. Rec. vil sige ham, hvad han giorde, imedens han var Præst i Norge, hvor det hændte sig sommetider, at et Menneske, som havde Saltflod, communicerede. Han lod dette Menneske blive til allersidst, som blev sagt det forivejen, og hvormed Klokkeren tillige erindredes om at have Tilsyn. I No. 2. Februar fortsætter A. sin Fornuftreligions Værdighed, og gaaer over til Kirkens Læresætninger som foraarsagende Hierteklappen. Det bedste Raad, Rec. herudi kan give A., er, at han beflitter sig paa, altid at kunne have en god Samvittighed. Saa bliver han i det ringeste fra denne Side af fri for Krampe, Galde, sort Galde, Indvoldenes Forstoppelse, o. s. v. Skal man saaledes sørge for Legemets Helbred, at Moraliteten ganske sættes til Side? Ja vel! er det, som A. siger S. 143, Forstandens Vildfarelser, som er Kilden til den religiøse Melancholie, saa er det vel bedst,

ganske

ganske at bortskaffe det tossede Tøi med Samvittighed. Men mon da ikke Lægen faaer nok saa travlt med at curere veneriske Syger, Onanier, Udtærelser, som komme af en uordentlig og sværmende Levemaade, ligesom Politiet da og vilde bekomme Arbeide nok med at forfølge Giftblandere, Røvere, Tyve og andre saadanne smukke Folk? A. med sin kiære Zimmerman vil saa gierne gotte sig paa Præsternes Bekostning; saa giøre gemeenligen Uslinger af Læger, da derimod Rec. veed af Erfaring, at de Mænd, som ere store i Lægevidenskaben, pleie at foreene deres Arbeide med Præstens, ligesom Rec. ogsaa bruger den Maade at raadsøre sig med Lægen, naar han besøger Syge paa Embeds Vegne. Men det er da endeligen ikke at undre paa, at siden A. ei ynder den Lære om Forløsningen S. 146, men erklærer sig for Naturalisme, han da ei heller holder af den christelige Religions Lærere; thi han er jo hyperpseudorthodox. (Dette hyper klinger skiønt i As. Øren). Efter videre at have peget paa enkelte Tilfælde, hvor Feiltagelser hos en Religionslærer (disse ere jo Mennesker, og følgeligen ei ufeilbare) eller hos andre om Religionspligter kan have været Videnskaberne til Hinder, kommer han endeligen frem S. 160 med sin Compliment til Monarken, at han skal forvandle Staten til en Republik, hvori Hovedpersonen af den regierende Familie har det blotte Forsæde. Her er Taarnet, han har muret. Henrykt siger han S. 161. „Hvilken festlig Dag „skulde begge, Fyrsten og hans Folk, høitideligholde, naar hin nedlagde sin Magt i Folkets Hænder, og disse saae deres Rettigheder for bestandig „fastsatte!" Sligt et Forslag blev af en af As.

Laugs-

Laugsbrødre giort Frederich den Enteste, men han loe af den Nar. Verden har ikke mange Theseer.

No. 4 i Januar. Et Brev til Pave Pius VI af en fransk Borger, Paris den 1ste October. 1792, driller Hans Hellighed tilgavns. S. 47 siger Brevskriveren: „Mine Correspondenter i Italien tilskrive mig, at Cardinalerne, „Biskopperne, Prælaterne, Adelige, Munke og „Nonner i alle Egne af dette Land bemøie sig at „sammenbringe anseelige Samlinger af Penge for „at understøtte Fienderne af den Franske Revolution. De samme forsikkre mig, at Deres Hellighed er den første Aarsag til dette nye Korstog, hvortil De af Deres egen Pung haver udgivet anseelige Summer, og haver ladet Deres „saa kaldte apostoliske Kammer endnu give meget „anseeligere dertil. Men, hellige Fader! var „De ikke allerede alt for strafværdig, da De havde „udtørret Deres Statsfinanser ved den uhyre „Bekostning, som Udtørringen af den pontinske „Sump foraarsagede? Et Foretagende, der kunde „forskaffet Dem megen Ære, dersom det offentlige Vel havde været Deres eneste Øiemeed, men „som De nu har Skam af, efterdi det ikkun er „et sandt Naverie, da De har usurperet dette „vidtløftige Land, og giort et Fyrstendømme deraf for deres Fætter, som De ved Ret og Uret „har forskaffet en Formuetilstand, der ligner en „Souverains Rigdomme? Var De ikkuns ikke „allerede alt for strafværdig, at De har ødelagt „Deres Folk deels ved de umaadelige Summer, „som De anvendte paa den plumpe Bygning af „Sacristie, som ikke kan blive andet end et Eftermæle af Deres Taabelighed og slette Smag,

„deels

„deels ved de store Udgivter til den foregivne „Gield, hvorved De angav Statens Gield tre„dobbelt større, end den var?" Man seer videre heraf, at Frankerige havde hverken Vaaben eller Fæstninger, da den forenede Magt af Preusser og Østerriger anfaldt det, og at Frankerige før Revolutionen udredede et Paalæg af mere end 700 Millioner, og truedes med en Banqverotte af mere end sex Milliarder. Det heder om Adelen: „De Adelige havde derved forjaget al Nid„kierhed og Kappelyst fra de andre Klasser af Sel„skabet, at de udelukkende tilegnede sig de største „Betieninger, Æresbestillinger, Værdigheder og „Rigdom; men ved Adelens Afskaffelse og i det „man forsikkrer Fortieneste og personlig Beqvem„hed allene om alle ønskværdige Belønninger, vil „man opvække Kappelyst i alles Hierter." Det beskrives som en Virkning af de krigende Magters Rasenhed imod den franske Nation, „at dennes „Spændekraft stiger indtil den høieste Grad, at „man tvinger den til saadanne Yderligheder, der „skulle sønderknuse dens Fiender." Det raades Regenter: „hastigen at forandre Misbrugene i „deres Regiering, at afskaffe alle unyttige Om„kostninger deri, at underkaste alle offentlige Be„tientere det strengeste Ansvar, at underkaste sig „selv Retfærdighedens evige Love med den Til„staaelse, at de ikkuns ere deres Nationers For„valtere, men ikke Herrer." Her forekastes Pave Pius VI den Taabelighed, han begik i Henseende til den Prælats Tilbagekaldelse, der er bekiendt under det Navn Febronius, at Maria Theresia forkastede den ubillige Fordømmelse af den tydske Prælats Protestation, at Paven til Giengield derfor ikke har til hendes Amindelse holdt den i

Rom

Rom brugelige Begravelsesfest, men at Joseph II igien har hevnet dette paa Paven, ved at indskrænke hans Magt. „Deres Smagløshed, hel„lige Fader! indbildte Dem, at De havde til„strækkelige Hielpemidler i Deres overflødige „Snaksomhed, i Deres falske Veltalenhed, i „Deres sindløse Perioder, og fornemmeligen i „Deres personlige Behagelighed, til at virke en „Tilbagekaldelse af Keiserens nedtordnende De„cret. Indsigtsfulde Folk, som havde levet i „Wien, og nøie kiendte Joseph og hans Mini„stre, fraraadede Dem en Reise, der vilde blive „lige saa upolitisk som frugtesløs. De reiste af, „og forundte nogle af Italiens og Tydsklands „Folk det uanstændige og ærgerlige Syn af en „Mand, som de holdte for at være ligesaa hellig, „som hans Titel tilsagde, men som dog bandede „som en Vognmand, viste sig saa vred og grov „som en uopdragen Officeer, og ved at uddele „Velsignelser spillede en Komoediants Rolle. Saa„snart De kommer i Keiserens Stater og til hans „Residentsstad, havde De den Misfornøielse at „see, at Joseph bespottede Deres præstelige Char„latanerier, i det han foreslog Dem, at De maatte „udhvile fra Deres Besværligheder, da han vilde „uddele Velsignelser i Deres Navn, hvilket han „ogsaa undertiden giorde med en leende Mine. „Da De var ankommen til Hoffet, stillede Jo„seph sin Minister Kauniz for Dem, til hvil„ken De gav Deres Haand at kysse. Men han „lod sig nøie med at modtage den, og, ligesom „Deres Ligemand, trykke den i sin Haand. Jo„seph, som snart blev fortræden over den store „Hob Mennesker, som løbe hertil fra de nærme„ste Landsbyer og Steder, for at modtage Deres

Vel=

„Velsignelser i Wien, lod disse forbyde at forlade „deres Arbeide, og bekiendtgiøre, at han dagli„gen vilde lade løse Kanonerne paa den Time, da „De bortødslede Deres komiske Indulgenser, og „at de da, naar de det hørte, kunde i deres Dum„hed falde paa Knæe. Saa ofte De vilde tale „med Keiseren eller hans Ministre om Anliggen„der, gave de af Spøg til Svar, at de ikke havde „nogen Anliggender med Dem, og denne Spøg „ledsagede de med Spotterier, som vare saa yd„mygende for Deres Stolthed, at De var for„bunden til at indskrænke sig til Deres Rolle, „som skikker sig bedst for Dem, i Kirken og Cirk„lerne at bryste og hovmode sig for svaghovede „Mænd og Koner, som vare forelskede i Deres „smukke Figur, i Deres smukke Hænder, i Deres „smukke Been, i det smukke Forhold af Deres Le„geme, hvoraf De er saa stolt, og hvilke De veed „saa got at benytte. Jeg har hørt, hellige Fa„der! hvorledes De i Vrede paa det skammeligste „behandlede en Cardinal, som satte Biskopshuen „paa Dem, eftersom han derved havde bragt nogle „af Deres Haar i Uorden." Ydermere faaer Paven at høre om sine Nunciatur-Disputer i Tydskland, og hans Tvistigheder med Synodet og Biskoppen Ricci af Pistoja, og den Lepriske Proces: „De har søgt at berøve Madame Lepri „og hendes Børn deres Formue ved en uretfærdig „Proces, for at give den til Deres Fætter, og det „under et falsk Løvte af en Cardinals Værdighed. „De har tilsneget sig et skammeligt Testamente af „en hevngierrig Præst, hvorved han har skilt sin „Familie ved Arven. Hvor ubetænksomt er det „af Dem, hellige Fader! at De fordrister sig til „at opkaste sig til Religionens og Sædernes For„svar-

„svarer, da alle Handlinger af Deres private og „offentlige Levnet bevise Deres Atheismus og „Usædelighed." Som Grund til Pavens Had til Franskmændene angives den Frygt han havde for at see Pavevældet, „denne Throne af alle Lyster, af alle Forbrydelser, som giør den menneskelige Forstand Skam og Beskiemmelse, at falde „tilsammen for hans Fødder," og Tabet af Avignon s. a. „I Henseende til Grevskabets Tab „maa jeg, hellige Fader! anmærke; 1) At det „var ufordrageligt, at en fremmed Præst besad „souveraint Fyrstendom, som var ganske omgivet „af de franske Lande. 2) Grevinden af Provence „havde ikke den Ret at afhændige sine Stater, „uden hendes Nations og Kongens Samtykke, „hvis Vasalinde hun var. 3) Denne Afhændelse var blot et listigt Røverie af det Romerske „Hof, som ikke anderledes vilde løsgive Grevin„den fra hendes store Forbrydelser, end under den „Betingelse, at afstaae dette Fyrstendom til Hoffet „imod en Summa Penge, hvilke Paverne aldrig „have betalt. 4) Folkene have den ustridige og „uforanderlige Ret at forandre deres Regierings„form, naar de finde det for got. 5) Den franske „Nation skulde paa en ærefuld Maade have hol„det Paven skadesløs, dersom han havde opført „sig anstændigt og fornuftigt." Nok raades Paven, „at han ei skal bekymre sig om Frankrigs Anliggender, hvilke allerede havde foraarsaget ham et Anfald, saa at han var bleven skiæv i Munden; dersom han ikke holdt sig roelig, maatte han frygte for, at Franskmændene vilde komme og opføre deres marsellianske Hymne ved hans Helligheds Musikantere i Sixtus's Capelle, og at lade ham selv igientage dens Omqvæd i Choret. Den preus-

siske

siske Armee var for den største Deel bortsmeltet ved Fegtninger, ved Bortløben, ved Fangenskab, ved Mangel og Sygdomme, og Keiserens Armee leed dagligt Tab af samme Aarsager. Endeligen raades Paven at sammenkalde sine Undersaatter, bekiende sine og Formænds Synder for dem, og bede dem om Forladelse, give dem sin tredobbelte Krone tilbage, og bede dem, at de vilde bevilge ham af Gunst for hans øvrige Levetid den Titel af Chef for deres oprettende Conseil." Dette er taget af Moniteur universel, som A. har forglemt at tilsætte.

No 5. **Ere Franskmændene et fordærvet Folk?** Spørsmaalet besvares med Nei, og er vel udført. No 6. **Keiser Leopold II er ikke forgivet.** Det har man villet paadigte Jacobinerne. Han døde af en Rheumatisme af en betændelig Art. No 7. **Skadelige Ting have og sin Nytte.** Der fortælles S. 84 om En, som Benene voxede ind ad paa, saa at han næsten ikke kunde gaae, men fik dem forandrede ved at blive Skrædder. No 13 fortæller om **Menneskeæderen Johann Nicolaus Goldschmidt.** Denne var en Koehyrde i Eichelborn ved Weimar, og var født i Byen Hernschwegen ved Strisen, giftede sig i sit 27de Aar, og forrettede sit Embede i 28 Aar. Man mærkede intet andet hos ham end en Raahed i Sæderne, Grovhed og en stor Bredagtighed. I Aaret 1771 var han 55 Aar gammel, var gieldfri, og havde nogle Høns, og hans Kone havde samme Dag hentet Brød fra Weimar. En Enke Schøneman skikkede sin Datter 11 Aar gammel til Skole. Hende fik Knegten Appetit paa, lokkede hende ind i sit Huus for at vise hende sit Uhr, og i det Barnet saae der-

derefter og ſpurgte, hvad det var for en Ting, ſom kunde leve deroppe, dræbte han hende. Kiødet af Legemet huggede han itu for at giøre det ukiendeligt for ſin Kone, ſom da ſpiſte noget deraf tillige med ham ſelv. Det Øvrige forvarede han tillige med Klæderne og Skolebøgerne, men Blodet havde han omhyggeligen tørret af Væggen og Bænken og Gulvet, ſom han havde ſtrøet Sand paa. Ved Efterſpørgſel og Randſagning efter Barnet fandtes Levningerne hos ham, og han tilſtod Gierningen, ſamt at han nogle Dage efter Mikkelsdag 1771, da han imod Middag vilde drive ſit Qvæg i den ſaa kaldte Jeſuiterſkov, var kommet i Skienderie med en Vandrende, ſom han beſkyldte for at have giort hans Qvæg ſkye. De ragede i Slagsmaal, og Koehyrden gav den anden med ſin tykke Stok et Slag bag det venſtre Øre, ſaa at han tumlede død om. Seiervinderen ſlæbte nu ſit Rov ind i den tykke Skov, klædte ham af, huggede ham i fire Dele, og tog hver Gang, han drev hiem, et Stykke med ſig i Poſen, ſom han kogte og ſtegte. Reſten, ſom raadnede, gav han Hunden, hvilken han ſiden ſlagtede og aad. Sin Kone bildte han ind, at det var Bedekiød, men hun fandt det ſaa ſeigt, at hun kunde ikke tygge det. Dog ſkal Hundekiødet have ſmagt bedre end Menneſkekiødet. Dommen faldt i Jena, at han ſkulde radbrækkes nedenfra, og Legemet lægges paa Steile, og den blev fuldbyrdet ved Berka den 24 Julii 1772. Igientagne Stød af Hiulet vare fornødne til at overbrække Arme og Been, og hans ganſke Legeme, fornemmeligen Ryggen, var fuldt af børſtede Haar. Ved denne Leilighed erindres, „at den ſkotlandſke Røver hos „Hector Boetius udſøgte ſig unge og fede Folk

„til

„til sit Maaltid, og paastod, at deres Kiød var „en behagelig Spise. Hans tolvaarige Datter, „som ved Faderens Fangenskab ikkun var eet Aar „gammel, bekom den samme Lyst.“ Bottaerne paa Øen Sumatra fortære i Følge Millers Reisebeskrivelse de trufne Ægteskabsbrydere og Tyve, og rose Menneskekiød frem for alle andre Spiser. No 14. Fruentimmerlægen. Fruentimmerne ere to Gange saa mange Sygdomme underkastede som Mandfolkene.

Februar. No 1. Bemærkelser om Franskmændenes Nationalcharacter i Hensigt til Revolutionen. Den Maade, A. forklarer S. 132 Cæsars Ord om Gallierne paa, vil nok ikke mange bifalde. A. har ikke citeret Stedet, ikke oversat det, som han dog burde for de Læseres Skyld, som ikke forstaae Latin, heller ikke har han anført hele Perioden. Stedet er 4de Bog om den Galliske Krig, 5te Kapitel: His de rebus Cæsar certior factus, et infirmitatem Gallorum veritus, quod sunt in consiliis capiendis mobiles, et novis plerumque rebus student, nihil his committendum existimavit. Est autem hoc Gallicæ consuetudinis, ut et viatores etiam invitos consistere cogant, et, quod quisque eorum de quaque re audierit aut cognoverit, quærant, et mercatores in oppidis vulgus circumsistat, quibus ex regionibus veniant, quasque res ibi cognoverint, pronuntiare cogant. His rumoribus atque auditionibus permoti de summis sæpe rebus consilia ineunt, quorum eos e vestigio poenitere necesse est, cum incautis rumoribus serviant, et plerique ad voluntatem eorum ficta respondeant. Naar det ikke havde været for en Citations Skyld, og for at lade see, at han vidste, hvad Cæsar havde

de sagt om Frankeriges gamle Folkestamme, havde A. giort bedst i at gaae dette Skudsmaal ganske forbi, som Cæsar har givet Gallierne, eller og sige, at Cæsars Vidnesbyrd kunde der være Aarsag til at holde mistænkt. Thi det er virkeligen Ustadighed og Utroeskab, og hvad man vil kalde Oprørs-Aand, som Cæsar her tillægger dem, og som det Følgende i Historien bekræfter, nemlig at Gallierne havde indladt sig mod Cæsar i hemmelige Forbindelser med Usipeterne og Tenchtererne, som fra den Tydske Side vare gangne over Rhinen ind i Gallien, og havde bemægtiget sig Menapiernes Land. Mage dertil kan A. finde hos Æduerne i 7de Bog. Ovenanførte Sted hos Cæsar oversætter Rec. saaledes: Da Cæsar blev underrettet herom, og frygtede for Galliernes Svaghed, efterdi de ere ustadige i at tage Beslutninger, og arbeide gierne paa Mytterier, meente han, at han ei burde betroe dem noget. Men Gallierne have den Viis, at de baade nøde de Reisende, endogsaa imod disses Villie, til at holde stille, og da spørge Enhver af dem om, hvad han har hørt eller seet, og Folket i Stæderne stimler omkring Kiøbmændene, og fordrer af dem, at de skal sige, fra hvilke Lande de komme, og hvad de derfra vide. Ved slige Rygter og Høresagn lade de sig ofte bevæge til at tage saadanne Beslutninger om de vigtigste Ting, som de snart maae fortryde, da de gaae efter usikkre Rygter, og de Fleste digte Svaret efter deres Villie. „Paa dette Sted hos Cæsar, „siger A. S. 131 bliver Gallierne ikkuns tillagt „en vis uroelig Emsighed, som kan være ligesaa „langt fra Letsindighed, som fra Foranderlighed."

Ja

Ja saa! Recensenten har leveret Stedet heelt og oversat, nu kunne Læserne dømme. Den Note A. sætter under sin Text: S. 132. „Novis „rebus student, hedder ikke: De elske det Nye eller „Nyeheder, men: De ere raske i deres Foreta„gende." viser, at han ikke er stærk i den latinske Sprogkyndighed, og at han giør bedst i ei at oversætte fra det Latinske. Mod det Øvrige A. siger i dette No. om Franskmændene, har Rec. intet at indvende.

No. 3. Afbrudte Stykker af tydsk sund Fornuft. Heri faae Wölner og Biscofswerder Skrub. S. 170 læse vi: „Rusland rykker „frygteligen frem; sætter en af sine Prindser paa „den polske Throne, giør Polen til Russer; en „sig selv opklarende Nation til halvdannede Bar„barer; truer Europa med Cosakker, Bosniaker „og Uhlaner, og istedet for at befordre Stanis„laus Augusts ædle og store Værk, istedet „for at være de givne Forhaabninger ja Løvter „troe, vender Preussen Ryggen til den Fare, som „truer den, og søger 100 Mile borte at giøre sig „svagere paa Penge og Mennesker, saavelsom og „paa Patriotisme og Borgerlighed, (skulde vel „været Borgerdyd) formedelst den bedrøveligste, „unyttigste og skadeligste af alle Krige. Thi aldrig „vil en sand og ædel Kriger føre Krig imod Fran„kerig." Wieland og Schirach bekomme de Revselser, som de ærligen fortiene. Det udi dette No., som er taget af Doctor Martin Luther o. s. v. holder Rec. meest af; det andet af Cabale und Liebe mangler Klarhed. No. 6. „Mennesket aldrig Abekat efter Naturen, men vel „efter Smagen. I Abekattens Bygning ere saa„danne væsentlige Afvigelser fra Menneskets, „som

„som begge ikke kunne enten mistes eller omsættes „med hinanden indbyrdes, uden at hindre Livet, „Fødselen og Opholdelsen." Autor beviser derpaa den anatomiske Uighed imellem Aben og Mennesket, og troer S. 212, at Sammenblanding end ikke er muelig, hvorfor han angiver sine anatomiske Grunde. No. 8. En Skoemager Menadie i Altona fik i Sinde at flikke paa Mennesker istedet for gamle Skoe. Et Begplaster, han lagde paa en Bondes Tinding, befriede denne fra Tandpine, og ligesaa lykkelige vare nogle andre af hans første Curer. Han anmeldte sig offentligen som Læge, og fik Tilløb. Herover bleve de privilegerede Herrer af Lægekonsten fortrydelige, og indgave Klager over ham. Hans Dom blev, enten at være Skoemager, eller forlade Staden. Det sidste valgte han, og i første Natteqvarteer traf paa en Adept, som solgte ham nogle nye Midler, og lærte ham at kiøbe sig en Doctor-Titel ved et Universitet, hvor slige Vahre vare tilfals. „De ilede til næste Stad, hvor man „for rede Penge pleiede at betitle Enhver, som „havde Lyst og Behag deri, og inden to Dage „hang Menadie, befriet for alt Beeg, paa det „sorte Bræt som Doctor i Lægevidenskaben, med „alle dermed forbundne Privilegier og Rettigheder.„ I det medicinske Fag er Nelle, i det juridiske Herr Professor Eggers, men i det theologiske flere Exempler blant os paa dem, som i de nyeste Tider ere blevne doctorerede i Tydskland. Upaatvivleligen befinde sig heriblant værdige Mænd. Men det er imidlertid en meget slem Skik. Naar Nogen vilde betale Rec. vel derfor, kunde han falde paa at have den Spøg, at skaffe Tosse-Christen af Kallundborg til Doctor ved et tydsk Universitet. (fortsættes.)

Kritik og Antikritik.

No. 5.

den 5 Mai 1795.

Kritik.

(8.)

Andreas Harpers diætetiske Lommebog, eller nye og fattelig Underviisning til at opnaae et suudt, lykkeligt og langt Liv, samt Betragtninger over den menneskelige Siels Natur. Af det Engelske, med en Fortale af Professor Tode.

Kiøbenhavn 1795. Trykt paa Mallings Forlag hos S. Popp. 72 S. i 8. Koster 1 Mk.

Om denne Bog kan Anmelderen ikke sige andet end det, Prof. Tode i sin Fortale har sagt Publikum: at den nemlig er læseværdig, og kan have sin Nytte, da den forestiller adskilligt under nye Synspunkter; at meget deri er særdeles vel udarbeidet, og stemmer overeens med Fornuft og Erfarenhed, endskiønt Autors Meninger ikke allevegne af alle kan bifaldes; at den, i det Hele betragtet, kan anbefales som Anledning for Kundskabslystne til at ønske flere af samme Art, af hvilke den ene oplyser den anden, samt Leilighed til Valg gives, og som fuldkommen de Penge værd, den koster.

At den, som Lommebog, ikke har kunnet udbrede sig vidtløftig over hver Ting i Særdeles-

 hed,

hed, som en Diætetik bør indeholde, forstaaes af sig selv; men tydelige og brugbare ere dens Underviisninger i de mange vigtige Materier, som Indholdsregisteret peger paa, og opvækkende til videre Eftertanke, eller ledende til at søge udførligere Oplysning andensteds, hvor den selv ikke maatte synes tilfredsstillende. Da den uden Afdelinger gaaer frem fra den ene Materie til den anden, var det tilføiede Register aldeles nødvendigt. Man behøver nu ikke at blade længe for at finde det, man vil finde.

Hist og her ere nogle Anmærkninger satte under Texten, hvilke sigte deels til at rette, hvad der hos Forfatteren ikke syntes ganske at stemme overeens med Sandhed og Erfaring, deels til at forklare et og andet, hvori Bogen nærmest angaaer Engellænderne, og hvorved den altsaa for Danske, hvis Diæt er afvigende, er mindre anvendelig. Anmærkningernes Forfatter fortiener altsaa sine Landsmænds Tak. Dog kunde man S. 9 ønsket at see hans Tanker om Harpers, ganske vist ikke farlige eller ilde meente, Materialisme.

Paa Oversættelsen er, i det Hele, intet at udsætte, da den ingensteds efterlader sig Tvivl om Forfatterens Mening; men heraf følger ikke, at der jo hist og her er syndet mod Sprogrigtigheden. Saaledes siges i Forerindringen: „de fornemmeste Aarsager, som kunde være Sundheden skadelig(e), og tilveiebringe (forvolde) Sygdomme.“ S. 10: „Sielen afsublimirerer sig fra sit Caput mortuum.“ Da dette fæle Udtryk i næste Linie forklares, kunde det nok blevet reent borte. ib. „den indre Nødvendighed.“ S. 12: „Sindsbevægelser ere altsaa Sundheden skadelig (e), og frembringer (ge) rc.“ S. 34: „et gladt Gie-

ste,

stebud." Isteden for dette slemme Neutrum burde staaet: fornøielig; thi gladt, af glider, bruges om Iis. „Immer", som paa flere Steder, f. Ex. S. 16, forekommer, burde ikke høres i vort Sprog. „Tilsyneladelser i det menneskelige Legeme", som bruges baade i Forerindringen og fl. St., er et tvetydigt Ord; langt heller: Phænomener; men hvorfor ikke det nu brugelige: Særsyn?

Politisk og physisk Magazin. I Aargang.

(fortsat. See S. 64).

Martius. No. 1. Om Tænke- og Skrive-Frihed, undertegnet A. H., er vel skrevet, dog ikke saa tydelig, som kunde ønskes. No. 2. Betragtning over vor Tids Frihedsbevægelser, over Indflydelsen af en hensigtsmæssig Folkeopklaring i Statsfuldkommenhed og Folke-lyksalighed, og vise Loves Haandhævelse, og om Stillingen, hvori den danske Stat er i denne Hensigt, af Professor Martin Ehlers i Kiel 1791. Rec. veed ikke, at han har læst noget grundigere, end dette, iblant de mange Statsskrifter, som Revolutionen i Frankerige har foranlediget. At give noget Udtog deraf gaaer ikke an. Kun nogle faa sær mærkelige Steder vil Rec. udtegne. S. 285 taler A. om de Ulykker, som Statsomveltningen i Frankerig ved uskyldige Menneskers Drab og Mishandling haver afstedkommet, og da giør han denne Sammenligning: „Endnu meget mere maa en ægte Menneskeven „med Gysning springe tilbage, naar han tænker „paa en Slagtermark, der er bedækket med Men„nesker, som ligge forhugne, forskudte, fortraadte,

„te, afklædte og plyndrede af haarde og onde Men-
„nesker, og ofte hele Timer forgieves anraabe
„Himmelen om Døden, som den største Velgier-
„ning. Man forgiette ogsaa ikke, at den sidste
„østerrigske Krig imod Tyrken har henført langt
„over 200,000 Mennesker til Døden ved megen
„foregaaende Qval og Møie indtil Enden.“
Det lüttichske Folk giver A. Ret i den Tvistig-
hed, det havde med sin Fyrstbiskop, og misbilli-
ger Kammerrettens Kiendelse, men viser, at det
belgiske Folks Opstand mod Keiser Joseph II
egentlig havde sin Grund i dets Overtroe og blin-
de Lydighed mod dets Geistlighed, omendskiønt
Keiserens Forhold ved de belgiske Anliggender ikke
lader sig forsvare, uden dermed, at han meente
det vel, og Forandringerne kunde blevet Landet
til Nytte. Om Ungarn skriver han S. 287.
„De i Ungarn sig viste Uroeligheder vare aldeles
„et Værk af den høie Adel, og den høie pavelige
„Geistlighed, hos hvilke Josephs menneskekierlige
„Bestræbelser, at forunde det øvrige Folk bor-
„gerlige Rettigheder, ikke fandt Bifald, og hvilke
„ei alleneste fremdeles vilkaarligen vilde beherske
„og undertrykke dette Folk, men endog vilde bort-
„rive Regieringsmagten, om ei ganske, saa dog
„for den største Deel, fra den ungarske Konge.“
Grundigen viser A. S. 288: at Adelen og den ka-
tholske Geistlighed i Brabant, Ungarn, Bøhmen
og Polen have en udvortes Fordeel, der er forskiel-
lig fra Folkets Fordeel. S. 289 siger han: „Jeg
„frygter i høieste Grad for alle Folkerevolutioner,
„og ønsker inderligen, at de Mennesker, som have
„Regieringstøilen i Haanden, maatte faae i Sin-
„de at giøre lovlige Indretninger, og af egen
„Tilskyndelse sætte alle Regieringsindretninger i

„et

„et nøiagtigt Hensyn til den store Folkemængdes „Lyksalighed.“ Ved at tale om de Sachsiske Uroeligheder, og berøre de adskillige Folkefortrykkelser i Tydskland af nogle Fyrster, lægger han til S. 291. „Naar Fyrsten, hans Tienere, og disses „Smigrere haardt bedømme Folkets Uroeligheder, „skulle de ogsaa betænke, at ofte bliver intet ud„rettet ved Underdanernes igientagne, høist billi„ge og beskedne Bønner og Klager, og at de selv „undertiden paaføre de Bedende og Klagende de „haardeste Kaar.“ Et raat og vankundigt Folk, viser han, er ved slige Leiligheder farligere end et oplyst og poleret, saa at Fyrsten og hans Yndlinge letteligen blive Offere. Det nye Persien, det forrige Rusland, Tyrkiet og Slaveoprørene fremstilles som Exempler. Dertil kommer ogsaa det, at de Store i slige Lande ophidse Folket, for selv at opsvinge sig til Regieringen, eller til mægtig Statsindflydelse, og det vankundige Krigsfolk forføres letteligen til at laane Haand dertil. Men blant et oplyst Folk kan Sværmerie, det befrygteligste Onde for Regenterne, ikke faae Overhaand. Derefter kommer A. til at undersøge: „Hvilken „Indflydelse de saa hyppigen forekommende Fri„hedsbevægelser kunne have i den danske Stat,“ og Svaret bliver: „at slige Bevægelser paa ingen „Maade fornuftigviis kunne opstaae i Dannemark, „og heller ikke kunne ventes.“ Hans Grunde ere: Den souveraine Regiering i den danske Stat er grundet paa en formelig Folkeforeening, Kongerne have ført et retfærdigt og mildt Regimente, og vi kunne vente os alt Got af vor kiere Kronprinds. A. slutter hermed: „En kan med den „ivrigste Varme tage Deel i den franske Revolu„tion, og maa, som patriotisk Medborger af det

danske

„danske Rige, erklære sig paa det heftigste imod „en Revolutionstanke i Dannemark."

No. 3. Et Stykke om Regieringsformerne af Thomas Paine. Dette er udtaget af hans Menneskerettigheder. Naar vi vide, at han er en Nordamerikaner, og Deputeret i den Franske National-Convent, forstaae vi og, at han naturligviis ei kan andet end erklære sig for Folkeregieringer, og imod Monarkier. Af hans Afhandlinger er det let at see, at han ei har kiendt andre Monarkier, end det franske og det brittiske; det første, som et fuldkomment Monarkie, det andet som et blandet. Desværre er det alt for sandt, at Bestikkelse er Hiulet, der driver den brittiske Regierings Maskine. „Ministeren, siger „A., skyder sig ind under en Majoritet i Parla„mentet, hvilken han ved Embeder, Pensioner „og Bestikkelser stedse kan bringe tilveie, og denne „Majoritet retfærdiggior sig netop med den Au„toritet, hvormed Ministeren beskytter sig. I „denne kredsformige Bevægelse dreie alle Dele, li„gesom det Ganske, sig ud fra Ansvaret. Hvad „man i blandede Regieringer kalder Konge, er „Cabinettet, og da Cabinettet stedse udgiør en „Deel af Parlamentet, og Lemmerne i een Skik„kelse dømme det, som de i en anden raade og „befale, saa handler en blandet Regiering stedse „i det Dunkle og Skiulte. Den behøver et stort „Forraad til Bestikkelser, for at sammenlodde „Delene, og paalægger Landet Bekostningerne." Ogsaa paa det brittiske Monarkie tænker han, naar han forestiller sig det, som en Følge af Eenevældet, at man jevnligen maae have Krig, for at kunne paalægge nye Skatter, og saaledes forøge sin Magt, hvorfor man ogsaa vedligeholder Na-

tionalhad imellem Staterne. Den gode Paine skulde have kiendt det faderlige Monarkie hos de Danske, den Fred vi have nydt længere end nogen Republik af betydelig Størrelse, og vor for sit Folks Vel omhyggelige Kronprinds, saa havde han vist ikke i saa almindelige Udtryk lastet den monarkiske Regieringsform.

No. 6. Om Tidsmaalingens Udspring og dens første Indretning hos de Gamle. Ved at dele Aaret i 12 næsten fuldkommen lige Dele opkom Maaneaaret af 354 Dage. Herved blev Aarstiderne forvirrede, saa at i mindre end 17 saadanne Aar vilde Sommeren komme istedet for Vinteren. Man forsøgte nu at giøre en Maanemaaned lige med en Solemaaned, ved at sætte 6 Dage til Tiden af 12 Maaneomløb. Enhver Maaned fik da 30 Dage, og Aaret 360. Endnu manglede det 5 Dage 6 Timer, indtil Ægypterne omtrent 1322 Aar før Christi Fødsel tilsatte 5 Dage, og Babylonierne omsider fandt paa Skudaaret. Det chaldæiske Aar begyndte i Foraaret, det ægyptiske i Efteraaret, begge ved Jevndøgnstiden. De ældste attiske Aar toge deres Begyndelse med den længste Dag. Italiener, Chineser og Jøder begynde Dagen med Solens Nedgang. Saaledes beregnes ogsaa en kanonisk Dag. De nu værende Græker ere de eneste, som begynde den borgerlige Dag med Solens Opgang. Stiernekyndige regne fra Middag til Middag. Fra en Nyemaane til den anden ere 29 Dage, 12 Timer, 44 Min. og 3 Sekunder. Skudaaret opkommer af den Forskiellighed af 6 Timer 49 Min., som befinder sig imellem det almindelige og Soelaaret. I 100 Aar giør dette 24 Dage; hvorfor hvert 4de Aar i Februar. Maaned indskydes

des en Dag, hvilket i 100 Aar gior 24 Skudaar. Endda bliver der 5 Timer 40 Min. tilovers, som i 400 udgiøre 22 Timer 40 Min. Efter Rigsdagsbeslutningen 1776 bliver hvert 400 Aar et Skudaar. Dionysius den Lille, en Abbee i Rom, begyndte 527 at regne efter Christi Fødsel, og Beda i Engelland og Bonifacius i Tydskland giorde det almindeligt i det 8de Sekulo. Før talte man efter det Diocletianske eller Martyrernes Aarstal. Den første Dag i Jødernes Aar er den Nymaanesdag, som er den nærmeste ved Efteraars Jevndøgn. Tyrkerne tælle fra Mahomeds Flugt, som skeete den 16 Julii 622. Deres Aar er et Maaneaar af 354 Dage. I 29 Aar have de 11 Skudaar. Nyeaaret kommer hos dem i 11 Aar 10, 11 og 12 Dage tiligere, saa at i 33 af vore Aar ere 34 Nyeaarsdage hos dem. I vores 1781de Aar begynde de det 1195 Aar efter Hegira, hvilket giør 1159de af vore Aar. Chineserne have 3 Arter af Aarstal. Van er af 1000 Aar. Det andet er af 50 Aar. Vores 1781 er det 37de af det 75de Forløb af denne Tidsregning. Det 3die indbefatter kun 12 Aar. I Aaret 1781 faldt den første Dag paa den 24de Januarii efter vor Kalender.

No. 7. Tanker om nogle Dyrs Tilstand om Vinteren. Biørne, Ulve, Ræve o. s. v. fælde deres Haar mod Vinteren, og faae noget tykkere og varmere Pelse til at udholde Kulden. Da Ellis overvintrede i Hudsonsbai, bemærkede han, at de europæiske Hunde og Katte forandrede deres Haar netop saaledes, som de vilde Dyr i de Egne. Altsaa haver den vise Skaber lagt denne Egenskab i Kuldens Natur. I Vandene i Hudsonsbai fryse ofte Frøerne fast i

Jisen,

Iisen, det giøre ogsaa sammesteds store Klumper af Fluer imellem Træernes Grene. Svalerne hos os ligge dyngede paa hverandre i lange sammenhængende Rækker. Alle disse komme til Live igien ved Foraarsvarmen. Biørne, Ræve, Jordmuus, skiule sig i Biergkløfter, og leve af lidet. Insekter og nogle Fugle skiule sig i Murene. Trækfuglene søge hen til varmere Lande. Deriblandt ere ogsaa Svaler. Disse findes paa det gode Hanbs Forbierg fra September indtil April, da de derimod ikke mere sees i de øvrige Maaneder. Men til os i Dannemark komme imod Vinteren Kramsfugle, Snepper, Bekasiner o. s. v. hvilke atter imod Sommeren vende tilbage til de nordlige Lande. De Dyr, som ligge i Dvale om Vinteren, æde imidlertid intet. Men Biørnen nærer sig aldeles af sine egne Vædsker. Den æder saa dygtig om Sommeren, at den om Vinteren kan tære paa Huldet. Om Sommeren er den saa feed, at den undertiden har 10 Finger tykt Fedt paa Ribbenene og Lænderne, men er saa mager som en Heire, naar den om Foraaret kryber ud af sit Leie. Markrotter og Muus og Muldvarpe og Bier m. v. samle sig om Sommeren Forraad til Vinteren. Skaberen haver lært dem det. Hvo kan udsige Guds store Gierninger? Rec. maa sige, at det er en smuk Afhandling. No. 8, 9, 10, indeholde ogsaa adskillige gode physiske Betragtninger. Kunde man kun faae manet den hierarchiske Dæmon, som inspirerer og slavebinder Autor S. 352, 4de sidste Lin. bort! No. 11 angiver til Grund, hvorfor de nuværende europæiske Folk ei æde Hestekiød, at de gamle Tydske og nordiske Nationer ansaae Hesten for et helligt Dyr, toge Spaadomme

domme af dens Vrinsken, brugte den til Offer, og spiste dens Kiød, saa at det at spise Hestekiød blev et Kiendetegn paa en Hedning, og ikke at spise det paa en Christen i de nordiske Lande, hvorfor Paverne Gregorius 3, og Zacharias tillagde Bonifacius, Tydskernes Apostel, den Befaling ei at taale, at nogen aad Hestekiød.

April. No. 1. Mærkværdige Steder af Josephs II politiske Testamente. Derudi vises Virkningen af en militairisk Regierings-forfatning. Mai leverer og et Stykke deraf i No. 2. under Titel af Regieringernes Indflydelse paa Nationalcharacteren, Sielevnerne og Videnskaberne. Originalen er Fransk. A. lader dette Skrift passere for ægte, fordi det hverken i Wien, eller noget andet Sted, er blevet erklæret uægte. Havde det hørt under Patristiken, saa havde han uden Barmhiertighed fordømt det til at være en Product af en Falsarius. For saadant anseer Rec. det, og han grunder sin Dom paa Stilen og Indholdet. No. 2 er skiøn, og giver god Kundskab om forrige og nu værende Forfatning i Frankerige. Men det meget deri forekommende Fransk burde havt en indklamret Oversættelse ved Siden, som og er giort ved nogle faa Ord. No. 5. Om Fedtets Oprindelse siger os intet om dets Oprindelse. A. er vred paa Naturhistorie-Selskabet i Kiøbenhavn, og paa dets Chymicus, der er saa vrangvillig, at han forsømmer at tilfredsstille hans Fedte-Nysgierrighed om Fedtets Bestanddele. Nu faaer da ogsaa han, og de baldyrede og hebræmmede Professorer o. s. v. Skam derfor. Det er følt, hvor han hvæser og giver Ont af sig i Indgangen til sit Brev. Manden har havt onde

Drøm-

Drømme, hvori han har seet Præster staae med Lygtemænd i Haanden. Uden Tvivl er Fedtet, i Fald han har noget, kommet til at kaage i ham ved denne hans Hidsighed. Phosphorisk slaaer han Dommedagsslag paa Reliqvierne og Beenhusene, og vil med Pokkers Vold have sit Fedt anatomeret eller chymiseret paa Kirkernes Altere, uden at sige os, hvad da den saa overmaade store Nytte skulde være, som kom ud deraf, om vi vidste, hvad hans Fedt er. Det er ikke kiønt, naar de Lærde tage saa ilde afsted, naar de skal frem med deres lærde Æg, og kagle værre end Hønen. No. 7. Om Sildenes Vandringer, er vel ikke i alle Poster saa rigtigt.

(fortsættes)

(9.)

Den lille Catechismus. En Lommebog for unge Mennesker, som ville opofre sig til Finantzvæsenet.

Kiøbenhavn 1795. Trykt paa Mallings Forlag hos C. F. Holm. 24 S. i Duodez. Koster 8ß.

Forf. har ikke skrevet for Mænd, der allerede have udlært i Finantzvæsenet, eiheller for Lande, hvor alt er indrettet paa bedste Maade, men for unge Cameralister; thi da disse vil bidrage meget til Statens Opkomst eller Ødelæggelse, holdt han det Umagen værdt at bringe de Grundsætninger og Sandheder i Udtog, hvis Jagttagelse kan sætte et Land i Flor, og hvis Forsømmelse kan foraarsage dets Undergang. Hovedsummen af Catechismussen er denne: „Du skal elske det Land, hvori du boer, af ganske Hierte, af ganske

Siel

Siel og og af ganske Sind, og din Landsherre som dig selv." Den første Tavle handler i 4 Bud om Landet, den anden i 3 om Landsherren, den 3die i 3 om Cameralisterne selv. Derpaa følger kort Forklaring over hvert Bud især; men at Budene her anden Gang findes aftrykte, var nok til Overflod.

Til Prøve afskrive vi det femte Bud med dets Forklaring: „Du skal aldrig søge at for„mere Landsherrens Indkomster ved Lan„dets Ødelæggelse. Hvad er det? Her maae „en Cameralist vide, at i Finantzsager er ikke „altid to gange to fire; men ofte tvertimod een. „Intet er lettere at troe, end naar der ved et eller „andet Paalæg af en Skilling kan indkomme 100 „Rdlr., saa maatte da, naar dette blev forhandlet „til to Skilling, Indtægten blive 200 Rdlr., „og dog alligevel er intet uvissere end denne Reg„ning, som dagligen kan bevises af Erfaring, „nemlig at ved slige Forhøielser kommer altid „mindre ind end ellers. Ved ethvert nyt Forslag „til Indkomsternes Formerelse skulde da altid „Medlemmerne af Finantzcollegiet spørge sig selv: „er det da og skadeligt for Landet? Kun de, „efter egen Fordeel graadige Cameralister, have „stedse Munden fuld af Landsherrens Interesse, „hvad enten det kan passe sig med Landets Vel „eller ikke; og søge ved denne Torden at sætte „Skræk i de troe Undersaatter. Men vilde de „tænke ved sig selv, at det og var Landsherrens „Interesse, naar han trak deres Lønninger ind, „eller giorde nogen Skaar i deres Formue, saa „skulde de maaskee lige saa lidet billige Andres „Undertrykkelse, som de, der angik dem selv." Saaledes forklares hvert Bud efter Fornødenhed.

Dog synes Forf. stundom noget haard; thi efter Forklaringen over det 8de Bud findes der ikke een eeneste ærlig eller uegennyttig Jøde i Landet. At han ellers har sagt meget sandt og godt, er unegteligt.

(10.)

Til Forfatteren af Vækkeren.

Trykt hos M. Seest. 4 S. i 8. Koster 2 ß.

Skal betyde vittig Spot over Finantzvæsenet, Generalfiskalen, Hof- og Stadsrets Dommen, Morgenstierne, den augsburgske Confession, Kongeloven, Folkevennen, vort Blad og von Schirach, hvorved Vækkerforfatterens Mod skulde oplives eller underholdes; men betyder til Lykke slet intet. Den lystige Brevskriver har blandet sit Brev med saa mange latinske og franske Ord og Brokker, at det seer besynderlig broget ud.

(11.)

Om Brandanstalter og et nyt opfunden Slukkemiddel. Af Rawert, Professor og Stadskonduktør.

Kiobenhavn 1795. Trykt hos S. Popp paa hans Forlag. 30 S. i stor 8. Koster 8 ß.

I Bygninger, især store, burde opføres Hovedskillerumsvægge som Gavle op igiennem Taget, endog med en liden Kam oven over Taget, og i disse anbringes saa faa Aabninger som muligt, forsynede med Jerndørre. For at standse Luftstrøget og betage Ilden sin Kraft burde i hvert Skorsteensrør, nederst ved Kappen, være et Jernspield eller

eller en Jernklappe, som beqvemt kunde aabnes og lukkes. Neden under Ilden bør der lukkes for Røret, at Luften uhindret kan finde Udveie opad; thi lukkes ovenfor, da drives den til at virke ud til Siderne, hvorved Røret kan briste, eller Flammen vil slaae ud for neden og giøre Skade. For at forekomme Ildens Nedgang fra Taget igiennem Bygningen lægges paa det hele øverste Loft under Spærverket et Gulv af Muursteen paa høi Kant, uden Opgang, som anbringes, igiennem en Qvist. Dette bruges i mange Norske Pakhuse. For at afskiære Ilden, hvor den har taget Overhaand, bør tilstrækkelig mange Sprøiter anbringes paa Siderne af den, og imidlertid alt Brændbart nedrives og bortryddes i tilbørlig Afstand. Brandvæsenet bør være bekiendt baade med den brændende Bygning og de tilstødende, for paa bedste Maade at kunne fordele Sprøiterne. Bygningen bør ikke opføres høiere, end at Sprøiterne kan række, eller og man maatte være betænkt paa en Maade, hvorpaa tilstrækkeligt Vand kunde bringes til den fornødne Høide, hvortil foreslaaes et Bassin af Læder, som beqvemt lod sig bringe fra et Sted til et andet. For Rednings Skyld burde alle Skabe og Kister let kunne fløttes, og derfor sammensættes af flere Dele; til Smaating kunde haves Sække, der kunde udlades giennem Vinduerne; Tougstiger burde findes i hver Etage. Disse ere S. 1:13 Hr. Professorens nyttige og Opmærksomhed værdige Forslag, førend han kommer til at bekiendtgiøre et af Assessor Aken i Sverrig opfundet og prøvet Ildslukningsmiddel, hvis Beskrivelse findes i Orebros Ugeblad.

Af denne Beskrivelse anføres det Væsentligste, som altsaa heelt maa læses og ikke tillader Udtog. Midlet, som ei allene ved første Paasprøitning strax slukker Ilden, men og gjør, at det slukte Sted bliver befriet for nye Antændelse, bestaaer i en Blanding af Alun, Viktriol, Kakkelovnsleer og Bruunrødt, hvorved det paasprøitede Sted faaer en steenagtig uigiennemtrængelig Skorpe. Perportionen imellem Ingredientserne er, efter mange foregaaende Forsøg, bestemt saaledes S. 24: „Vil man have Slukningsmaterien i flydende Form, saa tilberedes et Oxehoved eller 90 Kander paa følgende Maade: Det halve Oxehoved fyldes med Leer; derpaa koges i en Kiedel eller Jerngryde (som i det ringeste indeholder 50 Kander) 35 Kander Vand, hvori opløses 30 Skaalpund pulveriseret Alun, siden 40 Skaalpd. Viktriol, og naar dette er skeet, rører man derudi 20 Skaalpd. fiint pulveriseret og sigtet Bruunrødt (Rødfårga) hvilket alt sies i Oxehovedet til Leret, og røres tilsammen vel om, samt paafyldes med Vand." Vil man have den Tør eller i Pulver, er Tilberedningen S. 25 denne: „Man afveier 30 Skaalpd. Alun, 40 Skaalpd. Viktriol, 20 Skaalpd. viktriolsk Bruunrødt og 200 Skaalpd. vel tørret og forud slammet Leer, hver Sort for sig fiint pulveriseret. I 35 Kander heedt Vand opløses først Alunen, siden Viktriolen, og dernæst Bruunrødtfarven. Imedens Opløsningen endnu er varm, tværes derudi af det pulveriserede Leer saameget man kan, og saaledes at det ikke klumper sig; naar Massen bliver for tyk til at tværes, æltes den ved Tilsætning af Leer til en Deig, som da jevnes ud i tynde Skiver, hvilke tørres saa vel, at de siden kunne pulveriseres paa

nye,

nye, og dernæst sigtes det. Ved Sigtningen tages skifteviis det med Salterne giennemtrukne Leer, og det, som blev tilovers, efterat man har æltet saameget Leer i Blandingen, som muligt var. Dette maa giøres saa nøiagtig, at det ene Lav ikke bliver tykkere end det andet, saa Blandingen kan være des fuldkomnere. Endelig forvares dette Pulver vel for Fugtighed." En saadan Sats Pulver er proportioneret til 90 Kander Vand, og det opløses strax, saasnart det kastes i koldt Vand og omrøres.

Tilsidst giør Hr. Prof. nogle Anmærkninger over de med det Akenske og Nyeströmske Slukkemiddel paa Amager anstillede Prøver, som ikke tilfulde tilfredsstillede Forventningen, og opmuntrer Brandforsikringskompagniet til nøiere og mere bestemt Undersøgning. Et Brev har han tilskrevet Forlæggeren, som foran findes aftrykt, hvori han tilbyder sig bereedvilligen at meddele et og andet, hvis almindelige Bekiendtgiørelse kan være nyttig. For det alt fortiener han ei allene Forlæggerens, men hele Publikums Tak og Høiagtelse.

Neue Allg. Deutsche Bibl. 11te Bind. 1794. Tetens (J. N.), Ueber die letzten Veränderungen mit der Bank ꝛc. in Dännemark. Kopenhagen 1793. Skrivtet fortiener at læses, og derfor har Rec. lader det blive ved en kort Anmeldelse af dets Indhold. Det er grundigt, og Foredraget i Bilagene er understøttet med mathematiske Beviser. S. 363.

Kritik og Antikritik.

No. 6.

den 12 Mai 1795.

Kritik.

(12.)

Johan Clemens Todes samlede Danske prosaiske Skrifter. Første Deel. Moralske og satiriske Afhandlinger. (Hele Samlingens 5te Deel).

Kiøbenhavn, 1793. 374 S. i stor 8.

Anden Deel. Diætetiske Afhandlinger. (Samlingens 6te Deel).

Kiøbenhavn 1794. 384 S. Trykte paa S. Poulsens Forlag hos M. Seest. Begge Dele koste 1 Rdlr. 4 Mk.

Ved Sammenligning imellem Fortalerne til disse to Bind sees, at en Forandring er foregaaet i Ordenen, hvori Bindene skulde følge paa hinanden; thi efter den første skulde Diætetiken følge paa den Medicinske Politie, men efter den anden maa denne følge hiin. Grundene til denne Forandring findes ikke anførte; men det kan ogsaa være ligemeget, naar man kun faaer alt, hvad denne Yndlingsskribent har lovet Publikum. Paa de medicinsk-politiske Afhandlinger, hvilke næste Bind skal give, følger tilsidst en Folkemedicin, som skal tiene dem til Veiledning, der ikke hastigt nok kan faae en Læges Hielp, og samles

les især af de Artikler, der have herskende Sygdomme til Overskrift. Valget af de medicinsk-satiriske Stykker i Samlingens 5te Deel har været Hr. Forf. vanskeligt, og torde maaskee ikke være alle tilfredsstillende; men han har opsøgt hvad der i hans Tanker meest fortiente at undgaae Forglemmelse, og udeladt især det, der ikke var saa passende for de nærværende, som for de Tider, da det blev skrevet. Bindet vilde blevet for tykt, naar alt skulde medtages, og af denne Aarsag har han ikkeheller kunnet indblande nye Stykker. Meget af det Udeladte skulde forekommet i den Diætetiske Deel for at giøre den nogenlunde fuldstændig; men Hr. Forf. maa i Fortalen til denne Deel tilstaae, at dette Løfte, hvis Opfyldelse vilde fordret to Bind isteden for eet, ikke har kunnet holdes; hvorfor han og giver Haab om i sin Tid at levere et heelt Diætetisk System.

Den Blanding af Alvor og Spøg, man er saa vant til hos denne Forf., gjør hans Skrifter lige saa moersomme og underholdende, som gavnlige. Hans Indfald og Luner, løierlige Sammensætninger og overraskende Lignelser, kan ikke andet end fornøie i samme Grad, som de Grunde, han anfører for sine Meninger og Sætninger, ere tilfredsstillende. Endog i den Diætetiske Deel, som for det meste er og maatte være alvorlig, skaber han sig Leilighed til at anbringe vittig og bidende Satire. Saaledes siger han f. Ex. S. 152: „Himmelen veed, hvor gierne „vi vilde spise Havregryn, Perlegryn og Manna„gryn, dersom vi allene vare saa lykkelige, at „vi maatte hente dem fra de Fremmede, og be„tale dem i dyre Domme. Da vi have dem i

„vort

„vort eget Land; da det er vore Landsmænd, som „sælge os dem; saa følger af Fornødenhed, at de „ere ikke værd at spise, undtagen for den gemene „Mand." I Besvarelsen paa Spørgsmaalet S. 188: om det er sikkert at spise Smørdei? og i Berømmelsen over unge grønne Ærter S. 215 spiller Lunen paa den herligste Maade. Hvo der kan læse S. 222 om Æblegrød, S. 228 om Theevand, S. 239 og 40 om Øllets Fortrin for Viin, S. 250 om flittig Viins- og Brændeviinsdrikkens Kiendemærker, S. 289 om Menneskets Inddeling i Aand, Siel og Legeme 2c. 2c. uden Smiil, eller endog Lungerystelse, man det ikke være rigtigt fat med. Hvor snurrig denne Indledning til Afhandlingen om tykke Nathuers Skadelighed S. 261: „Der „ere to Slags Nathuer, virkelige og metaphori„ske: begge kan jeg for mit Liv ikke lide; men „her taler jeg ikkun om de virkelige, og egentli„gen om de varme?" og hvor comisk Slutningen paa Tankerne om de Holsteenske Vogne S. 321: „Men hvor geraader jeg hen? sige Taler„ne, naar de mærke Tilhørerne liste sig bort. Og „inden Læseren skal gaae hen og giøre ligesaa, vil „jeg i Tide rekommandere mig?" Stedet S. 317, efterat Forf. har opregnet det Meget, der henhører til Søndagskapitlet i Materia Medica, som giør Kiørselen paa en Holsteensk Vogn særdeles ønskelig, maae vi hidsætte: „Vor nærværende „Ungdom trænger høiligen dertil. Pigerne sidde „saa troeligen ved deres Ramme, eller tumle sig „saa redelig i Kiøkkenet, at man ikke faaer dem „at see paa offentlige Steder uden fra Kl. otte „om Morgenen til elleve om Aftenen; og de unge „Mandfolk studere sig ganske fra Forstanden, de

knække

„uophørligen Videnskabernes Skal. Begge Kiøn „ere altsaa høiligen tiente med en Forfrisknings„tour." Hvad Forfatteren S. 232 og f. siger mod visse Dyrphilosopher, er sandt og rigtigt. Pudseerligheden i følgende om Flanelles Underskiorter S. 280 maae vore Læsere gotte sig med: „Intet er mere modstridigt, end at gaae med Fla„nel paa den Deel af Legemet, hvor den naturli„ge Varme formedelst Hiertets Nærhed er størst, „og dertil med Atlasses Beenklæder og et Par „tynde Understromper. Den, som saaledes bær „Æs triplex circa pectus, burde være saa tyk om „sine Laar, som en Dragøe-Loots, og Benene „burde den indsvøbe som en Gadepost om Vin„teren." Endnu et Par af de løierlig fortalte Exempler paa frugtbare Mødre, der selv have „givet Bryst S. 375: „Mange kiøbenhavnske „Læsere maae have seet den Amagerkone, som „solgte Valnødder om Efteraaret. Denne Ma„trone havde med tvende Mænd faaet 13 Børn, „og givet alle dem, der ere blevne i Live, selv „Bryst. — De maae alle have seet en Heltinde „ved gammel Strand, begavet med Kiæmpekræf„ter og Kannikefeedme, som har mangen Gang „peroreret paa en Bondevogn med ligesaa megen „Fyndighed som en Tullius pro rostris. Hun, „som lige saa lidt boldt Amme, som hendes Hos„bonde Substitut, har født halvanden Dosin le„vende Børn til Verden, og lever endnu sospes „et incolumis, en Ære og en Skræk for sin Or„den. — En Kone paa Fredensborg, som selv „maatte give Bryst, glædede eller rettere bedrø„vede sin Mand med elleve eller tolv sunde og „veldannede Arvinger — til ingen Ting &c." Vi have afskrevet disse Steder, hvortil kunde lægges

mange

mange flere, blot for at vise, at endog den Diætetiske Deel, der efter sin Natur maatte synes mager paa Luner og Indfald, er intet mindre end dette. Af den egentlige Diætetik anføre vi derimod intet, fordi vi da maatte udskrive hele Afhandlinger eller hele Bindet. Forf. gaaer som selvtænkende Mand sin egen Vei, og afviger ikke sielden fra adskillige sine Collegers Meninger, dog aldrig uden at give antagelige Grunde for Afvigelsen. Et tilføiet Register, som vi ikke vil eller bør hidsætte, forelægger Læserne de mange i dette Bind forekommende vigtige, tildeels udførligen afhandlede Materier. Foruden adskilligt andet, som Anmelderen i Henseende til sin Diæt har Forf. at takke for, maa han især her bevidne, at den løierlige Afhandling om Nathuer har giort en herlig Virkning paa ham. Strax, da han første Gang, altsaa for en Deel Aar siden, læste den, lod han sine Bomulds Nathuer (thi tykke uldne eller flossede har han aldrig brugt) skiære midt over, og fik altsaa to af een. Meget kort derefter kastede han Nathuen ganske, og tager den aldrig paa, uden naar andre tage deres af ɔ: naar nogen uventet kommer til ham. Han ligger altid med blottet Hoved, og har fra den Tid af, han begyndte at følge Profs. skriftlige Raad, været fri for megen Svimmel og Næsebløden, som før ofte foruleiligede ham.

Er der saameget lunefuldt, pirrende og rystende, i den efter al Formodning tørrere Deel, hvormeget maatte da ikke ventes i den medicinsksatyriske eller Værkets første prosaiske Deel, som vi herved tage sidst? Ja! her kan man ganske rigtigt sige: omne tulit punctum;- - - lectorem delectando pariterque monendo. Ogsaa ved denne

Deel

Deel, findes Register over Materierne; og Hr. Forf. har giort saare vel i at tilføie under Texten dansk, mestendeels rimet, Oversættelse af de ikke sielden indblandede poetiske Citationer af latinske, franske og engelske Autorer, hvori han har været særdeles heldig. At vælge blant de utallige humoristiske Steder, som dette Bind vrimler af, vilde være alt for vanskeligt. Det overlades derfor til Læserne, som nok ogsaa vilde komme i Forlegenhed, om de skulde sige, hvilket der meest behagede eller frapperede dem. Eet eeneste alvorligt Sted, som Anmelderen oprigtig takker Hr. Prof. for, maa staae her til Slutning. Det findes i Satirens Skiæbne S. 337 og f. saaledes lydende: „Det er ei nok, at en kritisk Tilskuer „eller heldig Spotter giør sig dem til Fiender, „som han virkeligen fornærmer, eller hvis Feil „han blotter; endogsaa dem, som han aldrig har „sigtet til, som han aldrig har tænkt at kritisere, „søge Hine at forbittre imod ham, ved at fordreie „hans Ord eller ved at udtyde hans Mening. „Endogsaa den retsindigste, den meest oplyste, „den meest veltænkende Mand, den ægte Philo„soph, som kiender Verdens Varianter, har un„dertiden al sin Koldsindighed, Forstand, Erfa„renhed og Dyd fornødne til at forvare sit Hierte „imod Dretuderes Forgift, at tilgive Ungdoms „Ubesindighed, at foragte en Mauvaise plaisan„terie, og at tænke sig de Omstændigheder, som „tiene til den Fraværendes Forsvar eller Und„skyldning. Ja den, som eengang er bleven be„kiendt for en Kritikus, vil neppe kunne tale, „uden at hans Ord blive udlagte som Gloser; „det uskyldigste Spøg ansees som en Satyre, de „almindeligste Sætninger hentydes til visse Per„soner.

„soner. — Men det værste er dette, at man alt „for gierne fremleder en Mands Ord udaf hans „Hierte, og holder Ondskab for Kritikens Foster„moder. Den som er en streng Recensent, den „som skildrer Tosser efter Livet, den som viser Sæ„dernes Fordærvelse, og den som revser en slet „Smag, er et ildesindet, ukiærligt, uchristeligt „Menneske, det er afgiort, det er unægteligt. „Man skyer ham som en Slange, det menneskeli„ge Selskab føder i sin Barm. Aldrig betænker „man, hvilket svælgende Dyb der er imellem Hove„det og Hiertet; aldrig spørges, hvilken Rolle en „Kritikus spiller i det borgerlige Liv og i sin Fami„lie; om han udøver sine Embedspligter; om han „er en god Ægtefælle, en god Fader, en god Huus„bonde; om han er medlidende med dem, der ere „i Nød; om han giver gierne til de Fattige; om „han er tienstagtig og uegennyttig; med eet Ord, „om hans Handlinger stemme overeens med det „Begreb, man fatter af hans Ord eller Skrifter. „Aldrig bekymrer man sig om sligt. — Verden seer „overalt aldrig andet end det, den vil see." Lutter unegtelig Sandhed! Men det bedste er, at Erfarenhed viser, at den Criticus, Recensent, Satyricus, eller hvad man vil kalde ham, som i Henseende til de af Hr. Prof. fremsatte Spørgsmaale, hvilke hans Fiender ikke bekymre sig om at giøre, tør underkaste sig streng Undersøgelse, aldrig hos dem, der kiende eller vil lære at kiende ham, kan tabe sin fortiente Agtelse, og altsaa kan være ligegyldig ved den galne Verdens afmægtige Vrede og spildte Kunster.

Om Hr. Forfs. Sprog behove vi intet at sige. At pege paa en eller anden liden Uregelmæssighed, hvor i øvrigt den kiendeligste Flid viser sig,

kunde ansees for Chikane. Trykken er reen og god. Og med sand Fornøielse seer Anmelderen, af Omslaget paa Statistisk, Juridisk og Litterarisk Bibl., at den anden poetiske og tredie prosaiske Deel af dette ypperlige Værk allerede ere under Pressen.

Politisk og physisk Magazin. I Aargang.

(fortsat. See S. 75.)

Majus. No. 1. Hvori bestaae Menneskets Rettigheder? og hvor bekom han dem? af Thom. Paine. A. paastaaer imod Burke, at Engelland ingen Constitution har, viser hvad Fortrin den franske Repræsentation og Valgrettigheden til den har for den brittiske, og nævner adskillige for det Almindelige ved den franske Constitution tilveiebragte Fordele, som Engelland ikke har. Ved Frihedsbreve søgte Wilhelm Erobreren at bestikke visse Steder til at holde Landet i Underdanighed under den nye indførte Regiering. „York„schire, som indeholder næsten en Million Men„nesker, sender to Repræsentanter, og Grevskabet „Rutland, som neppe har en 100 Deel af disse „Indvaanere, sender ligeledes to. Staden Gam„le-Sarum, som ikke har tre Huse, skikker to „Lemmer, og Staden Manchester, hvori leve „60000 Mennesker, maa ikke skikke eet Menneske. „I Bath, der har henimod 20 til 30000 Ind„vaanere, besidde omtrent 31 Personer den Ret„tighed at udvælge deres Repræsentanter i Parla„mentet. Jagtrettigheden er afskaffet i Franke„rige, i Engelland bliver Vildtet giort til deres „Eiendom, paa hvis Bekostning det ikke tærer. „I Engelland ere Ministre og Pensionister Re„præ-

„præsentanter, men ikke i Frankerige. Rettig„hed til at føre Krig og giøre Fred tilhører i En„gelland Kronen, i Frankerig Nationen; i Engel„land paalægger man ikke Skatter for at føre Krig, „men begynder Krig for at kunne paalægge Skat." „Krigen, siger han videre, er i alle Lande alles almindelige Høst, som have Deel i de offentlige Penges Inddeling og Anvendelse." I Frankerig ere Titler afskaffede. „Titler ere ikkun Øgenavne. „I Adams hele Ordbog finde vi intet saadant „Dyr, som en Hertug eller Greve. Denne Art „af indbildt Vigtighed har kiendeligen aftaget i „alle Lande af Europa, og iler til sin Undergang, „eftersom Fornuftens Rige stiger opad." Ved at tale om Adel og Aristokratie viser han det Unaturlige og Uretfærdige i Stamhuses Oprettelse, der er Grundvolden til den høie Engelske Adel, og hvoraf vi desværre i Dannemark og saa have noget lignende. „Det er en Lov imod alle Naturens „Love, og den opfordrer Naturen selv til sin Ud„slettelse. Man indføre Familierettigheden, og „Aristokratiet falder. Efter den aristokratiske Lov „om den Førstefødde blive i en Familie af 6 Børn „5 udsatte. Aristokratiet har ikke mere end eet „Barn. De øvrige ere avlede for at opsluges. „Man opretter paa offentlig Bekostning unødven„dige Embeder ved Regieringerne og Hofferne, for „at forskaffe dem Underholdning. Med hvilken „faderlig Følelse kunne Fader og Moder betragte „deres yngre Afkom? Af Naturen er den deres „Børn, ved Giftermaal deres Arvinger, men Ari„stokratiet giør dem til Bastarder og forældreløse „Børn. Paa den ene Side ere de deres Foræl„dres Kiød og Blod, og paa den anden aldeles „ikke i Slægtskab med dem." Angaaende Indret-

retningen med Geistligheden skriver A.: „Den „franske Constitution har forøget de ringere og „mellemste Classers Indkomster, og formind„sket de høieres. Ingen har nu under 50 „Pund Sterling, (250 Rdlr.) og ingen over „to til tre tusende Pund, (10000 til 15000 Rdlr.) I Engelland har en Biskop af Durham, eller af Winchester 10000 Pund eller 50000 Rdlr. aarlig Indkomst, medens Landsbyepræsten har 30 (150 Rdlr.) eller 40 (200 Rdlr.) Pund eller endnu mindre. Fremdeles taler A. om Tiende, om Tolerance og Intolerance, hvilke begge han anseer som fornærmelige mod den guddommelige Majestet, som om samme behøvede Tilladelse af et eller andet Menneske til at modtage Tilbedelse af den eller den, og om Forening imellem Kirke og Stat, (derom har Warburthon skrevet en Bog) hvoraf fødes Tvetuller, saasom Inqvisitionen i Spanien, Baalene i Smithfield og Fortrykkelsen af Dissenter i Engelland. No. 3 Lovgivningens Grundsætninger angaaende den offentlige Religion og Nationalopdragelse, tilegnede det franske Nationalconvent. „Staten kan, S. 188, langt fra ikke være ligegyldig i Henseende til Religionen og Borgernes Opdragelse. Det kan ikke være den det samme, om dens Borgere have en god, eller slet, eller aldeles ingen Religion, om den bekommer en god, eller slet, eller aldeles ingen Opdragelse. Religion og Opdragelse ere stedse en stor og vigtig Gienstand for Lovgivningen, og Staten kan og bør ingenlunde undslaae sig for begge. Borgernes Sædelighed kan og bør aldrig være Staten ligegyldig. Ufornuftige Religioner og forkeerte Opdragelsesmaader ere en frugtbar Kilde til pri-

privat og offentlig Usædelighed, gruelige Uordener i Staten, og den særdeles og offentlige Elændighed. Staten behøver til Statsembedernes Besætning samvittighedsfulde, troe og duelige Mennesker af alle Arter; det kan altsaa heller ikke i denne Betragtning være den ligegyldig, om slige Mænd blive dannede i dens Lande eller ikke." Denne A. foreslaaer, at Staten skal bestemme en Summa af det offentlige Skatkammer, som aarligen skal anvendes til den offentlige Gudstieneste, og det i lige Portioner imellem de 83 Departementer, som igien fordele samme imellem Districterne, disse imellem Municipaliteterne, og derpaa mellem de adskillige Kirkesogne. Gudsdyrkelsens Maade bestemmer Kirkesognet efter de fleste Stemmer, vil Minoriteten have en Gudsdyrkelse for sig selv, bekoster den samme for egen Regning. Disse Religionslærere skulde ingen særskilt Klædedragt have. De forhen ansatte Præster skulde beholde den dem tillagte Løn, om de ville vedblive i Embedet, hvis ikke, To Trediedele af deres Løn i Pension. Staten skal være fuldkommen neutral i Henseende til alle Religionspartier, og derfor ikke fastsætte nogen Religionsfester, som have Hensigt til saadanne Læresætninger, som ikkun ere egne for een eller flere Religionspartier, og hvorved disse adskille sig fra andre. Men en ugentlig Festdag ansætter Staten saaledes: „At ingen paa denne Dag kan tvinges til „Arbeide, og at enhver Statsborger, og enhver „Menighed kunne paa denne Dag anstille saa„danne Religionsøvelser, som de selv finde for got, „og at ingen deri maae hindre dem." Denne A. giør fremdeles Conventet opmærksomt paa det Hang, Folket havde faaet til Irreligion.

Før Revolutionen havde den læsende Deel af Folket allerede faaet et stærkt Sving dertil ved Voltaires og Rousseaus Skrifter. Efter Revolutionen udbredede saadant sig til de ringere Folkeklasser, hvilke saae Bedragerlet, dem før var spillet, men vidste ikke at adskille det Sande fra det Falske. „Religion er, S. 203, en væsentlig „Fornødenhed for det dyrkede Menneske. Franskerne ville derfor ogsaa snart eller langsomt igien „vende tilbage til Religionen, omendskiønt de nu „skulle fierne sig nok saa langt derfra. Dette vil „skee, saasnart Tingenes nye Orden mister Nyehedens Indtryk, den ind- og udvendige Roelighed er igienskaffet, den høie Frihedes Enthusiasme, som dog ikke stedse kan brænde i een Grad, „er afkiølet, og Statsborgerens Opmærksomhed „begynder at vende tilbage fra Staten til sig selv „og sin egen Familie, fra de offentlige Anliggender til sit eget Jegs Fornødenheder." Da viser denne A. bliver det at befrygte, at et overtroisk Sværmerie igien vil drage ind hos dem i Religionens stiaalne Klædedragt. Da behøvede kun en Schvedenborg eller en Cagliostro at tage sit Ophold hos dem, og de vilde, efterdi de vare vante til høit spændte Følelser, henfalde fra Irreligionens Periode til det overtroiske Sværmerie, og med frie Hænder og Fødder bære Kiederne af den foragteligste og fordærveligste Trældom i Aand og Hierte. Rec. har noget udførligt uddraget dette om Religionen, fordi det stemmer saa nøie overeens med de Tanker, han selv har yttret om denne Materie. Lad kun Franskerne faae Fred, de faae da nok Religion.

Junius. No. 6. Hr. Riegels giør her en Deel Vindæg. Drænkningen dertil skal han have

ve faaet af Kiøbenhavns = Universitetet. Foruden det, at hans Sprog er haardt, jernhaltigt m. v. bliver det nu og moesbegroet. Naar Hr. Riegels en anden Gang vil pirre de Herrer Præsidenter ved Apollo's Tempel, skal han opvarte dem i en lettere og tydeligere Stiil, og ei være behæftet med claustralske Tider. Og vil han læses af Ustuderede, skal han oversætte sin indmængede Latin. No. 9. Forslag. Nemlig at Waisenhuus-Børnene skulde for Betaling udsættes paa Landet, og i de smaae Kiøbstæder, til Opdragelse og Oplærelse, er meget got, og vilde geraade baade Børnene og Landet til megen Gavn, om det blev iværksat.

Julius. No. 1. Krig? eller Fred? Dette Stykke undersøger de Grunde, fremmede Magter have til at krige mod Frankerstaten. A. nævner disse to foregivne Aarsager: 1) den Oprørsaand, som hersker i Frankerige, 2) Frankeriges Indgreb i fremmede Rettigheder og Stater. A. anmærker, som Ret er, at det, at krige mod Frankerige, er ikke den rigtige Vei til at faae September = Mændene afstraffede; lod man Frankerige i Fred, saa vilde maaskee de Soldater, som nu stride for Septembermændene, just blive de, som vilde straffe dem. „Men saa længe Fædrelandet er truet med Faren, maae alle Kræfter, af hvor „forskiellig Natur de endog ere, være stilede til „den eneste Forsvarspunct, og da vinder Mordernes Faction en Fasthed, som den ellers ikke „havde bekommet." Rec. anmærker: Scheldes Aabning skal være Grunden til Hollands og Engellands Krig mod Frankerige. I denne Scheldens Aabning ligger da vel og Nøglen til Maas og Rhinen. Holland strider for at have Herrer i Engelland og Preussen. Tydskland snakker om den

Westphalske Fred, hvoraf ellers ikke meget er tilbage, som holdes, og de Punkter, som de beskylde Frankerige for at have brudt, Elsats angaaende, ere høistvetydige. Det havde været at ønske, at Brabant med samtlige den burgundiske Kreds aldrig var tilfaldet Huset Østerrige. Engelland og Preussen holdt det van der Nootske Partie imod Keiser Joseph II, men have siden villet hielpe Franz II til at blive Eier af Nederlandene. Formodentligen vilde dog nok Engelland havt noget deraf med, foruden det fede Bytte det ventede sig i de franske Vestindiske Øer. Det kommer nok ikke til at roese sig af Profiten. N. 2. om de gamle og nye Regieringssystemer, af Thomas Paine. A. er en Nordamerikaner. Han kiender nøiagtigen og tilfulde Feilene ved den brittiske og forrige franske Regiering. Det faderlige Danske Monarkies Grundsætninger kiendte han ikke, og det er Skade. En demokratisk Regiering, vidste han af Historien, duer ikke i et stort Land, derfor erklærer han sig allene for den repræsentative. Han er saa indtaget mod Arveregieringer, at han endog giver Valgriger Fortrinnet. Han paastaaer, at de Krige, som ere førte om Successionen i arvelige Monarkier, have været langvarigere og blodigere, end de i Valgriger, og han betænker ikke, at Successionskrige næsten aldrig indtræffe i arvelige Monarkier, men næsten altid i Valgriger. Tage vi Klammerierne imellem den røde og hvide Rose i Engelland fra, saae vi ikke ret mange igien. Der havde ikke blevet nogen spansk Successionskrig af, dersom Ludvig XIV ikke havde lystret Madame Maintenon; den Østerrigske Successionskrig havde ikke blevet af nogen Betydenhed, dersom Maria Theresia ikke blindt havde ladet sig lede af Ge-

org

org II, men havde end Frankerige været et Valgrige, havde der dog blevet en borgerlig Krig efter Henrik III, formedelst Katholikernes og Huguenotternes Ueenigheder. Det var ikke Henriks IV Sucessionsret, men hans Religion, som Liguen modsatte sig. De sydlige Monarkier i Europa have ingen anden Adkomst til deres Eenevælde, end Vold og Anmasselse, og derfor kan hverken de have den rette Tillid til deres Undersaatter, eller Undersaatterne til dem. Det er en Feil hos Paine, at han af det Particulaire slutter til det Universelle. Saa regner han og for meget paa Repræsentanterne Dyd i sin Republik. Frankerstaten er saa ung, at vi ikke, om vi end nøie vare underrettede om den hele indvortes Sammenhæng, og om end alt dette var got, som vi nu ikke kunne befatte os med at undersøge, kunne derfra hente noget Beviis, helst saa længe denne Stat er ængstet af udvortes Fiender fra alle Sider. Nordamerica er isoleret, og har General Wasshingthon til Præsident. Om denne store Mand siger Paine S. 45. „Jeg paastaaer, at ingen Mand, som har sund Fornuft, „vil sammenligne nogen Konges Karakter i Europa med Karakteren af General Wasshingthon." Ogsaa taler Paine igjen om denne Mand i No. 3 for August S. 189. med stor Agtelse. Det er Wasshingthons Lykke, at han af sig selv er saa riig, at han ei behøver nogen Gage. Tage vi dette sammen tillige med de store Tienester, han har giort Nordamerika, feile vi neppe, om vi sige, at hans Anseelse i Amerika er som en Konges. Paine siger paa sidstnævnte Sted: „Den nye „Regiering blev oprettet, i hvilken General Wasshingthon er Præsident. Ved denne Leilighed kan „jeg ikke lade ubemærket, at denne Mands Karakter,

„ker, og de Tienester som han har udviist, maae „beskæmme alle saa kaldte Konger. Imedens disse „af Menneskenes Sved og Arbeide tage store „Skatte, forretter han alle Tienester, som staae „i hans Magt, og afslaaer alle Pengebelønninger. „Han tog ingen Betaling som General-Feldtmar„skal, og han tager ingen som de foreenede Sta„ters Præsident." Ogsaa maa det anmærkes, at den første Convention til denne Amerikanske Regierings Dannelse fremkom 1787 i Virginien, hvor Wasshingthon har sine store Godser. Saadan en Præsident har Frankerstaten endnu ikke.

(fortsættes)

Neue Allg. Deutsche Bibl. 11te Bind. 1794. S. 329 anmeldes Hr. von Gehrens Predigten ꝛc.: Zwote Sammlung af samme Recensent og med samme Partiskhed som den første. Det er artigt at holde denne Recension mod Recensionerne i de Rintelnske Annaler, saavelsom i Journal für Prediger 1794 S. 108, hvor der tales i denne Tone: „disse Samlinger ere et nyt Beviis, at Hr. v. Gehren er en lige saa tænkende og oplyst, som for sin Menigheds moralske Forbedring ivrig arbeidende Mand. De svare ganske til den paa Titlen angivne Hensigt. Hovedsætningerne ere særdeles lykkelig valgte, og for det meste vel og hensigtsmæssig behandlede. Men dette gielder især om den anden Samling, som kiendeligen skiller sig fra den første baade ved Rigdom og Orden i Tankerne, og ved et mere correct Sprog ꝛc.:" Baade de Lærde Efterretninger og vor Journal stemme overeens med Annalerne og Predigerjournalen; her ere altsaa i det mindste 4 Vidner til Mandens og hans Arbeiders Roes imod eet til hans Dadel.

Kritik og Antikritik.

No. 7.

den 19 Mai 1795.

Kritik.

(13.)

Langebekiana, eller Bidrag til den danske Literairhistorie, uddragne af Jacob Langebeks efterladte Papirer. Ved Rasmus Nyerup. Pendant til Luxdorphiana. Kiøbenhavn 1794. Paa Hof- og Universitetsbogtrykkers J. F. Schultz's Forlag. 407 S. i 8. Koster 5 Mk.

Disse Efterladenskaber ere tilegnede Kammerherre Suhm og Justitsraad Uldal, som ved Auctionen kom i Besiddelse af de Langebekske Brevskaber, og viste sig redebonne til at meddele Udgiveren dem til Afbetiening. Hr. Secretair Nyerup har givet dem 3 Hovedafdelinger, nemlig I. Fragmenter af Langebeks lærde Brevvexling med Harboe, Hielmstierne, Hässekær, Klevenfeld, Hoffmann, Rostgaard, Holstejn, Høiberg, Moltke, Bruun, Grave, Suhm, Terpager, Deichman, Thestrup, Holm, Tilas, Barchæus og Brocman. II. Langebeks svenske Reise, hvorunder gives Aftryk af hans Dagbog; hans Breve til Klevenfeld paa denne Reise; og om nogle svenske Manuskripter. III. Allehaande Collectanea, saasom: Bidrag til den

danske lærde Historie i det 16 Aarhundrede; Udkast til et Forsvar for Saxo Grammatikus; Forklaringer over nogle Ord og Talemaader i den jydske Lov; Falske og i nyere Tider digtede Sagar; Et Par Bidrag til Universitetets Historie; og om utilbørlig Skrivemaade.

Man bedrager sig meget, dersom man i en saadan Samling søger lutter Ting af Vigtighed; men endog det Ubetydelige selv faaer et Slags Interesse ved Tiden, Tonen og Omstændighederne. Den Jevnhed, Fortroelighed, Venskabelighed, Omhyggelighed for at faae og at give literariske Oplysninger, stundom den Lune og Vittighed, som hersker i Brevene, gior deres Læsning baade nyttig og moersom. Nogle faa ere der vel, hvoraf intet synderligt læres, saasom Hæsekærs S. 4, Langebeks til Suhm S. 47, Rostgaards S. 32, og de der blot indeholde den Tids Rygter og Nyeheder; men at alt skal være lige interessant, kan ikkeheller med Billighed fordres. Man finder i endeel af dem adskillige gode Efterretninger, Undersøgelser og Gisninger, angaaende nordiske Oldsager; men videre kan deres Indhold ikke angives. Hvad Charakteristiken angaaer, da spores hos Langebek en ædel Stolthed i Brevet til Holstejn S. 34, hvor han afslaaer de ham paa Nye tilbudne Kostpenge af Communitetet, hvorved kun lidet for ham kunde vindes, og som i Sammenligning med hans mange Aars Flid ikke kunde ansees som Belønning; ligeledes i Brevet til Klevenfeld S. 18, hvor han giver Efterretning om et Antiqvitets-Collegium, der skulde oprettes, optegner dets 3 Slags Membra, og siger tilsidst: „Jeg uværdig bliver vel Bud eller Fyrbøder der-

„ved

„ved; men jeg for min Part har i Sinde at betak„ke mig derfor, og bede, at jeg enten ganske „maa være fri, eller bie, indtil jeg kan fortie„ne Sted iblandt de rette Membra; thi i et Col„legio, som just angaaer de Ting, som jeg i „en 8 Aars Tid alleneste har lagt mig efter, „vil jeg nødig være Dreng under Mange, som „neppe har kiget ind i saadanne Ting, og ikke „engang har ret Smag paa nogen Part af vore „Antiqvitæter ꝛc." Men hverken han eller Klevenfeld kan fritages for et Slags Misfornøielse over Henrichsens (siden Hjelmstjernes) bedre og mere glimrende Kaar; thi i samme Brev synes han stødt over dennes Ansættelse som Membrum ordinarium og Secretair i bemeldte Collegio, og efterat han S. 19 har talet om en Duvahl, som Æren havde lagt en Alen til Vexten, om en Partenai og andre uomgængelige Antiqvitatum nostrarum monarchæ, beskriver han, tildeels spotviis, Henrichsens lærde og prægtige Giæstebud, for hvem det var anrettet, hvar parisisk og kostbart alt var, hvormange hvide Voxlys der ved den Leilighed forbrugtes, og hvor herlige Værelser han beboede. Klevenfeld lader sig ogsaa S. 7 mærke med følgende: „Jeg kan af Hen„richsens Brev læse mig til, hvor han er, og „hvorledes baade Helbreden, Pungen og Om„stændighederne, maa være. Vi andre fattes „alt det, som han har formeget af, og har „intet uden Guds Naade allene at prunke med „ꝛc:, og S. 11 tilføier han: Er Msr. Henrich„sen hiemkommen? hvis ikke, kommer han vist „med stor Victoria; vi andre kryber, som i Sund„hed, saa i andre Ting; man kan ei alle være „Franc Maçons, eller have deres Lykke." Om

„Pa-

„Paris skriver A. S. 10: „Jeg kan paa 10
„Dage ikke sige meget derom, uden at den ei er
„tom for honette Folk og fuld af Skielmer. Con=
„noissancer ere ei vanskelige, naar Pungen vil staae
„bie, men dette er medius terminus;" og om
Befordringsvæsenet i Danmark lader han dette
S. 6 indløbe: „Jeg sendte Brev med Tydskeren;
„har Pokker taget ham op, saa er mit Brev
„gaaet samme Vei, dog haaber jeg det har ingen
„Fare, siden Manden reiste paa sin lovlige Vei,
„som en Tydsker af Profession at søge Brød i
„Danmark. Han vaagner vel tilsidst op; man
„faaer flittig efterlæse Aviserne for at eftersee, om
„nogen Tydsk nyelig er bleven employeret, saa
„finder De ham vel i det samme; thi at være
„kommen til Dannemark som en Tydsker, og ikke
„blive employeret, det var slet Tegn for Manden,
„at han ikke maatte forstaae sit Haandværk."
Uagtet det her udskrevne, som maaskee kunde sy=
nes Nogle for meget, kan Anmelderen dog ikke
andet end hidsætte Langebeks sande og endnu
passende Ord i Anledning af Grams Død S.
57 og f.: „Folk vil i vore Tider komme alt for
„let til Lærdom, og Mange nu, som neppe ere
„30 Aar, indbilde sig, at de allerede have op=
„naaet, om ikke langt overgaaet baade Gram
„og Bayer. Dersom alle havde den Indsigt
„som Etatsraaden, og vilde vide, hvad der hø=
„rer til at besidde gode og sunde Videnskaber, og
„hvor meget der hører til at skrive en retskaffen god
„Bog, da skulde vi ikke see vore Aviser hver Gang
„opfyldte med nye Auctores Navne, som des=
„værre nu alt for gemeenligen skeer. I visse
„Maader er det vel at glæde sig over, at der paa
„den anden Side synes at blive flere Liebhabere

blandt

„blandt den menige Mand; alleneste var det at „ønske, at de første vilde give sig Tid og lægge „nogen god Grundvold, og at de sidste maatte „forbedre deres Smag, og ikke agte det Gode og „det Slette lige høit." Terpagers, Deichmans og Tilas's Breve have Indhold og Værd.

Af Dagbogen paa den Svenske Reise lærer man at kiende Langebeks Flid for at opdage og samle hvad der henhørte til hans Fag og Diemed; hvilke Bekiendtskaber han giorde; hos hvem han fik noget enten til Brug eller Foræring; hvorofte han søgte forgieves, og maatte lade sig nøie enten med Intet eller med Ubetydeligheder; hvad der blev taget Inscription eller Tegning af; hvad der paa Reiserne mødte ham; hvorofte han gav eller tog imod Besøgelse; og at han flittig hørte Prædiken. Smaaeting, som ikke fortiente at optegnes, og lige saa lidet at læses, maae man ikke vrie sig ved i slige Dagbøger at finde, som ikke bleve skrevne til offentlig Bekiendtgiørelse; og anderledes, end Journalen forefandtes efter den Afdøde, kunde Hr. Udgiveren naturligviis ikke levere den. Det stod ikke til ham at giøre Valg eller Afkortninger. Enten heel eller intet. Brevene til Klevenfeld paa denne Reise sige i Hovedsagen ikke andet end Dagbogen. I Wisby Kirke faldt han ned, da Trinnet paa Stigen gik i Stykker, og fik derved Hul i Panden og paa Næsen, hvorfor han nødtes til at blive der længere, end han havde foresat sig. Documenter af Vigtighed fandt han ikke, og hele Frugten af sin Reise tør han ikke engang kalde Sankeax; den rige Høst ventede han i Stokholm og Upsala. Om Kong Waldemar 2dens Jordebog giver han Idee af Brings Monum.

Sca.

Scanens. Blant de Aboeske Manuskripter fortiene Querelæ Suedicæ S. 271-280 Lib. II. størst Opmærksomhed, endskiønt de ere stilede mod Danmark. Versificationen er temmelig Ovidiansk, let og flydende.

Blandt Collectanea sige Bidragene til det 16de Aarhundredes lærde Historie ikke meget. Her findes nogle Bevilgninger til nogle Bogførere og en Bogbinder, nogle Qvitteringer, og allerførst om nogle Doctorpromotioner, hvoraf sees, at Peder Albertsen var den første, der i Kiøbenhavn blev Doctor juris canonici. Vigtigere er Langebeks Udkast til Saxo's Forsvar; dog forsvares han ikke deri, at han har skrevet paa Latin, og forbigaaet adskillige Mærkværdigheder. Endnu vigtigere er Forklaringen over adskillige Ord og Talemaader i den jydske Lov; men man kunde ønsket, at der ikke i Forklaringen selv fandtes Ord og Talemaader, som atter, i det mindste for Uindviede, behove Forklaring, saasom lovforvunden, enfegtig, varaftigt, Stodhors, haftet ꝛc. Med meget gode Grunde gotgiøres, at Hialmars- og Krembre-Saga ere falske og nyedigtede. Om sidstes Navn har en Islænder, Jon Mortensen, givet en artig og meget antagelig Oplysning. De herpaa følgende nyere Bidrag til Universitetets Historie ere, foruden et Par Erklæringer af Dr. P. Holm, hvoraf den første viser hans uegennyttige Tænkemaade og den Samvittighed, han giorde sig over at tilkiende en Uvedkommende det Hopnerske Stipendium, den anden hans Lyst til at bringe det Bingske Stipendium under theologisk Ephorie, Tillæg til Oederiana, hvilke bestaae i Justitsraad Anchersens Indberetning til

Grev

Grev Holstejn om den Oederske Disputere-Act, hvori de extraordinære Opponenter forsvares og roses; Oeders latinske Brev til samme, hvori han søger at velte al Skyld fra sig; Extract af det medicinske Facultets Brev til samme, som taler om vedlagte Oppositioner af Rotbøll Friis og Jensenius; men den sidstes findes her, som dog havde været at ønske, intet af; den førstes derimod har Anmelderen, formedelst den deri herskende Grundighed og Lune, læst med særdeles megen Fornøielse, og fandt sig under Læsningen ligesom ført tilbage til sine egne akademiske Aar, da Disputere-Øvelser endnu vare brugelige. Under Titel af utilbørlig Skrivemaade forekommer 1. Mester Jon Jensen Colding, som for sine Udladelser mod Svensken i Daniæ descriptio nova blev af Consistorio dømt til at cassere saamange Exemplarer, der kunde overkommes, og siden offentlig og skrivtlig at revocere; men ved Christian 3dies Brev til Bispen i Ribe, af 15 Mai 1595, blev suspenderet fra sit Embede, som ham dog ved Christian 4des Brev til samme af 17 Febr. 1696 blev bevilget atter at tiltræde. 2. Friderik 3dies Brev til Biskop Svane og Professores angaaende deres Betænkning om en Vise og Bøn i Norge af M. Niels paa Toften, hvilken ansaaes for oprørsk. 3. Tvende Breve af Christian 4de om Hans Hansen Skaaning, der beskyldtes for uden Revision at have ladet adskillige Bøger og Pasqviller trykke. 4. Arrest du Conseil d'Estat, rendu contre un liure intitulé: Relation d'un Voyage en Angleterre, composé par le Sieur de Sorbiere, au desauantage de la Nation Angloise et du Roy de Dannemark. Befalingen om at supprimere Bogen blev given den

9de Julii 1664. 5. Fragment af Pontoppidans Collectanea til Fortsættelsen af hans Annaler, angaaende en Strid mellem Prof. Lodberg og M. Reenberg om Verdens Evighed, i hvilken Anledning en Disputats om denne Materie, som skulde været holden paa Borchs Collegio, og hvoraf 10 Sider allerede vare trykte, blev undertrykt. 6. Betænkning om A. Høiers Diagramma de nuptiis Propinqvorum, som kaldes et forargeligt Skrivt. Den gode H. B. giver i denne sin Betænkning ogsaa Christian Thomasius en Snært. 7. Martini's Briefe aus dem Englischen, Sorøe 1768, hvilke giorde megen Opsigt. General Gähler skrev et fransk Brev derom til Grev Germain. 8. Extract af Addressecontoirs-Efterretningerne 1772, angaaende: udførlig Efterretning om en hemmelig Sammenrottelse 2c., hvilken, tilligemed de øvrige smaae Piecer om det den 17 Januar forefaldne, erklæres at indeholde urigtige og upaalidelige Omstændigheder; og Apologie de Msr. le Comte de Bernstorff, som blev forbuden at sælges og confisqueret.

Ved Hr. Secretair Nyerups Flid og Omsorg have vi da faaet baade Luxdorphiana og Langebekiana. Blant saa store og lærd Mænds efterladte Papirer maa nødvendig findes adskilligt, der tildrager sig Opmærksomhed. Nyelig have vi tabt vor Geheimeraad Carstens; hvo giver os denne flittige, skarpsindige og indsigtsfulde, Lærdes literariske Efterladenskaber?

(14.)

Trappiaden. Et Heltedigt i tre Sange.
Kiøbenhavn. Trykt hos C. F. Holm. 1795. 30 S. i 8. Koster 8 ß.

Er et Malerie over et Slagsmaal imellem Jyder og Nordmænd paa Inscriptions-Dagen, som for nogle Aar siden skal være holdet paa Studiigaarden til Jydernes Fordeel, hvilke i Antal vare Nordmændene overlegne. Disse havde af Forsigtighed og Hevnelyst indtaget Consistorii-Trappen, hvorfra de dog bleve fordrevne, og heraf sees Oprindelsen til Digtets Navn. Eengang lader det sig læse; thi blant en Deel Flauheder har det dog ogsaa nogle sande Vittigheder, og Versene ere temmelig flydende. For at spare paa Rummet lade vi det blive ved denne Piecens Charakteristik.

(15. 16.)

Hvorhen? Faerliller! Vækker! Folkefiende! Jerusalems Skoemager ꝛc.!
Kiøbenhavn, 1795. Trykt hos S. Popp. 16 S. i 8. Koster 4 ß.

Theorie og Erfaring om de unge Mennesker, som nu omstunder lege Demokrater; dediceret fornemmelig de Hrr. B. S. V. T. og flere, som herved finde sig trufne. — Motto: Klæder Eselet sig i Løvehud, saa forraades det dog af Ørerne.
Kiøbenhavn. Trykt hos C. F. Holm. 1795. 14 S. i 8. Koster 4 ß.

No.

No. 1 lader sin forrige Naboe i Lemvig vide, at Geniemændene, som ere meest kiendelige af deres grønne Hattefouteraler og ubundne Haar, samt at mange af dem ikke bære Halsklud, kalde sig Borgere, endskiønt de hverken have givet Beviis paa borgerlig Duelighed, eller svare borgerlige Tyngder til Staten, eller have nogen Næringsvei, men ere kun deres Forældres vanartige Sønner; og at nogle unge Mennesker neppe ere færdige med Skolegangen, førend de kan afsætte Keisere og Konger, og stifte Republiker. Borgernavnet er paa nogle Aar skammeligen misbrugt i ondskabsfulde Flyveblade, hvortil han især regner Folkefienden, Vækkeren og Jerusalems Skoemager, af hvis Læsning ikke flyder større Klogskab, Sæders eller Tænkemaades Forædlelse, eller Oplysning til Handels og Haandgiernings Fremme; men kun Penge- og Tidsspilde. S. 9 gives især Folkefienden noget til nærmere Eftertanke i Anledning af hans Spørgsmaal i No. 23 om adelige Jordegodseiere; og S. 12 stødes paa Berger eller Forfatteren af Dagens Anliggende 2c. Tilsidst vil Forf. have de selvgiorte Borgere ved List styrtede i Liimfjorden.

No. 2 fortæller et Par Historier til Beviis paa endeel unge Demokraters Indsigt og Tapperhed. For at vise, hvor let de komme til det kostbare Navn af ivrige Demokrater, som i deres Tanker er den høieste Æretitel, siger Forf. i Indledningen S. 4: „Med hvor liden Møie komme de ikke til dette Navn? Mere udfordres der jo ei, end paa offentlige Steder at sætte Konger af; halshugge enhver Adelsmand, blot forbi han er Adel, thi dette er Forbrydelse nok; sætte

sætte sin Salighed i Pant paa, at man med det koldeste Blod kunde see enhver Aristokrat ophængt; med en udmærket Mine og med den umætteligste Nysgierrighed at spørge ved enhver Postes Ankomst om franske Nyeheder, dømme enhver Efterretning, som ei er Franskmændene favorable, for Løgn; lære Avistidenderne Ord for Ord; vænne sig til at udtale Convent-Herrernes Navne, for i Idioters Nærværelse at kunne slaae omkring sig med disse, og dermed faae andre til at troe, at Politik er det Element, hvori deres Siel kun kan finde den sig tilstrækkelige Føde; rose ethvert Skrivt eftersom det stemmer med de Forfatteres politiske Troe, hvis Abekatte de saa gierne vilde være, og forresten dømme alt, som er derimod, for Nonsens og slige andre Ting, som deres demokratiske Genius kan indskyde dem."

Neue Allg. Deutsche Bibl. 11te Bind. 1794.

Reyher (J. G.), Entwurf einer medicinischen Encyclopädie 2c. Altona 1793. Forf. har i nogle Kapitler sagt det Videværdige over Medicinens fornemste Dele paa en kort og tydelig Maade; og hver Begynder vil ogsaa uden mundtlig Anledning kunne giøre sig Klogskabsreglerne egne. S. 381.

Mülenpfordt (G.), Scenen aus der Geschichte der alten nordischen Völker. Kopenhagen 1793. Var endog Indholden interessantere, end den er, tvivler dog Rec., at Forf. vilde giøre stor Lykke dermed hos Læseverdenen. En Roman med

med en fortløbende Ordcommentær er og bliver en modbydelig Ting. S. 385.

Frid. Graf. von Struensee, oder das Dänische Blutgerüst. Kopenhagen ꝛc. 1793. Forfs. Indfald at indklæde en nyere Begivenhed i dramatisk Form, og at indføre endnu levende, tildeels meget respectable, Personer, hvilke han lader foretage sig mange Ting, som de ikke have giort, og tale adskilligt, som aldrig er kommet af deres Mund, er lige saa uforskammet som besynderligt. Han er et brusende Kraftgenie og en elendig Feberpatient; dog gaaer hans Puls meget roeligere i det tredie Bind end i de foregaaende. S. 473.

Neue Allg. Deutsche Bibl. 12 Bind.

Beylage und Nachlese zum 5 Bande von Cramers Klopstock ꝛc. Er en Miskmask af en af hans Faders Prækener, lange Steder af Mirabeau, Rousseau og Michaelis, og Kamp med Kunstdommerne. Han har i denne sin Antikritik sin egen Maade at gaae frem paa, og glemmer ikke at indblande Skieldsord og Uartigheder. Ved disse $7\frac{1}{2}$ Ark har han atter leveret et stærk Beviis for, at han er ulægelig. S. 125.

Christiani (J. W.). Die Lehre von der geometrischen und ökonomischen Vertheilung der Felder. Nach der dänischen Schrift des Hrrn Niels Morville bearbeitet. Göttingen 1793. Fortalen af Kästner er meget lærerig. Rec. har læst Skriftet med Fornøielse og angiver dets Indhold. Endog de Landmaalere, der ikke ere komne vidt, vil umiddelbar

bar kunne bruge mange af de her udbragte Resultater. S. 265.

H. v. Hedemann, Karl von Elendsheim 2c. Schleswig 2c. 1792 og 93. Forf. er en lige saa uøvet Skribent som Menneskekiender. Begivenhederne ere uinteressante, og ordnede uden Smag efter en jammerlig Plan. Sproget er ureent, uædelt og fuldt af plumpe Udtryk. Det værste er, at en tredie Deel endnu kan ventes. S. 406.

Harries (H.), Der fromme Seefahrer 2c. Flensburg 1792. Denne Bog fortiener i alle Henseender at anprises til dens bestemte Øiemed. Baade Indhold, Foredrag og Indklædning er fuldkommen hensigtmæssig. Hovedindholden anføres, og ogsaa Physicus Lilie roses som en indsigtfuld Læge for hans Materialier til det medicinske Capitel. S. 436.

Annalen der Theol. Litteratur. 1795.

S. 17. J. C. R. Eckermann: Theologisch Beyträge. 4 B. 1 St. 1794. Er en grundig Fortsættelse af den i foregaaende Stykke begyndte Undersøgelse af Kants Skrivt: Der Religion innerhalb der Grenzen der bloßen Vernunft. Man finder her hiin Philosophs besynderlige Ideer rigtigt foredragne, og Anmærkninger derved af en Lærd, der fra lang Tid af er bekiendt som en Mand af renset exegetisk Smag og fiin Sandhedsfølelse. Næsten ingensteds kan Læseren negte hans passende Anmærkninger sit Bifald. Rec. anmærker, at der af 1 B. 1 St. er udkommet et nyt forbedret Oplag.

S.

S. 47 og 48 fortælles om Mag. Schmidt-Phiseldecks danske Forelæsninger over den Kantiske Philosophie, og om Biskop Balles Bibellæsning..

S. 49. A. Gamborg: Undersøgelse om hvad der er Pligt. 1794. Skrivtet vidner om Forfs. ualmindelige Skarpsindighed, nøie Bekiendtskab med ældre og nyere philosophiske Moralsystemer, og Beskedenhed mod anderledes tænkende. Rec. giør Udtog deraf; men kan ikke bifalde Forfs. Theorie om Analogien med Dyrene som den sikkerste Vei til Kundskab om Menneskets Bestemmelse for denne Verden. Han har derfor indblandet sine Anmærkninger.

S. 116. C. J. R. Christiani Predigten. 1794. Ere smukke, udarbeidede med Grundighed, i et reent Sprog og ædle Udtryk, lempede efter Tilhørernes Forskiellighed, og fortiene i denne og flere Henseender at anprises som Mønstre. Man vil ikke i een eeneste savne ædel Simplicitæt, Hiertets Sprog, opklarede Religionsbegreber og Varme for Christendommens gode Sag. En med Beskedenhed og Klogskab forenet Frimodighed giver mange af dem fortrinlig Værd.

S. 139. Ferd. Lietzen: Bemerkungen über öffentliche Jugendbildung. Flensburg 1794. Titelen er kort nok; men passer ikke til det Hele. Forf. kan være en ganske god Skolemand; men ham fattes alt, hvad der udfordres til at være Skribent.

S. 143 berettes, at Prof. Kordes i hans snart udkommende Lærde Schlesvig-Holsteen beregner Antallet af de i disse Hertugdømmer,

samt

samt Bispedømmet Eutin, levende eller fødte Skribenter til 500. I næstafvigte Aar udkom fra Schlesvigholsteenske Forfattere 80 Skrivter.

Subskriptions-Plan.

Iblant de Lærebøger i Naturhistorien, som den nyere tydske Litteratur har været saa rig paa, er der neppe nogen, som med saa megen Held har opnaaet de tvende Hensigter at nytte og moere, som Funkes Naturgeschichte und Technologie für Lehrer in Schulen und für Liebhaber dieser Wissenschaften. Vel finder Systematikeren ikke deri noget Bidrag til sit ligesaa nyttige som kunstige Register, og den lærde Naturkyndige kun lidet, som han jo før vidste, men desmere vigtigt og interessant indeholder den for Landmanden, Fabrikanten og alle dem, hvis borgerlige Næring overbeviser dem om Naturhistoriens Vigtighed. Ja endog for dem, som kun for Moerskab og Fornoielse studere denne Videnskab, vil den have megen Interesse. „Det var min Hensigt", siger Forfatteren, „at forene Sandhed med en behagelig Indklædning, kunstløs Orden med Interesse, og Korthed med hensigtmessig Fuldstændighed". Kyndige Recensentere have været enige i, at han ikke allene heldigen har naaet dette Maal, men at han endog i et populairt Sprog røber Kundskab til de bedste Kilder. De undtage blot fra denne Roes den Orden Forfatteren har fulgt, som de ønskede mere streng systematisk. I den sidste Udgave af dette Skrivt har Hr. Funke været mindre ligegyldig heri, og hvad der endnu maatte mangle, skal et systematisk Register erstatte i en dansk Oversættelse, som besørges af naturkyndige Mænd og udkommer paa mit Forlag. Man haaber, at den vil være saa meget mere velkommen, da intet Dansk Skrivt endnu har behandlet Naturhistorien anvendt paa Technologien: Bogen bestaaer af 3 Bind og et Anhang. Den bliver trykt i stor Format og overlades til dem, som inden Julii Maaneds Udgang behage herpaa at sub-

skri-

kribere, for 3 ß. Arket paa Trykp. og 4 ß paa Skrivp. For andre Kiøbere bliver den siden dyrere.

Den til den Tydske Udgave nylig udkomne Kobbersamling bestaaende af 18 Tavler, som fra Tydskland koster 3 Rdlr, udkommer ligeledes paa mit Forlag stukken med al muelig Flid. Disse Kobbere have det Fortrin, at en nøiagtig Maalestok er hosføiet, hvorved man faaer Begreb om ethvert Dyrs virkelige Størrelse. Uagtet den Danske Udgave af Kobberne ikke i Nøiagtighed eller Skiønhed skal give den Tydske noget efter, overlades den dog tilligemed en trykt Forklaring derover saavel Kiøberne af Bogen som andre Liebhabere for billigere Priis.

Kiøbenhavn d. 10 Januarii 1795.

C. L. Buch,

Boghandler, boende paa Nørregade No. 245.

Bekiendtgiørelse.

I forrige Aargang af Kritik og Antikritik har jeg i en Promemoria S. 670 talet om at fratræde som dette Blads Redacteur, naar Nogen med de fornødne Egenskaber vilde gaae i mit Sted. Jeg var den 11 Mai saa lykkelig at finde en værdig Eftermand, som ved sin Bereedvillighed til at paatage sig dette Arbeide skienker mig en længe forønsket Roelighed. Hr. Forlæggeren og mine hidtil værende Medarbeidere aflægger jeg herved min uskrømtede Taksigelse for det Venskab og Tillid, hvormed de i saa lang Tid have beæret mig. For Publikum maa jeg erklære, at ingen Recension fra denne Dag afkommer fra min Pen, med mindre mit fulde Binavn findes derunder. Enhver af mine ærede Medarbeidere, saavelsom enhver anden, der ønsker noget indtrykket i Bladet, behage herefter at sende sit Manuskript umiddelbar til Hr. Forlæggeren indtil videre.

Kiøbenhavn den 19 Mai 1795.

Jens Winther Bentzon.

Kritik og Antikritik.

No. 8.

den 26 Mai 1795.

Kritik.

(17.)

Reise-Jagttagelser i nogle af de Nordiske Lande, med Hensigt til Folkenes og Landenes Kundskab; først udgivne paa Tydsk i den Bernoulliske Sammlung kurzer Reisebeschreibungen, og nu oversatte og omarbeidede af Forfatteren, M. Jakob Nikolai Wilse, Prof. Theol. Extraord. Sognepræst til Edsberg i Aggershuus Stift, Medlem af Videnskabers-Sælskaberne i Gøttingen og Trondhjem, Correspondérende af det Meteorologiske i Mannheim og det Patriotiske i Christiania. Tredje Deel. (Reise fra Kjøbenhavn til Hamborg.)

Kjøbenhavn, paa S. Poulsens Forlag, 1792. (Trykt hos J. F. Morthorst.) 448 S. i 8. med en Devise i Kobberstik, og et Tilskrivt til de Fraværendes Sælskab. Koster 4 Mk.

Den høiærværdige Hr. Forfatter hører til de meest gavnelystne Mænd: derfor er hans Reisebeskrivelse opfyldt med mangfoldige lærerige Jagttagelser; hvis Lige han ogsaa forudsender

over Danmark, eller dets Jord og Clima, S. 1-7. Her findes nogle Anmærkninger, som savnes i vore statistiske Haandbøger. Om Folket og Sproget læses S. 7-13 ogsaa nogle gode Bemærkninger. Men naar Hr. W. S. 11 siger, at det Danske nedstammer fra det gamle Tydske, er han alt for ydmyg, og haver ladet sig mislede ved de stolte Tydske Ethnographer, som kaste vore Gother sammen med Tydskerne, og kalde os alle Germaner. Men Sprogforskere, som vide at bestemme Forskjellen imellem Nationer og Folkeslag, kunne umuelligen lade sig overtale, at Gother og Sasser, endog for 3000 Aar, skulde have været een og den samme Nation. Netop den væsentlige Forskjel, at vore Substantiver antage en Ende-Stavelse, hvoraf der snart kan høres, om Ordet er af Fælleds- eller Hverken-Kjønnet, leder os højere op til de nu værende Europæiske Nationers alderældste Stammesæde, hvor Gotherne antoge denne philosophiske Ords-Dannelse af Chaldæerne: hvorimod de yngere Tydskere ikkun betegnede Kjønnet ved Stavelser, som de udtalde førend Ordet selv, ligesom Grækerne. At det ældgamle Gothiske og det ældgamle Sassiske Sprog alligevel have mange Fælleds-Ord, det røber rigtig nok, at vel begge Nationernes allerældste Stammefædre maae have været Halvbrødre: men aldrig kunne disse tvende forskjellige Folkestammer have havt eet og det samme fælleds Sprog, som saaledes kunde have gjort dem til een Nation, som vore allerældste Joter kunne have været med Gotherne, der langt efter dem indvandrede i vort Nord.

S. 13-18 taler Hr. W. mod Stavnsbaandet, om Haardtkorn, og Udskiftninger. Hvad han

han S. 18-24 siger om Kjøbstædernes Aftagelse, burde tiere paaankes; og er netop det vi savne hos vore Statistikere! Hovedstæder ere altid Kjøbstædernes Udsuere; endnu mere hvor den Enestes Beliggenhed haver de største Fordele, og de fleste andre saa store Hindringer, som de fleste Jydske og Sædlandske. At endeel Stæder i forrige Tider havde Fordele af Kongernes Ophold i dem, er unegtelig, og kan ikke tidt nok ankes paa: Nationens Fader burde i milde Aarstider aldrig have et vist Opholdssted; dersom kun Fordommen ikke udfordrede endeel overflødige Folk og Heste i Ledetog med en Konge! Men at den Katholske Kirkes Pragt skulde have været fordeelagtig for det Hele, kan ikke vel tilstaaes; thi den udsuede Landalmuen, og behøvede mange udenlandske Varer. Den betydeligste Skade for vore Kjøbstæder er, at ikke de fleste Manufacturer, som med Nationens Penge ere anlagte i Kjøbenhavn, ere komne hine til Gode. Naar S. 23 siges, Danmark taber ved sin Handel med Udenlandske, men Jydland vinder: hør hiint vel hedde, Kjøbenhavn taber; og kun for saavidt denne skadelige Hovedstad opsvælger Øernes samt Jydlands Formue, taber tillige Danmarks Velmagt.

S. 24-54 kommer en udførligere Afhandling, hvor den lærde Hr. Forf. med sin agtværdig Kjærlighed for Kundskaber, handler om Danmarks videnskabelige Tilstand. Altsaa først om Universitætet, som desværre endnu er det eneste Sted, hvor Kundskaber skulle dyrkes; da disse ikke tagles i vore saakaldede latinske Skoler, og det hele hæderlige Jydland hverken haver en eneste videnskabelig Læreanstalt, eller et eeneste offentligt

Bib-

Bibliothek. Her ivres S. 27 30 billigen mod Universitætets Eneraadighed og vore Examina's nuværende Mangler. I Forbigaaende tales S. 33 om den geistlige Strands Vanslægtning, Klokkerne, hvis alt for gode Kagr, paa Steder, hvor de ikke holde Skole, er den urimeligste Belønning for nogle Studenters Uduelighed eller Dovenskab. S. 35 staaer, Lægekunsten (Videnskaben) haver tabt sig; hvilket skal hedde, havde — thi nu reiser den sig jo igjen. Da Hr. W. ved andre Kundskaber udtrykkeligen taler om, hvorledes de dyrkes ved Universitætet: saa er det en Afvigelse, at han S. 38 taler om Kammerherre Suhms Fortjenester af Nationens Historie; uden at erindre, at andre Nationers Historie her ikke dyrkes med samme Flid, som paa Tydske Højskoler. Om de smukke Videnskabers Dyrkelse hos os tales og kun almindeligen S. 39 f.: men heller ikke om Lærernes Flid i at danne Ungdommens Smag og Stiil, især i Modersmaalet. Om Skolevæsenet kunde ønskes mere sagt end her S. 41-44. At Jydland endnu ikke haver Patriot. Sælskaber, ligesom Sædeland, ankes paa S. 45; og siden tales S. 47-54 om Kjøbenhavns litterariske Moder, Trykkefriheden, og de Mangler, vor Litteratur endnu haver. Om Statsbestyrelsen, det er, Anvendelsen af Nationens Formue, handles korteligen S. 55 ff. Saa om Landsbeskrivelsens Fremgang siden 1730, S. 58-61. Herfra kommer Hr. Forf. til vort Befordringsvæsen eller vore Anstalter for Reisende S. 63 ff.

Da Kjøbenhavn er det eeneste Sted i Riget, hvorom der fra mange Synspunkter er meget at sige; saa haver den ærværdige Hr. Forf., der

fra

fra 1752 til 1786 kjendte denne Hovedstad, S. 65, 247 meddeelt sine Bemærkninger over Stadens Udvortes og Indvortes. Efter korteligen at have sagt S. 67, hvorledes han fandt Kjøbenhavn i hine forskjellige Aaringer, naar han kom hid, taler han først om dens Beliggenhed, Jordbund og Luft, S. 70 f. saa om Størrelsen og Befolkningen S. 72-77. Om Indbyggernes Charakter, Fordele og Mundart, S. 78-82. Og da først om Stadens Anlæg og Bygningsmaade S. 83-90, samt om de Kongelige Slotte S. 91-106, især om Rosenborg S. 101-5. Om Kirkerne S. 107-18. Om andre offentlige Bygninger, især Børsen S. 119 ff. om Forstæderne S. 125-29. Om Haandverker og Fabriker 130 f. især om Bryggerier S. 133 f. De Handlendes Classer i 1770, S. 134 f. Om Compagnierne S. 137-41; samt om nogle Kjøbmænds Fortjenester af Kunsterne S. 141 ff. Om Retterne S. 144 f. Politie-Anstalter, Medicinal- og Fattigvæsenet S. 146-50. Politiets Omhu for almindelig Sikkerhed og Anstændighed, især ved Gudstjenesten, S. 152 ff. Forsvarsvæsenet S. 155 f. Pleje- og Arbeidshuse, S. 156-65; og 3 Opfostrings-huse for Fattige S. 165-68. Underviisnings-Anstalter S. 169-72, og huuslig Opdragelse S. 172-75; omsider noget om det forsømte Opsyn over Sæderne ved Universitætet S. 177 f. de offentlige Bibliotheker S. 179-86, hvor ogsaa salig Lorks store Samling mindes. Kunst- og Naturalie-Samlingerne S. 186-95. Det Astronomiske Taarn, samt andre Anstalter, S. 196-200. Med Ynken læses S. 201, at Regjeringen allerede i 1765 f. lønnede den duelige Ul-

rik

rik Green, for at holde physiskøkonomiske Forelæsninger for Haandverkere, ligesom det skeer i Wien: men at saadant siden ei mere er blevet foranstaltet, endskjønt mange andre nye Anlæg, som langt fra ei have gavnet saameget som disse Forelæsninger, have kostet meget mere. S. 202 f. erindres rigtigen mod Hr. G. H. Lunds Indbydelse til Subscriptioner, for at oprette Læse-Sælskaber i begge Rigerne, at vi jo endnu ikke have almeennyttige Skrivter nok, hvis Læsning Almuen kunde indbydes til. Rigtigere vilde det have været, om velhavende Patrioter først havde vildet understøtte gavnelystne Scribenter, som have alle dertil fornødne Kundskaber, at samme kunde udarbeide brugbare Almue-Skrivter, uden at være afhængige af nogen Boghandler. Men udarbeides bør saadanne almeennyttige Bøger: det er langt fra ikke nok, blot at oversætte dem af det Tydske — Om vore sælskabelige Fornøjelser tales S. 104-8, samt om Borgerdyds-Sælskabet. Om sære og udskejende Personer, Hr. W. hos os havde bemærket, følger S. 210-17 en egen Afhandling, hvis Lige flere kunde ønskes, ei blot i Reisebeskrivelser, men overalt hvor en Menneskekjender kan finde Anledning til at tale om usædvanlige Mennesker. Herefter ogsaa om nogle fortjente Mænd, og især om Professor Kratzenstein, S. 220-23. Siden tales indtil S. 226 om nogle Dyr, Hr. W. haver bemærket omkring Kjøbenhavn. (S. 223, L. 4 fra Enden, haver Correctoren vanskabt Oryktographie til Erychtographie.) I Anledning af Excursionen med den gavnelystne Botanikus Holm, som i 1759 skulde reise udenlands, isteden for at en Udlænding maatte reise her i Landet, for at søge efter Urter, hvis

Navne

Navne han vel neppe forstod, meddeler Hr. W. S. 228=35 en liden Flora Havniensis, det er af halvanden Miils Strækning Norden fra Kjøbenhavn. De korte Anmærkninger hertil ere lærerigere, end de som findes i mange kostbare Plante-Fortegnelser. S. 236=44 tales om Agerdyrkningen omkring Kjøbenhavn siden 1756, eller egentligere om Havedyrkningen, hvorved især Asparges-Avling haver meget tiltaget: men Roe- og Salad-Arterne endnu ikke saa meget som i Tydskland. Noget om Dronninggaards Have findes S. 240=44. Tilsidst S. 245 f. om Prof. Kratzensteins Bieavl, og den Sundhedsdrik for Stilsiddende, han haver opfundet at tillave af Honning.

Efterat den ærværdige Hr. W. S. 248-54 haver fortalt noget om sine Skjæbner 1766=76, kommer han til sin egentlige Reise fra Kjøbenhavn, over Faaborg og Kiel, til Hamborg. Undervejs beskriver han S. 257-65 først Fredriksberg, hvorved han især gjør nogle Forslag til at forskjønne Haven. Om Roeskilde S. 270-73; om Lethraborg og Herthedalen S. 274=80, ogsaa igjen om Herredet selv S. 281=85. I Forbigaaende lidt om Landet, han reisde igjennem, S. 286 f. saa om Ringsted S. 293 f. og om Sorøe S. 295-98; hvor han billigen ynsker, at denne kostbare Anstalt ei skal gavne. Om Staden selv og om Slagelse S. 303, siges for lidet; ligesaa om Korsør S. 304 ff. mere om Nyborg, især om Stadens ypperlige Døtreskole, S. 307-10; om Herregaarden Egeskov, og Hvidkilde, S. 311-19; endeligen om Faaborg S. 319 ff. hvorfra Hr. W. med en Baad foer til Kiel, hvorom ei siges stort S. 325 ff. og

328

328 f. same noget om salig Cramer S. 329 f. En Samtale, Hr. W. her holdt med den afdøde General Græv Schmettow, er her indrykket S. 332-44. S. 348 f. bifalder Hr. Forf. de Tydske Studenters liberalere Leveart, fremfor den som forhen herskede i Kiøbenhavn. S. 346 f. og 350-53 beskrives Schirensee; hvorved den afdøde Geheimeraad von Saldern roses S. 353-57. Hr. Professorens gode Vidnesbyrd for Postillonerne i Tydskland, S. 357 f. røber hældigere Evner til at reise og omgaaes med saadanne Folk, end Professor Büschs hypochandriske Paaankelser (i det Neue Teutsche Museum 1791, 1 B.) som ei bevise andet, end at skrantne Folk slet intet burde dømme om Mennesker, men i det høieste blot om mathematiske og physiske Gjenstande. S. 358 f. siges noget om Bordsholm og Nymønster; siden S. 361 f. om den Holsteenske Bygningsmaade paa Landet. Da Hr. W. nu kommer til Hamborg; og ved hans Iagttagelser i vort Fødeland her et temmeligt Rum er opfyldt: vil Anm. give Forsættelsen i et følgende Blad.

(18.)

Historia ecclesiæ christianæ, in usum auditorum primis lineis adumbrata. Pars prima, continet historiam antiquioris et mediæ ætatis.

Hauniæ typis Nicolai Mölleri et filii, aulæ regiæ typographorum, MDCCXC. 338. S. i 8. Koster 3 Mk.

(bedømt ved Doctor Fleischer.)

Forfatteren af denne Bog er Hr. Biskop Balle, og det er det Collegium, han har læst over Kirkehi-

kehistorien, som han nu haver udgivet til Fleres Nytte af det lærde Publicum. Ved at nævne Autors Navn haver Rec. tillige sagt sine Læsere, hvad de maae vente sig i Skrivtet. Her er megen Flid anvendt, mangfoldig Belæsenhed lader sig kiende, Disposition i Mængde, et let og flydende Sprog, og en Latin, som vel ikke er saa correct som en Grammatiker onskede den, men dog for det meste uden Feil. H. H. har inddeelt denne første Part af sin Kirkehistorie i 4 Perioder. Den 1te gaaer fra Staden Roms Anlæggelses 750de Aar til Aar efter Christi Fodsel 312, da Keiser Constantinus den Store gav de Christne Religionsfred; den 2den derfra til Aar 607, (da Bonifacius erholdt af Keiser Phocas den Titel af almindelig Biskop.) den 3die til Pavedømmets Høide under Gregorius VII, Aar 1073, 4de til Reformationen ved Luther 1517. Hver Periode har igien sine Afdelinger i Afsnitter, Kapitler og Membra. Først fremsættes den politiske Historie, kun korteligen i de to første Perioder, men i de to sidste udførligere; derefter meldes om den christelige Religions Fremgang og Udbredelse i Verden; om de Christnes udstandne Trængsler i de to første Perioder; om de rettroende Lærere og deres Skrivter; om Kirkens offentlige Lære; om Kietterier, Vildfarelser, og Splid; om den offentlige Gudsdyrkelse og Kirkeskikke; om Concilier eller Kirkemoder. Men i 3die Periode handles ydermere om Pavedømmets Oprindelse og Tilvært og om de dertil tienende Midler, og i 4de om den pavelige Eenevælde over Kirken; om Paverne selv; og om Midlerne til at bevare og udvide det pavelige Eenevælde; derhos og om de Sandhedens Vidner Valdenserne,

Albi-

Albigenserne, Wiclef, Johannes Hus og Hieronymus af Prag, Wessel og Savonarola, (hvortil kunde været lagte Edmund Rich, Robert Grosthead o. fl.) Ogsaa ere i 3die Periode 10 Kapitler anvendte paa den mahomedanske Religion, for at fortælle om dens Oprindelse, og Fremgang, og Udbredelse. Men om Jøderne er der ikke meget sagt.

Det gaaer ikke an at giøre Udtog af et Skrivt, hvis Indhold deler sig i saa mange Slags, og som tillige efter sin Bestemmelse, som akademisk Forelæsning igiennemløber enhver Sag med muligst Korthed. Maa det være Rec. tilladt at fremsige sin Mening om Bogens Indretning i Almindelighed, saa troer han, at det havde været passende med en Kirkehistories Natur, at den dogmatiske Historie saaledes havde været indblandet deri, at Hovedargumenterne, som bleve brugte for og imod en Læresætning, korteligen anmeldtes, og Fortællingen om denne Sag og andre vigtige Begivenheder var noget raisonneret. Hvad sidste Post angaaer, har H. H. giort en Deel, men der kunde været giort en Hoben mere, helst naar Betragtningerne fremsagdes med faae, klare og kraftfulde Ord. Endda skulde Bogen ikke blevet vidtløftigere. Thi de mørke Kietterier, de om hvilke vi ikke have nogen ret tydelig Kundskab, som Nazaræernes, Elxaiternes o. s. v., skulde været udeladte, andres kortere affattede, ubetydelige Skribenter forbigaaede; og af den verdslige Historie behøvede ikke mere at indbringes, end netop saa meget, som behøvedes til at oplyse de foretagne Materier af Kirkehistorien. Paa Gnostikerne haver A. anvendt hele 6 Blade, som uden Tvivl er formeget; thi at kiende, hvori

den eene Sekt af dem skillede sig fra den anden, kan ikke interessere andre, end dem, der giøre den philosophiske og Kirkehistorien til sit egentlige Fag. Disse Mennesker toge deres Læresætninger ikke af den hellige Skrivt, i det mindste ikke egentligen deraf, men af Østerlændernes og Platos Philosophie, og deres egen Phantasie, hvortil Hedningenes Theogonie vel ogsaa har hiulpet dem med Materialier, og af Christendom havde de vist ikke meget mere end Navnet. Ligesaa mener Rec., at H. H. havde kunnet spare den Nøiagtighed i at optegne udi 3die og 4de Periode alle Kongerigernes Regenter, og deres Successioner og Krige, samt hvorledes de have delet deres Stater ud imellem deres Børn, ligesom en Herremand kan udstykke sit Jordegods, eller testamenteret dem bort, naar de ingen Børn havde, eller faaet dem i Medgift med deres Koner, for saa vidt saadant ei staaer i nogen Forbindelse med Kirkehistorien. Paa saadan Maade kunde der blevet Plads til at indbringe interessante Stykker af den dogmatiske Historie. Man skulde maaskee ikke paa det niceniske Mode, have fundet paa det Ord ὁμοούσιος, som var det eeneste, hvormed man kunde binde Arianer, dersom ikke Eusebius af Nicomedia, og det just for at understøtte Arius's Sag, havde i et Brev anbragt det, fordi det var forkastet i det antiochiske Møde mod Paulus Samosatenus, men i en anden Mening. Ambrosius bevidner det i hans 3die Bog om Troen sidste Kap. Autor Eusebius Nicomediensis Episcopus epistola sua, ɔ: Biskoppen af Nicomedia, Eusebius, var Ophav dertil ved sit Brev. Af det man finder i Usser. Britan. Eccles. Antiqu. sees, med hvilken Kløgtig-

tighed Coelestius har forsvaret Pelagius's Lære om Naaden. Jeg maa spørge, hvad Synd i Almindelighed er, om det er en Ting, som man kan undgaae eller ei. Hvis man ikke kan undgaae den, saa er det ingen Forbrydelse at begaae den. Men kan man undgaae den, saa er det en Følge deraf, at et Menneske kan være uden Synd. At kalde det Synd, som man paa ingen Maade kan undgaae, tillader Fornuft og Retfærdighed ikke. Bør Mennesket være uden Synd? Dertil svares uden Tvivl Ja. Dersom nu Mennesket bør være uden Synd, saa kan det og være uden Synd; og dersom det ikke kan, saa er det ei heller pligtig dertil. Om de fleste Kietterier troer Rec., at de skulde ikke blevet til, dersom Parterne ret havde forstaaet sig selv og hverandre, vidst tydeligen at forklare sig, begegnet hverandre med Omhed og Kiærlighed, holdt sig nøie til Skriftens Ord, fulgt Apostelens Pauli Omgangs- og Foredrags-Maade, og Regenterne afholdt sig fra at blande sig ind i Sagerne.

(forsættes.)

(19.)

Haderslevsk Maanedskrift til almeennyttige Kundskabers Udbredelse. Første Aargang. Haderslev, trykt hos J. Seneberg, 1793. 8. Tolv Hæfter S. 384. Prisen er 5 Mk.
Anden Aargang.
1794. Af samme Priis og Størrelse.

Dette Maanedskrift har Rec. læst med megen Fornøielse. Nogle Præster og andre brave Mænd i Haderslevhuus-Amt have forenet sig at udgive dette i Sandhed almeennyttige Skrift. Hver har for-

forfattet sit Stykke. Det er særdeles tjenligt til at udbrede Oplysning blandt Almuen, især paa Landet. Afhandlingerne ere tydelige, grundige, i en forstaaelig og ædel Stiil, og vidne om deres Forfatteres Indsigter, Retskaffenhed og Gavnelyst. Hr. Pastor Bøjesen i Althaderslevens bestyrer dets Udgave.

Afhandlinger i denne Aargang ere i alt 44, af følgende Indhold. 1 Hæfte, Hvad er Oplysning og hvad gavner den? En Bondes Brev til en Ven i Kiøbenhavn. Varsler — denne Overtroe bestrides. Opdragelses Lighed og Ulighed hos adskillige Folkeslag. 2 Hæfte, om Almuens Videnskaber. Et Par Ord om den Danske og Franske Regierings Forandring. Denne og efterfølgende Betragtninger om denne for Menneskeligheden saa vigtige Sag er skrevet med megen Fornuft og Sandhedskierlighed. Forf. viser, at Souverrainiteten tilhører Folket; at det Danske Folk overdrog sin Konge Souverrainiteten, fordi det kiendte hans Viisdom, og tiltroede ham Forstand og Evne nok til at bestyre sine Riger og beskytte Folket imod Adelen. Det Franske Folk tog denne Magt fra Kongen, fordi det fandt ham for svag til at bestyre og forsvare dem imod de Stores Undertrykkelser. Den Danske Regierings Forandring skedte med Sindighed uden Blods Udgydelse, og har havt de ønskeligste Følger. Den Franske Revolution har kostet meget Blod, og det vil vare længe, inden den opnaaer sin Fasthed, fordi Landet er saa stort og Misbrugene vare saa mange: men den vil vist under Forsynets Bestyrelse ikke savne sine vigtige og gavnlige Følger. — Om Aftensæder, om Vinterens Nytte, meget vel afhandlet. Om Nytten af Læsning og Skrivning.

(fortsættes.)

An-

Antikritik imod den Note, som i Kritik og Antikritik No. 45 den 10 Martii 1795 S. 713 (164) er stukket ind under Recs Anmeldelse af Tilforladelig Efterretning om hvorledes Kongen af Frankerig, Ludvig XVI, lovformeligen mishandledes o. s. v.

Noten skal bevise, at Ludvig fortiente Navn af en Kongl. Martyr. Og hvormed beviser den det? Ved at udskrive en heel Side af en Bog, over hvilken Rec. har afsagt den Dom, at det er en „Samling af Avissnak, jasket sammen af en Stakkel, som har villet tiene sig „nogle Skillinger af Rojalister og Aristokrater, og „hvilken man ikke faaer tage det saa ilde op, at „han lyver pr. Interesse; thi hans Patroner „have vel saa villet det." Rec. forundrer sig over, at Noteskriveren har kunnet lægge nogen Vægt paa en Avissladder, som i dette samme Blads 708de Side er igiendrevet, og hvor Rec. har anført af Upartiisk Historie om Ludvigs XVI Proces: „Der vare 721 stemmende, og „deraf 145 flere for end imod Dødsstraf." Det Noteskriveren anfører af Tilforladelig Efterretning o. s. v. om Optællingen af Stemmerne ved Præsidenten, Vergniaux, er ikke, hvad Sagen selv angaaer, forbigaaet af Rec. Thi S. 709 melder: „Medhielperen Deseze, som disse (Malesherbes „og Tronchet) havde taget til sig, forsikkrede paa „sin Procurator-Samvittighed, at der kun havde været 5 Stemmer flere imod Ls. Liv, end „for samme." Der som ikke Kritik veileder og understøtter Historikeren, bliver han uefterrettelig.

telig. En mere upartiisk Fortæller og Samler end Jauffert, hvis Historie om Ludvig XVI, forhen de Franskes Konges Proces, udførligen er recenseret fra No. 30 S. 460, og i en Deel følgende Numere, sluttet No. 45, skal vanskeligen kunne fremvises, og ham har Rec. fulgt. Han har ikke saaledes, som Forfatteren af Tilforladelig Efterretning o. s. v. ladet Vergniaux tælle Stemmerne, men saaledes, at Pluraliteten bestod i 145 Stemmer. — Denne Overvægt af Stemmer kunde endda efter de borgerlige Loves Formalitet ikke giøre Fuldbyrdelsen af Dødsdom over Ludvig lovmæssig, og det har Rec. S. 709 ogsaa erindret, „At Tronchet beraabde „sig derpaa, at Loven fordrer ⅔ Stemmer, „før den Anklagede kan fordømmes.“ Ved et Decret, som blev affattet, førend der blev stemmet i Ludvigs Sag, forordnede National-Conventen, at, da denne Sag var overordentlig, og National-Conventen ikke var en ordentlig Ret, vilde man ikke være bunden ved denne Formalitet: men at Pluraliteten af Stemmerne, om det ikkun var een eeneste, som var mere paa den eene end paa den anden Side, skulde afgiøre Ludvigs Skiebne.

E.

Subskriptionsplan.

Vi have Lærebøger nok for dem, der ville lægge sig efter det Franske Sprog: men hvor fuldstændig end den største Deel deraf er, indeholde de dog tilsammen alt for liden Praxis. De fleste af dem, der give Informationer i Sproget, have mere Studering end Øvelse, da de selv have lært af saadanne: men Følgen

gen deraf bliver og altid den, at der læres en Hob Regler, som Skolaren ikke forstaaer at anvende, og altsaa eiheller kan vide at føre sig til Nytte, Rigtigt nok ere indfødte Franskmænd de bedste Lærere, naar de tillige forstaae det Danske Sprog, men dem har man kun faa af, og af disse faa gives der en Deel, som ikke forstaae deres eget Sprog. Da man altsaa ikke hos os kan have Lærere, faaer man at betjene sig af Danske Studerende, der kunne det Franske Sprog; og for at giøre disse Informationer deslettere og Skolarerne Underviisningen desfatteligere, og anvendeligere, behøves der netop en praktisk Veiledning, saaledes som Læreren i det Franske Sprog i Frankfurt am Main, Herr Johann Valentin Meidinger, har givet den. For dem der kjende Meidingers Franske Grammatik, behøves intet at siges til dens Roes; de ville noksom vide, at det er den fatteligste Lærebog, der hidindtil er skreven for Begyndere i dette Sprog. Men for dem, der ikke kjende den, bliver det nødvendigt at sige, at den anvender strax alle Reglerne, der gives; og at alle Reglerne ere givne paa den letteste og rigtigste Maade man kan tænke sig, endog saaledes, at den, der ingen Underviisning nyder, kan deraf ved Flid lære sig Sproget selv.

En Dansk Udgave indrettet for Danske, agter jeg altsaa at besørge deraf, trykt i fuldstændig Format; Prisen bliver 3 ß. for Arket paa Trykpapiir og 4 ß. paa Skrivpapiir, det hele Værk kommer til at bestaae af omtrent 36 Ark. Paa 10 Exemplarer gives det 11te frit. Subskriptionen modtages hos Forlæggeren,

A. Soldin,

Boghandler, i Myntergaden No. 57

Kritik og Antikritik.

No. 9.

den 3 Junii 1795.

Kritik.

(20.)

Fortællinger for det smukke Kjøn, af August Lafontaine, (oversatte af det Tydske, ved D. F. Staal), til en Nytaarsgave 1795.

Kjøbenhavn trykt paa Soldins Forlag, hos Seest. 24½ Ark, med et nydeligt Portræt af en uskyldig Pige, stukket af H. A. Grosch.

Titelen til disse smukke og lærerige Fortællinger er kun afpasset til Bogens ephemeridiske Bestemmelse som Nytaarsgave: ellers er Indholdet ligesaa lærerigt for vort Kjøn, som for det andet; thi alt hvad som angaaer Kjønnets indbyrdes Kjærlighed, sigter til vor fælleds Lyksalighed. Da A. Lafontaine hører til Tydskernes yndefulde Scribenter, havde Hr. Staal først i sit Maanedsskrivt for Damer meddeelt disse samme Fortællinger, af Lafontaines forskjellige Samlinger; og det er vist mange andre Læsere kjærkommet, her at finde dem sammentrykte. Den første er tagen af Museum für das weibliche Geschlecht, og er af den Persiske Konge-Historie. Jessid, Kosroes Søn, en af de guddommelige Konger, som to Gange om Aarer reisde Landet igjennem, for

at see Landboernes Tilstand, og for at høre hvert Klagemaal over Uretfærdigheder, som Voldsmænd kunde have begaaet, og som han strængeligen straffede; dog altid med et mildt Aasyn, med et ynkende Øjekast, S. 15, — han blev suurseende og barsk, efter at have gjort den gyselige Opdagelse, at en Konge mere frygtes end elskes, S. 12 ff. Af samme Aarsag skjænkede han alle sine Odalisker eller Harems-Slavinder deres Afskeed S. 11: men den eneste ædle Zaide, S. 5-10, som oprigtigen tilstod, at hun ei kunde elske ham, fordi hun fra Barndommen havde elsket en anden, førend hun blev tagen til hans Harem, gav han selv tilbage til hendes Elsker. Imidlertid havde hans yderlige Afholdenhed fra Kjønnets Omgang saaledes forbittret hans Sind, at han blev forhadt, og der var ideligt Oprør i Landet, S. 15 ff. Han drog altsaa bort med et Kameel-Læs Guld og Ædelstene, som han nedgravede imellem fire Palmetræer paa den Arabiske Grændse, hvor hans Slaver byggede ham en Hytte, hvorefter han ogsaa lod dem gaae, og levede da som Eremit, S. 17. Her først læsde han den forseglede Lommebog S. 2 f., som hans Faders Lærer, den vise Hassan, havde efterladt ham. Ogsaa her fandt han de gyldne Sandheder, at til Lyksalighed udfordres Dyd, Kjærlighed og Venskab, S. 18 f. Med farvet Haar og Ansigt, under Navnet Hulkem, vendte han nu tilbage til Isfahan, S. 20, for at høre Folkets Røst om sig. Men kun den eneste, som hævnede ham paa den nysvalgte Konge, og derfor opofrede sit Liv, var den ædle Said, som han havde skjænket hans Zaide S. 10. Og da hun erfarede sin Mands Død, stak hun sig ogsaa ihjel af

Kjærlighed for Jeesid, S. 21. I dette Huus fandt han hendes Søster Zulima, som fulgde ham til sin eenlige Boelig, og viisde den oprigtigste Kjærlighed for ham, saavel da han faldt i Besvimelse ved hendes Søsters Huus S. 20, som da han, af Kjærlighed til hende, blev syg S. 25 f. Saa nød han da Livets første Lyksalighed, han var elsked! Og nu fandt han tillige en Ven for sin Aand, Abul, en ung Araber, som i Grundsætninger veeg meget fra ham, men netop derfor moerede ham desmere ved sine Samtaler, S. 27 f. Imidlertid havde Persiske Røvere plyndret og myrdet en Arabisk Kjærvan eller Karavan; og de grusomme Arabere vilde derfor myrde den gode Hulkem. Abul advarede ham, og han drog hen ved Bagdad, hvor ogsaa Abul snart fulgde ham, S. 29 f. Hulkem overlevede her sin Ven og sin Kone, og saae sin eneste Datter hældigen givt, S. 31. Af sine Kongelige Skatte byggede han et Fattighuus, hvor alle fandt Hjælp S. 30; dette Huus, hvorved han ogsaa blev begraven, var siden længe de Reisendes Hvilested, hvor de drak og toede sig i Cisternvandet, som altid fandtes i den store udhuggede Steen, hvorunder Hulkems Levninger smulnede.

Den anden Fortælling S. 33-70, opvækker ikke ligesaa megen Deeltagelse: fordi den ei skildrer Kjærlighedens Lyksalighed, men blot dens Egensindighed; desuden ere Personerne kun af Adels-Kasten. Scenen er i Mellemalderen, hvor Ridderne øvede deres høje Mod i at brække hverandre Halsene; hvilken deres Ærgjerrighed alene er Skyld i, at Krigene endnu ikke have ophørt blandt oplyste Nationer. En egensindig Frøken Armgart paa Herdeburg havde sat sig i Hoveder,

veder, at en sand Elsker maatte sætte sit Liv i Vove for hendes Skyld: da dog Kjærlighed til en Pige ei kan bestaae i andet, end i den Bestræbelse at gjøre hende lykkelig, hvilken Lyksalighed Elskeren ønsker at dele med hende. Vel kunne Folk, som blot have arvet deres Midler, ikke iligemaade vise hverandre deres indbyrdes Kjærlighed, som tvende fattige Elskende, som forene deres fælleds Stræbsomhed, for at lette Livets Byrder for hverandre: men Talebrugen kalder det dog ogsaa Kjærlighed, naar rige Elskende af deres Overflødighed forskaffe hverandre Fornøjelser. Frøken Armgart satte sin sukkende Elsker paa følgende Prøve. I dybe hvælvede Slotsgange, som en snild Augustiner maatte oplyse med Phosphorus og Fakler, og hvor den sagteste Hvisken ved Echoets Hjælp kunde høres, S. 48. 44 f. og 40 f. lokkede Frøken sin Ridder Ludvig, at han der skulde see hendes Bedstemoders Skikkelse, som var hendes Veninde Gertrud, S. 45 f. For desmere at ophidse hans Indbildningskraft, hviskede hun selv forhen hans Navn, S. 42 f. Thi hun selv havde her lagt sig i en Liig-Kiste, S. 45 f. og Bedstemoderen maatte fortælle ham, at Armgart skulde døe inden 3 Dage, med mindre han, til hendes Frelse, vilde tømme et Bæger med Forgivt, som han vilde finde i hendes Andagts-Kammer S. 50. Hun holdt sig virkeligen syg i 2 Dage, og den stakkels Ludvig leed Helvedes-Pine, at han ved at tømme det indbildte Forgivtbæger ei kunde redde hende: men hvor glad var han, da den tredje Dag var ude og Klokken slog Tolv, og hans Tilbedede levede uden hans Opofrelse! S. 53. Alligevel blev Frøkenen i en rum Tid overmaade kold mod ham,

ham, at han ikke af Kjærlighed havde villdet komme hendes Bæger. Imidlertid vovede en Ridder Georg Walsdorf sit Liv for hende, da hun paa sine melancholske Spadseregange var falden i Rhinen S. 56 f. og denne vilde nu hendes Fader give hende til Kone: men Hofsnogen vilde ikke vove saadan en Forbindelse, saasnart han havde hørt, at Faderen var bleven banlyst eller erklæret i Rigs-Agt (ikke i Acten, som Hr. St. skriver;) S. 60 f. derfor raabde ogsaa den ærlige Ridder Herdeburg i sin Vrede, Hofnaade og Hofhund! Men nu kom Frøkenens sande Elsker, Ridder Ludvig, og bragde den banlyste Herdeburg 100 Ryttere til Hjælp, S. 62 f. og vilde ikke forlade sin Tilbedede, endskjønt han saae sit Slot og sine Landsbyer tændte af de Kaiserlige Voldsmænd, S. 64. Tilsidst, da de ei længere kunde forsvare Slottet, flygtede han med Faderen og Datteren igjennem underjordiske Gange, hvor underkjøbte Krigsfolk vilde gjøre dem Udgangen stridig, men snart ved Ridderens Hjælp jagedes paa Flugten, S. 67. Da kjøbde de nu en Boelig paa hiin Side Rhinen, og det unge Par blev lykkeligt. Armgart gav siden sin Datter Ildegart den vise Lære, af en Elsker ei at kræve mere, end hvad Fornuften samtykker S. 70.

Den tredje Fortælling er overskreven Kjærlighed og Agtelse. Da til sidste Nytaar alle Bogtrykker-Presser vare saa besatte, at nogle Boghandlere, for at faae deres Nytaarsgaver færdige, maatte uddele dem i mere end et Trykkerie: er denne Fortælling bleven saa udstykked, at den mindre Halvdeel findes S. 71-112, den største S. 153-216. I alt er den over $6\frac{1}{2}$ Ark stor. I en paradisisk Dal, indfatted med Skove,

næsten

næsten 1 Miil lang og bred, ligger den eneste Landsbye Zielberg, hvor foruden en Herregaard, kun en gammel Overførster og en Præst, som ved den ene Ende boede tæt sammen, vare de eneste Familier, som ei hørde til Bondestanden. Begge havde kun eet Barn, hiin en Søn Ludvig Hallberg, denne en Datter Mine Waller, som lærde lidt med af hiins Informator, S. 73 f. Disse Børn elskede hverandre med saadan Uskyld, som kun er muelig i et Paradiis, hvor ikke kaade Mennesker for Tiden søge at give dem tydelige Begreber om Ukydskhed. (Men da der blandt fordærvede Mennesker, endog i Børns Nærværelse, tales om, at tvende Folk have sovet sammen, og at Pigen deraf er bleven frugtsommelig; da der ogsaa i Moses og Dommernes Bøger og Fortællingen om Ruth tales tydeligere om Besovelse, end Forfatterne vilde have skrevet, dersom de havde kundet forestille sig, at deres Bøger skulde læses af Millioner Børn, endog blandt Nationer, hvis Statsforfatning hindrer den modne Ungdoms tidlige Giftermaal: saa er der ingen anden Redning for Kydskheden, end at Forældre selv give deres Børn, og ethvert særskilt, noget Begreb om Forbrydelsens Natur, samt om dens for største Delen sørgelige Følger, endog for den hele Livstid.) Begge her omtalte Børns Uskyld blev virkeligen saa fuldkommen, at Ludvig i sit 16 Aar, da han allerede gjorde Tjeneste som tilkommende Overførster, S. 78 aldrig tænkde paa anden Nydelse, end Mines varme Kys, S. 88 f. Hun var da ogsaa i sit 14de allerede saa sat, at hun deels forestod Overførsterens, som Enkemands, liden Huusholdning, S. 81 f. Alligevel frygtede den Gamle, Sønnen vilde blive dri-

dristigere, saasnart Forældrene vilde lade dem vide, at de om 4 Aar skulde givtes sammen, S. 87 f. Men han agtede det, ved deres virkelige Uskyld, for lige saa farligt, at bede dem bevare deres Kydskhed, S. 82-88. Gid Manden havde ikke saa længe udsat Givtermaalet, da han jo havde sikkert Brød for sin Søn; og denne ikke først behøvede at reise, som andre unge Mænd, der udenlands skulle forhværve sig Kundskaber og Øvelser til Embedsforretninger. Thi, da en Herremand, endog en Konge, med 17 Aar allerede agtes for myndig: saa kunde jo endnu mere den unge Overførster, hvis daglige Raadgiver hans indsigtsfulde Fader var, gjælde for myndig nok til at givtes med en sat Pige, som ei vilde have ødelagt ham og Faderen, da hun intet kjendte til Hovedstædernes Stads og Rutten. — Men i denne uhældige Opstøttelses-Tid kjøbde Herr Drommer Herregaarden ved Landsbyen, besøgde Præstens, saae den uskyldigste Pige, hvis Mage han paa alle sine Reiser ei havde funden, S. 90 ff. og 98-102; og det faldt ham snart ind, at hun kunde holde ham skadesløs, siden han havde overrasket sin forrige Kjæreste i sin Haarskjærers Arme, S. 93. Den Ydmyghed, hvormed Mines Forældre modtog den rige Mand, opvakde hos den uerfarne Pige saadan en Agtelse for ham, at hun fandt sig meget æret, da han vel en halv Time snakkede med hende, S. 94 ff. Thi hvor kunde hun vide, at han havde beviist Tusinde andre samme Ære? Da han, som alle velopdragne reiste Folk, kunde snakke om mange Ting, hvorom de hidtil lykkelige Dalboere aldrig havde hørt noget, S. 104 ff. og tillige spillede og sjung mere efter Kunsten, end hun og Ludvig havde lært,

lært, S. 106 ff.: saa troede Manden fra den store Verden, herved at kunne vinde en Piges Kjærlighed, som fra Barndommen var vant til at elske sin Ligemand S. 110 f. Nei, alt hvad han ved Rigdom og Levemaade kunde fortjene af hende, var blot Agtelse; denne, som saa mange Tusinde rige Mænd og gamle Pebersvende tilkjøbe sig af fattige eller uskyldige Piger; men som i det mindste kun hos de sidste kan oplives til ubrødelig Kjærlighed, dersom de forhen aldrig skulde have elsket en smukt ungt Menneske. Den lærvillige Mine var rigtigt nok glad over, at have fundet en Mand, hvoraf hun kunde lære saa meget, og som tillige beviisde hende Agtelse: men ligesaa meget angrede hun det dog, at ingen viisde samme Agtelse for hendes kjære Ludvig, og at denne selv endnu ikke følde sig saa meget som hun, S. 96 ff. 103 ff. og 111 f. samt 153 ff. Ludvig sagde hende vel, at han ei kunde lide den megen Agtelse, som hun viisde for Drommer: men da begge unge Folk endnu ikke havde hørt af deres Forældre, at de nu havde naaet den Alder, hvor de efter sammes Aftale skulde vies sammen; da Ludvig maaskee ikke udtrykkeligen havde sagt hende, at hendes Omgang med Drommer vilde tilintetgjøre sin Kjærlighed; men da han blot saae suurt i nogle Dage, naar hun havde gjort ham denne Fortræd, (S. 155, 111 og 156 f.) saa vilde den ellers sagtmodige Pige hævne sig paa ham, ved at vise sig des venligere mod Drommer, S. 157 f. men hun gjorde sig selv dermed allermeest ulykkelig. Den nedrige Drommer benyttede sig da af dette Vredens Øieblik, for at gjøre hende sit Egteskabs-Tilbud, som hun ikke engang forstod, da han ikke talde Naturens

Sprog

Sprog; og paa Grund af denne flygtige Samtale ved et Bal paastod han en Rettighed at rive hende løs fra det naturligste Kjærligheds-Baand, S. 161. Og endskjønt hun kun af Frygt for ham og sin Fader sagde Ja S. 170 f. blev syg af Græmmelse, og kun taalde, ikke besvarede, Kjøberens Omfavnelser, S. 172 f. og som et Slagt-Offer blev slæbet hen til Kirken S. 182 f. og for Alteret kun gav et dybt Suk istedenfor Ja S. 184: saa var dog Kjøberen tilfreds med denne tvungne Vielse. Rigtigt nok havde Ludvig, efter Mines tvetydige Opførsel ved Ballet, i Hidsighed sagt, han foragtede hende S. 162 f. hvilket hendes Moder meest angrede paa S. 164 f. men alligevel skjælvede han for at skilles ved hende S. 167. og efter en liden Reise til Adspredelse S. 176 f. var han hende atter ligesaa hengiven som tilforn S. 179 ff.: men Moderen, men Moderen, som var fortrylled af den rige Svigersøn, kaldte nu Hjertets Kjærlighed Barneverk S. 181. Dog Drømmer blev tilstrækkeligen straffet for, at have tilsneget sig en tvungen Haand; thi Mines Hjerte havde Ludvig beholdt S. 187. Og denne hidtil som Dreng foragtede Ludvig fik inden to Aar hos hans rige Faderbroder saadan en Uddannelse, at mange Smukke ønskede sig ham, S. 188 f. Saaledes saae Mine ham igjen i et blandet Sælskab S. 89-95. Han arvede da sin Faderbroders Formue, kom hjem i en Karret med en Tjener; og Præstekonen ydmygde sig nu for ham, ligesom tilforn for Drømmer, S. 195 f. Han fik ogsaa Tilladelse at besøge Mine, og begges gamle uskyldige Kjærlighed vandt atter ny Styrke, S. 196-205. I saadan en engelreen Omfavnelse fandt Drømmer

mer dem endeligen, og han glemde at Ludvigs Rettighed var helligere end hans tvungne Vielse. Hun skrev Ludvig til, hun turde ei see ham igjen; og for denne Seddels Skyld, som Drommer snappede bort, medhandlede den Nedrige hende saa foragtelig, at hun faldt i en hidsig Feber, hvor hun phantaserende for alle Husets Folk bekjendte, at hun blot elskede Ludvig, S. 206 f. Skinhellige Damer, som ei havde Begreb om uskyldig Kjærlighed, bagtalede nu det ulykkelige Slagtoffer, og hendes tossede Moder pinede hende ideligen med denne Sladder, S. 209 f. En anden kydsk Dame vilde ei engang spille Kort med Mine, og kaldte hende offentligen et liderligt Fruentimmer, S. 211 f. Disse Krænkelser fortærede hende nu aldeles, og hun laae uden Redning S. 213. Nu først fortælde hun Drommer oprigtig, at hun altid havde elsket Ludvig; hvilket hun kun af Agtelse havde skjult for ham. Samvittigheden rørde da endeligen den rige Mand; han indsaae at Kjærlighed ei kan vindes ved Rigdom. For at redde et Liv, som han havde gjort saa ulykkelig, vilde han da overlade hende til hendes gamle Ven, som ogsaa af Græmmelse var fortæred S. 210. Drommer selv bad ham følge med sig til hende, hvor han ogsaa maatte sove: men nu kom Redningen for sildig; imidlertid døde dog Mine med Glæde i Ludvigs Arme, S. 214 f. Den gamle Oberførster døde ogsaa snart derefter; Ludvig frasagde sig sin Betjening, og vilde ende sine kummerfulde Dage i Mines Værelse.

(fortsættes)

Da vi tilforn i vort Blad have anført et og andet, angaaende Stridigheder og Indretninger

gier ved den Franskreformerte Menighed her i Staden, hvortil nu kan føies, at der i Aar, efter den Tydskreformerte Menigheds Exempel, første Gang er holdet offentlig Confirmation ved Hr. Pastor Mourier: agte vi det ikke upassende, ogsaa at give Reglementet for denne Menighed et Sted her i Bladet. Dette blev, tilligemed den Kongelige Confirmation af 31 Mai 1793, trykt hos Svares Enke, til Uddeling blandt Menighedens Lemmer i Junii samme Aar. En Tydsk Oversættelse vil med det første udkomme deraf; hvorfor skulde da vore Danske Medborgere ikke ogsaa have det? det følger da herved, oversat af det Franske saaledes.

Reglement for den Franske reformerte Menighed i Kiøbenhavn, grundet paa det som hoisalig Dronning Charlotte Amalia har efterladt, og paa Nødvendigheden af Forandringer som Tiden har foranlediget.

1. Kirken og Kirkegaarden ere fælles for begge Menigheder, og Vedligeholdelsen, Forbedringerne og Betieningerne blive betalte efter lige Deling.

2. I Henseende til Kirkegaardenes Deling, da forbliver hver Menighed i sin nærværende Besiddelse.

3. Indkomsterne af Jordefærd i Kirken deles imellem begge Menigheder, og de Familier som have Begravelser deri, forblive i deres Besiddelse, saalænge Regieringen tillader denne Skik.

4. Kisten, som indeholder Papirer, der ere fælles for begge Menigheder, forbliver som sæd-

sædvanligt i Huset hos den ældste af de fire Præster.

5. I de Tilfælde, hvor de tvende Konsistoriek eller de fire Præster skulle forsamle sig, for at afhandle en almindelig Sag, skal den af de første Præster, som længst har været i dette Embede, have Rangen og Forsædet; ligesom ogsaa den anden Præst, der i dette Embede er ældst, skal have det for den anden yngre, hvad Nation de end maatte være af; og skal den ældste Pastorprimarius fremsætte Forslagene for sine Kolleger: men i Tilfælde at der blev foretaget noget, som angik begge Menighederne, eller der blev talt om dem, skal man altid nævne den Tydske førend den Franske.

6. Den Franske Menighed skal lade det forblive ved dens sædvanlige Timer til Tienesten, som ere, efter denne med den Tydske Menighed beslut-tede Orden, Klokken Elleve for at begynde Høimesse, og Klokken halv fire for Aftensang.

7. Efter den 11 § i Forordn. af 15 Maj 1747 er det udtrykkeligt forbudet de Reformerte, at holde et afgiørende Konsistorium. Følgelig forstaaes her ved Ordet Konsistorium intet andet end en blot Forsamling i Henseende til Kirkens Bestyrelse, hvilken Forsamling aldrig maa overskride de ved Forordnigen foreskrevne Grændser: men i Fald der opstod Tvistighed om Ting af særdeles Vigtighed, skal man være pligtige, allerunderdanigst at andrage samme for Hans Majestæt.

8. Konsistorium skal bestaae af tvende Præster og syv Ældste; af disse skal den ældste ansees som Decanus: han kan da være fritagen for enhver særdeles Forretning i Kirken: men i Tilfælde af Stemmelighed, blandt de andre aatte, kan han giøre

giøre Udslaget; thi i et Antal af ni bliver der Ulighed i Stemmerne.

9. Den første af Præsterne præsiderer i Konsistoriumet, og i Tilfælde af Fraværelse eller Sygdom tilkommer det den anden; og hvis de begge fattes, skal den ældste af Forstanderne have Præsidium, og Beslutningerne være af samme Gyldighed.

10. Det tilkommer den første Præst at sammenkalde Konsistoriumet, da han ved Klokkeren underretter Forsamlingen trende Dage forud.

11. Konsistoriumets Samlinger skulle altid holdes i den første Præstes Boelig.

12. Alle Sager, hvorover Konsistorium delibererer, afgiøres ved fleste Stemmer.

13. Konsistoriumet forsamler sig, saa ofte Sagerne fordre det: men ordentligviis den første Onsdag i Februarii, April, Junii, August, October og December; og de Medlemmer, som ikke møde, kunne ikke indvende noget imod det, som er blevet besluttet.

14. Dersom der reiser sig nogen Tvistighed imellem Lemmerne af Konsistoriumet, eller imellem Konsistorium og Menigheden, er det Konsistoriumet tilladt, at bede nogle af Menighedens Lemmer, at sammentræde med det, for at søge Sagen mindelig afgiort.

15. Dersom ovenmeldte Forsigtighed ikke skulde have den forønskede Virkning, skal Konsistoriumet henvende sig til Hans Majestæt, for at begiere Kommissarier, efter den 11te § af Forordn. af 15 Maj 1747: men hvis Konsistoriumet ikke giør det, og Majoriteten af Menigheden begierer det, da er Konsistorium forbunden til at giøre det.

16.

16. Naar det er nødvendigt at samle Kirkens Lemmer, som have Stemmeret, det er at sige de som have fyldt 18 Aar og som have communiceret med os; da tilkommer det Konsistorium at sammenkalde dem.

17 De, som skulle beklæde Underbetieningerne, som Kantor, Klokker, skulle vælges af Konsistoriumet, og herfra imodtage deres Instruxer.

18. Hver Kommuniondag, Faste- eller Høitidsdag, skal Pastor prim. forrette Tienesten til Høimesse: Om Kommuniondagene skal han uddele Brødet, og den anden skal forestaae Tilberedningen, uddele Vinen og forrette Taksigelsen. De andre Søndage skulle de skifte, og hvis den ene blev syg, er den anden forbunden til at forrette Tienesten.

Naar Konsistoriumet skulde finde fornødent at have Præken om Eftermiddagen, skal Pastor pr. altid præke til Høimesse, og den anden til Aftensang.

19. Det er ingenlunde tilladt Præsterne, at afstaae Prækestolen for en Fremmed, uden Konsistoriums Samtykke.

20. Naar et Pastor-Embede skulde blive ledigt, skal Konsistorium bekiendtgiøre det i de offentlige Tidender, hvori man skal bede de Præster, som allerede have betient eller endnu betiene en Menighed, at dersom de ønskede at ansættes her, de da ville behage at melde sig for Konsistoriumet.

21. Naar Pastor prim. Embede skulde blive ledigt, skal Menigheden være forsamlet, for at bestemme, om den anden skal blive primarius.

22. Iblandt de Præster, som have meldt sig, skal Konsistoriumet udvælge 3; og dersom der ikke findes tre Præster, som kunne fyldestgiøre Konsisto-

sistoriums Forlangende, kan det i dette Tilfælde foreslaae Kandidater.

23. Naar Konsistorium har giort sit Valg, skal man bekiendtgiøre det fra Prækestolen tre Søndage efter hinanden, tillige med de valgte Personers Navne, saavelsom deres Opholdssted, paa det hvert Medlem kan faae Underretning derom; og man skal fra Prækestolen tilkiendegive Dagen og Timen, naar Menigheden skal forsamles, for at vælge een iblandt de tre foreslaaede.

24. Naar Menigheden har giort sit Valg, skal Konsistorium allerunderdanigst henvende sig til Hs. Majestæt, for at begiere Bekræftelse derpaa.

25. Naar en af de ældstes Plads bliver ledig, vælger Konsistorium at besætte den ved en af Menigheden, og foreslaaer ham Pladsen; og hvis han imodtager den, tilkiendegives det fra Prækestolen tre Søndage efter hinanden; og hvis ingen fremfører noget imod hans Duelighed og Opførsel, skal han næste Søndag indsættes.

26. En af de Ældste forestaaer Kassen, han bør aflægge sit Regnskab for Konsistorium, hvergang det forlanges: men den første Onsdag i April og December skal han aflægge sit Regnskab for Konsistorium, som skal eftersee det og give ham Qvittering i Kassebogen, hvilket skal tiene ham til Frifindelse for hans Administration.

27. Søndagen efter Paaske skal man bekiendtgiøre fra Prækestolen, Beløbet af Kirkens nærværende Kapital, og hvad den var i forrige Aar.

28. Konsistorium kan ikke udsætte Kirkens Kapitaler, uden i Overeensstemmelse med Hs. Majst. Befalinger angaaende de offentlige Midler; og hvis det handler herimod, ere samtlige Lemmer een for alle ansvarlige.

29. Enken efter en Præst skal forblive i hans Boelig, indtil den første Paaske eller Mikkels-Fiyttetid; hun skal nyde hendes Mands Indkomster i tre Maaneder, fra Dødsdagen at regne, og en Pension af 100 Rdlr., som ligeledes skal regnes fra Mandens Dødsdag.

30. Alle Kirkens Papirer og Documenter skulle forvares hos Pastor prim. i en Jern-Kiste med tre Nøgler til, hvoraf den første Præst skal have een, Kassereren een, og en anden af de Ældste den tredie.

31. De hellige Kar skulle forvares i en Kiste hos Pastor prim.

32 Til Fattigblokken skal Pastor prim. have een Nøgle, og en af de Ældste den anden.

33 Der skal holdes en Protokol, hvori alle Konsistoriums Beslutninger skulle indføres; Siderne skulle være numererede, af hele Konsistorium bekræftet og forsynet med Kirkens Segl; saa og en Bog til at indføre Kirkens Obligationer; en anden til Korrespondencen; en Kassebog; og endelig en Bog til at indføre Indtægten af Kirkestolene, og Udgivterne til Fader- og Moderløse og Skolebørn.

34. Dersom det blev nødvendigt at giøre Forandringer i dette Reglement, eller nogle Tillæg, skal Konsistorium forfatte dem, og allerunderdanigst forelægge dem for Hs. Majst. til allernaadigst Approbation.

Kiøbenhavn den 13 Februarii 1793.

J. Broca, Pastor

C. F. de Fontenay. Mazar de la Garde.

J. F. Lavigne. David Bourgeois.

P. J. Obelay.

Kritik og Antikritik.

No. 10.

den 30 Junii 1795.

Kritik.

A. Lafontaines Fortællinger, i Udtog med Betragtninger,

(fortsatte fra S. 138)

Af den S. 133 angivne Aarsag staaer nu den fjerde Fortælling ligesom indskudt i den tredje; men H=Arket begynder her mod al Sædvane med S. 103, og derfra løber den til S. 152. Dens Overskrivt er Kjærlighed og Skinsyge, og den er tagen af Lafontaines Gewalt der Liebe: men denne eneste Oversættelse er af Hr. Lundbye, ikke af Hr. Staal, som de øvrige; hvilket ogsaa snart sees paa det haarde tydske t i Imperfecto, og paa det Gammeldags i, han bruger hvor Udtalen forlanger j. (Det styggeste Syn blandt saa mange tydske Imperfecta er legte isteden for legede, og skete, ogsaa smilte isteden for smiilde.. Tydsk er ogsaa hans Comparativ længer, og S. 121 geraadede, isteden for faldt, i Forbittrelse eller Fortrydelse. S. 125 zittrede isteden for skjælvede. S. 126, L. 10 er det tydske beständig intet andet end stedse.) Nu til Fortællingen, som haver sin første Ovrindelse af en Provenzal=Roman. Familierne Riant og Sirej havde deres Landgodser

ved Melûc=Flodens Brædde, og imellem dem var kun en Lund, hvor igjennem de unge Folk dagligen spaserede til hverandre. Siden et Aarhundrede var der jevnlig Egteskabs=Forbindelse mellem begge Familierne; hvis end ikke fra begge disse Godser, saa dog fra andre Familiens Linier. I vor Fortælling vare der to meget ulige Søstre, Minoe og Lûcie Riant, og kun een Robert Sirej, som fra Barndommen var alvorlig som en Olding, og aldrig gad ejet noget, som en anden havde Mage til, S. 107 ff. Minoe var ligesaa sær en Pige i Overgivenhed, og tirrede jevnligen den stille Robert, som hun hemmeligen elskede, S. 105 ff. 109=21; endskjønt Lûcie meget bedre forligedes med ham i Legen, S. 108=11. Paa den groveste Maade prøvede Minoe Roberts Kjærlighed; hun stødte ham i en Basin, fordi han talde med en anden Pige; hun slaae ham Næsen blodig, fordi han sagde, ingen Pige elskede oprigtig; og endskjønt han begge Gange paa sine Knæe bad om Forladelse, og med Henrykkelse kyssede hendes Hænder, græmmede hun sig dog maver og bleg, fordi han ikke tillige sagde, hvor højt han elskede hende. S. 121=26. I hendes Sygdom blev han endog mange Nætter paa Riant, hele Dage vare de begge ene sammen; og først efterat begge af Skrømt højtideligen havde forsikkret hverandre om deres indbyrdes Had, tilstôd hun første Gang, hun elskede ham, og begge omfavnede hverandre henrykkede, S. 127 ff. Men da hendes fortryllende Blidhed mod andre lignede Coqvetterie, leed den stakkels Robert nu desmere af Skinsyge, S. 130=34. Uhældigviis vilde Riants en Vinter leve i en Stad, og Minoe dansede gjerne; det gyseligste

Syn

Syn for en skinsyg Elsker, at see sin Tilbedede saaledes omfavned af Uvedkommende. Ogsaa Lúcies Kjæreste Sirej de Velé havde i Paris forhværvet sig den djævelske Færdighed, tillige at spøge med tvende Elskværdige, hvoraf han dog kun skulde elske een; og denne Djævel brautede med en hemmelig Forstaaelse med Minoe, blot fordi hun narrede ham, og tilsidst gav ham et Orefigen, da han med hans Narre-Strege forskrækkede hendes Søster. S. 135-38. Men Robert gjennemborede snart Kjærligheds-Bespotteren, den af ham at faae et dødeligt Stød: dog døde denne af Fortvivlelse over Minoes indbildte Utroeskab, S. 140 f. Og fordi han havde skrevet hende, hun maatte ikke besøge ham i Kisten, da han ellers der endnu vilde reise sig op, for at bebrejde hende hendes Troløshed: saa troede hun siden stedse i sin Forbauselse, at han kun sovede i Graven, og af Vrede ei vilde reise sig, S. 132-45. Intet ondt Vejr kunde holde hende fra, hver Aften at besøge Graven, at bringe Breve hen, som hun skrev om Dagen, og taaligen at bie en Time efter Svar, S. 146 ff. Hendes Følelse var bleven saaledes skærped, at hun i Blinde atter kjendte en Overkjole, Robert havde havt paa, da Sirej de Velé viisde sig saa djævelsk, S. 138, 149 f. (Den Italiænske Stanze af Cardinalen Pietro Bembo, som Forf. kalder en lidet bekjendt Digter, er S. 151 saa feilfuld trykt, at ikke engang det første Riim cuore svarer til det sidste fore, men er vanskabt til core.)

Den femte Fortælling, S. 217-443, er overskreven, Af Spøg kan blive Alvor: men kunde ogsaa hedde, Kjærlighed og Stolthed

hed. Hr. Bernak fandt ved et Tydsk Tyranne=Hof sin yndige Lovise, som Tyrannens Migon eller Yndling søgde at forføre; og da en fribaaren Tydsker ei tør modsætte sig en førstelig Yndlings Begjerlighed, faldt det Hof=Snogen da først ind, at han ejede et anseeligt Gods, og der kunde være fri, dersom han kun vilde undvære Hoffets Saligheder. Hans eenfoldige Bønder meende da, han erkjendte sin Pligt, som Fader at leve blandt sine Børn, S. 223 f. og modtoge ham med stor Taknemmelighed, S. 228 f. Ved Herskabets højtidelige Modtagelse i Dannheim maatte den rigeste Selvejers=Søn Johannes Jacobi, holde en liden Tale til dem, som den gamle Birkedommer havde skreven, S. 219 f. Af et eneste Ojekast fra den smukke Frue blev Taleren forbaused, og saa fortrylled, at han siden hele Dage stivnede paa hendes Vindver, ogsaa i Kirken, S. 227 f. og fulgde hende allevegne hvor hun spaserede, S. 242 ff. Fruen fandt Behag i denne Hengivenhed til hende, end ydermere da han blot derfor undslaae sig en aftalt Forbindelse med den smukke og rige Møllers Datter, S. 237 f. 234=42. Imidlertid vilde dog Fruen give ham hans Sjæls Roe igjen: men isteden for at gjøre ham fornüftige Forestillinger, medhandlede hun ham med Foragt, S. 245=50. Da græmmede han sig, og fik Udtæringen; Fruen kunde ikke længere bare sig for at belønne hans yderste Kjærlighed, hun besøgde ham og oplivede ham ved et hjerteligt Kys, S, 250=69. Denne saa sjeldne Kjærlighed, han viisde til hende, opvakde da Fruens inderlige Gjenkjærlighed til ham; og endskjønt Stoltheden forbød hende, offentligen at omgaaes med ham, saa

saa gjorde hun nu den Plan, at forædle ham, da han var rig nok til at opføre sig galantere, S. 270-83. Hans Omgang var nu med Birkedommeren og Præstens; og Fruen, som snart fandt ham her i hans nye Skikkelse, glædede sig meget over dette sit Verk, S. 279-82. Præstekonen vilde nu gjerne have ham til Mand for sin Julie; og da han sagde nej dertil, talde Birkedommeren alvorlig med Fruen, at hun begyndte at angre sin alt for stærke Indflydelse paa Jakobi, S. 283-87. Hun nedlod sig altsaa til Omfavnelser, kaldte sig hans Lovise, og overtalde ham til at tage Julie, forat hun des friere kunde omgaaes med ham, S. 288 f. da hendes Mand atter havde faaet Længsel efter Hof-Luften, og efterladt hende i Dannheim S. 273 ff. Men saasnart Jacobi var givt, medhandlede hun det unge Par med Foragt, S. 290-95. Dog trak hun ham snart igjen til sig, S. 295-300. Den ulykkelige Julie blev omsider bitter mod sin troeløse Mand; og Birkedommeren tiltalde atter Fruen, at hun vilde give Slip paa hendes fortryllede Elsker, S. 301 ff. Hun gjorde altsaa Ende paa Forargelsen, og reisde til sin Mand: men hun tilbød Jacobi, at besøge hende i Residentsen. Denne fik Birkedommeren ved venlig Tiltale virkeligen bragt paa Dydens Vej: men Julie lod sig forlede ved sin Moder, istæden for at trække ham til sig igjen, desmere at forbittre ham ved idelig Skjænden, S. 304-7. I denne hans ulykkelige Husforfatning skrev Fruen ham til: dog vilde han blive sin Julie trofast, havde hun ikke paa nye stødt ham fra sig, S. 307-10. Hemmeligen reisde han nu til sin Beilerske, qvansviis

viis i Handels-Forretninger: men Julie erfarede Sandheden, støjede ved hans Hjemkomst, og hans Samvittighed blev atter rørt, S. 310-13. Nu døde Hr. Bernak, Dannheim faldt en Læns-Arving til, og Fruen kom den sidste Gang hen, for at gjøre Rigtighed med Arvingen; Jacobis Kjærlighed til hende blussede høit op, og i samme Tid var han kjelnere mod Julie, som da virkeligen ogsaa elskede ham igjen, S. 313-17. Men den ulykkelige Kone faldt nu i en dødelig Sygdom; og Jacobi satte sig i Hovedet, at han vel attr kunde blive Fruens Mand: men denne skrev ham nu oprigtig, at han ei mere maatte besøge hende, S. 317-21. Han blev Paatrængende, og hun gav ham mundlig endnu samme Svar, S. 323-26. Hun lod ham vide, hun var reist; og han blev dog i Residentsen. Af hendes Tjener erfarede han, at hun var forlovet med en Greve; og han vilde prygle Tjeneren: da netop Birkedommeren kom, for at kalde ham tilbage til den døende Julie, S. 327-30. Birkedommeren prækede da alvorligen for Fruen, og tvang hende til at skrive Daaren et Brev, som han selv overbragde, S. 331-37. Men denne Galning løb rasende til hende, da hendes Greve var tilstede; og han talede saa dristig, at Greven snart forlod hende, og med latterlige Tilsætninger bekjendtgjorde denne Tildragelse, S. 337-43. Og nu var Jacobi kommen til Fornuft igjen, udsönede sig med Julie, hvis Skrantenhed han nu taalde med Føjelighed, og efter hendes Død desinere angrede, at han var Skyld i den, S. 341 ff.

Den

Den siette Fortælling, den ædelste Mand, S. 244-74, er af Lafontaines nyeste Moralische Erzälungen 1794. En viis østerlandsk Nation lod hver Thronarving indtil hans 20 Aar opdrage paa Landet, hvor en viis Mand maatte lære ham Regjeringens Pligter. Saaledes opdroges nu Assad af den vise Molhem: men paa Jagten kom han til en Hytte, hvor den uskyldige Alane fængslede hans Hjerte, S. 348-62. Nu var det en unaturlig Lov, at ikke Thronarvingen selv maatte vælge sin Egtefælle, men at Højpræsten valgde den for ham, S. 345 f. Den gyselige Dag kom, hvor han, paa dette haarde Vilkaar, skulde blive hans Faders Medregent. Alligevel var dog Loven ikke saa unaturlig, som den er for Europæiske Konger. Thi hiin viis Nation saae ved Dronningens Valg ikke paa Standen og politiske Convenienzer: men blot paa Dyden. Hun skulde være den ædelste Jomfrue, og den ædelste Mands Datter. Hver en Statholder maatte fremføre saadan en Pige med hendes Fader; og saa samledes her Folk af alle Stænder, Fattige saavel som Rige; hvilke alle den gamle Konge omfavnede, efter at have hørt deres ædle Gjerninger, S. 365 ff. Efter alle de andre kom først den vise Molhem, og priisde de højeste Velgjerninger, som Salud havde beviist sin ondskabsfuldeste Fiende og sin Søns Morder S. 368 ff. Ogsaa dennes Datter priisde han, at hun selv havde afstaaet sin Elskte, saasnart hun af ham havde hørt, at hans Pligt ikke lod hans Haand være fri, S. 361 f. Og denne guddommelige Pige var — Alane! Men hun vidste endnu ikke, at Assad var den, hun

hun havde elsked under Navnet Helim; og hun græd, at hun skulde blive Dronning, S. 370. Men hvor stor blev begges Henrykkelse, da Assad blev hented fra hans Palads, hvor han saalænge havde maattet oppebie, indtil Valget var skeet, S. 364, og begge nu følde deres Kjærlighed belønned, S. 372 ff. Af denne Alane haver Hr. Grosch paa Titelkobberet givet et Slags Ideal, som egentligen er taget af Sagen der Vorzeit, hvor denne Yndige hedder Adelheide von Sinow.

(Slutningen følger.)

Biskop Balles Historia Ecclesiæ Christianæ.

(fortsat af S. 124).

Saa vel i sine historiske Beretninger, som over Hovedet i alt, hvad han i dette Skrivt andrager, fortiener H. H. megen Roes for den Nøiagtighed og Flid han har viist. Nogle faa Rettelser, Bestemmelser og Tillæg synes Rec. kunde giøres, og det vil vel ikke være H. H. ubehageligt at vide disse.

Det A. har sagt om Jøderne S. 5, 6, at „deres Forfatning var i Palæstina under Kong Herodes den Store og under hans Sønner meget elendig. Deres Vilkaar vare ikke bedre uden for Palæstina. Vel havde de Lovene og de romerske Keiseres Forordninger til Forsvar, havde ogsaa i de større Stæder deres egen Øvrighed: men Hedningenes Had bragde dem dog adskillige Elendigheder paa Halsen; ogsaa vare der nogle af Keiserne, som ikke kunde lide dem," vil neppe finde Medhold af Historie og Kritik. Herodes

den Store var en grusom Konge, som sparede ikke sine egne Børns, end sige Asmonæernes Blod, men myrdede, naar han troede derved at befæste sin Throne. Det var tungt for de Familier, som det traf, og ingen Fyrste uden den, der agtede Menneskers Liv lige ved Fluers, kunde tillade sig dette. Men fordi de Fornemmes, deres som vare frygtede af Tyrannen, og disses Tilhængeres Hoveder vare meget usikre under en Herodes eller Tiberius, kunde derfor den store Mængde af Folket leve meget lykkelig, og nød maaskee en des bedre Retfærdigheds-Pleie, og Rec. kan ikke skiønne rettere, end at den jødiske Stat var meget blomstrende under Herodes den Store. Men og uden for Palæstina troer Rec. at Jøderne levede saa vel, som et andet Folk. Hvo der læser Joseph. antiquit. l. 14, c. 10. l. 16, c. 6. Philo Legat. ad Cajum p. 1014, 1015, 1037, 1035 vil finde, at dette Folk har nydt meget store Friheder. Man vil svare, Nogle Jøder ere dog paa samme Steder og Tider blevne ilde begegnede. Lad dette saa være; dette samme er vederfaret Romere selv, endog i Republikens Tid ved en Verres og fl. De Tider, da den oprøriske Aand teede sig saa meget hos Jøderne, tage vi fra, ellers vise de keiserlige Rescripter og Statholdernes Anordninger, at Jøderne gierne fik Ret, naar de klagede. Augustus og Tiberius beskyttede dem. Caligula var dem ikke god. Men Claudius confirmerede deres Privilegier Jos. Antiqu. l. 19, c. 5 § 2, 3. og Claudius befoel Magistraterne i alle Stæder, Colonier og Municipier i og udenfor Italien, og ligesaa de Konger og Fyrster, som vare Vasaller af det romerske Rige, at de skulde tage Gienparter af denne

ne hans Forordning, som var udgivet til Fordeel for Jøderne, og udhænge dem saaledes, at de kunde læses af alle. Ogsaa blev samme holdt af de følgende Keisere, som sees af Titus's Tale hos Josephus bell. Jud. l. 6 § 2. At de romerske Satyriker og nogle Historieskrivere brugte stikkende og foragtelige Talemaader om Jøderne, vil intet sige. Men af Ap. G. Kap. 13, 50. Kap. 14, 2, 3, 4, 5, 19. Kap. 17, 5, 13. Kap. 24, 27. Kap. 25, 9, 11. lader det sig ikke skiønne anderledes, end at der var god Forstaaelse imellem Jøderne og Hedningerne. Naar A. siger S. 5, at da Herodes Agrippa var død, blev hele Landet Palæstina igien giort til en romersk Provinds, og regieret af romermerske Statholdere, saa har han glemt den yngre Agrippa, forriges Søn, som omtales Ap. G. 25, 13, f., som Keiser Claudius gav Kongeriget Chalcis 4 Aar efter Faderens Død, siden fik han Philips og Lysanias Tetrarchie, nemlig Gaulanitis, Batanæa, Trachonitis, Ituræa og Abilene, hvortil Keiser Nero endnu lagde det Stykke af Galilæa, som laae hos den Søe Genezareth. S. 7 taler A. om Samaritanernes Religion, og siger, at „den var slettere „end den jødiske, men at Samaritanerne dog syn„nes at have giort sig rettere Begreb om Mes„sias's Embede, end Jøderne. Det sidste har formodentligen sin Grund i Joh. 4, 22, 25, 29, 42. Men Rec. ønsker, at H. H. ogsaa havde agtet paa det, Bossuet siger i denne Materie udi hans l' Histoire universelle 1 Part. Pag. 35. Ceux- ci joignirent le culte de Dieu avec celui des Idoles, et obtinrent d' Assaraddon un Prêtre Israëlite, qui leur apprit le service du Dieu du

pais

païs, c'est à dire les observances de la Loi de Moise. — Mais leur Prêtre ne leur donna que les livres de Moise, que les dix Tribus revoltées avoient retenus dans leur Schisme. Les Ecritures composées depuis par les Prophetes, qui sacrifioient dans le Temple, étoient détestées parmi eux; et c'est pourquoi les Samaritains ne reçoivent encore aujourd' hui que le Pentateuque. Det H. H. siger sammested om Pharisæerne, at „de ikke bekymrede sig om Hiertets Hellighed, men beflittede sig allene paa Ceremonier og den udvortes Gudsdyrkelse," mener Rec. behøver nogen Indskrænkelse. Paulus var opdraget i den Pharisæiske Sect; han siger Ap. G. 26, 5. Jeg haver levet en Pharisæer efter den nøiagtigste Sect i vor Gudsdyrkelse, og Phil. 3, 5, 6. Jeg er en Pharisæer efter Loven, var ustraffelig efter den Retfærdighed, som er i Loven. Den som vidste, at for at bekomme det evige Liv skulde man elske Herren sin Gud af sit gandske Hierte, o. s. v. Luc. 10, 25, 26, 27. kunde ikke, naar han var et redeligt Menneske, tilsidesætte Omhyggelighed for at erlange og bevare Hiertets Hellighed. Vist nok har Christus skarpt sat i rette paa Pharisæerne for deres Skinhellighed, men dette traf kun dem, som virkeligen vare befængte med denne vederstyggelige Last. Ved opera supererogatoria forstaaer Rec. saadanne gode Gierninger, hvorved et Menneske bilder sig ind at have faaet Fortienester hos Gud tilovers at kunne overlade til andre. Paa denne Maade bruge Papisterne Ordet. Johannes Gerhardus har den Anmærkning Loc. Theol. Tom. 3 Cap. 15 Pag. 259 in Fol. Recte opera

illa

illa dicuntur supererogationis, quia ingens pecuniæ summa illis erogata est, qui opera illa aliis vendiderunt. ɔ: Med Rette kaldes disse Overudgivelses-Gierninger, fordi en stor Sum Penge er udgivet til dem, som have solgt disse Gierninger til andre. Men Rec. veed ikke, at Pharisæerne nogentid vare saa galne at bryste sig af saadant Kram, som A. dog her tillægger dem. S. 9 siger A. „Christi Fødsel er ikke blevet udmærket ved en almindelig Fred, som man i Almindelighed har holdt for." Efterdi man i Almindelighed har holdt for, at der har været en almindelig Fred ved den Tid, da Christus blev født til Verden, burde A., da han erklærede sig for at mene anderledes, have anført sine Grunde, hvorfor han tænker anderledes. Non dixisse satis est, det er ikke nok at have sagt det, helst da den almindelige Mening er understøttet af temmelig gode Grunde. S. 13 troer H. H., at de 12 Christi Disciple vare de fornemste, adskilte fra de andre ved Navnet af Apostler, og at de 70 vare dem undertlagte." Hvad gior man da ved Paulus og Barnabas? Hvad ved Junias og Andronicus, som Paulus kalder Rom. 16,7 mærkelige iblandt Apostlerne? (ἐπισημοι ἐν τοις ἀποςολοις) og hvad ved de falske Apostler, som ofte omtales i Pauli Breve? De 70 Disciple bleve udsendte af Christus ligesaa vel som de 12, og fik omtrent en lige saadan Instrux som de, og samme Magt. Man læse hos Lucas det 9de Kap. 1-6 Vers, og Kap. 10, 1-20. Saalænge Guds Aand styrede de christelige Læreres Embedsgierninger, behøvedes ingen Subordination blandt Lærerne. At Papister og den biskoppelige

lige Kirke i England give de 12 en Forrang og fortrinlig Myndighed frem for de 70, har sin egen Aarsag. S. 16 skriver A. „Stephanus blev stenet, men de øvrige Christne søgte at frelse sig ved Flugten over Judæa og Samaria." H. H. har ikke agtet, at Lucas Ap. G. 8: 1. har undtaget Apostlerne fra denne Adspredelse. Det synes at have været en Følge af det Raad, Gamaliel gav Ap. G. 5. 35:40, at Jøderne siden ikke turde lægge Haand paa Apostlerne. Det Drab, som de siden begik paa Jakob den Yngre, var en Anstiftelse af den Ypperstepræst Ananus, og Josephus melder, at alle gode Folk havde Mishag i denne Gierning, og at de bade Kong Agrippa, at han vilde hindre den Ypperstepræst Ananus fra at øve saadant oftere. Agrippa afsatte ham ogsaa kort derefter. Antiqu. l. 20, c. 8. S. 18 regner A. (som venteligen har fulgt Dodwell) den Trajaniske Forfølgelse mod de Christne for ei at henhøre iblandt de almindelige. Vi kiende den meest af 97 og 98de Brev hos Plinius, og hele Indholdet deri giver os ei Grund til at troe andet, end at Forfølgelsen har været almindelig; tillige viser Kirkehistorien, at denne Forfølgelse har havt Sted ei allene i Bithynien, men og i Philippi og Antiochia og Jerusalem, ja ogsaa viser Euseb. l. 3, c. 33, at den har strakt sig vidt. S. 17 opregner H. H. de almindelige Aarsager til Forfølgelserne mod de Christne: men han haver forbigaaet to af de tre fornemste, i det ringeste haver han ikke udtrykkeligen nævnet dem, nemlig de Christnes religieuse Sammenkomster, der ansaaes som stridende mod de keiserlige Forbud mod Hetæriæ, og det, at man gav de Christne Skyld for alle de ulykkelige Hændel-

delser, som ramniede det romerske Rige, da man ansaae alt saadant som Virkninger af Gudernes Vrede over Staten og Folket, for disse Gudernes Foragteres Skyld. Tertull. Apolog. Cap, 40. Cyprian. l. ad. Demetrian. Tertullianus anbringer der, At man havde den Mening, at de Christne vare Aarsagen til alle Landeplager, og til alle de Ulykker, som traf Staten, (existimant omnis publicæ cladis, omnis popularis incommodi Christianos esse causam. Si Tiberis ascendit in moenia, si Nilus non ascendit in arva, si coelum stetit, hvad han hermed mener, skiønnes af libr. de jejun. cap. 16, cum stupet coelum et aret annus, si terra movit, si fames, si lues, statim: Christianos ad leonem!) og han besvarer det grundigen af Historien, ved at vise, ulykkelige Hændelser, før Christendom blev til, havde ødelagt adskillige Stæder og Lande, og hvad Romerne havde liidt baade af de Senoniske Gallier og af Hannibal. Men Cyprianus har dette pudseerlige, At Verden nu er bleven gammel, og har ikke de Kræfter, ikke det Liv og Munterhed som før, fordi den stunder til sin Undergang: senuisse jam mundum, non illis viribus stare, quibus prius steterat, nec vigore et robore eo valere, quo antea. Mon sal. Bager til Juelskov har læst Cyprianus? Ogsaa kunde man tilføie den Fortrydelse, mange fattede over den megen Overtroe, som indstrømmede over det rommerske Rige fra Ægypten og Østen, og som frembragte Uvillie og Had mod alle nye Religioner, som desuden forhen vare ved de romerske Love forbudne, Cic. 2. de Legibus Pag. 226, 227 edit Grut. Samt det Sværmerie

merie og den Usædelighed, som fandtes hos nogle Kiettere, hvilke ogsaa gave sig Navn af Christne. S. 54 skriver A. „De fleste Geistlige i Africa valgte (i 1te Periode, eller de 3 første Christendommens Aarhundrede) heller at leve i ugift Stand, end at gifte sig. Men derved indførte de den Forargelse, at mange listede Qvindfolk ind til sig, som havde giort Kydskheds Løfte, og toge dem til Sengs og til Bords med sig." At mange skulde have giort det i den Christendoms Alder, tvivler Rec. meget paa. Hvad der fortælles om en Robert d' Arbrisell, at han lod sine Nonner skiftes til at sove hos sig, og at de vare renere, da de stode op fra ham, end da de lagde sig, veed Rec., men dette var i det 11te Seculum. Ogsaa veed han, at Chrysostomus i sine Prædikener har talt om Qvinder, Præsterne havde Omgængelse med under det Navn af Systre og Sovekammerader, hvilket han laster: men det var i Constantinopel, og i eller strax ved det 5te Seculum. S. 56 melder A., at „det ikke endnu i de første 300 Aar var de Christne tilladt at have templa." Det kommer an derpaa, hvad H. H. her mener ved templa. Skal det være saadanne Bygninger, som lignede de hedenske Templer, eller og saadanne, som vore store Kirker, siger Rec. Ja dertil. Thi ellers giver Arnobius l. 1 v. tilkiende, at de Christne havde visse hellige Huse, hvori de holdte deres Gudstieneste, og han klager over, at disse bleve under Forfølgelserne nedrevne. Lactantius melder Instit. div. l. v. c. 2 at Guds Tempel blev nedrevet i Bithynien. Optatus Milevitanus siger l. 3 ad Parmenianum, da han taler om Forfølgelserne under Diocletianus og Maximianus i

Afri-

Africa, og de Christnes Lidelser derunder. Alii cogebantur templa Dei vivi subvertere, alii divinas leges incendere, alii tura ponere. ɔ: Nogle bleve tvungne til at nedrive den levende Guds Templer, andre at kaste deres Bibler paa Ilden, andre at lægge Rygelse paa Afgudernes Altare. Naar man læser det 12te Kapitel af Lactantius de mortibus persecutorum, finder man Bygningen selv i Nicomedia kaldet ecclesia, og at den laae paa et høit Sted i Synet af Palaiet, hvorfra Keiserne Diocletianus og Maximianus saae ud til dem, da de i nogen Tiid vare tvivlraadige, om de skulde sætte Ild paa den: men det blev efter Diocletianus's Mening, som frygtede for at en Deel af Staden kunde brænde af ved denne store Ildebrand, efterdi mange og store Huse vare deromkring paa alle Sider, at den blev nedrevet ved Folk af Livvagten, som bleve sendte derhen med Øxer og Redskaber.

(fortsættes)

Da Udgiveren af Skrivtet Repertorium for Fædrelandets Religionslærere, har paa sit Maal og af sit Hiertes Fylde nævnet mig blandt flere Mænd, i Anledning af nogle, i Repertorium ilde omtalte, Recensioner i Kritik og Antikritik: Saa afnøder dette mig denne Erklæring, ikke for ham, men for Publicum, at jeg ikke har forfattet en eneste af omtalte Recensioner, ja ikke engang hørt tale om nogen, uden om een, af dem, førend jeg læste dem i Bladet.

J. Hatting Rørbye.

Kritik og Antikritik.

No. II.

den 9 Julii 1795.

Kritik.

(21.)

Øresunds Told-Rulle, tilligemed Bestemmelsen af andre Udgivter ved Farten gjennem Sundet; samt Udtog af de Tractater, som desangaaende ere blevne sluttede imellem Danmark og de andre Europæiske Magter; udgivet i det Franske af Thom. Ant. de Marien, oversat og forøget ved And. Chr. Alstrup.

Kjøbenhavn, trykt i Waisenhuus-Bogtrykkeriet, paa Abr. Soldins Forlag, 1795. 12 Ark i 8. Koster paa Trykpapiir 36 ß. paa Skrivp. 48 ß.

De forrige Tiders Lærde sankede af de læ-rigste Bøger blot Gloser og Sententser, hvoraf de deels neppe forstode at gjøre Brug; eller de undersøgde Oldsager, uden derved at komme paa nye Spor om de Ældgamles Kundskaber, som kunne forfremme vores. Kjøbmændene derimod samlede paa deres Reiser de almeennyttigste Kundskaber, men misundede andre dem; og Kundskaberne bleve saa altid Familie-Ejendom. Kun de ædle Franske meddeelde først de fleste af deres brugbare Kundskaber; og siden Nationen er bleven

 de-

befried for det Krøb, som levede af at smigre, ville dens skarpsigtige Mænd vist frembringe flere Bøger til almindelig Nytte. Saadan en Mand var ogsaa Hr. Marien. Han tjende paa et Franskt Handels-Comtoir i Helsingøer; og snart indsaae han, hvad ingen Tydsk Speculant var faldt paa, hvor almindeligt nyttigt det vilde blive for alle Handlende, at have fuldstændige Efterretninger om alt, hvad der er at iagttage ved Farten gjennem Sundet. Han lod sine Samlinger trykke, og Hr. Soldin, der blandt os allermeest specnlerer paa almeennyttige Bøger, lod dem oversætte ved en Mand, som tillige huskede paa en almeennyttig Oversætters Pligt, at forøge Fremmedes Skrivter med egne Kundskaber.

Bogen begynder med Dannerkongernes Ret til Øresunds Toldsted, hvorved S. 3 f. de Fyre og Signaler opregnes, som betrygge de Søefarende i det farlige Kattegats Gjennemfart. Handels-Staterne gjorde med Tiden egne Tractater med Danmark, for at faae Lettelse paa Told-Udgivterne, og visse Friheder i Henseende til nogle Varers Indførsel. Her følge nu Udtoge af Tractaterne med de Franske, Engelske, Nederlænderne, de Svenske og Russerne, S. 7-33. Siden tales om Told-Tariferne efter disse Tractater, og fremmede Mynters Reduction til Danske, i Henseende til Toldens Betaling, som fremstilles i Tabeller S. 40-43; og ligesaa om Maalets og Vægtens Beregning, S. 44 ff. i Særdeleshed om visse Stæders Kornmaal S. 50 f. samt om Franske og Spanske Stæders Salt-Maal S. 52 ff. om Engelskt og Scotiskt Maal S. 54, og visse Vares Læstemaal S. 55 ff. Saa følger

Told-

Told=Rullen selv, S. 58=88. Om Toldbetalingen for Danske Undersaatters Skibe, for Svenske, og for visse Østersøe=Stæder, S. 93=103. Om Skibs= og Havne=Afgivterne, Fyr= og Tønde=Pengene, S. 104=9; om Hansestædernes særegne Paalæg, og de almindelige Udgivter til Toldkammeret, samt andre usædvanlige, S. 110=117. Udgivternes almindelige Beløb for hver Nation, S. 117=24. Forsigtighedsregler for Kjøbmænd, som handle paa Østersøen, samt for alle Skibs=Capitainer, som gaae gjennem Sundet, S. 125=42; hvorved om Hilsninger eller Saluteringer S. 132=139. Reductions=Tabel over de 4 Procenter, som Capitainerne nyde af Tolden, S. 143 f.. Om Lodserne, især fra Dragøe, S. 144=49. Om Bodmerie=Penge, Creditbreve, S. 150=54, samt et Udtog af den Danske Søeret, om Skibbrud og Vrag, S. 154=59. Om det Svenske Dykker=Compagnie til at bjerge skibbruddet Gods, 3 Forordninger af 1734, 39 og 41, S. 155=76. Om Helsingøers Understøttelses=Anstalter for skibbruddet Folk S. 177 ff. Slutteligen om forskjellige Nationers Fart gjennem Sundet 1794, S. 179f.

Da Anm. ikke haver kundet faae Originalen at see, paaanker han med Rette Hr. Oversætterens ilde anbragte Beskedenhed, at denne ei med et Bogstav haver udmærket sine Forøgelser fra den Franske Forfatters Arbeide. Vist have Hr. Alstrup's Læsere vundet ved hans rigelige Forøgelser, som ei kunne tvivles om at være fra paalidelige Kilder: men netop derfor kunde Læserne hist og her ønske nøjagtigen at vide, om det de læse er eget Danskt, eller om det kun er Udlæn-

lændingens Mening. Gjerne haabe vi, vor Landsmænd haver rettet alle de Steder, hvor Udlændingen kan have været uefterrettelig; men ligesaa billigt er vort Ønske, at hiin i en Fortale fuldstændigere maatte have underrettet os herom, eller i det mindste maatte have udmærket de Capitler, vi have hans egen Flid og nøjere Efterspørgsel hos Vedkommende at takke for. Ogsaa Toldrullen skal her være fuldstændigere end i det Franske Aftryk, som en Ven forsikrer Anmælderen: men kun paa et Par Steder synes dog Navnene at være laante af en fordærvet Oversættelse. Zitskattun kan vel ikke skade at findes i en Fortegnelse, som ogsaa Tydske Danske skulle kaste op i: men Navnet er dog kun Hamborgskt, og den omtalte Vare burde dog i det mindste tillige findes under den mere Danske Benævnelse Sirtse. Sartz skal vist være det Tøj, som de Franske kalde Serge: men dette udtales i Hamborg Sars. Klokkenspitz er vist det hvad Tydskerne kalde Glokkenspeise; men burde ogsaa være indført under Malm; ligesom Bernsteen ogsaa under Rav. Ved det uforstaaelige Knyppels-Ganse S. 72, og det ligesaa uforstaaelige Ganse-Knüppels S. 66, er en tilsyneladende Modsigelse; thi paa hiint Sted ere 48 Skok, og paa dette 1 stort Hundrede, ansatte for en Rdlr. i Told. Gurkemeje søger vel enhver under Kurkumej. Mange andre Artikler savnes her endnu, skulde saadanne hidtil ikke svare Told? eller skulde de ikke passere gjennem Øresundet? Dog maaskee ere de indførte under Rubriker, som Anm. ikke husker paa, da han er vant til nyere Navne.

Biskop Balles Hist. Ecclesiæ Christianæ.
(fortsat af S. 160.)

Ved at sammenligne S. 68, § 2 med S. 71, § 3, kommer noget ud, som seer ud som Selvmodsigelse. Paa første Sted har H. H. sagt: „I det „5te Aarhundrede blev Kirken forøget med Indbaanerne af Libanus og Antilibanus, som man „kalder Homeriter," men paa det sidste Sted: „Jøderne paa Homeritis, som var en Deel „af det lykkelige Arabien, forfulgte de Christne." Vare Beboerne paa denne Bjergstrækning i det 5te Aarhundrede Christne, hvorledes bleve de da Jøder i det 6te? S. 128 opregner H. H. de nye Embeder og Værdigheder, som i det 6te Sec. bleve oprettede i den geistlige Stand: men han har glemt Chorepiscopi, og en Hoben af det hellige Werketøi, Archidiaconi, Archipresbyteri; siden finder man ogsaa Archimandriter, der skal betyde Abbeder. S. 129. „Den Romerske Bisp blev „fortrydelig over, at den i Constantinopel var „blevet gjort lige med ham ved et Decret af det „Chalcedonensiske Møde." Dette var ikke saa. Den 28de Kanon af dette Concilium giver Biskoppen Rang ikke lige med, men næst efter Biskoppen i Rom. En Biskop i Jylland har ikke lige Rang med en Biskop i Siælland.

Rec. fornemmer, at han er nær ved at blive vidtløftigere end han vilde, hvorfor han vil indskrænke sig til et Par Anmærkninger. S. 130 anbringer H. H. som Aarsagen til den Overlegenhed i Magt og Anseelse, som Biskoppen i Rom erholdt over de andre Bisper: a) Det var nogle dristige Karle, som i det 5te Sec. vare Bisper i Rom. b) De fleste da værende Keisere vare svage

svage og feige, som gierne lode Bispen i Rom blive saa mægtig, som han vilde, naar de kun kunde have ham til Ven. c) Det var en gangbar Mening, som var udbredt næsten over den ganske christne Kirke, at Petrus var den fornemste Apostel, og at den romerske Bisp var traadt ind i hans Sted og i hans Rettigheder. d) De som vare i Nød, anraabte ofte Bispen i Rom om Hielp, og den pleiede han og at give dem imod de andre Bisper. e) Hans Bispestoel var i megen Anseelse, som deels havde sin Grund i Stadens Roms gamle Høihed, og deels i det, at de romerske Biskopper stedse havde været rettroende, hvorfor endog Barbarerne havde Ærbødighed for de romerske Bisper. f) Patriarcherne i Østen kunde ikke forliges, og man valgte ofte Bispen i Rom til Dommer for at bilægge Tvistighederne imellem dem. Rec. har Tvivl om disse ere de bedste Grunde, og det forekommer ham og, som at her er en Sirkel i dette Raisonnement. a, b, d, f forudsætter en Overlegenhed hos Bispen af Rom over de andre Bisper. Behiertighed og Dristighed uden Magt nytter ikke meget. Bisperne af Alexandria vare for det meste stive Karle. Vi kiende Cyprianus, Alexander, Athanasius, Theophilus, Cyrillus. c. Den Slutning om Pavens Succession til Peders Fortrinligheder troer Rec. ikke er saa gammel; thi om saa havde været, var vel Patriarchen af Antiochia kommet frem med en stærkere Prætension, og giort som Matthæus Parisiensis ved Aar 1238 fortæller om en Patriarch af Antiochia at han raisonnerede: Dersom Bispestoelens Værdighed skal regnes efter Stifteren, saa bør Patriarchen af Antiochia

have

have Rangen over ham i Rom; thi St. Peder var i 7 Aar Biskop i Antiochia, førend han kom til Rom. I Antiochia var han agtet og æret, men i Rom blev han haanet. e. Barbarer, Nationer uden for det romerske Rige, kunde vel ikke være de bedste D'mmere om Rettroenhed hos de adskillige Religionslærere iblandt christelige Menigheder; og vi finde jo og, at Gotherne og Vandalerne m. fl. erklærede sig for Arianisme. Desuden er vel ikke Sagen saa ganske rigtig, at Bisperne i Rom altid vare rettroende. Liberius underskrev mod Athanasius, sandt nok, at han giorde det ugierne, og kun for at komme fra sin Landflygtighed tilbage til sin Bispestoel; men han underskrev dog, og det burde han ikke have giort. Zosimus holdt med Pelagius. Og Honorius noget længer hen var en Monothelit. Nei Aarsagen til det, at Bispen i Rom fik saa stor Magt frem for alle andre Verdens Bisper, ligger allene i det gamle Roms Storhed frem for alle andre Stæder. Under de hedenske Keisere var Rom som en liden Verden. Hvo der havde noget at andrage for Regieringen, søgte noget eller stod i Forbindelse med Rigets Store, maatte did hen. Dens Folkemængde var usigelig stor. En Biskop i Rom havde en Menighed, som var maaskee 4 Gange større end den talrigste af andre Stæder, som Rec. mener den Alexandrinske har været; altsaa laae der i det mindste 4 Bisper i ham. I Forhold til hans Stifts Storhed have hans Indkomster været, som under de hedenske Keisere bestode i Menighedens Offere og Gaver. Men efterat Constantin havde bekiendt sig til den christelige Religion, og faste Indkomster vare til-

tillagte denne Religionslærer, blev Biskoppens Levebrød i Rom saa anseeligt, at en Hedning, Prætextatus, som siden blev Gouverneur i Rom, sagde til Damasus, som blev valgt til Biskop i Rom Aar 366: Giør mig til Biskop i Rom, saa vil jeg være Christen. Fornævnte Damasus havde Plage af en anden, ved Navn Ursinus, som ogsaa havde Lyst til den fede Steg, og gierne vilde med Magt trænge ham udaf Sædet. Partierne bleve haandgemene med hverandre, Statholderen Juventius var ikke stærk nok til at holde Styr paa dem, og maatte flygte ud af Staden, Damasus blev Mester, og ved denne Leilighed siger den hedenske Skribent Ammianus Marcellinus i 27de Bog: At det var intet Under, at see Folket stride om saadan en Post, som fødte dem saavel, at de romerske Bisper agede udi prægtige Vogne, og holdte Taffel, som overgik Kongernes. Et Embeds Anseelse beroer mangfoldig meget paa Indkomsterne. Ved Hielp deraf kunde en Biskop i Rom skaffe sig mange Tilhængere. Paa denne af Rec. angivne Grund peger og H. H. S. 128. Hertil kommer og det, at de Nordiske Nationer, som bleve christnede, bleve snart alle omvendte ved den romerske Biskops Sendebud, hvorved altsaa blev indpræntet den Ærbødighed for denne deres aandelige Fader. Hvor meget dette har bidraget til at fæste den romerske Stoels Høihed, kan man slutte deraf, at de hedenske Folk, som i de følgende Tider bleve ved Patriarchen i Constantinopel bragte over i Kirkens Skiød, erkiendte ogsaa ham for Kirkens Hoved.

S. 178-181 handler H. H. om Midlerne tiil at forøge den Pavelige Magt. Han viser, at efterat Keiser Phocas havde tillagt Bispen i Rom Titel af almindelig Biskop, arbeidede disse Bisper derefter af al Magt paa at befæste sig i deres Vælde og forøge den. Lige fra det 8de Seculum oprettede de mange nye Bispedømme, giorde Primater og Erkebisper i Mængde, satte Vicarier i Tydskland, Frankerige, og Britannien, hvilke alle maatte giøre Paven Troeskabs-Eed. Mange af dem ved at faae Bispekaaben bleve umiddelbar lagte under Paven allene. Paverne tilegnede sig ikke allene de jødiske Ypperstepræsters Rettigheder, men ogsaa Druidernes gamle Magt hos Frankerne og de Tydske, at de kunde sætte Kongerne i Band og støde dem fra Thronen, og ellers udjage hvem de vildr, ud af det menneskelig Selskab. De lode smedde gamle Documenter, for deraf at bevise den romerske Stoels Høihed, og af dette Slags ere epistolæ decretales, som en ubekiendt Person, Isidorus Mercator, har sammenskrevet, hvilke Pave Nicolaus I i det 9de Sec. paanødte den christne Kirke; og det nyttede ikke, at Erkebisp Hincmar af Rheims satte sig derimod. De skaffede sig en stærk Støtte i den store Mængde af Munke, hvilke de, for des engere at forbinde dem med sig, unddroge fra Bispernes Jurisdiction, og bragte udi den Anseelse, at de ei allene bleve brugte til de vigtigste Forretninger ved Hofferne, men at endog Konger og Fyrster ombyttede deres Krone med Munkehetten. Hvorefter H. H. foretager sig at handle nærmere om Munkeklosterne. Rec. giver sig den Frihed at anmærke, at H. H. har forbigaaet adskillige Poster af stor Vigtighed, som henhøre til denne

Sag.

Sag. Ei at tale om det, at Pave Leo erholdt i det 5te Sec. af Keiser Valentian III en Slags Ret til at dømme over hele Vesten i geistlige Sager, vil Rec. nævne det, som han troer bidrog allermeest til at giøre Paven stor, nemlig at de græske Keisere, skiønt Herrer af Italien, ikke residerede i Rom. Snart kom Longobarderne, hos hvilke den romerske Biskop altid kunde have Rygstød mod det svage Exarchat. Da Longobarderne bleve for mægtige i Italien, vare de romerske Biskopper i stor Knibe. Men saa bleve de saa lykkelige at finde først en kongelig og derefter en keiserlig Krone at skænke det ærgierrige Heristelliske Huus i Frankerige, og fik et verdsligt Fyrstendømme i Betaling derfor. Dette Kronespil, som Paverne have fundet paa, forskaffede dem immerhen mange Fordele. Det at Carl den Stores Stater bleve deelte i 3 Kongeriger, det italienske, franske og tydske, og enhver af disse Potentater, som næsten altid vare indbyrdes splidagtige, lystede efter Keiserkronen, giorde, at da ogsaa enhver af dem søgte Pavens Venskab, af hvis Naade denne Krone hang; og dette vidste Paverne skiønt at benytte sig af, saa at de kunde giøre og lade i Italien, ligesom de lystede. Men havde een af Carolingerne taget sin Residentse i Rom, havde det blevet anderledes. Carolingerne uddøde først i Italien. Baade Petavius og Bossuet, begge romerskkatholske Skribenter, fortælle om Marotsia, Pave Sergius's III Concubine, med hvilken han avlede Johannes XI og denne igien Johannes XII, som siden bleve Paver, den sidste da han var 18 Aar gammel, og om Theodora, Johannis Xdes Concubine. H. H. har og fortalt dette, S. 175, 176 om

om Theodorerne og Marotsia. Rec. lægger videre til: Da Berengarius, som havde opkastet sig til Konge i Italien, regierede for slemt, og Johannes XII nok vilde have ham tugtet, sendte han to Gesandter til Otto den Iste, som af det sachsiske Huus var blevet Konge i Tydskland, efterat Carolingerne der vare uddøde, og indbød ham til Italien. Han kom 962 med en Armee, og blev kronet til Keiser, og gav Paven tilbage, hvad Berengarius havde frataget ham. Ikke saa snart var Otto ude af Rom, førend Paven har Bud efter Adalbert, Berengarius's Søn, som var flygtet til Saracenerne, og lover at hielpe ham mod Keiseren. Da Otto fik det at høre, sendte han nogle til Rom, for at skaffe ham Vished, og blev da det Skudsmaal, Romerne gave Johannes XII, iblandt andet dette: at han holdt en Skiøge, som var Søster til hans Faders Skiøge, og at intet fremmet Fruentimmer turde komme i Apostlernes Kirke, af Frygt for at blive voldtaget af Paven. Den gode Otto tænkte, at Formaninger kunde frugte hos Johannes, og dem gav da Hans keiserlige Majestæt til Hans pavelige Hellighed. Det hialp intet, Keiseren maatte igien komme med en Krigshær til Rom, da Paven med Adalbert flygtede, og nu satte man Paven af. Men ikke saa snart var Otto borte, før Johannes sætter sig paa Pavethronen igien, og forjager den Pave, Keiseren havde sat der. Men en Mand, som ikke skiøttede om den Ære, at have Paven til Svoger, og traf ham der, hvor han ikke burde træffes, stak ham ihiel paa Stedet. Var ikke det en kiøn Hellighed! Af Historien sees, hvad det var, Paverne

vilde

vilde have Keisere for. Platina fortæller, at Pave Gregorius V, som levede mod Enden af det 10de Sec., fandt paa at giøre Forskiel imellem romersk Konge og Keiser, anordnende, at de tydske Konger skulde allene kaldes Cæsares, eller romerske Konger, indtil de bleve confirmerede af Paverne, og af dem kronede, da de maatte bære Navn af Augusti eller Keisere. Plat. in Greg. V. Ellers skal man stedse finde, at Paverne have været meest forlegne, naar de have havt en mægtig Fyrste til Naboe i Italien, saasom Kongerne af Neapolis. Nogle af de Tydske Keisere forelagde de det, som et Vilkaar, at de ikke maatte blive længere i Italien, end til de vare kronede. Beviis er dette for, at det, at Bispen i Rom er blevet saa mægtig, har fornemmeligen sin Grund deri, at Kongen eller Keiseren ikke residerede der.

I det Historiske finder Rec. den Høiærværdige A. overalt accurat. Thi det, at H. H. S. 244 skriver, at „den capetingiske Stamme uddøde med Carl IV," er ikkun et feilagtigt Udtryk, efterdi H. H. selv har erindret S. 245, at Efterfølgeren Philip af Valois, var Carls IV Farbroder. Rec. ønskede kun, at A., da han har behaget at tage den politiske Historie ind med i sine Forelæsninger over Kirkehistorien, han da ogsaa havde været omstændeligere sommetider udi sine Fortællinger. Thi det er just det, som skal fæste Tingen i Hukommelsen, ellers hænger den ikke ved, og de tørre Navne tabe sig i Forvirrelse. Det Hastværk H. H. ofte bruger i sine Beretninger, kan endog mislede Læseren, f. Ex. naar han S. 225 siger: „I Førstningen blev Paschalis *II* forskrækket ved Vaabnenes Frygt, og bekræf-

„kræftede med en Eed, at han ingen Uleilighed vil„de giøre Keiseren i den Sag om Investituren „eller de Geistliges Forlehning.“ Hvad lærer den i Historien Ubevandrede heraf? Sagen er dog denne, at Keiser Henrich V, som i Aaret 1111 stod i Rom med en Krigshær og handlede med Paven om Investitursagen, da han mærkede det Kneb af Paschalis, at han havde faaet Romerne til at bevæbne sig og at lukke Roms Porte, for at myrde alle de Keiserlige, satte og paa sin Side sine Folk i Orden, og lod giøre et Hul paa Stadens Muur, hvorigiennem han tog Paven og adskillige romerske Geistlige med sig, og som nu Paven var i Keiserens Vold, giorde han den Eed, som A. har ommeldt. Ligesaa vilde Rec., at A., naar han S. 151, 152 fortæller, hvorledes den capetingiske Familie fortrængte den carolingiske fra den franske Trone, da vore Tiders Tildragelse giør det interessant at vide, hvad Adkomst Capeterne havde havt til den franske Krone, da ogsaa havde berettet, hvorledes nogle Store havde revet alle Domainerne til sig i dette Rige, saa at der var næsten intet mere tilbage, end Rheims og Laon, og de skiønneste Provindser, som de forhen kun havde været Statholdere over, havde de tilegnet sig. De to mægtigste af disse Robert og Heribert besvogrede sig, og Første ægtede Sidstes Søster, af hvilket Ægteskab avledes Hugo den Store, Hertug af Orleans, som ogsaa kaldes Hugo Abbed, fordi han eiede 3 Abbedier. Roberts ældre Broder, Eudes, havde forvaltet Regieringen i Carl den Eenfoldiges Mindreaarighed med Ære, og var død 898.

(Fortsættes.)

Erindringer til A. Lafontaines Fortællinger.
(fortsatte af S. 152.)

Endskjønt Hr. Staal i det Hele beviser lidt mere Agtelse for Grammatiken, end saa mange andre Scribenter og Oversættere: saa er det dog Kritikens Pligt, netop i Anledning af saadan en Mands Skrivter, som den danske Litteratur allerede skylder saa meget, at gjøre nogle Erindringer, som for de fleste andres Skyld ikke for tidt kunne gjentages, indtil Scribenterne ville bevise samme Agtelse for deres Sprog, som de Franske; thi at undskylde sig ved Tydskernes Skjødesløsheder, som alligevel ikke ere saa slemme og hyppige som de fleste Danskes, vanærer virkeligen de sidste endnu mere. Kun meget sjeldent er Hr. St. saa skjødesløs, at tilføje r ved Enden af Gjerningsordenes Fleertal; men lidt tiere udelader han e ved ere. Mange Gange staaer Biordet ikke i Hverkenkjønnet, hvor Hovedordet udfordrer det; og endnu sjeldnere er t eller en tilføiet til de Omstændighedsord, som ere gjorte af Biord. Begge disse Skjødesløsheder komme blot fra det Tydske, som ei kan gjøre Forskjellene imellem Kjønnene, samt imellem Biord og Omstændighedsord, saa i Øjne faldende, som det Danske kan. En Besynderlighed haver Hr. St. deri, at han bruger kunde isteden for Infinitiven kunne. At han ikke gjør Forskjel imellem bi og Bie, er en Feil, som ikke mange ere skyldige i. Slemmere er det, ikke at ville skjønne paa den store Forskjel imellem Umag og umage Ting, saasom S. 252 L. 4. Besynderligt er det, at de Danske ligesom Tydskerne ideligen miskjende Forskjellen imellem naar, (Tydskernes wann,

som

som disse af Skjødesløshed have forvandlet til wenn) og dersom, det egentlige Betingelses-Ord. Men aldeles Tydskt er det, at skrive best isteden for bedst, og mager for maver S. 255 L. 1. Isteden for paa Tydsk Maneer at sige, han gjorde en Compliment, S. 255, L. 14 f. vilde vel vel være nok, at sige, han bukkede. Uden al Fornødenhed beklikker Hr. St. det Danske med tydskt Flueskarn, saasom S. 138, L. 12, arme, da dog det Danske Stakkel meget nøjere udtrykker hvad det skal, end det tvetydige tydske arm. Ligesaa fornedrende er det for os, af Tydskerne at laane Ordet Betler, S. 368, L. 15; da vi ikke blot have Staader og Tigger, men ogsaa Gjerningsordene tigge og trygle. Hvad Tydskerne udtrykke ved Gespenst, S. 253, L. 5, er intet andet end vort Spøgelse; og deres gesvindt, S. 253, L. 5. ei andet end snart: hvorfor trænge vi altsaa til et Laan? Stedse vilde S. 326, L. 17 meget nøjere have udtrykt hvad det skulde, end det tydske bestandig. Jeg er fortabt, S. 364, sidste L. er meget mere Dansk, end forloren; da dog vel Ordet Forliis kun er optaget af det Hollandske. Bestikke og Bestikkelse, S. 362, L. 14 og 18 ere ikke saa egte, som underkjøbe og Underkjøbelse. I den sidste Fortælling bruger Hr. St. uden Fornødenhed tre Gange det tydske Blik, (som jo hos os er noget ganske andet,) hvor Danske Ord mere bestemt vilde have udtrykt Meningen. Saasom S. 352, L. 9, slog et frygtsomt Øje til Jorden; S. 354, L. 1, med et sorrigfuldt Øje; og S. 358, L. 12, kastede et flygtigt Øjekast til Assad. Det styggeste tydskdanske Ord, som danske

ske Oversættere have vriet sammen, er Omfindtlighed, hvori blot det første Bogstav skal give Ordet en dansk Anseelse. Uhældigviis er den tydske Empfindlichkeit, som fleertydig, ikke engang saa brugbart et Ord, som de hvormed vi kunne udtrykke dens forskjellige Begreber. Empfindlicher Kummer, S. 290, L. 10, er en følelig eller dybtfølt Bekymring eller Anger, paa Fransk sensible. Er war empfindlich, S. 300, L. 16, er fortrydelig, paa Fransk aigre. Auffahrende Empfindlichkeit, emportement, S. 301, L. 17, er en hastig Fortrydelighed. Samme danske Begreb udtrykker den Franske ressentiment eller aigreur, saasom S. 166, L. 13. Anstikke En med sin Varme, S. 290, L. 6 f. er paa Dansk enten tænde, eller meddele En af sin Varme. Pallads S. 364 er blot efterskrevet efter det feilfulde Tydske, da jo ellers de Danske mere elske enkelte Bogstaver, og Ordet kommer af Palais. Hvorfor skriver Hr. St. S. 167 f. Fatter, som hverken er tydsk eller dansk? thi Gevatter hedder jo Fadder. Tusend er plattydskt; og det danske Tusinde følger Analogien af nogensinde og d. l.

Kritik og Antikritik.

No. 12.

den 16 Julii 1795.

Kritik.

Anmældelsen af Hr. Prof. Wilse's Reise-Jagttagelser, 3je Deel,

(fortsat af S. 120, og sluttet.)

Anm. slap forrige Gang ved Bogens 363de Side, eller ved Hr. Professorens Ankomst paa Hamborgsk Grund, i Byen Langenhorn. I Hamborg selv husker han feil, at den der modtager og befordrer Reisendes Tøj, skulde kaldes Reutendiener; nei den kaldes Litsenbroder. (De ridende Raadstue-Tjenere ride egentligen kun, i gule Collets, naar de ledsage Delinqventer til Retterstedet. Med anseelige Liigfærd følge de til Fods i Burgundisk eller Spansk Sørgeklædning; og bag paa Borgemæsternes Karreter, naar de kjøre til Raadhuuset, staae 2 saadanne Tjenere i himmelblaae Kjoler med Sølvkaarder ved Siden.) S. 365-427 indskyder Hr. Forf. sine Bemærkninger over Hamborg, den ypperste Tydske Rigsstad, som beviser, at Republiker, ved indsigtsfulde Kjøbmænds Bestyrelse, komme til større Velmagt, end Residentser ved Minister-Bestyrelse. S. 366 f. Stadens Territorium, Størrelse inden Voldene, Folkemængde og Fortæring i 1770 f. S. 367-72. (S. 367 L. 2 nedenfra bør læses Ham.)

Om Ebben og Floden i Elven, S. 373. For Vejr-Jagttagere er her at bemærke, at Tordenvejr kun med Floden nærmer sig Hamborg og Altona, og trækker bort igjen med Ebben, hvilket efter de der trykte Calendere i 4to. og de Altonaiske Statscalendere, dagligen kan iagttages. I Henseende til Hamborgs Prospecter S. 373 ff. vide vi nu, at Hr. Pierre og Degabriel ogsaa have Udsigter fra Alsteren, som Hr. W. med Rette savnede. De Nord-Albinger Udsigter, som Justitsraad Willebrandt haver udgivet, mener Anm. at være af Hr Joh. Gfr. Bremer fra Altona, som i nogle Aar omtrent 1770 tegnede for Justitsraaden, og siden lever i Berlin.

Stadens og Domcapitlets Forfatning fremsættes S. 376 f. om Portlukningen S. 378, og især om Fattigvæsenet og Waisenhuset S. 379 ff. Af offentlige Bygninger udmærkes i Korthed Kirkerne S. 382 ff. og især den nye Michaelis-Kirke, saasom den var i 1776, S. 384-87. hvorved Hr. W. anbringer nogen Betragtning over Kirke-Taarnene S. 388 f. Om Privathusene siger han rigtigen S. 381, at de udvortes ere meer simple end prægtige: men det Indvortes vilde vist have givet ham megen Anledning til Beundring, dersom han længere end 8 Dage havde kundet leve i denne herlige Stad, og da først havde faaet Lejlighed til at blive bekjendt med Kjøbmændenes reelle Pragt. Meget lidet siges S. 390-95 om den Hamborgske Handel, indtil Jøderne og Omløberne. At Staden siden den Holsteenske Canals Aabning, haver mere Beqvemmelighed til Østersøe-Handelen, end for 1784, burde dog være tillagt. (Til de Trykfeil, som Correctorens Ukyndighed er Skyld i, hører S. 394,

L.

L. 16 Stillot isteden for Stilet.) Om de her skiftende Danske, Holsteenske og Lybeker Poster, samt de øvrige som gaae gjennem Tydskland, og over Holland til England, tales S. 395 f. Isteden for Ditmarkiske burde det hedde Ditmarsker. Af Hamborgske Aviser udmærkes S. 397 f. Stats- und gelehrte Zeitung des unparteiischen Correspondenten, som forsendes til alle Tydske Handels-Comtoirer udenfor Tydskland, og for Boghandlerne i det nordlige Tydskland og Danmark, formedelst dens mange Bog-Avertissements tilligemed angivne Priser, er den uundværligste. Samme Tidendes Medicament-Falbydelse siges S. 399 endog at friste mange Norske til at forskrive saadanne; hvilket da overlades Rigets Medicinal-Politie at overveje.

Om de Lærde Anstalter tales korteligen S. 400 f. om Handels-Akademiet S. 402 f. Det Patriotiske Sælskab siden 1761, S. 403 f. (De saa kaldede Stjernekegler, som en Svaber Zimmermann, og efter hans Død en Anden, for 100 Aar i Hamborg stak i Kobber og klinede paa Papper, ere siden 1770 paa nye bragte i Omløb ved salig Prof. Funk i Leipzig. Om begge findes Optegnelse i Ekkard's Haandbog I, S. 109.) Nogle Samlinger af Instrumenter og Naturalier udmærkes S. 405 f. Den lærde Konchylie- og Søedyr-Samler, Dr. Bolten var en Ditmarsker. I Anledning af Hamborgske Kirkeskikke S. 407. f. forsvarer den ærværdige Hr. Forf. Pibekraverne med deres Ælde; hvilken dog langt fra ikke er apostolisk, men blot med de Lutherske Skikke indført i vort Nord og nogle Tydske Rigsstæder. Af samme Grund indsees, hvorfor ingen Tydsk Professor haver skrevet om deres Historie:

storie: thi paa de fleste Højskoler ere de ubekjendte; og store Portrait-Samlinger, hvoraf deres i forskjellige Tider forandrede Form havde kundet uddrages, findes næsten ikke udenfor Leipzig. Stolsætterskeni Hamborgske Kirker, som dog egentligen kun indkræver Stolstadepengene for Kirkefogeden, giver Hr. Forf. S. 409 f. Anledning til det meget billige Ønske, at overalt Fruentimmer, som have de meest behagende Stemmer, maatte forestaae Kirkesangen. Og sandt er det, at Cantorenes og Klokkernes Kalds-Pligter ere alt forubetydelige til at udfylde en Mands hele Livstid; da jo dog Staten ogsaa burde have Embeder for ugivte Fruentimre, eller for dem, hvis Mænd have alt for ringe Kaar. Den ældgamle Kirkes Diakonisser til Syges Pleje, som Hr. W. ogsaa ønsker tilbage, kunne vi dog lettere undvære: da jo næsten ethvert sat og godhjertet Fruentimmer, ved paakommende Tilfælde, er skikked hertil; og de offentlige Hospitaler ogsaa virkelig holde visse Vaagekoner, som bør være underrettede om Syges Medhandling.— At de Hamborgske Præster lade deres tilkommende Prædikens Indhold uddele Dagen tilforn, bifaldes her S. 411; derefter tales lidt mere om den berygtede Gøze, som ved idelig Polemiseren gjorde sig forhadt. (S, 411, L. 7 og 11 bør læses Ulber, blandt hvilken retskaffene Mænds Fortjenester ei bør glemmes, at han mere end andre Prædicanter gjorde Tilhørene opmærksomme paa Guds Viisdom i Naturen.)

Hamborgerne have vel den ædle Selvfølelse, ikke at bukke sig for Titler og Ordener, S. 413 f. dog ere de Kjøbmænd, som have reist, høflige mod alle fortjente Mænd, og gjæstfrie,

frie, saasnart de lære en Fremmed ret at kjende, S. 415. I deres Huse elske de Hollandsk Reulighed; og deres Klædedragt haver meer reel Kostbarhed, end den i de fleste Tydske Hovedstæder. Raadsherrens Burgundiske Klædedragt beskrives S. 416 f. Ved al denne Pragt vinder Handelen: blot de uhyre Peryker have ingen Nytte for Staten, men berøve den endeel Borgere, som ellers vilde have lært nyttigere Kunster. — At det Højtydske her skulde tales rigtigt, er vel en Vildfarelse hos Hr. W.: thi foruden faa meget belæste Folk, taler næsten ingen Saxer dette vanskelige Sprog rigtigt; hvilket først høres i sin oprindelige Reenhed, naar vi komme til de egentlige Højtydskere, Pfælzerne, Frankerne og Svaberne. — (De Alster-Gondler, som S. 418 kaldes Schutten, hedde efter Hollandsk Maneer Schûiten.) Hamborgernes Rigdom tillokkede tidligen fremmede Musik-Virtuoser til her at lade sig høre, imedens de reisde fra et Hof til et andet, eller til Gottorp, Kiel, Kjøbenhavn og London. Af en lang Række Hamborgske Aviser kunde derfor uddrages en chronologisk Fortegnelse over disse Virtuosers Reiser til Nordiske Stæder. Ved samme Anledning opførdes ogsaa Operaer i Hamborg, førend lærerigere Skuespil kom her paa Gang. At Laster maae livagtigen fremstilles paa Theatret, er Kunstens Fordring, hvori vor ærværdige Hr. Forf. S. 419 ei er enig med den. Anm. kan derimod efter egen Erfaring forsikkre, at den Kjælenhed, en Beilerske paa Theatret viser mod sin Beiler, ei frister ham til at ønske sig en lignende Medhandling: thi saadant et Ønske kan ikkun Forestillingen af hiertelig Egtekjærlighed udlokke et følsomt Hjerte. Theater-

ater-Forestillinger af Beilerie skulle tvertimod belære Uerfarene om alle deres Vildfarelse, som i en Beilerskes Favntag søge Opreisning for Egteskabets himmelrene Glæder. — At Skuespilleren Schönemann tilsidst angrede de Ruller, han og hans Datter havde maattet spille, kan rigtigen forklares af et følsomt Hjerte, som føler Ubehagelighed i at lyve Kjærlighed for Personer, som det ei kan og tør elske; og i Henseende til saadanne Elskovs-Ruller støder Skuespiller-Kaldet virkeligen an mod Samvittigheden: men naar Letsindige spille deslige Ruller, forsynde de sig derved vel ikke saa meget, som om de virkeligen udenfor Theatret vilde lyve Kjærlighed for Personer, som de ikke føle noget ved.

Til de ædle Kjøbmænds Fornøjelser henregner Hr. W. S. 420 f. ogsaa deres udvalgte Bog- Kunst- og Naturalie-Samlinger; hvoraf den her nævnte dog allerede var anført S. 406, endskjønt Samlerens Navn paa eet af Stederne maa være galt skrevet, fordi Bogen ei haver fundet en opmærksom Corrector; (hvilken ogsaa i den underste Linie S. 421 ei kjendte Richey.) S. 421 f. opregnes nogle Hamborger Lærde og Mechanikere samt Bygmæstere, hvoriblandt dog den i fjor afdøde E. G. Sonnin er glemt. Erindringen om fremmede Lærde, som blot søgde Frihed under Republikens Hævd, saasom Campe 1777, S. 422 f. leder Hr. W. til, lidt udførligere at fortælle tvende Brødres Støttrup Skjæbne, som siden 1735 forfulgdes i Viborg og Nyborg, og efter at have været fængslede, slap til Hamborg, hvor den ene i 1776 endnu levede som Opticus, og havde en Tegner og Kobberstikker til Søn. Begge hine Brødre havde ikke gjort andet, end

at

at udbrede strænge pietistiske Meninger; som rigtigt nok vare intolerante, men dog ei forstyrrede den borgerlige Fred, S. 423 ff. og Tilsatsen i 4de Deels S. 392. Tilligemed Havedyrkningen er rimeligviis ogsaa Havekunsten fra Holland kommen til Hamborg, hvis sydlige og østlige Territorium Hr. W. S. 426 f. betragter under denne Synspunct. Og herfra leder han os igjen til Danskt Land, eller til Flekken Vandsbek, hvis Have især beskrives S. 428 f. og derefter tales lidt om salig Græv Schimmelmann, samt om dens lærde Broder i Stettin, S. 430. Om Altona's Beliggenhed, Folketal og Kirker, tales S. 431-34; saa om Gymnasiets Bygning og Hospitalet 434 ff. samt om Handelen 536 f. Stads-Forfatningen og Sikkerheds-Væsenet handles om S. 437 f. om Pædagogium og Gymnasium fuldstændigere S. 438-41. Palmaillen beskrives ligesaa S. 441 f.: men der siges ikke, at det fæle Hus, som afskjærer Udsigten i Midten, er nødvendigt for Reberbanen, og dersom det skulde forflyttes, dog blot kunde bygges nærmere hen til Skuespilhuset. Herved er glemt, at saavel ved Rebslager-Huset, som fra Kongens Tværgade, løbe Alleer ned ad Strandbrædden, hvilken gaaer i Eet med Elvegaden, og hvorfra der under Strandbrædden spadseres indtil Landsbyerne Nymøllen og Ovelgynne; og førend den første naaes, eller ved Siden af Ottensen, stiges opad til en Lysthave, som ligger skak ved den høje Strandbrædde, og kaldes Slavenhof. Fra Ottensen langs med den høje Strandbrædde, gaae Fodstige indtil et Par Værtshuse, som kaldes Straaehuse, midtvejs til den behagelige Kirkebye Nysteden; fra hvis Haver, ligesom fra hine Fodstige, den herligste

Udsigt paa Elven, og paa den Hannoverske Strandbrædde, kan nydes i hele Timer. Nær ved Ottensen ligge ogsaa et Par store Vindmøller med Haver, hvor Spadserende kunne faae Forfriskninger, og tillige nyde Elve-Udsigterne.

De Altonaiske Geistliges Fordragelighed roses S. 443 f. og der tilføjer vor ærværdige Hr. Forf. nogle Betragninger indtil S. 447. Han beslutter denne Side med venskabelig Erindring om den ligesaa fromme og retskaffene som lærde Provst Adler, som endydermere forener stor mechanisk Færdighed med philologisk Lærdom: da tvertimod de fleste andre Philoger altid have viist sig saare ukyndige i reelle Kundskaber, og de praktiske Mathematikere for den største Deel ligesaa meget forsømme Sprogkundskab og Historie. Til Beviis paa, hvorledes Forsynet forener heldige Omstændigheder til brugbare Mænds Uddannelse, tilføjer Anm. her den Efterretning for dem, som skjønne paa vore Lærdes Skjæbne, at Hr. Provst Adler, da han studerede i Gøttingen, boede hos den skarpsindige Urmager Peder Klindwort, hvis Søn Anders er berømt ved sine physiske Instrumenter og accurate Terz-Urer. Hiin Klindwort var af Svensk Oprindelse: men hans Fader var kommen til Stade, imedens de Svenske havde Førstendømmet Bremen i Besiddelse. Hvor langt skulde vel ikke Nationerne være tilbage i Kundskaber, dersom hver duelig Mand var bleven i sit Fødeland, og især Kunstnerne og Haandverkerne ikke havde vedtaget den vise Lov, at hver Svend maa reise udenlands, i det mindste til 3 Hovedstæder og Søestæder, for af andre udenlandske Mæstere og Svende at lære Kundskaber og Haand-

greb,

greb, som Folk i hans Fødebye ei vidste noget til. Sandeligen! den der fraraader Ungdommen at reise udenlands, han røber saavel stor Uvidenhed i Kundskabernes Fremgangs-Historie, som liden Skjønsomhed paa sine Medborgeres Oplysning. — Paa denne Deels sidste Side 448 haver W. ogsaa optegnet nogen Efterretning om Hr. General-Superintendent Adler's lærde Fortjenester. Til Advarsel for skjødesløse Scribenter, som forandre de Lærdes Navne, hvilke de skrive om, maa Anm. her udmærke den Omstændighed, at Hr. Dr. Adler's Døbenavn Christian er det rette: men at dette i Inaugural-Programmet 1790 er forvandlet til Christopher, og Manden ved dette urette Navn blev offentligen proclameert som Doctor. Mænd, som ville være Lærde, burde aldrig foragte det, som de behage at kalde Smaaeting; da Skjødesløshed er en Last, som vanærer grundige Lærde.

Biskop Balles Historia Ecclesiæ Christianæ.

(fortsat af S. 173, og sluttet.)

Aar 920 skede Frafald fra Carl den Eenfoldige, og 922 lod Robert sig krone til Konge i Reims, men faldt i et Feltslag ved Soissons, og sige nogle, at den Eenfoldige Carl da var den, som jog ham Lantsen igiennem Munden. Dog vandt Roberts Partie Slaget, og valgte nu Hertug Rudolf af Burgundien til Konge. Under Skin af at forlige sig med Carl, narrede Heribert denne eenfoldige Herre ind i et Kastel, hvor han blev tagen til Fange. Carls

Søn,

Søn, Ludvig, flygtede med sin Moder til sin Morbroder i Engelland, hvorfra han efter Rudolfs Død 930 blev hentet til at være Konge, og blev derover kaldet Louis d' Outremer. Hans Søn Lotharius fulgte ham i Regieringen 944, og Hugo den Store døde 956, efterladende sig 3 Sønner, hvoraf Hugo Capet var den Ældste. Lotharius blev 986 forgivet af sin Kone, og hans eeneste efterladte Søn Ludvig gik Aaret derefter samme Vei. Nu var der Lotharius's Broder, Carl, tilbage. Men fordi Hugo Capet havde Lyst til at være Konge, maatte det hedde, at den sidste Ludvig havde udnævnt ham til sin Thronfølger; og at Carl ved at tage Lothringen til Forlehning af Keiser Otto I, og saaledes blive en Vasal af det Tydske Rige, havde forspildt sin Ret til den franske Krone. Carl søgte med Vaaben at giøre sin Ret gjeldende, indtog ogsaa Laon, Rheims og Soissons: men Ancelin, Bispen i Laon, som han troede for vel, forraadte ham i Hugo Capets Hænder Aar 988, som holdt ham fangen i Orleans, indtil han døde 991.

Korstogene anmelder H. H. S. 279 f. som et Middel til at vedligeholde og udvide det pavelige Eenevælde, og dette er vist nok noget af det betydeligste, som har givet Paven Magt og Rigdom. Efterat det første Korstog til det hellige Land var besluttet paa Møbet til Clermont Aar 1095, droge 800,000 Korsmærkede afsted, overvandt Tyrkerne i blodige Feltslage, og indtoge Syrien, Mesopotamien, Phønicien og Palæstina. Men saa delede de deres Erobringer imellem 3 Herrer, hvoriblandt Gotfred af Bouillon blev Konge af Jerusalem, og kronet med en Tor-

ne-

nekrone. De stode sig temmelig vel en Tid lang, og da det gik Kræbsgang med dem, skedte nye Korstoge: men endeligen, efterat 6 Millioner Mennesker havde sat Livet til i disse daarlige Krige, havde man intet andet tilbage, end nogle nye Ridderordener, som A. opregner og beskriver.

Paa Sproget kunde H. H. have anvendt noget større Flid. Saa havde man ikke faaet de mangfoldige sed, autem, vero, somme Steder, f. E. S. 9 sex Gange, hvilket den historiske Still ikke vel taaler; en stærk Reduction havde der ogsaa blevet paa de Ord rursus og iterum, som forekomme, sær ofte, uden at Tingen er igientaget af eller med den Person, som det siges om. Rec. blev kied af at opskrive Stederne; det er vel nok, naar han angiver, iterum staaer til Overflod S. 18, 63, 66, 144, 146, 148, 151, 176, 219, 225, og rursus S. 123, 142, 144, 221, 223, 232, 269. I Henseende til Latiniteten vilde Rec. nødig giøre Anmærkninger, men han troer at han er de unge Studerende det pligtig. Danismer maa da anmærkes. S. 8 Influxus in actiones hominum. See Cellar. Antibarb. pag. S. 203. Ingentes adversus utrumque clamores excitarunt, de reiste stor Skraalen imod begge. S. 234 fabricare consilia, smedde Anslag. S. 257 og 319, erigere universitatem, oprette et Universitet. S. 255. Mauri ore magis, quam corde, fidem christianam amplexi erant, Mohrerne havde antaget den christelige Troe mere med Munden, end af Hiertet; verbis-animo skulde det have været. Et Par Steder bruger H: H: Constructioner, som vel have Autoritet for sig; men maae dog ansees for sære, efterdi de afvige fra den gængseste

feste Maade, og i Sryheder maae man aldrig søge Ære, det advarer altid en Skolelærer sine Discipler for. Hvad, om et rart Exempel var en Afskriverfeil? S. 53 siger A. Hi omnes alebantur ex oblationibus spontaneis, Alle disse havde deres Underholdning af frivillige Offere. Skiønt Rec. ikke erindrer sig at have seet Exempel paa denne Construction, vil han derfor ikke fordømme den; thi han finder analogisk Grund for den, og det veier altid meget hos en philosopherende Philolog. S. 79 evadere a, S. 152 extorquere a, Exempel for begge Delene findes hos Cicero, men det er sieldent. S. 23 Iustinus Martyr *binis* suis pro re christiana apologiis *apud* posteros quoque bene meritus est. Det er brugeligt at sige mereri *de*. Hvad skal det numerale distributivum *binis* her til? Adskillige Steder vise, at H: H: har en Prædilection for modus conjunctivus. Pronomen relativum *qui* construerer han ofte med conjunctivus, hvor det skulde havt indicativus. Herpaa kunde fremvises mange Exempler, men Rec. vil lade sig nøie med at henvise til S. 154. Civitates, quæ novis rebus *studerent*, subjugarit. — Turbas Pontificum, qui de primatu inter se *dimicarent*, composuit. S. 193 Anshelmus ob lites cum rege Guilielmo Rufo, qui ecclesias *devastaret* et templa *everteret*, sedem suam deseruit. Videre bør Rec. anmærke, at omendskiønt der gives Lexica, som lade morior have i infinitivo baade *moriri* og *mori*, og sætte baade *celebris* og *celeber* i masculino, anseer han det dog for urigtigt, baade *moriri* og *celebris vir*. A. har sagt S. 24 Hippolytus *celebris*, og S. 25, 175, 271 *moriretur* S. 6 Bellum gestum est meliori fortuna a Vespa-

spasiano et Tito, qui *ultimus* urbem hierosolymitanam expugnavit. Da her kun ere to, som tales om, burde ei Superlativet være brugt, men et Comparativ med Genitivus pluralis quorum. Disse Anmærkninger ere ikkun giorte for de unge Studerendes Skyld, om hvilke det er at formode, at de flittig læse i dette Skrift, som er en academisk Lærebog. Ellers er Latinen deri at rose i dette Skrift, at den er jevn, passende til den fortællende Læremaade, ikke indviklet ved Digressioner eller Perioders kunstige Bygning, ikke udpyntet med Floskler, men behager just ved sin Simpelhed. Den Flid, den høiærværdige Forfatter har anvendt paa at samle og forbinde saa mange historiske Sager paa en frugtbar Maade, skal ingen kunne miskiende. Tillige er det meget at formode, at den anden Part af Kirkehistorien vil blive interessantere, fordi den kommer vore Tider nærmere.

Haderslevsk Maanedsskrivt.

(fortsat af S. 125, og sluttet.)

3 H. Frihed, Begrebet herom rigtigt bestemt. En god Børne-Opdragelses Nødvendighed. Man bør ikke sørge for Børnenes Siel, saa at Legemet fordærves. Om Sengen: hvilken Velgierning af Guds Forsyn det er at eje en Seng, meget vel skrevet. Sandfærdig ædel Gjerning af en Borgermand i Berlin. En Enke skyldte en Slagter en Deel Penge, som hendes Huus og Formue stod i Pant for. Han skulde nødvendig have sine Penge, men han nænnede ikke at tage Pantet til sig, hvorved Konen var bleven bragt i den yderste Armod. Han fik opspurgt en Kiøber til Huset, som

betalte

betalte det saa vel, at der bleve tre Tusinde Daler tilovers. Dem bragte Slagteren Enken, som nu kom udaf al sin Nød. Denne hans Ædelmodighed blev over alt bekiendt. En af den Kongelige Familie lod ham hente til sig, og overvældede ham med Berømmelser, men Manden svarede: Han havde kun giort sin Pligt og fandt intet Udmærket deri. Prindsen beundrede ham endnu meere og sagde: jeg har befalet mine Kiøkkenfolk, at tage alt det Kiød, der behøves, hos ham; thi han er en redelig Mand og et følgværdigt Exempel for alle Borgere i Berlin. Slagteren bukkede sig dybt og spurgte, om hans Durchlauchtighed var bleven bedragen eller havde lidt Skade ved de andre Slagtere? Denne svarede Nej: men jeg vil dog heller unde ham Fortjenesten. Naar dette allene er Aarsagen, vil ieg aldeles frabede mig den Naade, svarede Slagteren; thi derved vilde mine Medmesteres Næring tabe alt for meget. Ingen maa bygge sin Lykke paa en Andens Ulykke. Han bukkede og gik. 4 Hæfte. Samtaler om Kirkeskikkenes forestaaende Forandring. Denne betyder ikke meget. Desto grundigere og lærerigere er næste Afhandling: Hvad er en Skolemester? Den burde læses og eies af alle Skoelemestere, for at kiende deres Pligter, og af alle Landmænd og Almuens Folk, for at kiende hvor vigtig denne hidtil saa lidet agtede Mand er. Den veltænkende Bondefamilie. Om Landmandens Frygt for Soldaterstanden. Den 29 Jan. 1793. En Sang til Kongen og Kronprindsen; velmeent, men ikke passende nok for Almuen. Forstaaer den, hvad Zeloter og Irrtroe er? 5 Hæfte: om Vanen. Religionens Indflydelse paa Landets Velfærd. Noget om Beskaffenheden af den Fran-

ske

Re: Regierings Forandring og dens Fremgang. Ummærkninger i Anledning af Stormen den 3 Marts. 6 H. Rovdyrene, ogsaa Beviis paa Guds Godhed og Viisdom. Agerdyrkningens Indflydelse paa Fabriker og Landets Velfærd. Om smaae Land-Apotheker. Om Bornekopperne. 7 H. om Ilsprudende Bierge. Veirregler. hvor uundværlig den friske Luft er. Forskiellig Prydelse. 8 H. Den Mageløse Mand: den berømte Howard, som bar saa megen Omsorg for Fængslerne og de Arresteredes Vilkaars Forbedring. om Straf og Belønning for Børn. Tiendens første Bestemmelse. 9. H. Tobias Firm, af Engels Philosoph for Verden. Fornøden Advarsel imod de skadelige Uddunstninger i tillukte Brønde og Kieldere. Han viser disses dræbende Gift, og giver de Raad, at man først bør aabne slig en Brønd, og lade den udlufte en Tid lang, inden man nedstiger i denne; og at man lader en Kiedel eller Spand hidse ned i den ved et Reeb, hvori man har lagt en god Deel Skyde-Pulver; ovenfra lader man falde en brændende Glød ned i Pulveret, som da antændes, og ved sin Opstigelse af Brønden tager alle usunde og giftige Dunster med sig. Om Undersaatternes Pligt og Fordringer. Den retfærdige Dommer. En Fyrstelig Handling af Keiser Sigismund. 10 H. Niels og Hans; en lærerig og velskreven Bonderoman. 11 H. skadelige Følger af Landmandens Frygt for Soldater-Standen. Almeennyttighed. Noget om det Ord Pøbel. Viise Indretninger i Naturen. Denne Afhandling fortsættes i det 12 Hæfte, som indeholder Fortsættelsen om Regierings-Forandringen i Frankrige, og Fortsættelse af Niels og Hans. Skriftet er smukt trykt med smukke

ke nye Bogstaver paa godt Papiir, og særdeles frit for Trykfeil, hvilket er en Sieldenhed i vore Tider.

Den anden Aargang bestaaer af ligesaa vel udarbeidede, populære og almeennyttige Betragtninger, som den første. Rec. vil kun anmelde nogle af de interessanteste for alle Læsere. Markgrevens af Baden-Durlach Svar til sine Undersaatter, da de takkede ham for deres Skatters Lettelse. Et saare mærkværdigt Svar, der viser den forstandige, dydige, ædle Fyrste i en herlig Glands. Menneskets Beskrivelse. Fattigvæsenet. Religions-Forandringen i Frankrige. Om Menneskets Legemlige Opdragelse i de første Aar; en meget vel skreven Afhaudling, som fortsættes i nogle Hæfter. Forslag til en Fattiges-Arbeids-Anstalt. Saadanne Indretningers Nytte indsees nu allevegne. Anviisning til et fornuftigt Forhold i hidsige Sygdomme. Behøve Pige-Børn at lære meget?

Af et Avertissement i det 10 Hæfte seer Rec. med megen Misfornøielse, at dette nyttige Skrift, som vist maatte udbrede megen Gavn i den Kreds, hvor det udgives, ophører med denne anden Aargangs Slutning.

Hædrede og takkede være de retskafne Mænd, som ogsaa ved dette Skrift have villet gavne deres Medborgere, og virke meer, end netop hvad deres Embeds Pligter sædvanlig udfordre. Blive mange af deres nyttige Forslag ikke strax iværksatte, saa kunne de dog tiene andre til Eftertanke, og bevidne for vore Efterkommere, hvad vor Tids-Alder har tænkt og ønsket sig til almindelig Fremvext og Nytte for det menneskelige Kiøn.

h—

Kritik og Antikritik.

No. 13.

den 29 Julii 1795.

Kritik.

(22.)

Forsøg til en Naturhistorie over Planteriget, allerunderdanigst tilskrevet Hans Kongelige Høihed Kronprinds Friderich, og Hendes Kongelige Høihed Kronprindsesse Maria, ved Esaias Fleischer, Kongl. Majestæts Conferensraad, Medlem af det Danske Ageracademie, det Kongl. Svenske Videnskabernes-Academie, det patriotiske Selskab i Stokholm, og det Kongl. Preusisk-Naturforskende Selskab i Berlin.

Das wenige, was ich von der Natur verstehe, ist gut; und wenn ich sie mehr verstünde, würde ich auch mehr Gutes finden.

Freiherr von Leibnitz.

Kiøbenhavn 1793, trykt paa Gyldendals Forlag, hos J. R. Thiele, 6te Deel 2de Bind 1333 S. i st. 8, foruden 104 S. Fortale.

Denne Deel, tilegnet vor elskværdige Kronprinds og Kronprindsesse, af vor skarpsindige, og til at gavne og opbygge utrættelige Fleischers lærde og møisommelige Arbeider i Naturhistorien, er

den vidtløftigste, og tillige meest interessante, om ej for den Nysgierrige, saa dog for den, der gierne vil lære at kiende Guds rige Gaver i det Naturlige, og klogelig nytte samme til sit Livs Ophold og tilladelige Vellevnet.

Her afhandles Planteriget, hvoraf vi og alt Levende tage vore fleste, sundeste, lækreste Spiser. Her faae vi for største Delen vore Lægemidler, Farver og Klæder fra. Hvor lærerig maa da ikke denne Deel af Naturh. være.

Hr. Forf. har omhandlet alt. Dog, da dette Værk vilde have blevet af umaadelig Vidtløftighed, hvis enhver Post skulde have været afhandlet i al sin Udførlighed, har Forf. især opholdt sig ved de Vexter, som paa en eller anden Maade give Bidrag til Livets Næring og Underholdning med Mad og Drikke, som noget af det allervigtigste for os. Hr. Forf. er ved fortient Yndest hos en stor Mængde Læsere, samt ved upartiske inden- og udenlandske Recensenteres retfærdige Bifald for de forrige Dele, bleven opmuntret til Fortsættelse, hvilket uden Tvivl kraftig har oplivet ham under dette møisommelige Arbeide. Vel har den Jenaiske Recensent yttret sin Misfornøielse med vor Fleischers, paa særdeles passende Steder, indstrøede gudelige Betragtninger, hvorunder han henviser sine Læsere til Guds Almagt, Viisdom og Godhed ved enhver af Naturens Herligheder, og opmnntrer saaledes til den Høiestes Ære og Tilbedelse. Men det glæder os og vi takke F. ret hiertelig, at han ikke har ladet sig af disse eller andre irreligiøse Yttrelser afskrække fra at giøre det, der bør være al vor Digtens og Tragtens store Formaal, nemlig Guds Erkiendelse, Priis og Tak. Har dette, som F. frimodig bekiender,

været

været ham det behageligste og sødeste under Arbejdet, saa har just dette forskaffet ham de bedste og sindigste Læseres Bifald. Hr. F. har havt den Fornøielse, at adskillige af hans Gisninger, som a'vigede fra foregaaende Auctorers Paastand, ere blevne ved Seneres Erfaringer bekræftede. Men han undseer sig heller ikke ved at anføre et Par Formodninger, hvori han vel ikke ganske, men dog tildeels har fejlet. Men vi maae vende tilbage til denne Deel, og underrette vore Læsere om dens rige Indhold, som dog for Rummets Skyld ikke kan blive saa fuldstændig, som den fortiener, men nok for at opmuntre til selve Skrivtets Læsning.

F. viser Planterigets store Fortrin for Mineralriget. Planternes Liighed med Mennesket og Dyret, baade i Liv, Død og Parring. Deres Evne til at frembringe Varme i egne Legemer, som Beviis paa Liv, skiønt man endnu ikke er bleven fuldvisset, om de have Nervesystem. S. 22-62 beskrives de følsomme eller sandselige Planter, hvis frievillige og bestemte, saavelsom aftvungne Bevægelser ere meget forunderlige, og vidne om et Slags Liv. S. 63 og ff. handler om Planternes Søvn, der skeer paa mange forunderlige Maader. Nogle Blomster aabne sig til et vist Klokkeslet, og igien lukke sig til et andet. Andre til visse Tider udbrede, og til andre Tider tilbageholde deres Lugt, med flere forundringsværdige Omstændigheder. Af alt dette uddrager F. den Slutning, at Dyr og Planter høre til een og den samme store Familie, indfatte de organiserede Væsener, og at der imellem samme ikke er det Skillerum, som man i Systemerne almindelig fastsætter, men en større Liighed i mange Ting, end

end de Fleste tænke paa; Hvilken Overeensstemmelse han nærmere anmærker ved Melkekarrene, Navlesnoren, Aandedraget, en frivillig Bevægelse; ja at man og ved Planterne ligesaavel som ved Dyrene kan anvende blodstillende Midler, og erfare Virkningen deraf. Planternes Nytte at rense vor atmosphæriske Luft er meget vigtig, da Luften ellers til sine Tider, og paa mange sumpige Steder, vilde være giftig og dræbende. Endnu en yndigere Nytte: "Planteriget er som det store Manufaktur eller Arbeidshuus, hvori Saftene og Delene af Mineralriget, indtages, forarbeides, blandes, distilleres og paa en Maade omskabes til vederqvægende, forlystende, underholdende, nærende og styrkende Midler for os og Millioner levende Dyr, saa at man kan sige, at det er det virkelige Mellemrige imellem Steen- og Dyreriget." S. 104-100 handler om Planterigets sunde Føde. S. 112-128 beskriver Planternes herlige Kuleurres og Skatteringer, kunstige Dannelse, samt forskiellige dog meest yndige Lugt. Smagredskaberne ere ikke givne Menneskene, til at dømme om, hvad der er sundt eller usundt; thi de have Fornuft: men Dyrene kiende denne Forskiel allene af Lugten og Smagen. Et besynderligt Beviis paa et alt bestyrende Forsyn er det, at Planterne ere indrettede efter Landenes og deres Beboeres særdeles Trang og Beskaffenhed. Derfor ville Menneskene ufeilbar være sundere, maaskee og leve længere, dersom de i Almindelighed toge deres Næring kun af de Landes Produkter, i hvilke de fødes og leve. S. 179 og f. viser F. hvad der udfordres af en fuldkommen Botanik og Historie over dette Rige, saavel i det theoretiske som practiske, men vil fornemlig holde sig til det practiske,

tiske, som meest interesserer de fleste Læsere. Derefter inddeler han Planterne i 2de Hovedfamilier. Den første indbefatter alle dem, som foruden en kiendelig vegetabilisk Gestalt ogsaa have de i dette Rige almindelige Befrugtelsesdele synlige. Hertil høre Palmerne, Træerne, Buskeverterne, Ymperne, Urterne, Lillierne og Græsset. Den anden Hovedfamilie skiller sig herfra især ved Befrugtelsesdelenes synderlige Dannelse, og fornemmelig at man ikke med blotte Øine kan see dem. Dertil regnes især Bregnerne, Moosarterne og Svampene. Hr. F. giver en tilstrækkelig Beskrivelse over enhver Art især, som Læserne maa lære at kiende af Skrivtet selv. Og naar han da betragter de utallige Arter, flere end kiendes eller opregnes kan, og de endnu flere Forandringer under Arterne, mon han da ikke skulle med F. i hellig Ærefrygt studse, og beundre saavel den Viisdom, der optænkte, som den Almagt, der frembragte, alle disse Arter og Forandringer, saa og den Godhed, der bestemte alt til sine levende Skabningers, især Menneskets Lyksalighed.

Fuldstændig og grundig viser F. den mangfoldige Nytte som haves af Planternes Busk, Rod, Træe, Blade, Saft og Marv, i alle Livets Fornødenheder, samt at Træernes Liv ligger i Marven; men at det fornemlig er Rødderne, og af disse de fineste eller saa kaldte Haarrør, der tilføre Planterne deres Safter og Næringsmidler, hvoraf de skal voxe, skiønt Bladene og her giøre deres gode Tieneste. I alt dette sporer man de umiskiendeligste Beviis paa en almægtig og alviis Skaber, som ikke af en Hændelse haver ladet Tingene løbe sammen, og blive til hvad de

kunde;

kunde; men stiftet visse Love og Indretninger i Naturen, hvorefter alt i sin behørige Orden skulde gaae frem.

Med god Grund mener F. at Planterne efter deres Slægter og Arter elske forskiellige Næringssafter, og følgelig at de voxe, trives og bære Frugter ej lige got i enhver Jordart og Clima.

Nogle mene, at Maanens Tryk paa Luften virker til at drage Safterne fra Roden op i Planten: men Varmen er unægtelig det sande og virksomste Middel dertil. Besynderligt er det med Græsarternes Halm eller Straae, hvorledes de dele sig i Knuder eller korte Skud imellem hver af disse, som man og kalder Knæe. Kiender man ikke Skaberens vise Foranstaltning heri, at disse saa tynde og svage, men dog lange Vexter skulde derved gives en Fasthed i Bygningen til at holde sig mod Veirets Anfald af Regn og Blæst? S. 315 og f. beskrives Palmetræet og andre det lignende Træer, der have ingen egentlig Træe-Stamme, men deres meget høie Stamme bestaaer af sammenvoxende Blade. De have og ingen Grene, men en herlig Krone af Blade. Bladenes Nødvendighed for Træerne og andre Planter, deres adskillige Nytte og forskiellige Arter og Dannelse vises. Der gives meget store Blade til 2 a 3 Alens Længde, blant dem Palmeblade. Et Slags bruges til at skrive paa og tække Huse med og v. En besynderlig Plante er den, som bestaaer af eet eeneste Blad $2\frac{1}{2}$ Al. lang og $1\frac{1}{2}$ Al. bred, uden anden Stamme end sin egen Stilk. Det forundringsværdige ved Bladene er, at de blive til ved Marvens Forlængelse, som igiennembryder Barken.

En

En mærkelig, men sikker Maade forud at erfare Veirets Forandring paa, skeer ved i Luften ophængte Tobaksblade. Vor paa det velgiørende Forsyns underfulde Virkning saa agtpaagivende Forfatter anmærker S. 368 og f. med ærefrygtsfuld Beundring og Tilbedelse af Skaberens Almagt, Viisdom og Godhed, Planternes velsignede Virkning paa vor Luftkreds, i det de indsuge den urene og giærende eller forraadnende fixe Luft, og efterat de have ligesom distilleret samme, og afdraget derfra til egen Vext og Føde det for os skadelige og usunde, uddunste igien den reneste, og for Mennesket og Dyret sundeste Luft. "Hvilke Tanker, siger Forf., maa ikke herved opstige om det mægtige og viise Væsen, der har vidst, i disse Legemer, at betiene sig af en og den samme Indretning til at befordre baade Planternes — disse for os saa nyttige Skabningers — Vext, og tillige vor Lufts Rensning og Forbedring, der er os ligesaa fornøden og uundværlig? Læsere! jeg opfordrer enhver af eder, der har Evne til Eftertanke, at overveje dette, og betragte Naturherrens vise og godgiørende Anstalter. At nogle, sig selv kaldende Philosopher, støde sig over denne Maade at skrive paa, og kalde den Andagtsarten, bryder F. sig ikke om, da han finder Behag i, ved sine Betragtninger at føle den Evige sig nær, og en sød Vellyst, derved at kunne røres til Taksigelse for hans Godhed.

S. 380 og f. handler om Planterigets grønne Klædning, Aarsagerne dertil, dens Yndighed og Gavnlighed for Øjnene, samt anden Nytte. Hvoraf sees at Naturens Herre er god, som ei allene giver os det nødvendige og gavnlige, men og det yndige og behagelige for Syn, Lugt og Smag.

S.

S. 460 og f. om Planternes Overtræk eller Haar og Uld, samt deres Vaaben eller Torne og Pigge, og sammes Brug og Nytte. S. 435 og f. om Løvfald, Aarsagen dertil, og Nytten af de affaldene Blade til Gisdning, og andre Planters Vext. S. 451 og f. Om Zvibler og Knoller, hvor mange Slags, naar de komme frem og udvikles, samt Naturens besynderlige Omhu, ved Knoppernes og Dinenes Bedækning at bevare dem for Kulden eller paa anden Maade at tage Skade. S. 460. Som Befrugtelse og Undfangelse hos Dyrene foregaaer Svangerskab og Fødsel, saaledes har Naturen og forordnet det samme i Planteriget. Frugtblomsterne falde af, saasnart Frugten er avlet, og vi kiende ikke nogen Brug og Nytte af disse affaldne Blomster, uden allene af Safranblomsteret; dets Ar er det vi bruge saavel til Kryderie som Farver og Lægemiddel, under Navn af Safran. (fortsættes.)

(23)

Jak. Nik. Wilse's Reise-Jagttagelser, 4de Deel, hvor fornemmeligen Berlin i alle Henseender er beskrevet og taget under Betragtning.

Kiøbenhavn 1793. 389 S. S. samt nogle Tillæg og Rettelser til den 3je og 4de Deel, S. 390-93.

Hr. Professorens første Bemærkning S. 2 f. er meget rigtig, at den der vil nøjes med den Opvartning, som kan haves i de fleste Værtshuse, helst dersom han selv forstaaer at indpakke sit Tøj, paa Reiser ikke behøver nogen Tjener: men i store Stæder, hvor Gaderne ei have malede Navne paa Hjørnerne og Numere over Gadedørrene, kan

kan have mere Gavn af en kyndig Lejetjener. Med den Preussiske gesvinde Post S. 4 f. reisde han i 2½ Dage fra Hamborg til Berlin; og her have vi hans Jagttagelser over de Steder, han reisde igiennem. J Anledning af det Lauenborgske Land, taler han S. 7 f. om det Hannoverske, som han troer at have nogen Gavn af dets Konge; hvilke dog ikke er Tilfældet. Thi siden Syvaars-Krigen have Hannoveranerne maattet opofre Gods og Blod for Engelske Minister-Planer, og have aldrig den mindste Opreisning derfra at vente. Mister en Hannoveraner Lemmer og Hælbred i Storbritanniske Krige, saasom i Gibraltar: saa agtes han uværdig at plejes i Chelsea, men sendes som Krøbling tilbage til sit Fødeland, hvor han faaer saa megen Pension, at han ikke sulter ihjel, saalænge hans godhjertede Landsmænd give ham Almisse. Desforuden sender det Hannoverske Rentekammer nu aarligen store Pengesummer til Kongen; hvilket ei skeede under Georg II. Og et Skatkammer, som Landet havde tilforn, maatte i Syvaars-Krigen, for Sikkerheds Skyld, sendes over til London, hvorfra det ei er kommet tilbage. Minister-Regjeringen bruger rigtigt nok milde Udtryk i Forordningerne; og hvo som taber en Rets-Sag i Hannover, kan vel vinde den igien for Over-Appellations-Retten i Celle: men alligevel er det dog, under Straf at bære Lænker, hver Undersaat forbudt, med Klagemaal at henvende sig til sin Landsfader.

Ved Lauenborg S. 9 f. tales om de der udkommende Mode-Calendere, hvilket Slags almeennyttige Bøger S. 12 ønskes formeret med een, som Hr. W. selv haver gjort en Plan til.

Det

Det Meklenborgske Lands daværende liden Cultur tales om S. 13-16. Efter nogle Betragtninger og statistiske Angivelser af Preussisk-Brandenborgske Lande S. 17-21, handles udførligere om Prignitz-Marken indtil S. 28. om Told-Visitationen, og Staden Lenzen S. 29 ff. En ungvidelysten Værts-Datter S. 31 f. foranlediger det gode Ønske, at saadanne Pigebørn frem for udskjønsomme Drenge maatte opdrages til Lærdom; hvilket Nationen gjerne kunde bekoste, dersom der først vare Huse indrettede til qvindelige Geniers Opdragelse. Først ved Lenzen begynde de bedækkede Postvogne, som ledsages ved en Geschirrmeister, S. 32 f. Ved Perleberg S. 34 f. tales om Gfr. Arnold's Død og Kirkehistorie, samt om Egnens Bygningsmaade. Efter nogle ubetydelige Reise-Samtaler, S. 36-41, hvoriblandt ogsaa om Struensees Omvendelse S. 39 f. giver Hr. W. S. 42 ff. Udtog af Hindenberg's Efterretning om Frøkenstiftet zum Heiligen Grabe i Prignitz. Rigtigen erindrer vor ærv. Hr. Forf. herved, at ogsaa Kloster-Frøkener burde udøve visse Kunster til Nationens Gavn, og ikke drive Dagene bort med ørkesløs Læsning og Spadsering. I nogle Katholske Stifter males i det mindste smaae Billeder: men i et i det Hildesheimske gjøres ogsaa fine Kniplinger. Om Gjærderne og Fælledsskabet i Prignitz S. 47 f. Blandt de Fugle, som der fanges med Garn, ere ogsaa Traner S. 46.

Fra Kyritz kom Hr. W. ind i Middelmarken S. 49, hvor han fra Fæhrbellin, for Qvægsygens Skyld, maatte gjøre en Omvej over Spandov; hvilken større Bekostning dog af Post-

Am-

Amdet i Berlin blev ham godtgjort S. 51 f. I Anledning af Valpladsen ved Fæhrbellin ønsker vor ærv. Hr. Forf. at Helters Navne, i det mindste i Graasteen, maatte mindes paa de Steder, hvor de faldt for deres Fødelands Redning, S. 52 f. Herved troer Anm. at være enig med Hr. Prof., at dog denne Ære kun burde bevises dem, som forsvare deres Fødeland mod fiendlig Vold: men ikke dem, som utvungne gaae i Krig, for at undertrykke frie Nationer. Saadanne, samt deres Anførere, fortjene blot Skamstøtter, for ei at have lært og udøvet nogen Kunst til Menneskenes Gavn. Ved Wustermark fandt Hr. W. S. 54 f. Valmuen dyrket blandt Gulrødderne, og lærer os tillige dens Brug til Mælk og Olie; hvor ogsaa kan tillægges, at den giver Drikkevandet en behagelig Smag. Ved Spandov fortælles S. 56 f. Ministerens v. Görne fortjente Fængselsstraf, fordi han havde forødet Nationens Penge. Udsigten fra Geværfabriken beskrives S. 58. Herfra, indtil S. 65 læses mere om Charlottenborgs Mærkværdigheder, og saa kom Hr. W. gjennem Dyrehaven til Berlin.

Om Berlin anfører Hr. W. S. 68-71 først sin Hovedkilde, Nicolai's mønstergivende Beskrivelse, hvis Plan han udmærker. For saavidt han blot lover Jagttagelser af 1776, maae vi her nøjes med, at han til at fylde disses Huller betjende sig af Udgaven fra 1779: men da dog denne Beskrivelse skal tjene vore Landsmænd isteden for et Udtog af hiint Verk, havde det været ønskeligt, at Hr. Forlæggeren maatte have forskaffet ham den allernyeste Udgave. Imidlertid er dette Hele ikke blot Udtog, men gjennemvævet

med

med egne Jagtagelser og Betragninger. Altsaa først Beliggenhed, Størrelse og Udsigter, S. 72-76; Indbyggernes Mængde og Inddeling, samt Fortæring 1773, S. 76-81; Mortaliteten og Vejret angaaende, giver Hr. W. S. 83 f. Resultater af Vejr-Jagttagelser i Berlin, Karlsruhe og Spydberg, for 1779. Hereftrr Stadens Anlæg og Gader S. 85-88; saa om Bygnings-Væsenet og Kunster her, S 88-96; om Spree-Floden og Vandverkerne S. 96-101. De offentlige Pladse, Broer og Billedstøtter, opregnes udførligere S. 101-10; og endnu mere Kirkerne indtil S. 125; hvorfra indtil 143 Slottet beskrives, og indtil 150 andre Paladser (ikke Pladser, som Overskrivten siger) og smukke Privathuse; de offentlige Bygninger indtil S. 170. Manufacturernes og Haandverkernes Tal og Kaar tales om S. 171-84; samt om Mønten og Handelen indtil S. 193. De milde Stiftelser og Sælskaber opfylde S. 194-209. Hofstaten og Regjeringsvæsenet tales om indtil S. 219; saa om Exerceer-Pladsene. Underviisningsvæsenet opfylder S. 220-32, og Realskolen især S. 232-38. Efter Optegnelsen om Videnskabernes-Akademiet S. 238-42, tales om Kunsternes Akademie, som tillige er Læreanstalt; saa om det Medicinsk-Chirurgiske Collegium S. 244 ff. samt om et Ride-Akademie eller urigtigen kaldte Ridder-Akademie; til hvilke Slags Anstalter de Franske i forrige Tider misbrugde Navnet Akademie. De Naturforskende Venners Sælskab indskydes her S. 247 f. og derefter tales igjen om forskjellige Forelæsninger, som høre til Lære-Anstalterne S. 248 ff. Nu om det Konge-

lige

lige, og 18 Stiftelses-Bibliotheker indtil S. 254 f. om Læse- og Private Bogsamlinger indtil S. 258. (J. D. Kølers Mønz-Belustigungen forvandlede den ukyndige Corrector til Mønch-Belustigungen S. 255.) Naturalier og Kunst-Samlingerne omtales lidt fuldstændigere indtil S. 277. Herved taler vor ærv. Hr. Forf. indtil S. 285 om sin Yndlings-Plan til en Parc Academiqve eller Musée universel, hvis Udførelse deels derfor synes hidtil at være forhindret, fordi det i Norge er saa vanskeligt at faae en smuk Copie af hans Original-Teguing, for at hiin kunde overskues af kyndige Bog- og Kunst-Handlere. Thi at saadan En i Nyrnberg eller Augsburg, vel ogsaa i Berlin og Leipzig, jo gierne vilde lade Planen stikke i Kobber, tvivler Anm. ikke om: men hidtil kunde han ei forhværve sig saa fuldstændige Begreber om Planen, for at gjøre Savnligheden begribelig for en Boghandler.

(fortsættes)

(24.)

Gebet- Lehr- und Lesebuch, nebst Morgen- und Abend-Liedern, für Kinder, zu gemeinnüzigem Gebrauche der Schul- u. Privat-Unterweisung, zwekmäßig eingerichtet von Joach. Nik. Basedow, Schullehrer der Teutschen Petri-Gemeine.

Gedrukt bei Seb. Popp, 1795. 15½ Ark i st. 8. Koster 2 Mk.

Endskjønt der i Tydskland er Overflødighed paa lignende Bøger, som forskjellige erfarene Lærere

have

have samlet for den dem anbetroede Ungdom: saa er det dog ønskeligere, at Forældre som her ville kjøbe en lærerig Læse- og Visebog for deres Børn, ville behage at opmuntre den brave Hr. Basedow, i at kjøbe hans hældigen udvalgte, og paa de fleste Steder, hvor det syntes at være hensigtsmæssigt, ligesaa hældigen forandrede, Samling af det Brugbareste i de fleste lignende Læsebøger, som han til denne Hensigt havde anskaffet. Var end Bogen kun et Aftryk af en eneste fuldkommen hensigtsmæssig Samling, saa var det endda rigtigere, paa nye at aftrykke saadan en Bog for de Tydske eller Tydsktlæsende Børn i vor Hovedstad, end af en fremmed Nations Boghandlere at kjøbe saa mange Exemplarer, som for en talrig Ungdom kunne behøves. Men denne Hr. Basedows Samling er virkeligen saa udvalgt, saa hensigtsmæssig forandret, at det vil blive en sand Fordeel for den Tydsktlæsende Ungdom i Kjøbenhavn og paa andre Steder i Riget, dersom denne Bog bliver indført i vore Tydske Skoler, og brugt ved Privat-Underviisning. I Fortalen paa 14 Sider beviser Hr. Basedow saa megen Skjønsomhed, at hver oprigtig Christen maa ønske, at vor Tydske Ungdom maatte underviises af ham, eller i det mindste efter denne hans samlede Læse- og Lærebog. Thi en uskjønsom Underviisning og et smageløst Foredrag, ere mestendeels Skyld i, at de fleeste Børn keedes i Skoletimerne; og hvad det Skadeligste er, at de ei lære den allerherligste Religion at kjende, fordi deres uskjønsomme Lærer selv ei kjendte den. Hr. Basedow begynder Bogen med 21, efter Jesu Foreskrivt, korte Bønner; hvorefter 18 Morgen- og Aften-Sange eller Psalmer

mer følge, hvormed han, ved Skoletimernes Begyndelse og Slutning plejer at skrifte. Dette opfylder endnu ikke 3 Ark. Saa komme til Læse-Øvelse for Børn, som allerede kunne stave, nogle Klogskabs- Sundheds- og Anstændigheds-Foreskrivter, S. 49-70, hvoraf nogle ere trykte med latinsk Antiqva og Cursiv, for ogsaa at øve Børn i denne Stiils Læsning. Anmærkningsværdt er det ved de S. 66-70 aftrykte Anstændigheds-Foreskrivter, at en Mand som Prof. Ehlers i Kiel, der først lod disse nys aftrykke efter Reccard's Lærebog, kunde glemme 2 saa betydelige Foreskrivter, som næsten Enhver dagligen haver Anledning at anke paa, at ikke Ungdoms-Lærere flittigere indprente dem de Uoptugtedes Hukommelse. De ere, 1) at de som møde Andre paa snævre Veje, saasom Fortougene ere, ei bør vende Ryggen hentil Andres Ansigt, hvis endog de sidste syntes at være ringe eller fattige Folk. 2) at Ingen bør spytte paa Trapper, hvor ei blot Fruentimmer, men ogsaa Mandfolk med lange Kjoler, kunne tilsmudses ved Uhumskheder. Hr. Basedows Udtog af salig Dr. Münters Katechism, som nu er tilstrækkeligt for de Stænders Ungdom, som ei behøve at trænge dybere ind i Dogmatiken, opfylder S. 73-124; og burde frem for andre afkortede Katechismer bruges i vore Tydske Skoler. Visernes Udvalg S. 127-170 er meget godt, og hvor det allermeest behøves, oplyst ved korte Forklaringer over mindre bekjendte Ord og Sager. Dersom det Lærerige i saadanne Viser, ligesom og i Morgen- og Aften-Sangene, under Læsningen udmærkes af en erfaren Lærer: kunne Glædesange gavne Moraliteten ligesaa meget, som aandelige Sange, helst dersom

disse

disse ikke ere deres høje Gjenstande værdige. Det sidste af disse Stykker i Vers, ligesom og N. 28-36, S. 158-68, ere Fortællinger, af hvilket Slag der aldrig kunne bruges for mange ved Ungdommens Underviisning. Til denne Hensigt fortjener ingen Bog mere at anprises, end Kleine Beschäfftigungen für Kinder, 1766 og 1772, som den erfarne Domskole-Rector Funk i Magdeborg, da han endnu var Huslærer hos salig Procansler Cramer, samlede med det allerskiønsomste Udvalg. Da Bogen er trykt paa en Kjøbenhavnsk Boghandlers Forlag, bør den desmindre glemmes blandt os. — Hr. Basedows Samling besluttes med 20 udvalgte Fortællinger i Prosa, hvoriblandt Samtalen om Spøgelser S. 197-207 er af Campe. Det vilde have været godt, dersom Hr. B. i Fortalen havde optegnet de lærerige Samlinger, hvoraf han haver taget sine Stykker. Ligesaa havde en alphabetisk Fortegnelse over Sangene og Viserne været beqvem; da Mange kjende saadanne Stykker mere paa den første Linie, end paa Overskriften, som her er indført i Fortegnelsen over Bogens Indhold. — Da Hr. Boghandler Schubothe haver tilkjøbt sig en betydelig Deel af denne Læsebog, for at bringe den til Messen i Leipzig: haver han for sine Exemplarer ladet omtrykke Titelen; og da hedder den nu, Lehr- u. Lesebuch, nebst Gebeten u. Liedern; fordi Gebet, som første Ord i en Bogtitel, alt formeget støder dem, som fra Barndommen af ere blevne kedede ved alt for lange Bønner imod Jesu Foreskrivt. Anm. ønsker ellers, at Hr. B. snart maa opmuntres til et nyt Oplag af denne Læsebog.

Kritik og Antikritik.

No. 14.

den 5 August 1795.

Kritik.

Wilse's Reiseiagttagelser, 4de Deel.

(fortsat af S. 205, og sluttet)

Om Religionen og de forskjellige Gudsdyrkelser i Berlin tales S. 286-96, saa om Sæderne og det selskabelige Liv indtil S. 305, samt om de offentlige Fornøjelser indtil S. 316. Plantninger og Haver i og ved Berlin, S. 316-28, ere en Gjenstand, som den ærv. Hr. Forf. saa gjerne opholder sig ved; og hvad er, næst efter Menneskekjærlighed, en Præstemands Agtelse værdigere, end Plantninger, som raabe til os, at Herrens Godhed viser sig hver Morgen ny. — Enkelte Lærde angaaende, fortæller Hr. W. S. 329-33, noget om den tjenstfærdige Prof. J. Bernoulli, (som han altid skriver Bernouilli, endskjønt han ofte nok maae have læst Mandens Navn,) samt om Tiefenthaler's Hindustan, som denne Lærde udgav. Academie-Directøren Begvelin havde i 1782 oplæst Hr. Wilse's Beretning om et ved Spydberg iagttaget Zodiakal-Skin, S. 333 f. Om den store Büsching tales indtil S. 341, især om den Franske Fredriks liden Skjønsomhed, hvormed han behandlede denne store Tydske, helst fordi han

 var

var en geistlig Mand. Ved J. de Castillon S. 342 tales blot om nogle Skrivter mod det afskyelige Systéme de la Nature. Siden lidt om Spalding, Sack og Silberschlag, S. 343, om Græv Herzberg, og den kyndige Jakobson. (Besynderligt nok, at Correctoren ei kjendte noget til den berømte Sack, og forvandlede Navnet til Sock!) Om Mendelssohn og Dr. Bloch S. 344 f. ogsaa om Madame Karschinn, med hendes stolte Vers til Kongen, som blot ødslede Penge bort paa sine Franske Philosopher. Om den letsindige Cranz S. 346 f. Om den berømte Geheimeraad Formey's Levnet, samt dens litterariske Fortjenester, S. 347-64. Denne oprigtige og tillige oplyste Christen var den eneste Præstemand, Kongen kunde taale: men han gjorde ham til Geheimeraad, for ei at huske paa, at Manden var Præst. Da han havde et opvakt Genie, og var utrættelig: haver han vel skrevet i en behagelig Stiil, men dog for meget, end at der kunde ventes lige Fuldkommenhed i alle hans mangfoldige Skrivter; nogle af disse nødte ogsaa blot Patronerne ham til, da han ellers af sig selv ei vilde have grebet til publicistiske Materier. Alligevel fortjene hans populare philosophiske og christelige Skrivter endnu at læses: da alt, som kom fra hans Pen, er klart, og i Moralen prydet med herlige Tanker af Græske og Romerske Philosopher, som han altid meget hældigen vidste at anvende. (Skulde vel Hr. W. S. 359 saaledes have glemt det Franske, at han kunde have skrevet perpetuelle og eternelle istedet for masculin?) S. 361 ff. gives Prøver paa denne redelige Mands Bestræbelser, for ved Anbefalinger at faae vor lærde Landsmand befordret

til

til Kjøbenhavn: men endog Bibliothekariatet med 600 Rdlr. negtedes ham; da han dog formedelst hans mathematiske og physiske Kundskaber, synes at være meget mere skikked til at forestaae et videnskabeligt Bibliothek, end en blot Jurist og Historicus. Hvor uhældig er dog Videnskabernes Skjæbne i vort Fødeland, naar de som have den uegennyttigste Nidkjærhed for Videnskabernes Udvidelse, tvinges til at qvæle deres Videlyst langt fra Bogsamlinger; og Andre, som ikke elske nogen Videnskab, men blot attraae et magligt Kanonikat, tillades at nyde dette, uden derfor at gavne Lærdommens Udbredelse!

Fra S. 365 til 379 udmærker Hr. W. af Nicolai's Kunstner-Historie nogle af de mærkværdigste. S. 366 f. læses et særdeles latterligt Exempel paa, at den første Preussiske Konge var saa skammeligt uvidende i Mechaniken, at han ei vilde troe, et Steen-Taarn af 300 Fods Højde kunde ikke faae en fast Grund paa 15 Fods dybt Drivesand! (Den berømte Lor. Beger kjendte Correctoren ikke, hvorfor ville da saadanne Ukyndige corrigere lærde Verker? Hvorledes han S. 369 L. 2 nedenfra, kunde falde paa Peter den Tredje, er ubegribeligt, Tschesme kjendte han ikke S. 372, L. 7.) S. 372 haver Hr. W. det uhældige Indfald, at Navne af fremmede Sprog skulde forvandles til andre behageligere eller mere bekjendte. Her huskede den ærværdige Mand ikke paa, at fremmede Sprogs Navne kun have noget Stødende for Ukyndige; og at saadanne Folk blandt andre Nationer kunde sige det samme om vore bekjendteste og kjæreste Navne, hvad han siger om deres. Paa

den

den anden Side burde han have betænkt, at Forsynets Veje mere kjendes i det, naar vi blandt en oplyst Nations Indfødte finde endeel fremmede Navne: da disse røbe, at Fremmede, efter Alherrens store Plan, have maattet hjælpe til mere end een Nations Civilisation og Oplysning. (De bekjendte Brødre Schleuen ere S. 375 blevne til Schlenen. Voxmaleriet S. 378. L. 16 f. hedder ikke Heliodoriskt, men elydoriskt, af Elaion og Hydor.) Om Storførsten, Græv Rumænzow, og Prins Kurakin, den sidste Hr. Wilses forrige Discipel i Mathematiken, tales S. 380-84, i Anledning af deres Nærværenhed i Berlin 1776. Om Gjæstgivergaarden, og daværende af Politiet fastsatte Priser for de betydeligste Nødvendigheder, gives Efterretning S. 385 ff. Boghandleren Hr. Arnold Wever roses S. 387 f. for hans ædle Tjenestfærdighed: men om Reisen til Potsdam, og Hjemreisen til Hamborg, tales kun som i Forbigaaende.

25.

Varemagazin (eller Magazin for Vare-Kundskaben,) eller Forberedelse til nøjere (lærd eller systematisk) Kundskab om de fornemste udenlandske Vare, ved J. Bekmann, Hofraad og Prof. i Økonomien i Gøttingen, oversat ved And. Svendsen. Første Hæfte, 1795. Kjøbenhavn, trykt paa Soldins Forlag, hos Zach. Breum, $8\frac{3}{4}$ Ark i 8.

Ville vi vide, paa hvilke Veje Menneskene i vor Jor-

Jordensdeel ere komne til deres nuværende Cultur: saa findes derom næsten slet intet i de fleste Historiske Verker, allermindst i dem som ere skrevne af Lærde, naar vi undtage den store Gatterer. Thi de Kundskaber, som udfordres til at kunne bedømme Nationernes Cultur, findes næsten aldrig hos latinske Lærde, og foredrages ikke i disse Rigers offentlige Skoler. Hr. Hofr. Bekmann i Gøttingen er den eneste Økonom, der med den nyere Sprogkundskab forener saa megen philologisk Lærdom, at han ved sine dybe Indsigter i Naturkundskaben kan lære os, hvilke reelle Kundskaber de Ældgamle allerede havde, fra hvilke Kundskaberne ere fortplantede indtil de nuværende herskende Nationers første Cultur-Bestræbelser. Rigeligen ere saadanne hans Kundskaber meddeelte i hans Beiträge zur Geschichte der Erfindungen. Men da Opfindelser, som forfremme den borgerlige Cultur, ei kunne gjøres uden Kundskab om Naturproducterne; og de lærdeste Naturforskere, som Læger, indskrænkede deres Forskninger til Lægemidlerne: saa begynder Hr. B. her, at meddele sine Granskninger i Hensigt til de Producter, hvorved Menneskenes Cultur er bleven forfremmet, og som i Handelen kaldes raae eller forarbeidede Varer.

Den vigtige Artikel Bomuld opfylder her alene 60 Sider. En Vært, som siden Ægypternes Tid blev dyrked omkring Middelhavet, og fra Siam indtil Sorat, omsider forplanted til Vest-Indien, hvor den saa ypperligen trives, kunde ikke andet end forandres til meget forskjellige Særslag, som endnu ei tilstrækkeligen efter Blomsterne ere bestemte for Værtkjendere, S. 1-8.

Imid-

Imidlertid have dog Planterne bestemt visse Kjendemærker, hvorefter de og Kjøbmænd især benævne hvert Slag, som efter Godheden haver sine forskjellige Priser i Handelen. Saa fiint som de Ost-Indiske Spindere og Vævere, ved det simpelste Redskab, kunne forarbeide Bomulden, S. 10 f kunne vore vestlige og nordlige Nationer, med deres grovere Hud og plumpere Lemmer, aldrig eftergjøre endog blotte Kattuner, uden at tale om Musseliner. Da Tøjerne paa forskjellige Steder have forskjellige Navne; og de handlende Nationers Kjøbmand og Fuldmægtige, som enten reise derhen, eller opkjøbe Varene fra den anden Haand, undertiden neppe kunne udtale, endnu mindre stave saa fremmede Navne: saa giver Hr. B. S. 14 f. en liden Fortegnelse over de meest forekommende, for nogenledes at bestemme deres Retskrivning. S. 16 findes Angivelser af den Mængde Baller og deres Værdie, som Nationerne aarligen hente fra Ost-Indien. Den Levantiske, og deels Cypriske, Bomulds Angivelse findes ogsaa S. 18 f. Om Bomuld-Dyrkelsen og Forsendelsen fra Smyrna S. 21 f. om Udførselen fra Makdonja S. 23 f. og fra Malta S. 25. (Den Nation, af hvilken Russerne i Orenburg kjøbe Bomuld, hedder Bukharer, ikke Bulgarer, som Correctoren haver sat S. 26.) Beløbet for Napoli og Sicilien vides ikke: men for Valencia S. 28. Garnhandelens Beløb fra forskjellige Lande S. 28 f. I Landet Maranham i Brasilien, og paa Antillerne; forstode de Indfødte allerede Bomulds-Forarbeidelsen, forend Christelige Voldsmænd kom derhen. Beløbet fra Cajenne, Berbice og Suriname

ikke

(ikke Spanien, som Correctøren haver troet) angives S. 31 f. fra San-Domingo og de mindre Antiller S. 35 ff. Om den Beqvemhed at dyrke den her, tales S. 33, og om Vanlykken af visse Insecter S. 34. I Forbigaaende tales ogsaa S. 38-41 om Kapoktræets korte Silkeuld, som ei er prøvet paa at filtes. Til den egte Bomulds Fortrinlighed for Lærred regnes S. 42 ff. at den lettere farves; hvorved alle Undersøgelser over det egte røde Garn ere anførte S. 46-51, som bevise, at Garnets Forberedelse er skeet ved Fiskefidt og Faareblod, ligesom Armenierne i Astrakhan have lært Hr. Pallas. Af mere end en Snees Stykker af de endnu varige Baand, hvormed Mumiernes Lemmer ere omsvøbte, er Hr. B. endnu ikke fuldvissed, om de vare af Bomuld, eller af meget blødt Linned, S. 52 f. og ligesaa usikre ere Diplomatikernes Kjendemærker paa ældgammelt Papiir. Den Kunst at gjøre dette, lærde Araberne af Bukharerne, der selv gjorde deres Art af Bambus-Taver; ligespm Chineserne og Japaneserne endnu gjøre deres mangfoldige Arter af forskjellige Værter, S. 54 f. Herefter følge Parlaments-Angivelser af 1781-87, hvormeget Bomulds-Manufacturerne have gavnet Stor-Britannien. Blaaren, som nogle Tydske have forarbeidet til Bommesie eller Bombasin, taber med Tiden dens Bomulds-lignende Udseende; og andre Værters Frøuld er ikke tilstrækkelig for Manufacturerne. Kun af Poppeltræet have Baierne samlet indtil 40 Pund. Til Bomuldens Beredning burde atter den Indiske og Græske Slagbue indføres, isteden

den for at karte den, S. 60. Sverriges Bomulds-Forarbeidelse i 1774 angives kun i Forbigaaende S. 58 f. N. 62.

(fortsættes.)

Fleischers Naturhistories 6te Deel.

(fortsat af S. 200, og sluttet.)

S. 494 raader F. Havedyrkere, ikke at sætte forskiellige Planter, s. f. Ex. hvid- grøn-, rød- og Blomkaal, for nær hinanden i Blomstertiden; thi da faaer man af Frøet, isteden for ægte Arter, ofte lutter Blandinger. Der sees og hvorledes den, under Navn af Oliekaal, saa afholdte Snitkaal avles.

S. 522 og f. oplyser, at Bregner, Moosarterne, Svampene og flere deslige have Kiøndeele, Avlefrøe, og derved forplantes.

Saaledes er ved Naturgranskninger oplyst og forklaret, samt ved utallige Erfaringer stadfæstet Opfyldelsen og Virkningen af det høitidelige og kraftfulde Bud, som Gud i Begyndelsen gav: "Jorden lade unge Urter fremspire, som blive til voxne Urter, og befrugte sig; ligeledes frugtbare Træer, som have enhver efter sin Art deres Frugt, og deri den Sæd, som skal falde paa Jorden.„ Ved dette Magt-Sprog blev Naturen med Eet tildeelt Evne at virke alt det Forundringsværdige, vor flittige og skiønsomme Forf. har omtalt og opklaret. Har en Moses ikke, siger F., da han overleverede os Efterretningen om denne Befalning, havt ligesaa stor Indsigt, som vi til vore Tider med alle vore mikroskopiske Jagttagelser

tagelser have været istand til at forskaffe os? Man overveie kun Ordene nøie! de ere faa, men fyndige, og indbefatte alt. Monne vi ikke, naar vi vil handle redelig, maae tilstaae, at det neppe var muligt, at han uden guddommelig Indskydelse kunde i den Tid han levede, saa bestemt og rigtig afhandle hele Sagen i saa faa Udtryk? Vilde hans Fiender, hemmelige eller aabenbare, som søge at nedsætte og forringe hans Skrivters høie Værd, give sig Tid til at tage dette og mere Sligt i nøiagtig Overveielse, mig synes, de maatte skamme sig, og fortryde deres ubetænksomme Dristighed. Ved Beskrivelsen over Blomsternes tusindfold forlystende Skiønheder henviser F. S. 575 og f. til Skaberens Velbehag, at giøre alle Ting Vel, ei allene nyttige men og yndige for os. F. troer og søger at bevise, at det er Soelstraalernes Lys, som i Forbindelse med Planternes egne forskiellige Safter virker de mange og fine Couleurer i Blomsterne. Befrugtelsen og Artens Formerelse er det Maal Naturen sigter til, som i Dyrer og i Plantninger; naar det er opnaaet, saa forgaaer Blomsterets Pragt. F. viser, hvilke de saftige Frugter ere; hvor mange Slags Bærrene ere, og hvorledes Frøet ligger i dem; hvad Steenfrugter ere, hvor mange Forandringer deraf, og hvoraf Steenen eller Skallen omkring Kiernen bliver; Kirsebær uden Stene, og hvorledes Træe kan opdrages dertil; samt alt hvad der henhører til Planternes Avl.

Endelig kommer F. S. 650 til at tale om Planternes Død. Han har i Begyndelsen af denne Afhandling viist en Deel Overeenstemmelse imellem Dyr og Planter; de avles og forplante sig paa lignende Maade, de ere og eens Endeligt

og

og Opløsning underkastede. Endog deri er Lighed, der ere Døgnets-Dyr, som inden 24 Timer blive til og igien ophøre at leve. Der ere andre, som Ørnen, Hiorten og flere, for hvilke man tæller en Alder af nogle Hundrede Aar. Og gaaer det ikke saaledes ogsaa til i Planteriget? Man stige i Tankerne fra Skimmelen til den tusindaarige Eeg, til Cederen paa Libanon og Afrikanernes Baobab eller Abebrødtræe. Som det gaaer i Dyreriget, at de som tidligst parres og forplante deres Yngel, døe og tidligst bort, saaledes gaaer det og med Vexterne. S. 660 begynder F. med nogle Betragtninger over foregaaende Planterigets almindelige Beskrivelse; undskylder, at han ikke kan give hver af dette store Riges Undersaatter saadan speciel Beskrivelse, eller Levnets-Historie, som de kunde giøre Paastand paa; han indbefatter dem i 2de Hovedklasser: De som giøre os Nytte i vor sunde, og dernæst de, som tiene os i vor syge Tilstand. - I første behøve vi mange forskiellige Ting, men det meest magtpaaliggende er, hvad der hører til Spise og Drikke, hvormed og Begyndelsen giøres. Og nu først om Kornet, der er en Græs-Art, ved hvilken Leilighed vises Græssets Nytte for os. Under Navn af Korn forstaaes Rug, Byg, Hvede, Havre, Dinkel, Riis, tyrkisk Hvede, Hirse og Boghvede. Enhver Art især beskrives meget fuldstændig. Om Rugen bevises, at endog en og den samme Slags ikke giver altid ligemeget Brød. Det er altsaa en Feil, naar man bestemmer og foreskriver Bagerne, hvormeget Brød en Tønde Rug skal give. S. 715 giør F. en omtrentlig Beregning over, hvad Europa af de 3 Kornarter, Hvede, Rug og Byg, aarlig forbruger.

I vort

I vort Kiøbenhavn gaaer der omtrænt 67000 Tdr. Hvede, 110000 Tdr. Rug og 7000 Tdr. Byg med. I hele Europa, som regnes at have 130 Millioner Mennesker, omtrænt forbruges 325 Millioner Tønder af alle 3 Arter aarlig. Visselig en stor Velsignelse, som Forsynet aarlig skienker os til vor fornemste Livs Ophold, til Spise og Drikke; hvorfor vi ei maae glemme at takke Gud, hvis Miskundhed ei allene er hvert Aar, men hver Morgen nye over os.

Efterat adskillige andre Korn-Arter, saasom Riis, Hirse og flere, ere af F. fuldstændig beskrevne, baade i Henseende til deres Avl som Brug og Nytte, saa kommer han S. 748 til at handle om Mannagræsset, og den deraf avlede herlige og drøie Gryn, samt om andre flere Græsarter, der give meelrige Kierner. Mannagræsset voxer bedst paa sumpige Steder, ja i staaende Vand, og er værd at fremelske. S. 765 og f. beskrives Boghveden, der er en fremmet Sæd, som fra ældre Tider af er indbragt fra Grækenland. Den trives bedst i sandige og ellers ufrugtbare Jorder, giver riig Høst, naar den kan bevares for Frosten, derfor den og ikke gierne saaes før i Junii Maaned. Dens værste Fiende er en tør og stræng Østen-Vind, der i faa Timer ofte strækker den i sin bedste og fuldkomneste Vext staaende Boghvede til Jorden. S. 774 og f. gives nøie og tilstrækkelig Underretningen om Bælgfrugter, Ærter, Bønner, Vikker og Lenser, deres Behandling og Brug.

Foruden de mangfoldige Kornsorter, som Skaberen befalede Jorden at frembringe, har Han og ladet den give os mange Slags Urter og Rødder, der endmere kunde giøre os Livet beha-

behageligt, komme Kornvexterne i vor Underhold-ning til Hielp, og redde den Ulykkelige, der en-ten ved en Feil eller af en ublid Hændelse saae sig i Fare for at falde ved Hungerens skarpbidende Sværd, fra Undergang. Den gamle Historie fortæller ei allene om adskillige hele Folkeslags, der nærede sig af Urter og Rødder, men endog om hele Krigshære, store Reise-Selskaber og an-dre, der i Hungerens Tid og af Mangel paa al anden Føde have i flere Dage, Uger, ja Aar op-holdt Livet ved Urter og Rødder. Hvad andet faae de ulykkelige de fleste Tider, der ved Skib-brud blive forslagne til ubeboede Øer og Kyster, at opholde det reddede Liv med, end Urter og Rød-der? F. fortæller en mærkelig Historie S. 792 om 2de Brødre, som i 12 Dage paa en liden Holm i Havet opholdt Livet ved et Slags Blade. At opregne alle de spiselige Rødder er ikke mue-ligt. F. opregner og beskriver en anseelig Mæng-de, deriblandt nogle, som vi holde for Ukrud, og andre, som raae ere giftige, men kogte give en god og nærende Spise. S. 851 fortæller F. om Tiltræet paa den afrikanske tørre Øe Hierro, hvor der ikke findes een eeneste Kilde eller Vand-sted, hvis Blade hver Nat opfanger saa meget Vand af Skyerne, at Indbyggerne og deres Krea-turer deraf have nok den hele følgende Dag. Efterat F. har nøiagtig beskrevet os de mange Slags Urter og Rødder, som kan tiene til at stille Hunger og Tørst, saavel hos Mennesket som Dy-ret, begiver han sig S. 868 til at handle om Træarterne, for at vise den rige Velsignelse, som deraf tilflyder Menneskene, baade i Henseende til det Nødvendige, og det Behagelige i Livets Un-derholdning. Blant alle Træer holdes Brød-

frugt-

Frugttræet for det herligste og nyttigste. En betydelig Strækning af Jordkloden er forsynet dermed; men F. troer, at det har havt sit første Hiem paa de, paa den asiatiske Side af det store Verdens-Hav, beliggende Øer, som og besidde de fleste andre af Naturens kostbareste og sieldneste Producter. Træet er som vore Æbletræer. Frugten i en Skal som et Barne-, ja vel som et voxen Menneskes-Hoved, bruges som Brød, raae og tillavet, er sund, nærende og velsmagende. I 8te Maaneder giver dette Træe efterhaanden modne Frugter hvert Aar, og hviler kun i 4re. 2de Tønder Land beplantede med dette Træe kan ernære 9 Mennesker. Formedelst den herlige og saa vidt udstrakte Nytte af dette Brødfrugttræe, som giør det Ønske varmt hos vor gavnelystende Hr. Forf., at alle hans Læsere, saa meget som muligt, maatte lære at kiende denne Forsynets for saa talrige Menneskeslægter uundværlige Gave, lader han ved Beskrivelsen følge et Kobberstik af samme, der viser den Art deraf, som findes og dyrkes paa Otahejti. S. 897 og f. beskrives den ophøiede og majestætiske Palmeslægt, dens herlige Udseende og mangfoldige Nytte. Dertil hører Dattel-, Kokos- Viinpalmen og flere, hvoriblant Træet, af hvis Marv laves Sagogryn.

Derpaa beskrives Olie- og Cacaotræet. Saa forskiellige Slags Figen- og Kastanietræer. S. 994 beskrives Manna-Frugten, som bruges deels til Medicin, deels og til Føde. Ordet Manna er hebraisk og bemærker: Hvad er dette? Israeliterne, der de første Gang saae det i Ørken, spurgte hinanden: Hvad er det? saasom de ei havde seet det før, og ei kunde begribe,

gribe, hvorfra det kom, troede som saa mange om vor Himmeldug, at det faldt ned af Himmelen. Siden, da de lærte at kiende og nytte det, som en sund og velsmagende Spise, lod de det beholde Navnet, som og er beholdt i vort og andre Sprog. Det er en Saft, som om Natten i hine Egne drypper ud af et Slags Asketræ, falder som Perler, der styrkner ved den kiølige Luft, men smelter igien ved Soelen, derfor den maa opsankes og indsamles førend Soelen staaer op, da den findes at være en sød og nydelig Spise. Fra S. 1001 til 1030 handles om Kaffetræet og dets Frugter. Dets første Hiem er Arabien, hvis Indbyggere drev en stor Handel med samme, og derfor omhyggelig søgte at forekomme, at ikke nogen Sæd eller Plante skulde føres ud til andre Steder; men Hollænderne fik nogle Planter indpraktiserede, og derved er Forplantningen skeet i de øvrige Verdensdele. Kaffeens Brug, Tillavning, gode og onde Virkninger beskrives. S. 1032 f. beskrives Viintræet, dets herlige Druer, hvoraf de som ikke udperses til Viin, tørres, nedlægges og blive Rosiner. Mangfoldige Slags ypperlige Vine opregnes, beskrives og vises, hvor de avles. Vinen, som en velsignet Guds-Gave, er god og gavnlig, naar den bruges med Maade, men dens uordentlige og umaadelige Misbrug er desto skadeligere. S. 1071 afhandles Theetræet eller rettere Theebusken, hvis Blade kaldes Thee og gives forskiellige Navne. S. 1090 beskrives Afrikanernes Baobab. Dets Høide er 6 a 7 Alen, men Tykkelsen 38 Alen i Omfang og har Grene 30 Alen lange. Nytten af Frugten baade til Mad og Drikke, og andre besynderlige Egenskaber derved vises. S.

1098 beskrives adskillige Træer, hvoraf Barken bruges til Brød: Fyrren, Elmen, Vidien og Birken. Herved anføres Exempler af Folk, som deels idelig spise samme, deels og i Nødens Tid derved have opholdt Livet. Fremdeles adskillige Træer, af hvis Safter faaes herlige læskende Drikkevahre: Birken, Lindetræet, Ahornen, et Slags Gran og Tamarindetræet, med dets Beskrivelse. Derpaa handles fuldstændig om de mange Slags Æbler og Pærer, samt den herlige Nytte af samme til Most; Kirsebær og Blommer, af disse sidste angives over 250 Slags; og mange andre Slags inden- og udenlandske Havefrugter. Blant dem anmærkes især Honningtræet i Africa, og Naturens mærkværdige Anstalt for at samle og bevare Saften deraf til Indbyggernes Nytte; samt Ananas, denne Dronning for Frugterne, paa hvis Virkning imod Orm hos Mennesker et mærkeligt Exempel anføres. S. 1147 og f. beskrives Speceriewexterne, som af Skaberen ere givne baade til Sundhed for de Indfødte, og til Kryderie for os paa adskillige Retter, samt hvorledes Olien deraf bruges. Der er intet Land, som Naturen ganske har nægtet Urter og Rødder til at krydre deres Spise med, hvert har den meest passende for Indbyggernes Sundhed efter Himmelegnens Beskaffenhed. Hvad vi i den Henseende have af vore Løg, Kummen, Timian, Senep ꝛc., og især af Peberrod, som F. ivrer over ikke mere at opelskes hos os selv, da han i sin Havebog har givet paalidelig og prøvet Anvitsning, hvorledes enhver kan anlægge den god, og uden Frygt, at den skal udbrede sig videre, end man vil have den. S. 1189

hand-

handles om Sukkerrørets Vext og Behandling i Amerika. Fremdeles i det følgende handles om Spanskrøret, Tang-Arter, Svampe, de mangfoldige Slags Bær, og den Nytte vi have af samme; om Olietræet, Balsam, Gummi og Røgelser; om Terpentin- Vox- Talg- og Lysetræer; og endelig om de mangfoldige Træer og Planter, som give Mennesket Stof til Klæder, Materialier til Farver, samt til Skibes- og Huusbygninger. S. 306 og f. viser F., at Planteriget leverer ei allene i Almindelighed Materialier til de fleste Lægedoms-Midler for os i vor syge Tilstand; men en besynderlig Ærbødighed imod det altbestyrende Væsen opfordres vi til, ved at betænke, at hvert Land har især saadanne medicinske Væxter, som afgive Hielpemidler mod de sammesteds meest almindelige Svagheder og farlige Tilfælde; hvorpaa adskillige Exempler fremstilles, og deriblant om den besynderlige Slange-Urt, og at det, man kalder at døige eller mane en Slange, derved kan være mueligt. Til sidst beskrives det besynderlige og meget giftige Træe paa Java.

Saaledes have vi da naaet Slutningen, men maae tilstaae, at vi ikke nær have anmærket alt det Anmærkningsværdige i denne fortræffelige Afhandling, dog nok til at opvække Lyst hos den Lærebegierlige til selv at læse samme. Den Møie det har kostet Rec. at uddrage det anførte, lærer ham, hvor langt møisommeligere den lærde Hr. Forfatters Arbeide maa have været, og hvilken utrættelig Flid han maa have anvendt paa det hele Værk.

Kritik og Antikritik.

No. 15.

den 13 August 1795.

Kritik.

(26.)

Xenophon's Sokratiske Mærkværdigheder, efter den græske Original ved J. Bloch, Doctor Philosophiæ og Sognepræst til Bierbye og Mørke Menigheder i Sielland.

Kiøbenhavn, Trykt hos Hofbogtrykkerne N. Møller og Søn. 1792. 8, 381 S.
bedømt ved Doctor Fleischer.

Xenophon er os en meget vigtig Autor, baade som Historieskriver, og som Philosoph. Denne Mand har giort os en meget betydelig Tieneste i den gamle Historie, ved at fortælle os i sin Cyropædie, hvorledes det Medopersiske Monarchie blev til, som et Rige, oprettet ved de to allierede Nationers Meders og Persers foreenede Kræfter, og hvorledes, skiønt Cyrus er Hærføreren og Erobreren, dog Alting vindes for den Mediske Konge, og Regieringen over det store Monarchie tilfalder Cyrus, der var en Dottersøn af Astyages, og en Systersøn og derefter Svigersøn af Cyaxares II, ikke førend denne Sidste var død uden mandlig Afkom, og altsaa Thronfølgen ligesaavel ved Arv, som ved Cy-

Cyaxares's Bestemmelse i levende Live, tilhørte ham. Hvo veed ikke de mange Fabler, som ere fortalte om Cyrus, og hvad der hører til den Assyriske Historie? For det meste har Hr. Geheimeraad Guldberg i sin Verdens-Historie fulgt Xenophon i Fortælningen af disse Tildragelser. Rec. ønsker, at hans Excellence havde fulgt Xenophon i alt, uden at tage noget af Ctesias og de andre Historikere, hvor af ingen har givet Efterretninger saa troværdige, rimelige, og overeensstemmende, saa vel med sig selv indbyrdes og med Tidsregningen, som med den hellige Historie, som de, Xenophon har meddeelt os. Lad os regne det fra, at disse Skrivtens Bøger have en kanonisk Troeværdighed, saa give dog deres Ælde, og den Sammenhæng, det Israelitiske Folks Hændelser, som deri berettes, havde med hine mægtige Riger i Østen, dem et stort Fortrin for alle græske Historiebøger. Men naar nu Xenophon fortiener mere Agtelse, end de andre hans Landsmænd, i Hovedsagen af Beretningen, hvorfor da ikke i det Alt? Vidste han det eene bedre end de Andre, saa vidste han vel og det andet bedre end de Andre; bør han troes i det eene, bør han og troes i det andet; og hvad skal da Tilsætningerne, som imodsige Xenophon, til? Ctesias af Cnidos var Livlæge hos den persiske Konge Artaxerxes Mnemon, og havde altsaa Leilighed til at skaffe sig de bedste Efterretninger. Han er ogsaa paalideligere end Herodot og Diodor, men bør staae tilbage for Xenophon. Foruden det, at have Leilighed til at være vel underrettet, forlanges af den Historiker som skal troes, at han skal have Character af en oprigtig Sandheds-Forsker, skarpsindig,

flittig, upartiisk; og hvo af dem, som have beskrevet disse Tider, kan vel heri sættes i Ligning med Xenophon, hvilken, som den, der havde igiennemvandret det persiske Monarchie, jo og havde den skiønneste Leilighed til at blive paa det tilforladeligste underrettet om dette Riges Historie? Xenophon kalder ham Cyaxares, som Daniel Kap. 6, 1. giver Navn af Darius: men denne Forskiellighed af Navne i Østen maae ikke forundre os, da Kongerne der antoge flere Navne, eller Titler, som kom i Stedet for deres egentlige Navne, og som Folkene oversatte eller udtalte forskielligen efter deres adskillige Tungemaal og Mundarter. Sargon og Senachrib, Ozias og Azarias, Zedechias og Mathanias, Joachas og Sallum ere de samme Personer. Herodot kalder Cyrus's yngre Søn, Cambysee's Broder, Smerdis, og Xenphon giver ham Navn af Tanyoxarces.

Af det, Rec. her har sagt om Xenophons Cyropædie, vil Hr. Mag. Bloch slutte, at Rec. ei er eenig med ham, naar han skriver i Forerindringen til nærværende Oversættelse af Xenophons sokratiske Mærkværdigheder: „Vi kiende „allerede Xenophon som Skribent af hans „smukke Cyropædie, hvilken vor lærde Hr. Profes„sor Baden har oversat paa Dansk, og hvori „Persiens ældre Cyrus er fremsat til et Myn„ster og Ideal paa den store og gode Fyrste, om„trent ligesom Plato i sit Verk om Staten hav„de giort et Udkast til den bedste og ypperligste „Regieringsform.“ Havde Plato, og ikke Xenophon, skrevet Cyropædien, havde det været en anden Sag, men saa var Cyropædien ikke heller

ler blevet som den er. De Samtaler, som Cyrus haver, nu med Cambyses, nu med Cyaxares, Ariasp, Tigranes o. fl., tilstaaer Rec. ere efter græsk Viis digtede af Xenophon. Plato, som selv saa got kunde digte, har af Jalouxie imod Xenophon villet giøre Cyropædien til et Digt, πλασμα. I hans 3die Bog om Lovene siger han, at Cyrus ikke havde faaet (παιδειας ὀρθης) en ret Underviisning i Ungdommen. Mon Plato vidste dette bedre end Xenophon? Uden Tvivl har Plato villet giøre Xenophon Giengield for det, at denne beskyldte ham for at have paadigtet Socrates hans egne Phantasier. Gell. 14 Bog. 4 Kap. Cicero har snakket det efter sin kiære Plato, efter begge Ausonius, Hermogenes, og siden Scaliger, Vossius, m. fl. Men Kritiken dømmer ikke efter Autoriteter, men efter Beviisgrunde. At en Republicaner skulde have villet udkaste et Ideal af en god Monarch, er det rimeligt?

Som Philosoph, der tilfulde forstod den Vises Grundsætninger og Lærdomme, hvilke han troeligen og sandfærdigen forelægger os, og hvilke han ved sit eget dydige Forhold beviiste at han tilgavns havde fattet, er Xenophon os ogsaa en meget vigtig Autor. En dydigere Mand, end Sokrates, har næppe den hedenske Verden frembragt. Oldtidens Skribenter lade Apollo erklære ham for den Viseste af alle Mennesker. Fra ham udstamme de andre Philosopher, Akademiker, Peripatetiker, Stoiker, Cyniker m. a. Meget magtpaaliggende er det os, og tillige en Fornøielse, at kunne see, hvorvidt en Hedning,

af

af største Sieleevner, iblant det vittigste og skarpsindigste Folk, i Athenen, og i Athenens lykkeligste Alder, kunde komme i sine Undersøgelser om Gud, og om Menneskenes Natur og Pligter. En meget god Gierning, hvorved han og fortiener megen Tak af den aabenbarede Religions Venner, har da Hr. Mag. Bloch giort, i det, at han haver givet dem, som ei forstaae de lærde Sprog, en saadan Oversættelse af dette Hovedskrivt, som er saa rigtig, klar og tydelig, at de kunne læse den, som Original. Derved vindes og den Fordeel, at, da Mange, hvis Sag det dog ikke har været at studere de Gamle, snakke frisk væk, og med største Dristighed, om disses Indsigter i Moralen, og ere nær ved at giøre dem heri lige ved Christus og Apostlerne, kunne nu Ulærde med egne Øine see, hvorvidt det har strakt sig. Rec. er ikke saa klarsynet, at han kan finde den i Guds Lov befalede Kiærlighed til Næsten, og til alle Mennesker, eller det Bud at elske vore Fiender, giøre dem Got som os hade, eller bestemt Begreb om den Retfærdighed den ene Stat skylder den anden, i den sokratiske Lære. Ellers vil Rec. i Særdeleshed anprise det 4de Kapitels Igiennemlæsning i 1te Bog, hvori Sokrates beviser Guds Tilværelse og Forsyn meget skiønt. Noget har Overs: villet forbedre det, ved at sætte Guddommen, Skaberen, i Stedet for Guderne; dog herved er ikke Sokrates's personlige Mening forandret, thi han troede een allerhøieste Gud, og taler om ham, som een, og med Udmærkelse V. 5. Den som giorde Menneskene af Begyndelsen, ὁ ἐξ ἀρχης ποιων ἀνθρωπȣς, og V. 18 giver han os Gud-

dom-

dommen, (το θειον) og det 3die Kapitel i 4de Bog, hvor ogsaa i det 13de Vers den eene Guddom, ὁ τον ὁλον κοσμον συντατταων τε και συνεχων, Han, som ordnede, sammensatte og endnu sammenholder den hele Verden, og om hvilken det fremdeles siges: ὁυτος τα μεγιςα μεν πραττων ὁραται, τοδε δε ὀικονομων ἀορατος ἡμιν ἐςιν, Han beskues vel i sine meget store Gierninger, men han, som bestyrer og indretter dette, er usynlig for os, adskilles fra ὁι ἀλλοι, Guderne af 2den Classe: videre det han 4 B. 4 K. har sagt om de uskrevne Love, og 4 B. 8 K. 6 V. Overs. S. 378, om Guddommens Afværgelse, at Sokrates ei, ved at indrette sin Forsvarstale efter Dommernes Sind, tvertimod Lovens Bydende, skulde ville redde sit Liv, fordi Guddommen ansaae det for bedst, at han nu skulde ende sine Dage. For det Øvrige indeholder Bogen saa meget af sund Fornuft, fiin Vittighed, skiønt Udtryk, ei at tale om den ypperlige Veiledning, den giver til catechetisk Underviisningsmaade og logikalsk Rigtighed, at ingen Fornuftig vil læse den uden Fornøielse; ligesom det og vil falde den eftertænksomme Læser klart i Øinene, den Forskiel af Styrke, som er imellem den sokratiske og christelige Moral. Hr. Mag. Bloch har givet en meget god Forerindring til Bogen, hvori Sokrates's Historie, og hvo kan læse den, uden at høiagte og elske Manden? tillige med de fornødne Efterretninger om Xenophon ere anbragte. Ogsaa har han tilføiet oplysende Anmærkninger under sin Oversættelse, som ere gode, og be-

bevise Mandens store Flid og gode Kundskaber. Han har betient sig af dem, Ernesti har tilført under sin græske Udgave af Xenophon, og tillagt meget andenstedsfra, og af sit eget. Ved dem har Rec. intet at erindre, han tænkde kun ved 44, S 117, hvor der siges om Vellystgudinden, Prodikus lod forsøge sine Konster paa Herkules, at hun skanede med hendes kaade Øine, og hvor Hr. B. anbringer af *Phædrus* oculos viros venantes, at han ogsaa kunde taget det med, at Esaias Kap. 3, 16. siger om Zions Døttre, at de vinke med Øinene, Ezechiel har Kap. 9. hoeragtige Øine, og Petrus 2 Br. 2, 14. Øine fulde af Horerie.

Paa Oversættelsen har Hr. Bloch anvendt meget stor Flid, Rec. var nær ved at sige for megen, efterdi Hr. B. endog har været bange for at igientage det samme Udtryk i Dansken, hvor Xenophon har brugt det samme i Græsken. Grund til at giøre denne Anmærkning forekommer meget ofte i denne Oversættelse. Rec. vil kun udtegne et Par Steder. Xenophons σοφια i 4 Bog 2 Kap. 33 V. er oversat S. 316, f. ved 1) Viisdom, 2) sindrig Vid, 3) Klogskab, 4) Kundskaber og Vittighed, Her er en Argumentation. Men i en Argumentation taaler ingen Disputator Termini at ombyttes, da derved letteligen en falsk logisk Slutning tilveiebringes. Havde Xenophon villet have forskiellige Ord, da havde han vist ikke blevet forlegen for at finde dem i det rige græske Sprog; men da havde Euthydemus vel ikke heller glemt at giøre Indsigelser imod denne Ordforandring. — 4 — 3 — 5 f. το δε giver A. S. 328 f. ved

Hvad

Hvad dømmer du derom? — Fremdeles — ligeledes — Hvad skulle vi nu dømme derom? — Videre. Rec. vilde sparet sig al denne Umage, og sagt: Nu det, — og det. — I Deelinger behøver man ei at være saa kræsen. Taalde den attiske Ziirlighed, og under en Xenophons Pen, Repetitionen, hvorfor da ikke og i en dansk Oversættelse?

Havde Vi tillige med Oversættelsen faaet de forandrede Læsemaader i den græske Text, som Hr. B. har antaget af det parisiske og andre Manuscripter, og som han har lovet siden at ville udgive, saa havde det været let, at angive Aarsagen til de Afvigelser, som Rec. hist og her finder fra den ernestiske Text. Did maae henføres 1 — 6 — 2. Σιτια τε σιτη, και ποτα πινεις φαυλοτατα, som ikke er oversat. 1 — 7 — 1. har Ernesti: δι ἧς ἀν τις ἀγαθος τι γινοιτο, και μη δοκειν βουλοιτο. Hr. B. har oversat det: „Naar man virkelig havde Styrke i det, hvorfor man berømmes." Han har altsaa fulgt den gesnerske Conjectur: δι ἧς ἀν τις ἀγαθος τουτο γενοιτο, ὁ και δοκειν βουλοιτο. Men den ernestiske Læsemaade synes Rec. bedst passer sig til Foregaaende: „Han afvendte fra Pralerie, og opmuntrede til ægte Dyd." 4 — 3 — 7, 8. Den hele Sætning om Luften, som A. har S. 329. mangler i Ernestis Udgave. 4 — 5 — 10. følger Hr. B. Ernesti, som underforstaaer κωλυει ἀκρασια. Rec. troer, at det: του μαθειν - του ἐπιμεληθηναι, kan styres af ἀπαλαυουσι, og naar saa var, kunde man undgaae

denne

denne Underforstaaelse, som nok i sig selv er en Vansiir, og her ikke saa lige var at vente. Ellers i sammes Vers περι τας ἐγγυτατω ἡδονας har Hr B. af Pariser-Haandskrivtet, som har περι τας ἐγγυτατους και ὑλικοτατους ἡδονας, villet optage dette Tillæg af ὑλικοτατους, fordi han synes det gav en god Mening. Rec. maae tillade sig at erklære, at han tænker her ganske anderledes. Først kan det Materielle ingen Comparation have, at noget skulde være materiellere end andet. For det andet er dette Konstord slet ikke sokratisk. Venteligen er det fra en Marginalnote krøbet ind i Pariseren.

(fortsættes i det næste Stykke.)

J. Bekmanns Magazin for Varekundskab, 1ste Hæfte.

(fortsat fra S. 216, og sluttet.)

Varer, som ei have saa almindelig Indflydelse i Menneskenes Cultur, som den i den første Halvdeel omhandlede Bomuld, afhandler Hr. B. kortere: men altid er det af ham Optegnede lærerigt, saavel for Historieforskere som for Kjøbmænd. Skildpadde-Skallen, l' Ecaille Tortue, beskrives først efter Dannelsen S. 62 f. og hvorledes den ved Gløder skilles fra Dyrets Rygbeenskjold. Det fortjener nye Undersøgelser, om de, som Ælian siger, skyde Skal, i det mindste den geometriske Art ved Maldiverne? I Marseille var Skallen endnu ikke indført i 1688. De betydeligste Øer, hvor den hentes, ere angivne S. 66. Efter Tykheden kostede Pundet i 1784 i Amsterdam fra 6 til 15 Gylden

Ban-

Banco. Tidt er den gjennemædt af Orm, og vanskeligere at forarbeides, end det gjennemsigtige Horn og Læder, som Englændere og andre forstaae at berede. Derfor sælges den allermeest til Folkene i begge Indierne, hvor især Chineserne opkjøbe den, saasom fra Sulu-Øen, S. 67. I kogende Vand er den bøjeligere en Horn: men holdes kun deri, da den ved at komme til Grydens eller Kjedelens Rand eller Bund, vilde skalle sig af i Fliser og Farven derved tabes. De blødgjorte buede Blade lægges imellem vatmede Plader, hvor imellem de presses i Skruestikker eller Presser, S. 68 f. De skjønneste Farver skulle være i Skallens Underside. I den vaade Varming strækker Skallen sig ud, og kryber ind igjen, naar den afkøles; hvilket Kunstnerne bør iagttage i at tilskjære Stykker. Daaser formes i Metalformer, som langsomt skrues sammen, og i Mellemstunder dyppes i heedt Vand. Chineserne have opfundet, at smelte smaae Stykker sammen mellem heede Tænger; hvilket de endog gjøre ved Hornet til Laterner, S. 71 f. n. 9, og hvilket nogle Europæiske Kunstere nu ogsaa forstaae, S. 77 ff. Til indlagte Arbeider gives Skallen et farvet Underlag, hvor den limes paa med Husblas, S. 72 f.

Rotting-Arterne, fra Arrakan i Bengalen, fra Palimban og Jambi paa Sumatra, samt fra de fleste andre Øers Sumpe, beskrives nogenledes S. 74-80, da alle Arterne langtfra ei ere bekiendte nok. I det 8de Aarh. synes Araberne allerede at have brugt dem til Prygde; og ved Spanierne bleve de tykkeste siden til en Handelsvare, som først efter 1676

for-

fortrængdes ved smækrere Rør fra Sumatra, S. 78 ff. De skjønneste skulle af Indiske Førster og Hollandske Kjøbmænd betales med 50 = 100 Rdlr. ellers koste sædvanlige tykke og lange Rør i Kjøbenhavn og Hamborg indtil 6 og flere Rdlr. hvoriblandt Jøderne udvælge de smukkeste, for at sætte højere Priser paa dem. Siden nogle Aar sælge Hollænderne Bambusernes Rodskud, under Navn af Japanske Rottings, Stykket for 2 Gylden. s. S. 82=86. Dog da i Japan Udførselen undertiden forbydes, hentes nu flere fra Siam og Malabar. (Det Rør, hvoraf Canarie=Øerne fik deres Spanske Navn, var vel Sukkerrør, som i Førstningen maa være brugt til Stokke, S. 87 f.) Arundo Donax, som voxer i Spanien og Italien, og til Stivere ved Vinranker avles ved Casale i Montferrat, hvor deraf ogsaa forsendes Væverkamme til Genova, beidses i Røg, og bruges i Tydskland til Stokke, S. 88 f. Fra de Ungerske og Nedre=Østerrigske Donau=Øer faaes saa tykke vilde Viinranker, at disse hyppigen lakkeres og sælges for Spanske Rør, S. 89 f. De tynde Binde=Rottings Amsterdammer Priser i 1790 anføres S. 91; Kjøbenhavnske vidste Hr. B. kun af 1781. Af Tydske Stoelemagere kaldes de Stoelrottings. Særdeles reent bliver Papiret, som i Zaardam udspredes paa saadanne Rebe, S. 92.

I Japan, China og Østindien, voxe smaae flade Bønner, paa Mandhøje smækre Stamme, som der koges med Byg= eller Hvede=Meel, og efter 3 Maaneders Gjæring med Salt sies af i Træefade eller Flasker, hvori dette Dyppevand til Stege, under Navnet Soja, bringes

ges til Holland, hvor en Flaskekjelder fuld sælges for 16-18½ Gylden Banco, S. 94 ff. Da denne Sauce først nys er bleven bragt herhid, og blot de Svenske have forsøgt at lave et lignende Saltvand af Snidtbønner: saa raader Hr. B. at forsøge paa Væxtens Dyrkelse i fri Luft, ligesom ved Wien; da den i Drivehuse ei vilde give Frøe nok, S. 97. Tapenos-Buskene ved Alexandria, paa nogle Græske Øer, uden Braadder paa Antiparos, men braaddede paa de Hieriske Øer, ved Toulon, Marseille, Nice og Genova, ogsaa paa Majorca og Minorca, hedde paa Fransk Capriers, og disses indsyltede Blomsterknopper kaldes i Handelen Kappers, S. 98 ff. Disse plukkes hver Morgen, og skilles i Sold efter 5 Slags Størrelse, hvoraf de mindste eller fasteste paa Stedet koste 140 Livres, naar de største kun koste 22 p. Centner, S. 102. Saaledes indsyltes de i Tønder, eller ogsaa i Flasker, S. 100 f. og bruges mindre i Provence selv S. 103 end i nordlige Stæder, hvor for Ex. i Hamborg 1787 et 100 Pund kostede fra 46-83 Mark Banco, S. 106. Paa Hiererne samles af 180 Buske 6 Centnere eller Qvintaux gode Kappers, hvoraf Pundet i det mindste koster 9 Sous, saa at de indrente 270 Livres aarligen, S. 104 f. Komme Buskene til at blomstre, saa indsyltes siden ogsaa deres aflange Bær, Cornichons de Caprier, hvis to Tredjedele ere opfyldte med Frøekjærner, S. 105. For Rodebarkens Udførsel til Apothekerne betaldes i 1791 for Centneret 3 Livres i Told, og for Kappers 6 Livres, S. 106. Knopper af Trapæolum majus, af Leontodon Taraxacon, af Ranunc. Ficaria, af Spartium Scoparium, og af Sambucus Ebulus, indsyltes til samme Brug,

de førstnævnte endog af Franske selv, S. 107 f. som kalde denne Art Capucine. (Besynderlig er den Bogstav-Forbyttelse, at den Franske Sauce S. 101 f. 3 Gange er forvandled til Sousc.)

I Brasilien, samt St. Eustache og Curassao, Portorico og Trinidad, men især paa Jamaica i Norden og Sønden, voxe 60 Fod-høje Fustik-Træer, som Hollænderne af Lugten kalde Stokvishout, eller Geelhout. I Amsterdam faae Raspehuuslemmerne for 100 Pund at raspe 30 Stüiver; og for saadanne 100 Pund betalde Hamborgerne i 1788 uden Rabat 5 Mk. Banco. S 109 ff. Et slettere Zantoxylon voxer ogsaa paa Jamaica og Bahama-Øerne. Med hiin farves nu alle Graderne Guult: men førend det blev bekjendt, skeede det samme med et grøngult Træefang fra Spanien og Italien, som hedder Fustel, hos de Franske Bois de *Viset*, Rhus cotinus. Af dette kostede 100 Pund, ligesom af Campechetræet, 1773-76 i Stykker 1½ Daler, raspet 2½ Daler i Guld. Med Saflor-Pigmentet kunde vel naaes samme Hensigt som med Fustik: men da maatte det udvaskede Saflor siden bruges til at farve Silke rød.

Saavel af Olierædikens, som af Sesamfrøe-Olie, som Chineserne brænde i Lamper, samles det fineste Sod i Provincen Hoei-Tscheu, Sønden for Nankin. Denne saakaldte Tusk eftergjøre nu Tydske og andre Malere, men deels kun af Kjønrøg, S. 115-20. Limet Okiao, hvoraf disse Stykker have deres Fasthed, skal være kogt af Asen- eller Oxe-Læder, eller maaskee af Hjorte-Senner? For at bøde paa hiin ubehagelig Lugt, blandes noget Moschus dermed, S. 121. Hvor dette spares af Tydskerne, lugtes

Bedrageriet. Ellers var det nyeste Tusk-Smelterie i Amiens. Zinnoberrød Chinesisk Tusk bestaaer kun af tørrede Saftfarver, hvormed de male Bogtitler, og udføres kun til Rusland, S. 123.

Kolokynther eller Coloqvinter voxe i Aegypten og Cypern, og tørres hurtigen i Solen allerede i Majmaaneden. De veje saa let, at den hele Øe neppe leverer 100 Kantar til 100 Rotoli. Saaledes med mange Kjærner ipakkes 1½ Kantar i en Kasse: men Englænderne kaste Kjærnerne bort, og pakke det bare tørrede Kjød i Sække. Bitterheden betrygger dem for Insecter, og derfor blandes de med Bogbinder-Klister: men som Purgeermiddel mod Ormene ere de betænkelige. S. 126 ff. I Amsterdam kostede Pundet i 1781 fra 25 til 32 Stüiver, i Hamborg 1792 kun 32 Schillinge, S. 129. Ellers gaae kun faa Kasser til Livorno, Marseille og Venedig; og Aegyptiske over Haleb endnu mindre, S. 128.

(27.)

Den virksomme Emanuel Balling, beskreven af Fredrik Thaarup.

Kjøbenhavn, trykt hos S. Popp, 1795. 2 Ark i 8. med den gode Oldings Portrait, efter Henrichsen, stukket ved A. Flint. (Sælges til det Sösterlige Velgjørenheds-Sælskabs Skoles Indtægt, indbundet for 4 Mk.)

Medborgerne see her vor elskværdige Thaarup i et andet Lys, end de, som ei selv have Omgang med ham, hidindtil kunde see ham. Her er han Lovtaler over en værdig Medborger, og da høres Hjertets Stemme tydeligere, end naar Lovtalene bydes af de Store eller af Moden. Ballings Virksomhed for Medborgerne, og tilsidst især for Efter-

Efterslægten, ere saa bekjendte, at Anm. ikke behøver at udmærke samme af Skrivtet: men han bør blot anmælde for dem, som endnu ei have læst det, at her findes en gjennemtænkt Fremstilling af denne afdøde Borgers Fortjenester som Scribent. Men og som Menneske var Balling værkværdig for Psychologer og Opdragere. Han viisde os i et levende Exempel, hvor rigtigt et suudt Hjerte føler og et sundt Hoved tænker, naar ikke begge disse Organer, ved modensk Opdragelse og Skole-Pædanterie, have faaet en falsk Retning. Han havde læst lidet af de oplyste Nationers ypperligste moralske og poetiske Skrivter: men dette Lidet havde han saa hældigen fordøjet, som der tales i Lignelsen, at Scribenternes Marv hos ham atter var bleven til Marv eller Kraft. Derfor var han saa uudtømmelig paa gode og ædle Følelser og Tanker, som maaskee faa Lærde vilde være og blive, dersom de længere end 20 Aar ugentligen skulde skrive for et blandet Publicum. Men han skrev ikke blot efter det han havde læst, han iagttog selv dagligen Menneskenes Tænkemaade og Sæder, som de egentlige Lærde sjeldent lære at kjende. Derfor var hans Aftenpost saa rig paa Situationer og Samtaler af det almindelige Liv, at dramatiske Scribenter, som i deres Skuespil ville indføre Personer, som de selv aldrig nok have iagttaget, des flittigere burde lære den største Deel af vore Medborgere at kjende, ved at studere i Aftenposten, S. 19 f. Da Balling fra Barndommen af havde levet blandt Mennesker, tog han ogsaa des mere Deel i Medmenneskers Skjæbne, som modensk-opdragne Folk kunne høre at tale om, uden at deres Hjerte derved føler noget. Til Belønning for

for dette gode Sindelav, som han stedse holdt i Virksomhed, var ogsaa hans Hjerte altid aabent for Glæden; han kunde glædes blandt smaae Børn, han kunde glædes i Vennelauget;— Lyksaligheder, som fornemme Pædanter for altid maae undvære! Af hiin Aarsag flød ogsaa hans poetiske Aar endnu i hans Alder; og hans Glædesange fortjene Hjertets Deeltagelse, fordi et reent Hjerte var deres Kilde S. 25. En Fortegnelse over den flittige Mands Skrivter, med anførte Recensioner, følger efter denne Lovtale S. 26-32.

Anm. tager af denne saa vel fortjente Lovtale Anledning til at lægge dem, som Skaberen haver skjænket Veltalenheds-Evner, sit Ønske paa Hjertet, at de dog ei ville lade værdige Medborgere, hvis Evner og Virksomhed vare dem bekjendte, saaledes døe hen eller forglemmes blandt Efterlevende, som hidtil er skeet; og hvorfor Samtidige skylde Efterslægten Regnskab, naar der med Tiden skulde spørges, hvorfor hædrede Ingen denne værdige Mands Minde? Ofte have allerede taknemmelige Efterkommere vildet opreise saadan de Samtidiges Forsømmelse: men da var det for sildigt at indhente fuldstændige og paalidelige Efterretninger om de Afdøde. — Allerede Munkene i uoplyste Tider skreve Necrologia over deres afdøde Bekjendtere; en Schmersahl indførde i 1748 paa nye denne gode Skik, i Henseende til afdøde Lærde; og nu optager Hr. Schlichtkrull ogsaa andre fortjente Personer i sine Nekrologer. Gid vi maatte ogsaa faae aarlige Nekrologia over vore nys afdøde Landsmænd og værdige Dannequinder! dog uden Stands-Forskjel, og allerhelst over Mænd, hvis Fortjenester i deres Livstid ei tilstrækkeligen skjønnedes.

Kritik og Antikritik.

No. 16.

den 20 August 1795.

Kritik.

(28.)

Magazin for Varekundskab, ved J. Bekmann. 2det Hæfte.

Productkundskaben bør lede hvert tænkende Menneske til Beundring, hvorledes Alherren haver uddeelt Væxterne paa Jorden, at derved Nationerne skulde nødes til at bytte med hverandre, naar den ene haver brugbare Producter, som den anden ikke haver. Saaledes voxer det varige Tornetræe, som Tydskerne kalde Bælgetorn (Schotendorn) og hvis Koptiske Navn Kachia Grækerne forvandlede til Ακακια, de Franske til Acacie, kun ved den højre Nilbrædde, omkring Thebæ Diospolis i Ovre-Ægypten; end videre omkring Maskat i det Arabiske Land Omaen, og paa Øerne Sor og Saint Louis i Senega-Mundingen, hvor Træet af Ualo-Negerne kaldes Nebneb, og blomstrer guult, isteden for at det i Arabien blomstrer hvidt. S. 136-39. Dette Træes Gummi er meget bedst; ligesom og den anden højere Arts Gonakeh, hvis Træefang er rødt, og hvilket voxer i rød Leerbund, fra 8 til 60 Lieües fra Strandbrædden opad Landet Senegambia, S. 140. Den 3je lidt lavere Art Sium

voxer

voxer ogsaa ved det Grønne Forbjerg, og giver smaae Draaber hvidt Gummi. Den 4de endnu lavere og skjeve Træart Uerek haver hvid Bark, og dens hvide mildsmagende Gummi flyder fra Septemberen til Skjærsommeren, eller indtil Regnetiden, S. 141 f. Vesten fra Sinai eller ved Tor samle Araberne i Skindsække det eeneste Gummi, som koster en Halvdeel mere end det rødagtige fra Maskaet i Landet Omaen; og deraf bringe de aarligen 6=700 Centnere til Kahira, hvorfra den største Deel gaaer til Marseille og Livorno, S. 142 f. 130 saadanne Rottoli koste sædvanligen 9 Løvedalere: hvorimod hine 3 blot Afrikanske Arter, hvoraf der til Kahira bringes 4=5000 Centnere, hvert til 100 Rottoli, ikkun koste en Tredjedeel mindre. Fra Havbugtens Sider i Habbesch, og fra Øvre=Ægypten, hvor Kachiatræet fra Oldtiden groede omkring Theben, bringes over Dsjidda ogsaa Gummi til Kahira: men Priserne ere meget faldne, siden de Franske og Englænderne hentede hele Skibsladninger fra Senegambra, især siden en Snees Aar. Først solgde de det for Arabiskt Gummi: men siden saae Kjøbmændene at der findes flere klare Draaber blandt det fra Senega end blant hiint, og de samlede disse særskilte, atter under det ældre Hæders=Navn Arabiskt Gummi, S. 145 f. Siden blev denne Handelsgreen fordeelagtigere, end Guldstøv= og Negerhandelen; og 43 Engelske Skibe indførde i 1771 henved 400 Skibstønder Gummi, hver til 2000 Pund, som indrentede Kronen 10000 Pd. Sterl. i Told. For at indskrænke disse Monopolisters Fordele, søgde Hollænderne og Portugiserne Havnene Poor-

rendyk og Arguino; og de Franske hjalp sig paa samme Maade i 1763-83, saalænge de maatte overlade S. Louis til Englænderne. Arguin-Oens Skjæbne fortælles korteligen S. 148. Ved Joliba- eller Gylbi-Mundingen, som ellers kaldes Nigerflod, ligger Vesten for Mosen Caer en heel Uerek-Skov, kaldet Saheb; Norden for Mosen en større Nebneb-Skov, kaldet Lebiar; og Østen for Mosen en Gonakeh-Skov, kaldet Al Fatak. Alle 3 tilhøre 3 More-Stamme, der i Regnetiderne drage til Marokos-Grændserne, men i Christ- og Marts-Maanederne samle Gummi, for at sælge det ved de forhen anførte Havne, og den lille sydlige Marsa eller le petit Portendic, S. 149 ff. Desuden komme de til en Ørken. le Desert, 30 Lieües Øst-Nordost fra Gylbi-Mundingen. Det 5te Handelssted, i den røde Jord, le Terrier rouge, 40 Lieües fra Mundingen, kaldes Donai, og nær ved ligger det Franske Comtoir Podor. Her kjøbde det Franske Handels-Selskab i 1700 allerede 14,400 Qvintaux; og til Ørkenen bringe Morerne aarligen 12-15000 Qvintaux. Derimod kjøbes nu kun 6000 i Donai, og 10000 i Portendic, S. 152 f. Det Qvintal, hvorefter der indkjøbes, indeholdt tilforn kun 400 Pund, men siden Generaldirecteur Brüe's indførte Forandring 700 Pund; og saadan en Qvintal af det reneste Gummi kostede i 1758 i Marseille 56-60 Livres, da det fra Tor kun kostede 53-55, og det sletteste fra Barbariet 48. Hamborgske, Amsterdammer og Bremer Priser af 1787 f. og 93 ere angivne S. 154. Indpakningen skeer i Livorno i Scafas eller Sivkurve, overtrukne med Læder og foe-

rede med Kattun; og i Kahira eller Marseille i Serons eller Lædersække, S. 155. Den Hamborgske Indførsel i 1790 f. er angiven efter saadanne Kurve og Pakker. Da Morerne blot spise dette Gummi, deels med Meel, deels opløst i Mælk, S. 156: saa anføres S. 157 dets Kunstnytte i Silkefarver og Blæk; hvorved Malerne erindres, at en varigere Glands paa Malerier kan sættes ved nyskalvende Køers første Mælk, som Islænderne kalde Qvoda, og fordum brugde den ved deres Haandskrivter. Da Moreqvinderne ogsaa tygge Gummiet, for at bevare Tænderne og rense Munden: saa tilføjes S. 161, at ogsaa udaf sviede Lærketræers inderste Veed fremtrænger et Gummi, som Bashkirerne paa Uralbjergene samle for Russiske Materialister. Det mere harpixagtige Gummi af Anacardium, som i Jamaica tjener til Fugleliim, og der kaldes Cadsju eller Cashuvium, findes ogsaa paa Ostindiske Øer; og bekræfter Hr. Bekman's første Anm. S. 131-134, om den væsentlige Forskjel imellem Gummi og Harpix. (fortsættes).

Xenophon's Sokratiske Mærkværdigheder, ved Doctor J. Bloch.

(fortsatte fra S. 233.)

Oversættelsen selv finder Rec. ingensteds urigtig. Noget nærmere læmpet efter den græske Text, saa vel i Constructionen, som i Ordenes Overførelse i vort Sprog, vilde Rec. nok havt den, for saa vidt som begge Sprogs Natur tillader det. Hr. B. haver giort sig megen Flid for at giøre sin

Autors

Autors Mening klar og tydelig, derfor haver han ofte brugt en Hoben flere Ord, end der staae i den græske Text. Paa denne Maade kan man let komme til at give Paraphrase eller Commentaire i Stedet for Oversættelse. Ogsaa synes det somme Steder, som at han har villet forskiønne sin Autor. Rec. vil tillade sig at fremsætte sin Mening om nogle Steder, som han troer beqvemmere kunde været oversatte. I — I — II. Ουδε γαρ περι της των παντων Φυσεως, ἥπερ των ἀλλων ὁι πλειςοι, διελεγετο, σκοπων, ὁπως ὁ καλουμενος ὑπο των σοφιςων κοσμος ἐχει, (saa har uden Tvivl Hr. B. efter Stobæus, i Recs. Bog staaer ἐΦυν) S. 7. „Thi han resonnerte og „ikke, som de fleste andre, om Verdens Natur, „eller grandskede paa, hvorledes den af Sophi„sterne kaldte Himmel er indrettet." Havde Hr. B. ladet παντων Φυσις være Tingenes Oprindelse, saa havde κοσμος ogsaa faaet Lov til at blive Verden. Baade Ernesti, og Hr. Bloch have den Note, at Pythagoræerne forstode ved κοσμος Himlen med dens Stierner og Planeter. Vor Jord var da vel og indbefattet derunder. Og saa blev det jo den samme Verden, som vore Philosopher have. — I — I — 18. Φυλαξασθαι τους ἀπειλουντας, undgaae de andres Trusler. Rec. vilde sat: sætte sig i Sikkerhed for de Truende. I — 2 — 9. ἀυλητης, Virtuos; man bruger jo det Navn Virtuos om flere end de Musikkyndige. I : 3, 5. σιτω μεν γαρ τοσουτο ἐχρῆτο ὁσον ἡδεως ἠστιε, „han spiiste aldrig enten mere eller længere, end hans Madlyst fordrede." Rec. vilde givet det sidste

sidste nærmere: end han spiiste med Lyst. 1, 3, 6. συνεβουλευε φυλαττεσθαι τα πειθοντα μη πεινωντας ἐσθιειν, μηδε διψωντας πινειν, han raadede at vogte sig for saadanne Retter, der friste til at spise, naar man ikke hungrer, og drikke, naar man ikke tørster." I Overeensstemmelse med det Græske skulde her være sat Ting i Stedet for Retter; thi Viin, som man drikker, er ikke en Ret. — 1 — 4 — 2. er μηχανωμενον ikke udtrykt i Oversættelsen. Sokrates havde hørt, at Aristodemus ikke offrede til Guderne, μηχανωμενον (τι) naar han havde noget i Værk, for et lykkeligt Udfald. Leunclau vil i Stedet for μηχανωμενον have ὀυτε ἐυχομενον. Meningen blev da: S. hørte, at A. hverken ofrede til Guderne, eller bad. Men Hr. B. har reent gaaet det forbi. Maaskee Hr. B. paa Grund af sine Haandskrivter mener, at μηχανωμενον bør reent gaae ud. Saaledes er det nok og 2 — 1 — 10. med ἡ των ἑλληνων, ἐν ὁις και ἀυτος ἐι, som ikke er oversat S. 105. — 12 — 1 — 21 ὁι νεοι, „den raske Yngling." Her burde det saa meget mere været oversat i Fleertallet, for at adskille det fra Herkules, om hvilken ellers er talt, og fordi her tales om den Beslutning, unge Mennesker i en vis Alder tage til at vælge Dydens eller Lastens Vei; derfor kunde Tillægget af raske her og meget gierne blevet borte. Hr. Blochs poetiske Genie vil sommetider forlede ham til at oversætte efter Indbildning. Saaledes giver han Dydens Gudinde S. 117 en skier Hud, da Xenophon kun har givet hende σωμα, deilige Öine, hvor Xenophon lader hende nøies

med

med ὀμματα, snee hvid Klædning, som hos Xen. kun er hvid, λευκη. Rec. ønsker, at en Oversætter af de Gamle følger dem saa nær i Ord og Construction, som begge Sprogs Egenskab vil tillade. Hr. B. binder sig nu ikke saa nøie hertil. Rec. vil anføre 2—3—1. Ειπε μοι, 'ω Χαιρεκρατες, ὀυ δηπου και συ ἐι των τοιουτων ἀνθρωπων, ὁι χρησιμωτερον νομιζουσι χρηματα ἠ ἀδελφους, και ταυτα, των μεν ἀφρονων ὀντων, του δε φρονιμου; „Hør nu, „(S. 144) min Kærekrates! er du ikke af „det Slags Mennesker, der sætte større Priis paa „Penge, end paa deres Brødre: og det, endskiønt dine Penge mangle det Liv og den Fornuft din Broder har?" Rec. mener, at det Liv og Fornuft, som Scipio havde, havde Hannibal ikke, og dog havde Hannibal Liv og Fornuft, men det have Penge ikke. Kunde ikke Stedet have været lige efter Ordene oversat saaledes: Siig mig, kiære Chærekrates! er du ikke vist nok og af det Slags Mennesker, der ansee Penge for gavnligere end Brødre, og det endskiønt Penge ingen Fornuft have, men din Broder har Fornuft. B. 9. S. 147. θαυμαστα λεγεις, „Du taler nu som en forunderlig „Mand." Hvorfor ikke: du taler underligt? 2—6—15. ϛρατηγειν ὀυκ ἱκανοι, „due„de ikke til — Krigen," skulde vel være til at anføre i Krig? Det forekommer Rec., som at 2—6—24. ὁι μεν γαρ ἐπιθυμουντες ἐν ταις πολεσι τιμασθαι τε και ἀρχειν, ἱνα ἐξουσιαν ἐχωσι, χρηματα τε κλεπτειν, και ἀνθρωπους

βια-

βιαζεσθαι, και ἡδυπαθειν, hvilket Hr. B. har givet saaledes S. 176: „De som tragte efter at faae Hæder og Indflydelse i Staten, i denne uædle Hensigt, at de nu kunne have fuld Naadighed til at rane offentlige og fremmede Penge til sig, undertrykke og forfordele deres Medmennesker, og selv svømme i Vellyst," kunne beqvemmere oversættes paa saadan Maade: De, som attraae høie Æresposter og Betieninger i Staten, for at kunne bestiæle det Offentlige, øve Vold imod Borgerne, og fyldestgiøre deres Vellyster: Rec. tænker paa Duillius i Rom, og paa dem i Athenen, som fik Æresstøtter, dette var jo Hæder. Vare disse tillige rige, veltalende og af anseelig Familie, kunde de og have Indflydelse i Staten. Men endda kunde de ikke bestiæle det Offentlige o. s. v., med mindre de vare det, som Decemviren Appius Claudius var i Rom, og de 30 Tyranner i Athenen. 2 — 6 — 33. τους μεν καλους φιλησοντος μου, τους δ' ἀγαθους καταφιλησοντος, „vel vil jeg herefter kysse de kiønne Ansigter, men ingen vil jeg kysse saa varmt og kierligen, som de gode Mennesker." Φιλειν har foruden sin første Bemærkelse at elske ogsaa den af at kysse, og καταφιλειν er at kysse. Strax foran har Sokrates sagt Kritobulus, at de Skiønne ikke taalede de Karesser, at man kyssede dem, og derfor vilde Rec. oversat Stedet saaledes: De smukke vil jeg elske, de gode vil jeg kysse. 2 — 6 — 39. ὅ, τι ἀν βουλη δοκειν ἀγαθος ἐιναι, τουτο και γενεσθαι ἀγαθον πειρασθαι, „ønsker du nogensinde at blive roeset og berømt for nogen Ting,

da

da stræb først at blive fuldkommen deri. „Taaler ikke det danske Sprog denne ordrette Oversættelse: Vil du synes at være god i noget, saa stræb og at blive god i det? 3 — 5 — 2. Βοιωτων μεν γαρ πολλοι πλεονεκτουμενοι ὑπο Θηβαιων δυσμενοι ἀυτοις ἐχουσιν. „Ofte blive de øvrige Bæotier overraskede af Thebanerne, og ere dem altsaa fiendske. „Rec. tænker, det kunde bedre oversættes: Thi mange af Bøotierne blive gierrigen og uredeligen behandlede af Thebanerne, o. s. v. 3 — 11 — 1. Ζωγραφους ἐισιεναι προς ἀυτην ἀπεικασομενους, „At hun lod sig skildre af „Malere, som i den Hensigt besøgte hende.“ Der er tabt ved denne Omvending og Forandring af Constructionen. Der er talt om et meget smukt Fruentimmer, den navnkundige Theodata, der var Alcibiades's Kiæreste, hvis Skiønhed kiendes deraf, at Malerne gik ind til hende, for at udsøge sig Skiønheds-Ideer. Men af Oversættelsen skulde det synes som en Forfængelighed af hende, at hun bestilte Malere til sig, for at skildre hende. Προσιεναι er af προσειμι. Overs. siger S. 273, „at hun fremviiste for dem alle sine Yndigheder.“ Yndighed ligger vel kun i Ansigtet. Det havde da vel været bedre at oversætte lige efter Ordene: ἑαυτης ὁσα καλως ἐχοι hvad der var smukt paa hende. 3 — 12 — 1. Δια την του σωματος ἀδυναμιαν δοκουντες ἀποδειλιαν. „Fordi deres svækkede Legeme nødte dem til at være feige.„ Feighed er en Svaghed i Sindet, som ikke staaer i nogen nødvendig Forbindelse med Legemets Kræfter.

Rec.

oversætter: De synes at mangle Hierte, fordi deres Legeme mangler Kræfter. — 3 — 13 — 1. Ἀλλου λεγοντος, ὁτι ἀηδως ἐσθιοι, ἀκουμενος ἐφη, τουτου Φαρμακον ἀγαθον διδασκειν. S. 286. „En anden sagte, at Maden smagte ham ikke: Da giver, svarede Sokrates, Arkumenus et got Lægemiddel mod denne Sygdom." Hr. B. har ikke her agtet Ernestis Note: Iure ridet Leunclavius doctos viros, qui hic de medico Acumeno somniarunt, de qvo nec constructio, nec res sinit cogitare. Det kan oversættes: Da Sok. hørde en anden at sige, svarede han, at han gav et got Lægemiddel o. s. v. 4 — 2 — 6. Παντα ποιουντες και ὑπομενοντες ἑνεκα του μηδεν ἀνευ της ἐκεινων γνωμης ποιειν. S. 304. „De giøre og lide alt, (De som ville have Færdighed i at tractere et eller andet musicalsk Instrument, m. v.) og foretage sig intet uden Hines (de berømteste Mesteres) Raad. „Rec. synes, at Sagen selv giør det til en Nødvendighed at oversætte lige efter Ordene: De giøre og lide alt, for intet at foretage sig o. s. v. Τινες i s. B. oversætter Hr B. ved Mange, saa har han og giort ved ved ἐνιοι 2 — 4 — 7. Rec. synes at Nogle klinger lige saa got. Xenophon kunde have sat πολλοι, om han havde villet. 4 — 2 — 11. Και μαλα S. 308. „Langt fra." Rec. lader være underforstaaet κατανενοηκα, og oversætter det: Ja vist har jeg. Sokrates har spurgt: κατανενοηκας, εἰ ὁιον τ' ἐςι, μη ὀντα δικαιον, ἀγαθον ταυτα γενεσθαι; και μαλα ἐφη, και ὀυχ ὁιον τε γε

ἀνευ δικαιοσυνης ἀγαθον πολιτην γενεσθαι. Altsaa holder nok Grammatiken med Rec. 4 — 3 — 4. Και τουτο χαριτος ἀξιον. S. 327. „Dette er og en stor Velgierning." Nærmere: Ogsaa dette er Tak værdt. 4 — 3 — 6. Και τουτο προνοητικον. S. 329. „Og heri seer man en stor Forsynlighed." Rec. Ogsaa dette beviser et Forsyn. I det Danske er der stor Forskiel paa Forsyn og Forsynlighed. Her handles just om Guds Forsyn. 4 — 4 — 13. Ἁ οἱ πολιται συνθεμενοι, ἁ τε δει ποιειν, και ὡν ἀπεχεσθαι, ἐγραψαντο. S. 344, 345. „En Lov er det, som Borgerne eensstemmigen have anordnet, og de skrivtligen kundgiorte Befalinger, som bestemme, hvad man skal giøre og lade." Det var ikke nødvendigt, at alle Stemmerne vare eenige i Deliberationerne udi det republicanske Athenen eller Rom, nok, at der var en tilstrækkelig Overvægt af Stemmerne. Rec. vilde kort give det saaledes: Hvilke de forenede Borgere have forfattet om hvad man skal giøre og lade. 4 — 5 — 8. Εοικεν ἀρ', ὡ Ευθυδημε, ἀριςον ἀνθρωπῳ ἡ ἐγκρατεια εἰναι; S. 355. „Maaskee bliver endog Afholdenhed Menneskets høieste Gode? „Vi kiende Philosophernes Tretter om det høieste Gode. Det er ikke troligt, at Sokrates har meent det her. Det kunde være nok at sige et stort Gode, i foregaaende Komma har Hr. B. været nøiet med at kalde ἀριςον et Gode. 4 — 6 — 3. Ουκουν ὁ τους νομους τουτους ποιων, εἰδειη ἀν, ὡς δει τους θεους τιμαν; S. 359. „Veed da den, som kiender disse Love, hvorledes man

skal dyrke Guderne: Enten maae Hr. Bs. Exemplar have en anden Læsemaade end ποιων, eller og maae kiender være en Trykfeil i Stedet for efterlever, eller noget saadant. 4—7—2. Γην μετρω ὀρθως ἡ παραλαβειν ἡ παραδουναι. S. 370. „At lade sig selv rigtigen tilmaale et Stykke Land, eller opmaale det for Andre." Kunde ikke dette kortere være sagt: Rigtigen efter Maal at imodtage eller overlevere et Stykke Jord? 4 — 8 — 2. Τον δε νομον μηδενα ἐαν δημοσια ἀποθνησκειν. S. 376. „Efter Lovene maatte ingen Statsfange offentligen henrettes." Statsfange staaer ikke i Originalen, og Sokrates var og ingen Statsfange, med mindre man vil sige, at enhver Fange, som er sigtet paa Livet, er en Statsfange.

Ingensteds skal man finde nogen væsentlig Oversættelsesfeil. Skulde her være nogen Feil, saa var det den, at Hr. Bloch har villet giøre det alt for got. For at Meningen hos hans Autor skulde være klar endog for den Læser, som ei gad bruge sin Eftertanke, har han undertiden belæsset sin Oversættelse med en Hoben Ord, som mangle i Originalen. Dette eene Exempel vil Ree. anføre 4 — 4 — 4. Και ἐλεγε δε ὁυτω και προς ἀλλους μεν πολλακις. S. 340. „Disse samme Retfærdigheds strænge Grundsætninger, som han udøvede i sit Levnet, yttrede han og i sin Underviisning og daglige Tale." „De græske Ord sige ikke mere end dette: Men han talede og saaledes ofte med andre. Da Hr. Bloch dog har sat Anmærkninger under Texten, maatte han efter Recs. Skiønnende heller givet disse oplysende Tilsætninger der, end rykket dem ind i

Tex-

Texten. Hr. Mags. Anmærkninger ere skiønne, og bære Vidnesbyrd om hans megen og smagfulde Læsning. Jevnligen løbe hans Betragtninger ind paa den hellige Skrivt, og lade os see, at han har læst Michaelis, o. a. Kun i Henseende til Anm. Not. 2 S. 131, hvor A. anseer det, at (α) fornærmes uskyldig, (β) ei allene ikke at fornærme og forfordele andre, menogatgive Enhver sit, for den sædvanligste Bemærkelse af δικαιος i det nye Testamente, maa Rec. erklære sig af anden Mening, og henvise til Luc. 1, 6. som jo meget vel kan anvendes baade paa Abel og Loth, og hvad det citerte Rom. 5, 7. angaaer, dets δικαιος sættes jo imod ἀσεβης V. 6.

Særdeles meget glæder det Rec., at Hr. Mag. Bloch nu derudi har faaet sit Ønske opfyldt, at han har faaet Embede i Hovedstaden. Ved denne Forflytning har han vel ikke forbedret sine Indkomster, men han har vundet det, at han er nær ved Bibliothekerne, og under Øinene af dem, som kan og bør forfremme ham videre. Det Danske Cancellie bør vel have Æren for hans Befordring? Det regnes da ikke en geistlig Mand til Brøde, at han dyrker de philologiske Videnskaber, Videnskaber, høistnødvendige til at forsvare Christendommens Sag. Men Cancelliet maae ingenlunde troe, at det nu har giort Alt, hvad det er denne Mand og i ham Fædrenelandet skyldigt, end ikke, om det ved Leilighed befordrer ham til et bedre Kald i Hovedstaden. Han er en ung Mand, og han staaer ikke paa sin rette Post. Hans Talenter, Videnskaber, Universitetets Hæder, de unge Studerendes Fordeel, fordre

dre et akademisk Læreembede til ham. Rec. har slet ikke nogen personlig Bekiendtskab til her Hr. Mag. Bloch; kun af det, at han før har bedømt hans Inaugural-Disputaz af 1790, og nu hans sokratiske Mærkværdigheder, har han lært at elske og ære Manden. Den dybe Ærbødighed, Rec. synes at finde hos ham for Jesu Religion, og for den hellige Skrivt, og for sammes rene Lære, har frembragt hos Rec. det Ønske, at denne værdige Mand maae blive sat paa en Post, som trænger til ham.

(29.)

Nordia, (et Maanedsskrivt, sigtende til at fremme Danske og Svenske oplyste Folks indbyrdes Bekiendtskab, udgivet ved J. Krag Høst, F. Høegh Guldberg og Pet. Horrebov Haste.)

Kjøbenhavn trykt hos Hofbogtrykkerne N. Møller og Søn, 1795, Januar til Marts, 20½ Ark i 8.

Alt for længe haver Anm. forsømt at tale om dette patriotiske Maanedsskrivt, som er det Eneste i sit Slag, for hvis Idee Hr. Høst fortjener tvende Nationers varmeste Taksigelse. Foran staaer Svenske Saanggudinnans Saang til den Danska, med Hr. Frankenau's broderlige Gjenlyd. Siden en Nordboesang med Chor, af Hr. Malte Chr. Bruun. En Svensk Opsats, Hvad ær Patriot? opfylder S. 6-12. Lignende Afhandlinger og Taler, af Svenske Patrioter, pryde alle Maaneds-Stykkerne; og Udgiverne sigte derved til at vænne os Danske til

Svensk Læsning, som hidtil paa den unaturligste Maade blev forsømt: da de gode Svenske dog allerede siden nogen Tid have læst vore betydeligste Skrivter. Hr. O. Horrebov's Opsats over Konge-Navnets Bemærkelse er her S. 12-16 oversat i det Svenske. Ogsaa de Svenske Skjønne begynde at meddele deres Aands Fostre til dette Fælleds-Magazin; og da læses S. 16-19 Louises **** Brev til hendes Søster Lina, paa dennes 3je Fødselsdag. Hr. Hastes Tale over Prinsesse Sophie Frederikes Død er indført S. 19-29. Om Smigren og dens 2 meest lysende Epocher, nævnligen uuder August i Rom og Ludvig XIV i Paris, haver Hr. Høst oversat af det Svenske, S. 30-43. Herefter følger Marseiller Sangen paa Svensk, Saa meget end Anm. elsker denne en befried Nations Opmuntrings-Sang i den umenneskelige Krig, som den tvinges at fortsætte mod Aristokratie-Forsværgelsen: saa ønsker ham dog ligesaa meget, at aldrig nogen anden Nation maa komme i den uhældige Nødvendighed, saaledes at føre Krig mod en Adel, som ved Nationens Udsuelse haver samlet Kræfter til at forsvare sine unaturlige Fortrin. Hr. Hastes Cantate paa Kongens Fødselsdag 1795 er indført S. 47-51; og herefter Secr. Prams Prolog i samme Anledning S. 51-55. Hr. Guldbergs Sang paa et Selskabs Stiftelsesdag gjør hans Hjerte Ære. Hr. Lidners poetiske Fragment over Jordskjælvet i Kalabrien 1783 haver Hr. Haste S. 61 ff. hældigen oversat i danske Vers.

Vore Læsere ville erindre sig, at Anm. begyndte denne Kritikens Aargang med et udførligt Udtog af Hr. Høsts Afhandling om de skjønne Videnskabers Skjæbne i Sverige. Af Skrivtets en-

enkelte Aftryk, hvoraf Anm. fik sit, sendte vor patriotiske Hr. Professor Hansen et til Hr. A. M. Duværus i Stokholm, af hvis gunstige Svar her S. 65 f. et Udtog meddeles. Men Hr. D. gjør os for megen Ære i at troe, at den Svenske Litteratur blandt os Danske er saa bekjendt, som den er det for Hr. Høst, der staaer i Brevvexling med flere patriotiske Svenske. Vi begynde nu først at vaagne af den lange Dvale, hvori Tydskheden havde dysset os; vi begynde først at undsee os for at have givet en saa fremmed og mindst venskabelig Nations Litteratur Fortrinet for et Brødrefolks yndige Skrivter, der umiddelbart interessere alle Nordboere. Den bekjendte Historikus Hr. Kammerherre Karl Uggla var saa patriotisk, at oversende nogle Rettelser og Tillæg til Hr. Høsts Afhandling, hvilke denne her S. 66-70 haver oversat paa Dansk. Dem af vore Læsere, som blot eie Afhandlingen i Minerva, erindrer Anm. herved, at de ogsaa efter Maanedsskrivtets Sidetal kunne sammenligne Rettelserne med Originalen, naar de fradrage 12-6. I Rettelserne til S. 53 (Minerva's 60) er her S. 69 sat Køpken isteden for Høpken. Af Hr. Duværus følge herefter S. 70-77, 12 korte Efterretninger om saa mange nu levende Svenske Adelsmænds lærde om vittige Skrivter; hvorfor Hr. Høst lover at give en lignende Fortegnelse over nu levende Danske Adelsmænds Skrivter. — Januar-Stykket beslutte ved Danske Litteratur-Efterretninger af 1795 Nytaar, for vore Svenske Brødre, S. 81-106; samt kortere Fortegnelser over Svenske indtil S. 116, hvortil ogsaa hører Planen til Hr. Hans Oluf Sundelius's Norrkøpings Minne. Lidet om det Svenske Theater beslutter dette Stykke S. 117-20. (fortsættes.)

Kritik og Antikritik.

No. 17.

den 27 August 1795.

Kritik.

Det Nye Testamente oversat, med tilføiede Anmærkninger. Et Forsøg af Ove Hoegh Guldberg. Første Deel.

Kiøbenhavn 1794. Trykt paa Gyldendahls Forlag. 514 S. i 8. Anden Deel; Trykt samme Sted og Aar. 652 S. stor i 8. koster.

Bedre Oversættelse af det Nye Testamente have vi ikke i det Danske Sprog, end den Hr. Geheimeraad Guldberg her har givet os. Her læser man vores Religions Hoved-Skrivter med saa naturlig en Lethed og Fattelighed, som man hørte Ordene af dens Stifteres egen Mund. Hældig har Oversætteren været med at udtrykke alt hvad der ligger i Skribenternes Ord, og det i et net og reent Dansk Sprog. Neppe kan nogen Overs. af de døde Sprog komme sin Text nærmere end denne. Det Græske Sprogs Talemaader have intet tabt, de ere fortolkede med beqvemme Ord og passende Udtryk, og Konstruktionen er saa fuldkommen, som den kan være. Hvert Ord staaer her paa sit rette Sted, intet er tilovers, og intet savnes. Overs. har baade det Græske og Danske Sprog fuldkommen i sin Magt; endog de saa kaldte Partikler, som bestemme Styrken og Skiønheden i et Sprog, ere herligen

anvendte. Kuns den der ikke rigtig forstaaer sit Moders Maal, miskiende dette. Kort: De herlige Regler, som G. G. har i sin Fortale fastsat for en Oversætter, har han selv troligen fulgt. Den Orden og de Vendinger, som det N. Ts. Skribenter have brugt, er utvungen anbragt i Overs., og giør de deri liggende Sandheder meget indlysende; men denne Fuldkommenhed savnes meget i næsten alle vores ældre Oversættelser. Hvor meget saavel Ordenes Grammatikalske Orden, som og Afdeelingstegnenes rette Sættelse bidrage til en Skribents Forstaaelse, beviser denne Oversættelse. Det tvungne og udanske Sprog, som man finder i de meest gangbare Nye Testamenter, lokker ikke mange Læsere til sig. Men R. veed, at denne Ovs. allerede er læst af mange, med ligesaa stor Opbyggelse, som Fornøielse. O! hvor herligt er det ikke for den selvtænkende Christen, at hente Religions-Underviisning fra den første og sande Kilde; ønskeligt var det derfor, at Bibellæsningen maatte blive mere almindelig hos os; thi derved føles og fattes bedst Religionens Sandheder, og formodentligen vil denne Ovs. ikke lidet bidrage til at udbrede samme. Endog den Lærde kan med sand Nytte og Fornøielse læse her det N. T. i sit Moders-Maal: han finder her den sunde og sande Meening af Texten, som han ikke lærte bedre ved at igiennemblade mange Kommentairer; han finder ei allene Sandhederne uforfalskede, men han seer dem fremsatte i deres egen skiønne Simpelhed, som han bør give sit hele Foredrag. R. anseer det for den fortriulige Fuldkommenhed ved Gs. Oversætteelse, at han veed at giøre sin Erudition brugbar og fattelig for enhver Skiønnende, skiønt ikke studeret Læser.

Han

Han meddeler sine Læsere Frugten af sine dybe Indsigter i Grundsproget, men bebyrder dem ikke med høilærde Anmærkninger. Ved at sammenligne adskillige andre Oversættelser, f. Ex. den saa kaldte Waisenhuus Bibel- Revisions- og D. Bastholms Nye Testamenter, har R. fundet meest Overeensstemmelse mellem Basths. og Gldbgs., hvilket maae fornøie en hver Ven af Religion og Sandhed; og det saa meget desto mere, som G. forsikrer, at han har ikke benyttet sig af nogen af vores ældre Oversættelser. Og Aarsagen, hvorfor han ikke har, angiver han selv i Fortalen p. XI. at være denne: „Naar en gang en nye Kirke-„Oversættelse skulde skee, da være dette mit Ar-„beide ved Siden paa mine andre Agtværdige „Landsmænds, til en Veiledelse med for dem, „som da skal søge, tænke, prøve og bestemme! „Paa det vi som gode Mænd, der ikke have af-„talt vores Udsigende, kunne vidne hver for sig, „har jeg med Forsæt i denne Hensigt ikke villet „raadføre mig med nogen af dem, o. s. v." Dog nogle Steder ere disse 2de gode Oversættere meget forskiellige, f. Ex. Math. 3; 13-17. Joh. 5; 1-16. o. s. v. Gs. Sprog forekommer R. meere kraftfuld og nøiagtig; Bs. derimod mere flydende og ordriig.

Textens sædvanlige Inddeeling i Vers har G. gandske udeladt; Ei heller svarer hans Inddeling i Kapitler til den forhen brugte; saaledes F. Ex. i Pauli Breve er det Halve af Rom. 15 anført under 14de; ligeledes 1 Kor. 3 og 4. 6 og 7 Kap:, men Antallet er dog paa Kapitlerne, som forhen. Ubetydelige ere visseligen ikke Gs. Grunde for denne Afvigelse fra den vedtagne Brug: Men dog forekomme de ikke R. gyldige

nok; og fordi han virkeligen befrygter, at denne herlige Oveesættelses Nytte derved paa no Maade kunde standses, vil han anføre nogle af sine Modgrunde. G. siger: „at Inddeelingen i „Vers har kuns den eneste Nytre, at man nemt „kan anføre og finde et Sted" Men denne Nytte er virkelig betydelig. Vores Ovs. har jo ikke selv kunnet undvære dem; Alle de paralelle Sproge, som han bruger, ere anførte baade Kapitel- og Vers-viis, og dette er Nødvendighed. Er Biblen og især det N. T. Hoved-Dokumentet, hvoraf vores Religions-Lære skal bevises, maa der jo ideligen, hvad enten Religionen mundtlig eller skrivtlig fremsættes og forklares, henvises til dette Hoveb-Dokument. Den Læser og Tilhører, der ikke grunder sin Troe paa Menneskelig Auctoritet, vil selv efterlæse de af Skripten anførte Beviiser. Tilstaaes det, at de Bibelske Beviser skal anføres, saa spørges: paa hvad Maade skal Læserne og Tilhørerne af Religions-Afhandlinger bedst veiledes til at finde samme? Bruger man nu Gs. N. T., og hvo vilde ikke bruge den bedste Oversettelse, kan man kuns henvise til de Skribenters Navne og Skrivter, hvori de anførte Steder findes; men denne Anviisning er alt for ubestemt. Inddeelingen i Vers medfører efter Gs. Mening: „den usigelige Skade, at den „brækker Sammenhængen, forstyrrer Meeningen „og adspreder Agtsomheden." Dette er sandt nok, naar man bruger Verse-Inddeelingen til Adskillelses-Tegn for Texten, hvilken Feil findes i de fleste af vore ældre Oversættelser af Biblen. Men Textens Inddeeling i Vers bør ikke her mere være noget Adskillelses-Mærke, end Verse-Tallene ere det i de Poetiske Skrivter; saaledes

er

er jo og Verse-Inddelingen bleven beholdt i Revisions-Oversættelsen og i D. Bastholms N. T., uden at den haver mindste Indflydelse paa Textens Gramatikalske Inddeeling. Men G. har ikke engang villet sætte Versetallene i Breden „fordi det endog derfra frister Øiet, vilder Opmærksomheden" Denne Frygt synes vel overdreven; naar Tallene paa Versene bleve mindre, end Bogstaverne i Texten, kunde de ikke meget drage Læserens Opmærksomhed til sig. I det Mindste har R. aldrig været fristet af denne Adspredelses-Aand, naar han har læst et Stykke i Biblen, eller i en græsk og latinsk Poet. R. havde gierne ønsket, at Inddelingen i Vers var blevet beholdt, og Texten dog alligevel afdeelt efter dens Hoved-Indhold, som man finder den i Schøtgenii Nye Test:, og G. har dog i sidste Henseende fulgt denne Udgiver. Saa stor en Alderdoms-Auctoritet har ikke Bibelens Inddeeling i Kapitler og Vers, at Ov. derved kunne bindes til at beholde den; thi den er, som han siger: „et bekjendt sildigere Opfund"; Men Aarsagen til dette Opfund var dog, at give Anviisning til de Bibelske Sprog, og at bringe dem i en vis Orden; thi Hugo De St. Caro, som var Forfatter til Textens Inddeeling i Kapitler, var og Opfinder af de Bibelske Konkordantzer. G. behager og at grunde sin Friehed til at udelade Verse-Inddelingen derpaa, at denne hans Oversættelse „er kun enkelt Borgers Foretagende, og har hverken offentlig Anseelse eller offentlig Bestemmelse" Men fordi R. ønskede, at denne Overs. maatte blive indtil videre brugt i de offentlige Skoler, hvor de Unge ved Bibellæsning bør legge Grunden til en mere udstrakt og udviklet Kundskab i Religionen; derfor

for ønskede han og, at denne Oversettelse maatte kunne bruges som en Haandbog for den oplyste Christen; thi hvor meget styrkes ikke vores Hukommelse ved stedse at bruge Bøger af een og samme Udgave. Dersom man, i en nye Udgave af den Danske Lov, vilde forandre og forrykke den nu vedtagne Inddeling i Bøger, Kapitler og Artikler, hvilket forvirrende Hovedbrud vilde det ikke foraarsage vore Jurister. Endskiønt R. saaledes gierne havde seet, den gamle Kapitel- og Vers-Inddeeling var ved smaae Tal bleven indført i Bredden, saa vilde han dog derfor ikke undvære de herlige Afdeelinger og Afsætninger, som S. har giort i Texten efter dens rette Sammenhæng; thi derved gjøres vist Indholdet meget fattelig, og Læserens Opmærksomhed drages til at indsee den rette Meening i Ordene. Skade var det, at Tiden ikke har tilladt S. at oplyse de 3de første Evangelier med ligesaa fuldstændige Anmærkninger, som den øvrige Deel af det N. T. Men skulde et nyt Oplag skee, som er at vente, da vil vist S. (om Gud sparer ham Livet) have de manglende Anmærkninger ved Haanden. Meget ugierne har R. savnet Ovs: Anmærkninger ved adskillige vigtige Steder, som behøvede Forklaring: Men derimod har han og funden saa megen Fuldkommenhed i Textens Overs., at blot denne siger meere end mange Andres vidtløftige Anmærkninger. De Stæder, hvor Ss. Ovs. mærkelig har forbedret Textens Meening, har R. ved dets Giennemlæsning anmærket, saavelsom og nogle faa Steder, hvor han ikke gandske kunde være eenig med Oversætteren, og heraf maae følgende være nok.

Mær-

Mathæi 1; 11. 12 V. oversættes meget nøiagtigen: „Josias avlede Jechonias og hans Brø„dre ved den Tid Bortførelsen skeedte til Ba„bylon" thi Præpositionen επι, naar den styrer Genitivum, betyder den henved, omtrent; og Tidsregningen fordrer ogsaa denne Forklaring.

Math. 2; 1. Hvem μαγοι vare, forklarer G. gandske korteligen, som og kunde behøves, da han beholder dette fremmede Ord i sin Ovs., med den Forandring, at han kalder dem Magier; Man kunde vel og have kaldet dem Lærde, eller som de andre Oversættelser have: viise Mænd.

Math: 2, 23. Her angives i en Anmærkning den antageligste Grund, hvorfor der kunde siges, at Jesus efter Spaadommene blev kaldet Nazaræer.

Math. 4; 4. „Mennesket lever ikke af Brød allene; men ved alt, hvad Gud dertil forordner" er rigtigt og fatteligt. Men i det følgende Vers synes disse Ord: „Og han stillede sig „mod ham paa en Side-Muur af Templen" ikke tydeligen at kunne betegne Stedet, hvor dette skedte, ei heller dets Beqvemmelighed dertil. I Stedet for Sidemuur vilde R. have brugt: Udbygning.

Math: 5; 17. „tænker ikke: at jeg er kom„men for at ophæve Loven eller Propheterne; jeg „er ikke kommen for at ophæve, men for at fuld„ende dem." kunde neppe oversættes bedre. Ligeledes har Christi Forklaring over det 5te Bud: ved Gs. Overs. af 21 og 22 V. og tilføiede Anmærkning tabt al den Dunkelhed, som de andre vrange Oversættelser havde paaført den, Bastholms

und-

undtagen, som er næsten gandske overeensstemmende med denne.

Math. 6, 2. hvor Christus skildrer den falske Gavmildhed, som udøves blot for at vinde forfængelig Ære, oversættes meget vel disse Ord: απεχουσι τον μισθον αυτων, saaledes: „dette „bliver og al den Løn, de faae.“

Math. 15; 4. 5. Man sammenligne her Overs. i den saa kaldte Weisenhuus-Bibel med Gs., og hvo maa ikke tilkiende denne Fortrinnet; Basth. kommer ogsaa her meget nær G.

Math. 16; 3. oversættes ὑποκριται, Veier-Spaamænd. Titlen er meget passende i Henseende til Materien, her handles om. Ordet har og denne Bemærkelse, skiøndt det ellers betyder Hyklere?

Math. 16; 19. forklares det himmelske Riges Nøgle ved Myndighed til at antage Medlemmer i Jesu Menighed og udelukke derfra; og det er det rigtige; Man kan blot af Overs. føres paa denne Meening.

Math. 19, 12 er oversat saa fuldkomment og nøiagtigt, at Gs. blotte Oversættelse oplyser Texten langt bedre, end mange Fortolkeres Anmærkninger in folio. Hvor fatteligt er ikke det 12te Verses Indhold, oversat som her: „Der „ere saadanne, som selv have, for det himmelske Ri„ges Skyld, nægtet sig Ægteskab. 24 V. „Det „vil blive vanskeligt for en Riig at blive Borger „i det Himmelske; End engang siger jeg Eder, det „er lettere, at et Kameel gaaer igiennem et Naa„le-Øie, end at en Riig bliver Borger i dette „Guds Rige.“ Dette Vers kunde behøve en liden Forklaring; til Kameel kunde maaskee heller

den

den Artikelen end et have været lagt; med mindre herved skulde forstaaes et Slags Skibstov, hvilket dog neppe er Gs. Meening. Skiønt efter Rs. Mening er det meer formodentlig, at καμηλος her betyder et Skibstov; thi saa bliver der nogen Analogie imellem de sammenlignede Ting; og i adskillige andre Orientalske Sprog betyder καμηλος et Skibstov, og samme Talemaade, som Jesus her bruger, findes og hos Talmudisterne og i Alkoranen.

Math. 19; 28. Palingennesia bliver her ikke ubeqvemt oversat den store Tingenes Fornyelse. Men Forklaringen, som gives os ved at henvise til 2 Kor. 5; 17 o. s. v. synes ikke at være fuldkommen oplysende, ei heller passende nok; R. mener, at her bør sees hen til den vigtige Indflydelse og Reforme, som Jesu Lære i Almindelighed skulde frembringe i Sandheds Rige; og i dette Rige skulde Jesu Disciple have en vigtig Andeel.

Math. 21. har G. giort nogle Forandringer i Texten p. 59 og 60, som vist nok giøre Fortællingerne meere fattelige og sammenhængende. Det 7de V. oversætter G. intransitive; „saaledes har og Revis. Bibl. formodentlig efter en anden Læsemaade af Texten.

Math. 22; 12. oplyser G. med dette ene Tillægs-Ord det skienkte Hoitids-Klæde Aarsagen, hvorfore Kongen kunde laste og straffe en Gjæst, som ikke havde Høitiids-Klæder paa; som ellers skulde synes ubilligt, da han indbød alle uden Forskiel, ligesom hans Tienere fandt dem iklædte paa de store Samlings-Pladser. Men da Kongerne i Østen gave dem, som skulde komme

frem

frem for dem, Klæder at drage i, var det en stor Uforskammenhed, ikke at ville benytte sig af de tilbudne og skienkte Klæder.

Af Mangel paa Samling af de saa kaldte Lectiones variantes og did henhørende Midler, kan R. ikke bedømme de Steder, som G, ved at vælge en ny Læsemaade, har forandret; saaledes er:

Math. 23; 8. det Ord χριςος udeladt. I 11te V. oversætter G. χριςος ved Messias. Reglen, hvor efter dette Ord oversættes snart ved Christum snart Messiam, er nok denne: Hvor der tales om Messias, for saa vidt Spaadommene handle om ham, bør Navnet Messias beholdes; hvilket G. og nøiagtigen har iagttaget; Men hvor der tales om Forløseren, som er kommet, kaldes han Christus. Ligeledes har G. sat det 14 V. for 13; ventelig og efter en bedre Læsemaade.

Men meget passende oversætter GhR. Guldberg Math. 23; 13. ουδε τους εισερχομενους o: s. v. „Og dem som ere ved Indgangen, lade I ikke „komme ind.“ Math. 24; 3. oversættes retteligen τι το σημειον της συντελειας του αιωνος Hvad varer os om denne Tids Ende, nl. naar den Jødiske Stat skulde ophøre ved Jerusalems Ødelæggelse og Templens Nedbrydelse; saa har og D. B. oversat disse Ord ved den Jødiske Stats Ende: mange vrange Begreber have derimod de Fortolkere, som her oversætte Verdens Ende, derved foraarsaget. Det følgende 29 og 30 V. vil G. have forstaaet om det Romerske Riges Undergang. Men denne Forklaring strider ganske imod det 34 V. hvor Jesus siger: Denne Slægt skal ikke uddøe, forend alt dette er skeet. Men

of

af den da værende Slægt kunde vel nogle opleve det Jødiske Riges, men ingenlunde det Romerske Riges Ødelæggelse. Math. 24; Lin. 5, thi som de ligge for Syndfloden aade og drak. Det danske Ord ligge for er R. ubekiendt. 51 V. har G. oversat: διχοτομησει αυτον και το μερος o. s. v. „Han skal adskille ham (den „utroe Tiener) fra de andre "Basth. han skal haardeligen straffe ham." Rev. Ovs. han skal „hugge ham i Stykker. Gs Overs. stemmer overeens med Bezas, og kommer mere overeens med Sammenhængen; de andres Meening har Grund i Ordets egentlige Bemærkelse. D. B. har nok gaaet Middelveien; Rev. Ovs. strider tvertimod det Efterfølgende; thi af den, der først er parteret, vil nok ikke høres megen Hylen og Tænders Gnidsel; disse Ord skal dog vel forklare Følgerne af den utroe Tieners Straf. διχοτομηω betyder og at skille en Ting fra en anden, saa at R. giver her Gs. Ovs. Fortrinnet. Math. 25; 22 V. kunde maaskee være oversat „Kom ind og tag Deel i din Herres Giestebud;" thi Herren bevidnede, ved at lade den troe Tiener nyde Deel i sit Giestebud, hvor meget han hædrede og elskede ham.

Gjerne havde R. seet, at Ovs. havde givet os en liden Forklaring over disse Ord i det 25 Kap. 29 V. „Hver som har, skal gives og det „rigeligen, og den som ikke har, skal miste endog „hvad han har" Thi endskjønt denne Sætning oplyses ved den anbragte Lignelse, saa vil dog den eenfoldige Læser, især om han formedelst en tiltagende Armod er misfornøiet med sin Forfatning, ikke indsee denne Sandheds Billighed og Nød-

Nødvendighed. D. Bsths: Anmærkning er kort, men dog oplysende: „Den som haver, ham skal „gives, det er, den som bruger vel det han haver, ham skal gives mere o. s. v. Jo stærkere Fordomme ere hos Menneskene, jo større Klarhed maae de Sandheder fremsættes i, som Fordommene skjule.

Math. 26; 29. „Men jeg siger eder, at jeg skal fra nu af ikke drikke af Viinstokkens Frugt, indtil den Dag, da jeg med Eder skal drikke det Nye i min Faders Rige; det Ord det Nye synes R. ikke at give Læseren noget fast og bestemt Begreb. Bedre maaskee med D. Bsth. en gandske anden.

Math. 26; 32. „Tilhobe ville I, i denne „Nat støde om over mig" synes ikke R. at være tydeligt eller got Dansk; heller som almindeligt: forarges paa mig; thi at forarges paa En er en bekjendt Talemaade i det Danske Sprog.

(fortsættes.)

Nordia, Februar 1795.

Som det gaaer overalt, hvor Magthavende bilde sig ind at kunne underkue Frihedens Aand, ved at undertrykke dens Skrivter, eller ved at straffe enkelte Personer, som have sagt Sandheden saa høit, at en uoplyst Almue i Førstningen deraf kan faae Hovedsvingel: ligesaa gaaer det nu ogsaa i Henseende til de Studerendes patriotiske Sælskab i Upsal, hvis Forsamlinger nys forbødes, af samme Frygt for alt for overraskende Oplysning blandt de Svage. For at offentligen kunde dømmes om Sælskabets Hensigter og Foretagender, gav Hr. Høst allerede i Minerva

v a 1793 Aug. S. 325-42, og 1794 Nov. S. 214, ogsaa i Efterretningerne om Udenlands Litteratur 1793 Sept. S. 38-51, saavel fuldstændige Beretninger om hine, som Udtog af Medlemmernes Taler, hvilke i Allg. Litt. Zeit. 1794, N. 246 beæredes med det fortjente Bifald. Opmuntred herved, begynder han nu at udgive Talerne selv i fuldstændige Oversættelser, hvilke ved Nordias Hjælp nu ogsaa udbredes blandt oplyste Svenske. Efter den Svenske Udgivers Fortale gjøres Begyndelse med den første Tale S. 124-41, hvis Indhold vil afnøde Læserne det Ønske, at ogsaa vore Studederende, især de fritænkende Norske, ligesaa gavnligen maatte anvende deres Vitimer: da dog Mennesket er skabt til, i sælskabelig Forening at virke til det Almindeliges Gavn. Af Hr. S. er S. 143 ff. indført en Sang over de Franske Søemænds Hjælpsomhed ved Ildsvaaden i Bergen, den 20 Jan. 1795. Da Digteren vist med Anm. er enig om at hædre de frie Franske, ønskede denne, saavel her som i alle Danske Skrivter som skrives af Frihedens Yndere, det uhældige Navn Frankerige bort, hvormed Tydskerne stadigen vedblive at vanhædre den værdige Frankestat. Efter Anms. Ønske burde altsaa den første Stanzes sidste Linie hedde, Thi prise vi Frankernes Søemænd. De Franskes Nedstammelse af det ældgamle Folkeslag, hvis Hædersnavn var frie Folk eller Franker, gjør dem alene dette Navn værdige: efterat den lille Levning af Øst-Franker, som nu midt i Tydskland er omkringgiven af større og mindre Monarchier, ei længere haver kundet vise sig som frie Folk, og aldrig som Søemænd

mænd. I den 3je Stanzpe, S. 145 undres Anm. endnu mere over, hvorledes Digteren kunde falde paa at skrive Frankrigs Mænd, da jo det ædle Navn Franske Mænd ogsaa tillige giver en mere flydende Vers. — Et Brev til Hr. Høst S. 146-51, forskaffer os et nyt og beqvemt Kunstnavn for uskjønsomme Drenge, der skrige mod den Kantiske Philosophie, hvori de dog blot have lidt bladet, og ere for svage til at gjennemtænke den, især dens strænge Sædelære, som nys i Jena haver forvoldet Fichte's Mishandling. Saadant et ungt Menneske kaldte sig i Rahbeks Tilskuer Edvard Youngster; vi kunne da nu i Fremtiden kalde hans lige Youngstere, for ikke at sige Drenge. Da hiin Youngster ogsaa agter det for almindelig Dansk Patriotismus, at skjænde paa alle Tydskere, endog paa dem som skjønne paa Danske Fortjenester, og ikke attraae vore øverste og fedeste Embeder: saa tilstaaes her saadanne Tydskeres unegtelige Fortjenester, hvorved de i den almindelige lærde Republike tillige have gavnet os, uden derfor at kræve Belønninger af vor Nations tømmede Cassrr. Den slemmeste Uskik, de fleste Danske have lært af Tydskerne, er, at rive nogle radicale Bogstaver udaf Ordene, at bide det korte e samt andre Ende-Stavelser bort, og at forvandle de sydlige og vestlige Nationers C til K, under hvilket Ordene dog ei kunne findes i hine Nationers Ordbøger. Efter hiin Tydske Nymodenskhed, haver Hr. Høst, i sit lærde Forsøg over de skjønne Vidensk. Skjæbne i Sverige, S. 7 og 9, forvandlet Rabenius til Raben; uden at huske paa, at den latinske Hale, som rigtigt nok er vanærende for nordiske Mænd, uheldigviis er ble-

den til Familie-Kjendemærke, som de gode Folk, hvis Navne nu engang derved ere vanprydede, ei mere kunne skille sig ved, uden at forvolde Vildfarelser i Slægtnings-Kundskaben. En anden Uskik, som blot de Danske have, er at skrive det udenlandske W som V; endskjønt vi selv have Familier, der skrive deres Navne med deres oprindelige udenlandske W. I Registere sætter Anm. gjerne begge disse V og W blandt hverandre: men i Navnenes Retskrivning giver han Enhver hvad den tilkommer. Med Rette anker altsaa Hr. Assessor Gjørwell, i et Brev til Hr: Secr. Nyerup, S. 152 paa de mangfoldige Forandringer, Hr. Høst haver tilladt sig ved de Svenske Navne; hvoriblandt nogle dog kun ere Følger af en utydelig Haand. I Henseende til det skarplydende é i Lidén, Kellgrén, maa dog Hr. G. tilgive os, at vi i vor danske Skrivt saalænge udtrykke Lyden ve ee, indtil vi faae det accentueerte é støbt; ligesom og Anm. tillader sig at antyde det Svenske dobbelt-A ved aa, indtil vi faae dette sammenstøbt.

Endskjønt Skuespillerkunsten eller Mimiken, denne ypperlige Kunst, som bidrager saa meget til vor nøjere Bekjendtskab med Lidenskaberne, hidtil af ingen Lærd er bleven optagen blandt Sædelærens Hjælpekundskaber: saa glæder Anm. sig dog over, her S. 155-70 at læse en kort Charakteristik over vore Skuespillere og Skuespillerinder, samt nogle Dansere og Danserinder; hvorefter Theater-Directionen og det øvrige Personale følge indtil S. 175. Artiklen er af Hr. Haste; som ogsaa i Marts-Stykket S. 323 f. haver givet nogle Rettelser til hine charakteristiske Efterretninger. Her følger S. 176-92 Hr.

Prof.

Prof. Rahbek's Skilderie af det Danske Theater, paa Svenskt oversat af hans tydske Brev til Hr. Secr. Sander, hvis Auswahl Dänischer Lustspiele, 1794, Zürich, 8. det pryder, og er det nyeste. vi have af denne Kjender. Hr. Pastor Liebenberg's Sang paa Rahbek's 34te Fødselsdag sætter ligesom Kransen paa dette Kjender-Skilderie. Stykket besluttes med Recensioner og Bekjendtgjørelser; først over vor hæderværdige Rothe's Jord-Betragtning S. 195 ff. siden endnu udførligere over Skrivtet om Trykkefriheds-Rettigheder, S. 198-208; ogsaa over Prof. Gamborg's Theorie og Erfaring om Laugs-Indretningernes Skadelighed, S. 208 ff. Hr. Guldberg's Subscriptions-Plan, og Prøver paa hans Danske Tibullus med Anm. er indført S. 210-17. Gustav 3jes Svenske-Akademies Suspensions Edict er S. 219-23 oversat. Suspensionens Aarsag er nærved den samme, hvorfor de Studerendes Forsamlinger i Upsala forbødes i 1793; og hvorom der i Fremtiden skal tales udførligere.

Da de Herrer Udgivere ville opmuntre os til flittigere at læse Svenske Skrivter, end hidtil er skeet; og hiint Sprog haver endeel Ord, hvis Beinærkelse enhver Dansk Læser ikke saa snart maatte huske paa, især hvor et Ord, som ligner det Danske, alligevel haver en afvigende Bemærkelse: saa var det et af de hældigste Indfald, at de tilligemed Nordia maanedligen ville udgive et Ark af en til denne Hensigt udarbeided sammenlignende Ordbog, hvoraf Anm. nu ejer 2 Ark, som gaae indtil Fæstebonde, og ønsker Fortsættelsen jo før jo heller.

Kritik og Antikritik.

No. 18.

den 3 September 1795.

Kritik.

Bekmann's Magazin for Varekundskab, 2det Hæfte.

(fortsat af S. 244.)

Et chemiskt Product, hvis Bestanddele de største Chemister hidtil vare uvidende om, endskjønt de allerede vare angivne i en Italiænsk Samling, hvis Kunstord Nogle synes ei at have forstaaet, er Gjallolino eller le Jaune de Naples, den brugbareste Gulfarve til Glas-Smeltninger, S. 163-69. At Prisen i Wien overstiger 3 Gange den i Berlin, er forunderligt, S. 169 f. Om Brugen tales korteligen S. 171 f.

Da de slugne Haafiske, som drive Kabliauer, Kuller og Silder til Engelske og Franske Kyster, for deres rigelige Levertrans Skyld, hyppigen fanges ved vældige Kroge og Kjæder, fordi Tover af dem snart vilde bides over: saa handles tillige med deres piggede Skind, hvormed Been- og Metal-Arbeidere, samt Hattemagerne, allermeest polere og gnide, S. 173. Hr. B. beskriver derfor 6 Arter, med Henviisning til Bloch's udenlandske og Tydske Fiske. De ypperligste Skindarter udføres fra Oporto og Bajonne, og Stykket koster 3-4 Rdlr. S. 178 f. For Skindets Skyld kalde Englænderne

den store Roche-lignende Hav-Engel Sqvatina ogsaa Filefish eller Fiilfisk. Ellers kalde de den største Menneskeæder Shark; fordum Dogfisch, Canis Carcharias; hvilket sidste Engelske og det Tydske Navn Hundfisch, have været Skyld i, at Ukyndige have blandet Skindet med Sælhunde-skind. Da ogsaa Othmanerne af Middelhavs-Arterne berede det fiineste Sagri eller saakaldte Chagrin, er ofte denne Art bleven forbyttet med Arten af Asneskind, S. 180. Fiskeskindet bruges mere til Futteraler. Men da Chineserne forstaae at afslibe Piggene eller Knopperne af Rocheskindet, og saaledes at opfylde Fordybningerne med Lak, at Forhøjningerne derpaa skinne frem som Ædelstene i Musivisk Florentiner Arbeide: saa haver i de sidste Tider en Fransk Gallûchat eftergjort hiint, og dette nyeste Futteralmagerie kaldes l'Art de couvrir en Galluchat, hvoraf Prøver sees paa Pariser Kikerter af Sayde. S. 181 ff.

Bixa-Busken, som ved Floderne i Syd-America vel ogsaa voxer til et Træe paa 11 Fods Højde, og vel i 10 Aar bærer Frugt, da dette paa Høje neppe vedvarer i 3 Aar, S. 186, fandtes hyppig ved Maranhon-Floden, da Fr. de Orellana i 1541 allerførst seglede denne igjennem, og Floden selv paa nogen Tid fik hans Navn; hvorfor da ogsaa Frøemarven, hvoraf de Indfødte mellem Hænderne gnide en Sliim, som de ideligen skrabe af og lade tørre til smaae Farve-Stykker, fik Navnet Orellana, hvilket de Franske siden fordrejede til Orlean S. 191. I Brasilien kaldes enten Træet eller Farven ogsaa Uruku, hvoraf de Franske have gjort Roucou. Ellers kalde Spanierne Farven Archiote,

ote, hvoraf der blandt de Handlende er blevet Arnotto, hos Englænderne endog Or'netto. Denne fineste Art, som i de Spanske Lande S. 194 tilberedes af Indfødte, betales af Kunstnerne dyrere, end de Arter, som paa Cajenne og Antillerne knuses og koges af Negerne, og i Gjæringen give den afskyeligste Lugt, som først efter fuldendt Gjæring bliver til en Viol-Lugt S. 187-90. Kjendemærkerne paa den brugbare Art fra Cajenne, som de Franske, eftersom den er beredet af friske umodne Frugter, kalde Roucou verd, og den slettere af tørrede Frugter Roucou sec, S. 186, ere angivne S. 192. De mindste Kager ere de fineste: ellers sælge Hollænderne store Broder paa 25 Pund, hvert i Amsterdam kostende 11-14 Stüivers, i Hamborg 8½-10 Schilling Banco, dog i 1793 indtil 26½ Sch. Banco eller 33 Sch. Courant, S. 195. Hvad Englænderne plejede at faae fra Barbados og Jamaica, var meget slettere S. 192, og forekommer neppe mere. De Franskes Udførsel fra Cajenne angives S. 193. Americanerne salve sig med denne Farve kogt i Skildpadde-Olie, deels for at betrygge sig for Insecter, deels for at Blodet af Saar ei skal sees af deres Medstridende i Slag, S. 196. Dette gav Spanierne og Portugiserne Anledning til at bruge Farven til Fernitser og Silkefarverie, S. 197. Herved tales om den Guldglands, Metalarbeiderne i Birmingham sætte paa hvide Metaller, og som hidtil var en Hemmelighed for alle dem, som ei forstode Navnet Ornetto S. 198; samt om samme Forfalskning paa Chocolade, Smør, Ost og Vox, S. 198 f. At ogsaa Supper derved far-

farves, er vel en Efterabelse af den Nedersaxiske, især Hamborgske, Skik at farve Supper og visse Arter Kagehvidtbrød med Safran; hvilket dog tillige giver en kjendelig Smag. Men dersom Hr. B. haver hørt, at ogsaa i Holsteen, ligesom i Holland, Fløden til Smørret farves med Ruku, saa gjør dog Rygtet mange Hollanderier Uret. Thi hvor feed Græsning er, faaer Fløden alligevel den skjønneste Gulfarve: og kun paa Steder, hvor Græsningen er alt for maver, gribe vel enkelte Forpagtere og Bønder til hiin Forfalskning, som er kjendelig nok, da den gjør Smørret rødguult, saasom det Irlandske og de Engelske Oste ere, som Ostmageren Twamley selv bekjender at være farvede, S. 200.

De knudrede Rødder af Sivvæxten Zingiber eller Ingver, (ikke Ingefær, som Ukyndige udtale Navnet,) faae deres bekjendte Tykkelse først ved Dyrkningen i løs og frugtbar Jord, og under Skygge; hvori de ogsaa maae tørres, for ikke at tabe Lugt og Smag, S. 201-6. Den hvide er den yderste Hud trukked af; hvilket ogsaa Chineserne gjøre ved den, som de fortrinligen indsylte i Sukker S. 206 f. Venezianerne eftergjorde først denne Indsyltning; som nu med andre Italiænske-Kogekunster er bleven almindelig, S. 208. I Oldtiden forskreve Grækerne den allerede fra Alexandria, og Romerne indsyltede den i Leerkar, til Forsendelse, S. 209 f. Spanierne forplantede den ved Fr. de Mendoza fra Philippinerne til Mexiko, S. 212. Da Arten fra Antillerne er lettere Kjøb end Peberet, bruge Englænderne den hyppigere: og det samme

gjør-

gjorde de Franske, da engang deres despotiske Ministre forhøjede Afgivten af Peberet, S. 112 f. Den siden 1688 meget tiltagne Indførsel til Marseille udmærkes S. 213 f. og derfra udføres den til Italien, Spanien og Portugal. Indførselen til Bordeaux i 1783 f. S. 214. Udførselen fra Jamaica og Barbados i 1770 f. S. 214 f. Fra China og Ost-Indien hentede Hollænderne i 1780 mere indsyltet Ingver, end 1792. Priserne i Amsterdam og Hamborg i 1787 f. og 1793 f. S. 215 f.

Moschus- (ikke Muscus-) Dyret klavrer paa de højeste Altaiske og Sajaniske Alper, i Granskove og skyggefulde Dale, (ikke Dele,) og haver til Sydøst udbredt sig indtil Tonkin, i Sydvest indtil Kaschmires Grændser, i Nordøst indtil Amur-Floden; og mod Norden, fra Lena- (ikke Lema-) indtil Irtysch-Floden, dog ikke over den 60de Grad. (S. 218, L. 11, bør læses, Halen er kort, og L. 13 Haaret er mørt.) Den fidtede og strænglugtende Materie af et Gjemme ved Forhuden, som kaldes Moschus og lugter stærkest i Brunsttiden, bruger det Chinesiske og Persiske Fruentimmer til at forøge en vis pirrende Følelse, S. 221. Da den strængeste kjøbes fra Tibet, men Tunguserne ved Lena- og Ilga-Floderne skyde mange flere: saa betale Chineserne disse svagerlugtende nordligere Moschus-Gjemmer Stykket med 30 Kopeker, for dermed at forfalske hiin Art, S. 222 f. Hinderne (ikke Hænderne,) hvori Fidtet sidder, renses fra det meste Haar, for at gjøre den de Tibetanske lige, S. 223. Pelsverket bruges deels til Huer, og Skindet til Sæmslæder; Kjødet spises kun af un-

ge

ge Dyr, endskjønt disse ellers ei burde skydes, saalænge de ei have Moschus hos sig, S. 222, hvilket giver de ældre Hanner en ram Smag, som kun formildes i Edike, eller ved at stege det. (S. 223, L. 9 nedenfra bør læses ved Lena-Floden.) Da den eneste Tavernier i Patna kjøbde 1663 saadanne Moschus-Gjemmer S. 225, kan deraf sluttes, hvor hyppige Dyrene maae skydes: da 26 Gjemmer i Sibirien neppe indeholde 24 Lod Moschus, S. 224. Foruden Chineserne plejede ogsaa Portugiserne at forfalske Fidtet ved Maare-Skarn eller andre strænglugtende Excrementer, S. 228 f. Den slettelste Art, hvormed der handles i Astrakhan, kaldes Cabardie, S. 228 f. Priserne vare i 1781 overordentligen stegne, S. 229 f. Fidtets Bestanddele, og de Maader at gjemme det, fortælles S. 230 f. Lugten meddeles andre Legemer, enddog Metaller, formedelst Sukkervand, S. 231 f. N. 9. (S. 231, L. 2 staaer bortmister, isteden for bortdunster.) At Lugten udenfor Spanien og Italien ikke saa meget elskes som tilforn, bør vel tilskrives Nerve-Svagheden, S. 232. De Fleeste parfûmere sig, for at skjule deres naturlige, eller endnu mere Veneriske Lugt, S. 233. Men at den samme ophøjer Vellystens Nydelse, er dog ogsaa en gammel østerlandsk Erfaring. Til Røgelse brugdes det i Christne-Kirker i det 3je Aarhundrede S. 235: men Hieronymi olentes pelliculæ peregrini *Muris* kunne ogsaa hentydes til Dæsmer-Rotten. Dog kalde Lægerne Aetios og Paulus fra Ægina vellugtende Sæger muscata. Araberne siden det 11te Aarh. brugde det som Lægemiddel, S. 236. At alle disse

disse Læger allerede talede om Dyret, er rigtigt: men om ikke Arnobii venerabiles *Musci*, og Rufini *Muscata*, rettere kunne hentydes til Muscat-Nødder, er et andet Spørgsmaal, som Anm. ønsker at læse besvaret af Hr. H. R. Bekmann. Dog synes ogsaa Mosch at være et Arabiskt Ord til at betegne Vellugt, fordi Ordet ligesaa vel forekommer i Navnet for Frøet Abel-Mosch eller Hibisci, som Krünitz handler om, under Navnet Ketmie, i Encycl. 37 D. 96 ff. hvor der siges, at ogsaa dette Frøe bruges til at forfalske Moschus-Fidtet.

Geheimeraad Guldberg's Nye Testamente.

(fortsat af S. 268.)

Math. 26; 45. „καθευδετε το λοιπον και αναπαυεσθε o. s. v. oversætter G. gandske „rigtig og passende:" Sover herefter og udhvi„ler eder; See Timen er kommen." Disse Ord vise endog Jesu Ømhed over sine Disciple; gjerne under han dem at vederqvæges ved Søvn, men Omstændighederne paalagde dem endnu at vaage noget; thi Forræderen nærmede sig, og de burde være Vidner til den grumme Gierning; de græske Verba ere oversatte Imperativisk. το λοιπον tilkjendegiver jo og tydeligen den tilkommende og ikke nærværende Tid.

Math. 26; 68. „Spaae for os" Gjetforos; thi her tages det Ord προφητευσον i den skjemtende og drillende Tone.

Math. 27; 5. p. 85. har G. udeladt Propheten Jeremias Benævnelse; og derved undgaaet at søge nogen kunstig Aarsag, hvorfore det

an-

anførte Sted, som findes hos Zacharias, skulde af Evangelisten tillægges Jeremias. I den Syriske Overs. anføres ei heller nogen Prophets Navn.

Lucæ 2 Kap. 2 V. „I den samme Tid udgik en Befaling fra Keiser August, at en Optegnelse af Folk og deres Formue skulde foretages over den hele (Romerske) Verden. Just „denne Optegnelse skeede før den, som gik for sig, „da Qvirinus var Statholder i Syrien" Kiert er det N. at G. har forbedret Oversættelsen af dette Vers; thi den forhen givne strider baade imod det Græske Sprogs Grammatikalske Regler og imod Tids-Regningen, hvilket Vitringa for længe siden har erindret i sin lille fortræffelige Bog: Hypotyposis Histor. & Chronolog. sac. pag. 165. D. Basth. har og indseet den gamle Oversættelses Urigtighed, og anfører derfor i en Anmærkning, at Lucas nævner her Qvirinus Statholder efter den Værdighed, han siden 11 Aar efter Christi Fødsel beklædte; Men hvorledes kunde da hans Benævnelse blive nogen sikker Efterretning og Bestemmelse for Christi Fødsels Tiid? Nei det her omtalte Mandtal skeedte vist førend Qvirinus blev Statholder, og det anmærker Lucas med megen Grund; thi ved en meere mærkværdig Begivenhed bestemmes den mindre mærkværdige; ligemeget, enten man i Begivenheders Forhold gaaer frem eller tilbage i Tiden; Mon den sidste Optælling var vist meere mærkværdig end den første; thi ved Qvirini Skatte-Mandtal tabte en stor Deel af Jøderne endnu meere af deres Borgerlige Frihed og egen Konstitution. At anføre Grunde for Gs. Oversættelses Rigtighed er her ikke Sted, Man finder og nogle af disse anførte af ham selv i en Anmærkning.

ning. Men denne Materie kan R. ikke forlade, uden at giøre det Ønske: At vores Fest- og Helligdages Texter maatte dog blive forbedrede efter denne og andre gode Oversættelser. Luc. 4; 25. ὅτε εκλει σλη ȣρανος επι ετη τρια και μηνας ἑξ. „Da det ikke regnede i 3 Aar og 6 Maaneder" Oversætielsen af disse Ord gaae uden Tvivl videre end Grundtexten tillader; Herom mere ved parallel-Sted Jakobi 5.

Luc. 22; 51. εατε ἑως τȣτȣ læses i vores almindelige og af Regieringen besørgede Udgaver saaledes oversatte, „Lad dem giøre saalangt" Hvad Sands og Meening kan man vel drage ud af disse Ord? Den Rimeligste efter Sammenhængen skulde være denne: O! mine Disciipler, lader mine Fiender giøre alt hvad de vil. Men Jesus kunde jo ikke i Fleertallet her tiltale alle sine Disciplér, da kuns en eneste af dem drog Sværdet for at forsvare ham, som deres Lærer, thi for det erkjendte de ham dog. Hvor meget mere passende er ikke her saavel D. Bsths. „Slip„per mig saa længe, som Gs. 2 Overs. tillader „blot dette, I som nu have mig i Eders Vold" I ville tillade dette, som jeg nu vil gjøre, tillader mig at læge den saarede Malkus. Nu fremskinner Jesu ædelmodige Carakteer, nu kiende vi ham som den milde Forsoner. Ved den Leilighed kan R. ikke undlade at ønske en bedre Samling af Jesu sidste Lidelses Begivenheder; thi i den Orden disse Ord ere indførte i den vedtagne Lidelses Historie, tabe disse Jesu Ord ei allene al Kraft og Fynd, men fornemmeligen Sammenhængen af de foregaaende og efterfølgende Tildragelser forvirres gandske. Det tvetydige Udtryk,

hvor-

hvormed man har oversat: Luc. 22; 38: „Jesu Svar til sine Disciple, da de havde fremviist ham to Sværd: Det er nok; kunde let forføre Læserne til at troe: at Jesus vilde opfordre sine Disciple, til at bruge Magt mod Magt; Men Gs. Ov. viser: at Jesus var fortrøden over, at de ikke fattede Meeningen af hans Tale, hvori han havde forestillet dem de Farer, som snart vilde møde dem, og derfore i et Prophetisk Sprog advarer dem om at være beredte til at modtage samme; hvorfore han strax afbryder deres Ord og siger: Nok derom. Joh. 1, 5. „Og Lyset skinnede i Mørket, og Mørket fordunklede det ikke" Basth. følger den Oversættelse: Og Mørket antog det ikke. Men da Ordet κατελαβεν ligesaavel betyder at undertrykke, som at modtage, saa byder her Konnexionen Gs. Oversættelse Fortrinnet. Erasmus Schmidt har og i sine Anmærkninger til det Nye Testamente beviist Gs. Oversættelses Rigtighed. Joh. 1; 9. Her har G. giort en herlig Forandring, som Ordenes Grammatikalske Sammenhæng tillod ham. Han har ladet ερχομενον svare til φως, og betragtet det som et Particip: nom. cas. neutr. da Bsth. og flere ansee det, for Accus. og lade det svare til ανθρωπους; og om de ikke saa tænke selv, saa nøde de Læserne til at tage Ordene i denne Meening efter den Orden, hvilken de bruge i deres Oversættelse. De følgende 12, 13 V. som af mange unge Mennesker er blevet lært uden ad, fordi de anføres i Pontoppidans Forklaring, og andre Lærebøger, men kuns af saare faae forstaaet, har G. herlig forklaret i en Anmærkning. p. 252. Joh. 1. 14 oversættes: „Ordet blev

Kiød.

Kiød." Tydeligere var dette: Ordet blev Menneske; thi denne Tale-Maade er ganske hebraisk; og at בשר hvortil σαρξ svarer, betyder Mennesket, sees af Gen. 6, 12 v. Ellers har G. S. paa ligesaa simpel, som tydelig Maade beviist, at den Johannes her, som og i de 5 første Vers kalder λογος, er Faderens eenbaarne Søn. S. meener, og det ikke uden Grund, at Jesus Christus kaldes λογος: den talende i somme Forhold, som han nævnes Livet, Lyset, Opstandelsen 2c. og det Udtryk var ikke upassende for Johannes, som her har Skabelsens Historie i Tankerne og fra den søger sit Beviis for λογος.

Joh. 5; 2. 3. 4. V. har G. forklaret αγγελος ved et udsendt Bud, der efter Øvrighedens Befaling aabnede for denne Sundheds-Brønd, og lod tillige de Syge ved Brønden vide, at Vandet var rørt; Denne Forklaring er baade overeensstemmende med Naturlærens Grundsætninger, og med den Græske Text. Hvor Naturen kan udrette Guds Villie, der bruger Almagten ikke Mirakler.

Joh. 8; 48. „Men denne Pøbel, som ikke veed Loven, fortiener at sættes i Band." er meget bedre end allene forbandet. p. 295; 50 V. Men Nikodemus, som var en af deres Middel; dette Ord Middel er her uforstaaeligt, og maatte heller have været reent borte; Bedre kunde man have ovs. En af deres Medlemmer.

Cap. 10, 22 V. synes G. at angive Vinteren som Aarsag, hvorfore Jesus opholdt sig just paa det Sted i Templen, som blev kaldet Salamons

mans Gang; Men Grundtexten giver ingen Anledning hertil.

30 V. R. havde ønsket, at G. havde tydeligen sagt os: hvorledes disse Jesu Ord: „Jeg og Faderenere Eet" skulle forstaaes; Vist nok er Gs. Meening her forskjellig fra D. Vs., som meener, her tales kuns om Villiens Overeensstemmelse.

Kap. 11te. Den Interpunction, G. bruger her i det 5 og 6 V. gjør Meeningen af samme mere tydelig og naturlig. Hvor falsk det Jødiske Raad anseer Folkets Hengivenhed til Jesum, som Aarsag til Krig med Romerne, viser G. gandske tydelig i den anbragte Anmærkning.

Kap. 12; 54. Den Geographiske Beskrivelse paa Byen Ephraim er her meget oplysende; Men om her ved den nævnte Ørken, i hvis Nærhed Ephraim laae, just skal forstaaes Judæ Ørk, derom tviler R., thi efter Josvæ Inddeeling gik Judæ Ørk, som strækker sig langs med den Asphaltiske Søe, ikke længere end til Engeddi, og denne By ligger efter de gamle Geographiske Kaarter langt fra Ephraim; Hellere kunde man kalde denne Ørk Beth-Aren, i Medhold af Josvæ 18; 12 V.

Joh. 13. p. 335. Den Anmærkning, G. her anfører, oplyser meget Aarsagen, hvorfor Judas strax gik bort, efterat han havde imodtaget den Mundbid, Jesus dyppede i Fadet, og rakte ham; thi slig en Bid Brød gav Verten ved et Paaskemaaltid til allersidst enhver af sine Giæster.

Joh. 14; 13. 14 P. 339. Her bruger G. en ikke almindelig, men dog meget passende Interpunction; thi her bliver den siden igientagne

Mee-

Meening ikke overflødig, da her nævnes Aarsagen, hvorfor Christus vilde gjøre hvad de bede om i hans Navn, nl. for at Faderen kan æres i Sønnen eller ved Sønnen. Disse 2de Vers synes ellers efter den vedtagne Interpunktion, at indeholde eet og det samme; men efter Gs. Oversættelse indeholder det sidste langt mere end det første, nl. Aarsagen, hvorfore Christus vilde gjøre, hvad hans Disciple bad om i hans Navn.

30 V. Den almindelige Oversættelse af dette Vers kan ikke andet en falde enhver agtsom Læser anstødelig. „Jeg haver vel mange Ting at sige Eder. Men denne Verdens Første kommer og haver slet intet i mig. Hvor meget bedre er ikke Gs. Jeg har ikke mere Tid, at tale vidtløftig med Eder; thi Verdens Første er underveis, og skal intet vinde ved mig. ἐχειν betyder ikke sielden at vinde eller have Fordeel ved noget, og denne Bemærkelse har Ordet ofte, baade hos de profane og hos de Hell. Skribenter, endog Rom. 1, 13.

Den anden Deel af denne Oversættelse indeholder alle Pauli Breve, Apostlernes Jakobs, Peders, Judæ og Johannis, saa kaldte almindelige Epistler, samt Johannis Aabenbaring. G. giver selv en Fortegnelse paa denne Deels Indhold efter den sædvanlige Orden selv. Grunden til den Orden, Overs. har brugt, er Tiden i hvilken den ene Deel er skrevet efter den anden. Men da de forskiellige Bøger af denne det N. Ts. Deel ikke staae i nogen Kronologisk Forbindelse med hinanden, (thi de ere jo at ansee som Dogmatiske Afhandlinger over een og den samme Materie, af forskiellige Forfattere, som ikke have benyttet sig af hverandres Arbeide) saa

kunde

kunde vel Overs. have brugt den sædvanlige Orden i Samlingen af Bøgerne. Allermindst burde Breve af eens Forfatter have været adskilte fra hverandre, ved at sætte Andres Breve imellem. Denne Deel er langt rigere paa praktiske Anmærkninger end den første.

Jak. 1; 4. ολοκληροι oversættes Lydeløse; dette Ord er nok ikke got Dansk; hellere Fuldkomne. 2; 1. Herlighedens Herre, som Jakob kalder Jesum, oversættes rigtig den guddommelige Herre.

Jac. 2, 13 Dette Vers er ypperligt oversat, især de sidste Ord: „Godhed træder frit frem for Dommen" udtrykker bedre Grundtexten, end den sædvanlige Ovs. Barmhiertighed roser sig mod Dommen. Det 16 V. θερμαινεσθε και χορταζεσθε oversættes meget vel ved: Gid I maae komme til Klæde og Føde, viser Apostelens paafølgende Forklaring. 5; 17. G. har vel oversat επι της γης, i Landet, og derved indskrænket denne Tørke til det Israelitiske Riges Lande allene; Men R. havde ønsket en endnu mildere Forklaring over dette V. og han troer, at Zacharias ikke uden Grund har oversat dette Sted saaledes: „Og Landet bekom ikke sin sædvanlige Regn i 3 Aar og 6 Maaneder. „Vel synes Gs. Overs. at kunne forsvares ved Jesu egne Ord Luc. 4; 25. Men man vil dog finde en mærkelig Forskjel i Ordene her og der; Her staaer: at Himlen blev tillukt henved 3½ Aar. Nu er Spørgsmaalet kuns dette: Denne Talemaade Jesus her bruger, Himlen blev tillukt i 3½ Aar, betyder den det samme, som at det slet intet regnede i 3 Aar og 6 Maaneder? Ikke heller kan man af 1 Reg.

17 og 18 med Sikkerhed beviise, at denne Tørke uafbrudt vedvarede i 3 Aar og 6 M. maaskee og Præposition επι her kunde oversættes ved omtrent, som er dog ikke usædvanligt. See Math. 1, 11.

1 Thessal. 4; 4. 5. 6. har S. efter Rs. Meening ikke tydeligen forklaret Grundtexten; thi vel kan σκευος betyde en Hustrue efter Jødisk Talebrug: men den Konnexion det her staaer i, viiser at det bør bemærke Legemet; de Ord: μη εν παθει επιθυμιας vise tydeligen at Paulus taler om Legemet.

Galat. 3; 20. Dette vanskelige Sted, hvor indlysende bliver det ikke ved den Vending Ordene her gives. „Men han (Mægleren) (Messias) er det ikke for eet Folk, (som Moses) men han er Mægler efter Forjættelsen for alle Folk; Ogsaa er Gud selv een, men en lige god Gud for alle Folk."

Gal 4. 19. Disse Ord: ὁυς παλιν ωδινω ere meget vel oversatte: for hvilke ieg atter har Fødsels-Smerter. Ja det 17-20 V. beviser, hvor hældigen S. har kunnet med beqvemme Ord og i tydeligst Konstruktion i vort Danske Sprog udtrykke disse Græske Skribenters Tanker

Allegorien tagen af Abrahams tvende Hustruer har S. og B. forklaret paa eens Maade.

Gal. 5; 14. oversættes rigtig saaledes: „Dersom I fortygge og ærgre hinanden, da tager Eder vel vare, at I ikke fortære hinanden"; de tvende første Sætninger maatte nødvendigen ikke indeholde mere end den 3die, som er Slutningen. 5; 8. oversættes og meget got" Hvo som

saaer

saaer for sine Lyster, skal af sine Lyster høste Ulyksalighed" o. s. v. thi det er den rette Mening af σπειρων εις την σαρκα ἑαυτȣ. Præpositionen εις viser tydeligen nok, at σαρκα ikke her skal betyde Objektet; det Sæden skal nedlegges i, men Hensigten med Sæden. At εις Hebraiskviis bruges saaledes, kan sees af LXX Gen. 2; 24.

6; 14 udtrykkes og alt hvad der ligger i Ordet Korsfæstet. 15 V. bliver og καινε κτισις rettelig oversat: „en nye Dannelse" og ikke en nye Skabning; thi hvor stor Fyrskjel er der ikke imellem begge.

1 Cor. 1; 10. (p. 57.) „Jeg vill spilde de Viises Viisdom" o. s. v. det Ord spilde synes R. ikke ædelt nok, hellere: giøre Kraftesløs.

1 Cor. 4.; 9 13. Ved her nøiagtigen at følge Texten, har G. givet Ordene al den Fynd og Eftertryk, som ligger i dem. Men περικαθαρματα oversætter han: som Forsonings Offer for Verden. R. troer og, at det er her Ordets Mening, fordi det følgende synes at forklare det.

(fortsættes.)

Kritik og Antikritik.

No. 19.

den 9 September 1795.

Kritik.

(31).

Volney's Naturens Lov, eller den Franske Borgers Katechismus, oversat (af Originalen? eller kun af en Tydsk Oversættelse??)

Kjøbenhavn, trykt hos Matth. Seest, (paa Abr. Soldin's Forlag,) 1795. 3½ Ark i 8.

Imedens Kant fra sit Studeerkammer, blot byder en Naturlov, som egenkjærlige Mennesker ei gide overbeviist sig om, udvikler Volney, som haver havt Omgang med forskjellige Nationer, den sande moralske Lov af Menneskets Natur. Han gjør dette ved den samme naturlige Læremaade, som Sokrates og Jesus betjende sig af, og hvorved hvert Menneske maa føle sig overbeviist. Da den Franske Nation er den eneste, som ved Udvandringer er heldigen bleven skilt ved sit Afskum, og ved en Krig uden Mage, ogsaa er bleven befriet for en uhyr Levning af egenkjærlige Aristokrater og paveligt sindede Moralfiender: saa kan da den nye Generation deslettere dannes til naturlig-moralske Mennesker, førend de tildeels lade sig forlede til et indsue Paveligt Forgivt. Fra denne Side be-

tragtet, høre ogsaa de Franskes vældige Fremskridt til Forsynets Veje, paa hvilke Mennesker endeligen bringes til at indsee, at Jesu Sædelære er Naturens Lov; og at stridige Dogmata, som ei have Indflydelse i Gjerninger, ei bør kyse sædelige Mennesker bort fra den lyksaliggjørende Jesus-Lære. Volney forudsender 10 Kjendetegn paa den sande Naturlov; hvilket han maaskee ei vilde have gjort, dersom han blot havde tænkt paa den rene Christelige Moral, og ikke meget meer paa den pavelige Dogmatik. Han udleder nu Naturloven af Naturens egen Røst, Følelsen af Fornøjelse og Smerte, S. 10 ff. Hvoraf tillige følger, at Mennesket bør forhværve sig Kundskaber, for med Viisdom at kunne nyde Fornøjelser, og vogte sig for Smerte, S. 12 ff. Og disse Kundskaber forhværves og forøges kun i det sælskabelige Liv, som den menneskelige Fuldkommenheds-Tilstand, S. 14 f. (S. 16, L. 12 f. bør læses, Selvkjærlighed er ei alene ikke imod Sælskabet, men sammes fasteste Støtte.) Begreberne om Godt og Ondt, Synd og Forbrydelse, Last og Dyd, udvikles siden af Naturens tydelige Røst, S. 17-20.

Volney henfører alle individuelle Dyder paa fire. 1) Oplysning eller Indsigt, som indbesatter Klogskab og Viisdom, S. 21 ff. 2) For Afholdenhed sætter Oversætteren allerførst Maadelighed, som et almindeligere: men herved kan Moderatio ikke vel udtrykkes, da Ordet i mange Tilfælde kan blive tvetydigt og medføre Foragt; maaskee kunde Maadeholdenhed være brugbar. De modsatte Laster ere ypperligen fremstillede S. 25 f. og af Føden Temper-

peramenterne, som Grund-Evner til de fleste Dyder, og Laster, rigtigen udledede S. 27. Afholdenhed, Kydskhed eller Tugtighed, ogsaa i Tanker og Ønsker, anbefales især det smukke Kjøn), S. 29 f. 3) Mod anprises især mod Undertrykkelser og Ulykker, S. 31 f. og 4) Virksomhed, deels for af Fortjenesten at forskaffe sig Beqvemmeligheder og Fornøjelser, deels for at forhindre Keedsommelighed og daarlige Indfald, S. 33 f. Til Virksomhed henregnes ogsaa Velgjørenhed mod Folk af ringere Evner, sammenligned S. 47 f.

Orden og Tarvelighed i Husholdningen ere de første Huslige Dyder, uden hvilke Forældres Omhu for deres Børns Vel ei kan bestaae, S. 36 f. I Ordenens Vedligeholdelse, og Børnenes Opdragelse til samme Øjemeed, bestaaer da ogsaa den varige Egteskabs-Kjærlighed, som vedbliver, naar den første Kjælenhed eller Elskovshede blive maadeligere, S. 38. At ødelægge hverandres Formue, er værre end blot Koldsindighed; endskjønt ogsaa denne bryder Kjærligheds-Baandet, S. 39. Barnlig Kjærlighed er en Følge af Forældrenes Omhu for Børnenes Vel; og dens Væsen bestaaer i fornuftig Lydighed, S. 39 f. Samme Hensyn til Orden og huuslig Velmagt haver ogsaa Søskende-Kjærlighed, S. 40. Huusbonders og Tjeneres indbyrdes Pligter og Rettigheder ere S. 41 for kort afhandlede; og fortjene en meget udførligere Forklaring i en Borger-Katechismus, fordi aristokratiske eller despotiske Mennesker hidtil alt for lidet have taget deres store Pligter mod tjenende Medmennesker til Hjertet.

Retfærdighed skylder hvert Menneske det andet, ogsaa i Familien; den er altsaa Men-

neskekjærlighedens første Grund efter Jesu Lære. Medmenneskenes 3 Hoved-Egenskaber, a) medfødt Legems-Liighed, for saavidt der ei findes Undtagelser i Krøblingerne og visse medfødte Sygdomme, b) Borgerlig Frihed udenfor Familie-Forpligtelser, og c) borgerlig Ejendom, ligedan udenfor Familien, kræve hiin Pligt af hvert sundt og fornuftigt Menneske, saalænge det ikke er i yderste Livs-Fare. S. 42-46. (S. 44, L. 6 f. burde hedde, da intet sundt Menneske haver Rettighed til, uden Gjengjældelse at bruge Andres sunde Organer og Lemmer, isteden for sine ubrugbare.) S. 47 f. og 50 tales imod urigtigen forklarede Monke-Dyder, og vises Redeligheden sgavnlige Følger S. 48 ff. ligesaa S. 51 Sandfærdighedens, Beskedenhedens, (hvis Vanart er urigtigen forstaged Ydmyghed) og Sagtmodighedens. Udførligere anvrises Nøjsomhed, som Redelighedens fasteste Støtte, og tales mod Overdaadighed S. 52-55. Opmuntring til hiin Dyd giver hver Nations Fædrelandskjærlighed, som netop med det Hensyn at fremme Nationens Velmagt, er en høj sælskabelig Dyd: men ei bør udarte til National-Had, hvilken i det Højeste kan bevare en veltænkend Nation for fremmede Laster; men aldrig bør forhindre den at skjønne paa fremmede National-Dyder, og at lære det Gode af andre Nationer. — Ligesom Anm. her og paa andre Steder i Udviklingen haver valgt et Par andre Fremstillings-Maader end Volney, saa savner han her ved Enden den højeste borgerlige Belønning, som er Medborgeres gode Meening om

om En; Ligesom den Højeste Borgerlige Ære bør være, ved Flid ruudeligen at ernære sig og Sine, uden at hige efter det, som ei ved Redelighed kan forhværves, eller den ødelæggende Overdaadighed.

Bekmann's Varekundskab, 2det Hæfte.

(fortsat af S. 279, og sluttet.)

Nordlige Lande ere saa rige paa varme dyriske Beklædninger, at de deraf kunne overlade til Sydboerne, som dermed ei ere ligesaa vel forsynede. Allerede Romerne mærkede, at hvide Tydske Gaasedunn i Sengeklæder varmede dem mere end deres hjemmefødte. S. 241. Da Friserne og Holstenerne udstoppe deres Dyner alt for meget, lærer Hr. B. S. 243 f. at 40 Pund for een Person ere tilstrækkelige, naar en Krølhaars-Madratse ligger underst. Hvor meget Udførselen fra Litauen og Ermeland, gjennem Elbing haver tiltaget siden 1758, see S. 245. Bøhmiske og Thyringske Fjær sælges især i Leipzig, og de Polske i Frankfurth ved Oderen. Hines Priser s. S. 246.

Da Havgasser have endnu blødere Duun end tamme Gjæs, S. 240, faldt de Franske for 100 Aar paa, at sætte Priis paa vore nordligste Ederduun, og derved at forskaffe vore Færøeboere og Islændere den nye Handelsgreen, S. 247. De Øer og Kyster, hvor de ellers findes, udmærker S. 248. Deres Redebygning tales om S. 249 f. og hvorledes Øe- og Kysteboerne berøve dem 3 Gange i een Maaned, og siden efter at de have udruget Ungerne, plyndre hele Reden, samt rense de

urene

urene Fjær, indtil S. 253. Nogle Jislændere gjøre dette med Slagbuer, ligesom Hattemagerne med Ulden. Af en Hun samles i den hele Rugetid ei mere end ½ Pund: de stivere Fjære, som Hannerne undertiden have lagt til, maae rives, ligesom dette skeer med Gjæssenes Dækfjære, S. 25. . 3 Norske Holme, hvor Fjærene ogsaa samles, nævnes S. 253: men findes ikke i Sommerfeld's Geographie; hvor Læserne narres, ved efter Registeret at søge det Norske Helgeland, og finde det Tydske Helgoland. De Duun, Færøeboerne forsende i store Sække over et Skibpunds Vægt, ere vel deels blandede med Lumdernes og Lundernes Fjær, som der saa hyppigen samles, s. Ekkard's Naturkundskab, S. 419 f. og 436 f. Udførselen fra Jisland, i 1760, 1764 og 1772, samt Priserne i samme Aaringer og 1784, angives S. 254f. Kun i de Peczkenske Lapmarker, og paa de Ainoske Øer, samles endnu nogle Duun, som sælges i Archangel: ved Kola have Samlerne kyset Fuglene bort, ved deres Graadighed, S. 256. Flere komme til denne Handelsstad, fra Novaja Semlja og Spidsbergen. (L. 12 maa være en Forseelse, da Skibene derhen vel ei gaae paa Beljuga=men paa Sælhunde= og Hvalros=Fangst.) Udførselen fra Archangel i 1761, 1764, 1782=88, angives S. 257. Hamborgske, og især Frankfurter Priser, ogsaa paa andre fine Fjær, i 1786, angives S. 258. Ogsaa Dunenes Opvarming i en Gryde, hvoraf de blive saa elastiske, at 2 Pund fylde en Overdyne til 2 Personer; hvorimod der til en Dyne for een Person behøves 5 Pund Gaaseduun.

Kurkuma-Værten og Rodens Kjendemærker beskrives S. 259 f. og 261, den sidstes Bestanddele S. 264. De Øer og Lande, hvor den avles i Ost-Indien, navngives S. 206; samt at den siden 1788 dyrkes paa Englændernes Karibiske Øer, og især paa den Franske Tabago. Hvad der farves med, samt Udførselen fra Java, Bali, Malakka og China, til Amsterdam og Vlissingen, som fra 1723 til 1792 tiltog og aftog, udmærkes S. 263, og Priserne i 1780-93 S. 264. Dioskorides kjendte Roden allerede under Navnet Cyperus, og Kurkuma synes at være Arabiskt; af det urigtige Navn Terra merita have Englænderne gjort Turmerik, S. 265 f. Ukyndige Danske kalde den Gorgemeje; ligesom de og kalde Rukn eller Orellana Uldrian, S. 259. *)

Geheimeraad Guldberg's Nye Testamente.

(fortsat af S. 288, og sluttet.)

1 Cor. 5; 5. Begyndelsen af Anmærkningen til dette Steds Forklaring har givet R. Anledning til at drage den mildeste Meening af dette Sted, som indeholder Pauli Dom over den som havde begaaet Blodskam: Ved at overlevere denne Syndere til Satan forstaaes neppe nogen Overnaturlig Straf. De Christne havde jo laant deres Exkommunikation fra Jødernes Bandsættelse; og denne Straf var, naar den brugtes i den yderste Strænghed, meget haard, beskæmmende, trykkende; at iblant de mange Arter af Bandsættelser, som Jøderne brugte, ikke findes nogen, som udtrykkes med de samme Ord, som denne

Pauli Dom, giør intet til Sagen; Jødernes מחר מן og Pauli παραδȣναι τω σατανα kan desuagtet nok ansees som Synonymiske Udtryk. Den paalagte Straf, siger vel Apostelen, skulde være εις ὀλεϑρον της σαρκος, det er til Legemets Fordærvelse; men mon og ikke denne Virkning kunne følge af en aldeles Udelukkelse fra menneskelig Selskab og Omgang, og den dermed forbundne Forhaanelse og tærende Græmmelse, hvilket ogsaa Udfaldet af den paalagte Straf for den begaaede Blodskam viser 2 Cor. 2, 7. Men det som især forbyder R. ved Pauli Dom at forstaae nogen Mirakuleus Straf, er dette. Apostelen opmuntrer jo de Christne i Korinth til at eftergive eller gjøre en Ende paa Blodskænderens Straf; og hvorledes stod det i deres Magt med mindre den Straf han leed, var paalagt ham af Menigheden, som kunde kalde den tilbage, naar de saae, at Hensigten af Straffen, som var Synderens Forbedring, var bleven opnaaet. Paulus ivrer her saavel, som mange andre Stæder, for de Christnes Sæders Reenhed; hvad Under da, at hans Udtryk ere stærke.

1 Cor. 6; 1. 2. 3 V. ere meget vel oversatte: naar han har Sag mod en Broder, da at søge ham for de Uretfærdige og ikke for de Hellige. Dog det Ord αδικων burde maaske oversættes de Vantroende, thi ellers bliver det ikke, som Paulus vil have det: Oppositum til ἁγιοι. Ved de første forstaaer Apostelen Hedningerne, ved disse de Christne; Alle Hedninge vare vel ikke Uretfærdige, og alle Christne ligesaalidet Gudfrygtige. Men det 4de V. kan R. ikke vel forstaae: thi efter Gs. Overs. veed han ikke, om Pauli

Ord-

Ord skal forstaaes, som en Befaling, eller som en Ironisk frembragt Bebreidelse. Ved de meest agtede kan heller ikke forstaaes nogen af de Christnes Selskab; thi saa var det gandske upassende at sige, at der fandtes ikke een saa viis og klog, som kunde dømme imellem sin egne Brødre. Men naar Meeningen forstaaes indikativisk og blot fortællende, falde alle Vanskeligheder bort. R. vilde saaledes oversætte: Og naar I have Trætte om Dit og Mit, saa de, som ere foragtede, dem, siger jeg, sætte I til Dommere.

1 Cor. 15; 29. 30. Dette Sted har pinet mange Fortolkeres Hjerne. Men hvor fattelig og naturlig bliver ikke Meeningen af disse Ord saaledes oversatte: „Saa fremt de Døde aldeles ikke opstaae, hvad er da deres Hensigter, som lade sig døbe i Steden for de Bortdøde?" og heele Knudens Opløsning ligger i at give Præpositionen ὑπερ her sin rette Bemærkelse, som er: I Steden for, hvilken Bemærkelse bruges paa flere Steder i det Nye Testamente. F. Ex. 2 Cor. 5; 10.

2 Cor. 12; 7. Ogsaa dette Sted synes at være meget passende oversat: thi — en Torn, som σκολαψ virkelig betyder, er et meget passende Sind-Billede paa Pauli trykkende Lidelse. Men R. er ikke enig med Overs. i at ansee Pauli Lidelser for noget overnaturligt. En Bagtalelses-Aand kunde her gierne fortiene Navn af en Satans Engel, og Apostelen har ofte i sine Epistl. til Korinthierne besværet sig over denne Fornærmelse, hvorved man søgte at standse hans Arbeids Fremgang; og hvad kunde mere have ydmyget

Pau-

Paulus, om hans lykkelige Fremgang i Lære-Embedet havde opblæst ham, end slig Bagtalelse.

Rom. 8; 19. 20. o. s. v. Dette vanskelige og saa meget omtvistede Sted har Overs. vist givet en antagelig Meening. Han oversætter κτισις „det tilblivende Folk" og forstaaer derved i Særdeleshed de Hedninger, som sukkende under Afguderiet, skulde blive omvendte til Christi Lære. Han grunder denne Ordets κτισις Bemærkelse derpaa, at Jøderne have et Ord svarende dertil som betyder Hedninger. Men skal Ordene forstaaes ligefrem og ikke ansees Prosopopœisk, passe de ikke paa de uoplyste Hedninger, hvorfore og D. Bsth. vil, at κτισις skal betyde de omvendte Hedninger. N, bliver ved sin gamle Meening, og meuer at ved κτισις forstaaes Alt Skabt. Denne Bemærkelse har Ordet Col. 1; 16. og altsaa sigter han til den hele Skabnings Igienfødelse. For Resten giøre her Adstillelsestegnene en Forvirrelse, og Meeningen af de saaledes sammenblandede Ord bliver derved uforstaaelig.

Rom. 12; 19. Efter dette Steds sædvanlige Oversættelse: „Hevner Eder ikke selv, men giver Vreden Rum" skulde det synes, som Paulus imodsagde sig selv, og tillod paa et Sted hvad han forbød paa et andet Sted; thi den der giver Vreden Rum, vil vist ikke glemme Hevnen. Men efter Gs. Overs. blive Apostelens Formaninger overeensstemmende med hinanden: „Hevner Eder ikke selv, men lader Tid for den straffende Gud" D. Bsth. har yttret samme Meening i Anmærkningen, men hans Overs. selv synes uforstaaelig.

Ephes. 1; 13. „Ved ham ere og I, der I ved Troen antoge det, blevne Herrens" Dette

te sidste Ord Herrens er udenfor Grundtexten; Man kunde maaskee lade det I, som staaer uden Verbum, per Ellipsin svare til εκληροθημεν, eller og til det følgende Verbum εσφραγισθητε; og da bliver det Ord I som Subjectumet med Eftertryk igjentaget tvende Gange, førend Prædikatet kommer.

Eph. 2; 1. „bortdøde for Synden." Meeningen af disse Ord er ikke let at fatte, og neppe er denne Talemaade rigtig dansk; at bortdøe fra en er bedre dansk, end at bortdøe for en. Ovs. henviser til Rom. 6, 2. Men R. synes at disse 2 Steder ikke gandske qvadrere med hinanden, thi απεθανομεν τῃ ἁμαρτια, siger vist noget gandske andet end νεκρȣς τοις παρατωμασι. Det første Sted kan vel oversættes: bortdøde for Synden, men det sidste Sted ikke. Clemens Alexandrinus kan bedst sige os: hvad Meening vi bør tillægge Pauli ovenanførte Ord: Clem. Alex. Strom. L. 5. pag. 574. Det paafølgende 4de V. bekræfter og denne Mening, at ved νεκρȣς maae forstaaes dem, som ved Synden have tabt den Kraft og Styrke, de burde have til det Gode: thi derfor levendegiorde Gud os i Christo, ved ham gav han os igien Liv og Styrke til det Gode.

Eph. 3; Efter Rs. Skjønnende er dette Sted fortrinlig bedre oversat af S. end af hans Formænd.

Eph. 5; 16 „Ingen forlokke Eder med det Usle, man forlyster sig med" Det Udtryk: Usle, synes vel noget ubestemt. Men det bør og forstaaes om alle de uanstændige Ting, hvormed Grækerne forlystede sig under deres Maaltider, saasom liderlige Viiser, og løsagtigt Spøg;

og saa kunde neppe alt dette udtrykkes bedre og kortere. Men det Ord Oder kan neppe agtes for godt Dansk, hellere det gamle Ord: Viser. Hvor vigtigt det er for en Oversætter, at følge de rette Adskillelses-Tegn, seer man her af.

1 Pet. 2; 3 4 V. thi med dette 4 V. begynder Apostelen en nye Tanke og Meening, som han i det Følgenge udfører.

1 Pet. 2; 8. Dette Sted er i de almindelige Overs. vel haardt oversat. G. har formildet det saaledes: „De, som ikke ville troe Ordet, de løbe an" hvilket da og maa blive Udfaldet for dem: Men R. havde ønsket Beviis for denne Forandring.

1 Pet. 3; 1-6. Man læser dette Sted og sammenligne det med de forrige Oversættelser, og hvo vil negte Gs Fortrinnet for alle de andre, Især har G. giort en betydelig Forandring og Forbedring i det 6te Vers: „Af Sara ere I, siger Apostelen til de Christne Qvinder, blevne værdige Døttre, naar I handle vel og have Sinds-Fasthed mod de hæftige Lidenskaber;" I de andre Oversættelser staaer: Og ikke frygte for nogen Redsel; men det uforfærdede Mod kunde man vel ikke fordre af Qvinder, og ansee for nogen Dyd; Men hvilken vigtig Dyd bliver det for det Hysteriske-Kiøn, at kunne have Standhaftighed til at imodstaae desheftige Sinds-Lidenskaber; og Ordet πτοησιν bruges og i den Meening hos andre Skribenter. Men Oversætterens Forklaring over det 21 V. tør R. ikke antage; der Ord κηρυσσειν betyder at forkynde noget Got — og at forestille sig en heel Verdens Mennesker paa 8 nær at synke paa engang ned, O Gud! her er det

det bedre simpel at følge Bogstaven, end at fornærme den ævig Gode, som ikkun bruger Straffedomme til Forbedring. R. følger heri Zachariæ Forklaring.

2 Pet. 1; 3 6. Disse 3de Vers, som synes efter den gamle Oversættelse uforstaaelige, ere her gandske tydelige; thi Partiklen, ὡς betyder Efterdi, og δια δοξης και αρετης Guds ærefulde Kraft.

Paa hvad Grund G. kalder Noe 2 Pet. 2. 5. Straffens Prædikant, indseer R. ikke; thi Gud bruger jo ikke mindre Belønninger en truende Straffe, for at overtale Mennesker til Dyden. Det samme Ord her bruges, er jo 1 Cor. 9; 27. oversat ved en Herold, og denne bebuder vist ikke mere Ondt end Godt. δικαιοσυνης κηρυκα kunde man vel kalde den sande Religions-Lære.

1 Joh. 5; 7. har vores Overs. gandske udeladt, og det vist ikke uden fuldkommen Overbeviisning om at dette Sted er uægte, ikke skrevet af Apostlen Johannes selv, men indsat siden af en anden, maaskee pia fraude. At Ideen til det indskudte V. er taget af det følgende, er let at indsee. Men dog røber det sin egen Falskhed; thi det afbryder og forvirrer den Sammenhæng, som eller er imellem det 6te og 8de V. Det har desuden slet ingen Kraft til at beviise det, som Apostelen her handler om, som er, at Jesus Christus er Guds Søn og Verdens Frelser, hvilket baade hans Daab, hans Forsoning og det guddommelige aabenbarede Ord bekræftede.

De ældste Kirke-Fædre have ikke brugt dette Sted som et Beviis; Ja ikke engang nævnet det Ord for andet nogensteds i deres Skrivter. I de

bedste

bedste Kodices savnes det, og meget meere kunde anbringes mod dette indskudte Sted.

Doct. Bsth. anforer dog dette V., men melder i en Anmærkning, at han har indstreget det, fordi det er meget uvist, om det er af Joh. selv. Men R. meener, at det er bedre, reent at udelade det, end at indføre det med slig Tvivl i Texten. Det Hezel og Knittel have skrevet til Forsvar for dette Sted, fortjener vist Opmærksomhed; Men kan dog ikke afdrage R. fra Gs. Meening: thi veiledet af Kirkehistorien seer man nok, med hvad Hænder dette fremmede Vers er blevet indskudt.

Den eller de, som have forfattet Religions-Bogen, bruger ikke heller dette Sprog.

Ei allene paa at oversætte, men ogsaa vidt muligt oplyse Johannis Aabenbaring, eller rettere Jesu Christi Aabenbaring, har G. anvendt megen Flid og Forsigtighed. — Hans Sager at samle og sammensætte de forskiellige Poeiske Billeder, hvorved Johannes betegner den Christne Kirkes tilkommende vigtigste Hændelser; han samler disse adspredte Træk — og giør et heelt Skilderie af dem alle. Deelene ere saa nøie ordnede, at Hoved-Ideen ikke kan være ukjendelig for den, som med Agtsomhed betragter det i sit hele Omfang, og derfor behøvedes her ikke, at dette opklarede Skilderie skulde gives noget Navn. Naar den Person, som man har seet og kjendt, bliver ret nøiagtigen og fuldkommeligen beskrevet, behøve vi ikke, at han skal navngives, det var og en Fornærmelse mod dem, vi beskrive ham for. G. har derfor ikke anvendt Johannis Aabenbaring paa noget Individuum, men overlader det til Læseren selv, eller for at bruge Oversttrs. egne Ord pag. 650.

Anm.

Anm. H. „Vilde nogen videre spørge, hvorfor „jeg ikke i mine Anmærkninger har tilføiet saadan „Opfyldelse udaf Historien: Saa svarer jeg, deels „fordi jeg ei burde henrive nogen til min Mening; „deels kunde jeg og ingenlunde i et saa indskræn- „ket Rum gotgiøre Opfyldelsen, og Forsikringer „uden Beviis og uden den her saa nødvendige „Sammenligning ere mig afskyelige; og deels „hører der god Historisk Kundskab til at føle Rig- „tigheden af slige blotte Vink til Historien. Det „har derfor burdet være mig nok, (og gid dette „var nogenledes skeet!) at stille Bogens Gang og „Mening i Lyset." Den sande Christendoms Aand hersker i den hele Overstætelse; endog Anmærkningerne bære den sande Viisdoms Præg. Ingen uden den Nysigen vil savne her, hvad han burde ønske sig. Hvilken Fordomsfri Mand kan vel læse denne Oversættelse, uden at erkiende den for et Arbeide fra den ædle Menneske-Ven, og den sande og erfarne Christen. Maatte kuns ikke de Hindringer, som Oversætteren selv melder om ved Bogens Slutning, giøre, at hans Arbeide skulde blive miskiendt; dog den Eviggode Fader, der gav Menneskene sit Ord, som et Middel til Lyksalighed, vil vist paa den beqvemmeste Maade frembringe dets saliggiørende Frugter.

y**

Antikritik

mod No. 26, 1795, af kiøbenhavnske lærde Efterretninger, S. 412.

Titelen har ε seet af et Skrivt, som Skræddermester Holmboe har udgivet Khavn 1793, men Skrivtet selv har ε ikke læst, og veed derfor ikke, om denne Skrædders Skrivt har rigtigt opfyldt,

hvad

hvad Titelen lover. Titelen er løierlig: Beviis, at Recensenten hverken har havt Syn, Lugt eller Smag, da han skrev No. — af de lærde Efterretninger for Aar. — Sagen selv at der er een af de Berlingske Recensenter, som ikke altid er ved alle sine fem Sandser, i det mindste ikke bruger dem, er klar, naar man sammenligner No. 26, 1795, af de lærde Efterretninger, S. 412, med Kritik og Antikritik, No. 26, 1794, S. 396 og 397. N. 27, S. 422. Karakteristik-Bidraget S. 7 og 8. Kritik og Antikritik N. 38, 1795, S. 598-601. Er det ikke den utilgiveligste Skiødesløshed hos en Skrivtdommer, ei at have læst begge stridende Parters Beretninger og sammenlignet dem med hverandre? Havde Berlingianeren giort dette, saa havde han dømt rettere, og ikke krævet unødvendig Dokumentering, da Tingen alt var documenteret. Ved saaledes at skrive i Taaget vanærer denne Recensent den Journal, som han smører Sligt ind i.

K.

Kritik og Antikritik.

No. 20.

den 16 September 1795.

Kritik.

(32.)

Homers Ilias Første Bog, oversat, med tilføiede Anmærkninger.

Kjøbenhavn 1794. Trykt paa Hegelunds Forlag, hos Hof- og Universitetsbogtrykker J. F. Schultz, i 8, 40 S.

(bedømt ved Doctor Fleischer.)

Oversættelsen er fortræffelig, og just saadan, som Rec. ønsker, at en Oversættelse skal være. Den holder sig nær til sin Original, og ingen skal dog sige, at den nogensteds er haard eller utydelig. Den er ikke besværet med flere Ord, end Grundsproget indeholder, hvilket er en Dyd ligesaa rar at finde ved vore Oversættelser af de gamle Autorer, som den i sig selv er stor. Her findes ikke heller den Omtumling med Constructionen, som andre Oversættere med Dristighed tillade sig. Anmærkningerne ere ogsaa meget gode, og bevise at den Mand besidder grundige Kundskaber, som har opsat dem. Rec. ønskede at vide, hvo denne Mand er, for at kunne yde ham sin store Høiagtelse. Kun det beder Rec. denne Forf. om, at naar han leverer Oversættelse af de andre Bøger af Ilias med Anmærkninger, han da vil sætte disse under Texten, ligesom Hr. Dr. Bloch har giort ved de

Sokratiske Mærkværdigheder. Det er en fortrædelig Sag for en Læser, ideligen at behøve at kaste tilbage i Bogen, for at see, hvad der er sagt til Oplysning af Texten. Der er skrevet saa meget af Andre om Fuldkommenhederne i Homers Poesie, at Rec. bifalder det gandske, at Forf. har gaaet denne Punkt reent forbi, som for meget vilde have sinket Oversættelsen af de andre Bøger, giort Skrivtet meget vidtløftigt, og hvorved Forf. maaskee havde faaet en Hoben bidende Kritiker til Tak, dersom han, som jo let kunde skeet, havde gaaet noget forbi, og ikke seet alt. Den sikkre Vei til at skaffe denne Oversættelse den gode Afsættelse, som den fortiener, er at Forf skynder sig med at oversætte de andre Bøger af Ilias, og at oversætte dem lige saa got, som nærværende. Det, Rec. har at erindre ved dette Skrivt, er meget lidet. V. 188, 189. Ἐν δὲ οἱ ἦτορ Στηθεσσιν λασιοισι διανδιχα μερμηριξεν. Hiertet i hans rasende Barm var tvivlsomt. „Λασιος er *haarrig*, Rec. vilde lige efter Ordene sagt: Hiertet i hans *haarrige Brøst*. Dette Haarrige ansees rigtigt nok som et Mandigheds Tegn. V. 284. πολεμοιο κακοιο, „ulykkelige Krig." Ulykkelig var ikke Grækernes Krig imod Troja endnu, thi de havde seiret hidindtil overalt: den blev det først, efterat Achilles var blevet vreed. Rec. vilde enten sagt ligefrem *den onde Krig*, eller *den besværlige Krig*. V. 353 Ζευς ὑψιβρεμετης, „Zevs, den olympiske Tordner." Rec. vilde kaldt ham *Himmeltordneren*. V. 567. Ἆσσον ἰοντ „Om jeg kommer dig nærmere" Rec. meener det skulde været *de*, og skal for-

staaes

staaes saaledes, at hele Gudehæren, ved at træde til, ikke skulde kunne frelse den uartige Juno ud af Jupiters Hænder, naar han vilde revse denne sin Kone. V. 588. θεινομενην „mishandlet." Rec vilde ret lade Madame Juno faae Hug for sin Tirren. V. 607. Ἀμφιγυηεις, „hinkende." Nei stakkels Diævel, han var halt paa begge Benene. Det var og et slemt Luftspring, denne Vulcanus giorde, da Juviter slængte ham ud af Himmelen, fordi han vilde hielpe sin Moder, og han da tumlede om en heel Dag, inden han faldt til Jorden. Meer har Rec. ikke at sige om Oversættelsen, undtagen dog dette endnu, at i Stedet for Zevs, Here, Athene, Hephæstos, Poseidaon, vilde Rec. heller havt de latinske Navne, Jupiter, Juno, Minerva, Vulcanus, Neptunus, hvilke de fleste Læsere kiende af sig selv. Hvortil at vide, hvad dette Utøi heder paa Græsk, for dem, som ei læse Græsk? Angaaende Anmærkningerne, No. 8 anføres det, at Apollo dræbte Nicobes Børn, som et Beviis paa hans Færdighed i Bueskydning. Rec. vilde lagt det til, at han skiød alle Cycloperne ihiel, fordi de havde smiddet det Lynild til Jupiter, hvormed denne havde dræbt Apollo's Søn, Æskulapius, fordi han ved sin Medicin hialp dem, som ikke havde meget Liv tilbage, fra Døden. Men dette bekom ikke Apollo saa vel. Thi Jupiter jog Skyderen ud af Himmelen ned paa Jorden, hvor han blev Fæehyrde hos Hans Majestet, Kong Admetus. Ved Vers 50, burde uden Tvivl den Anmærkning været tilført, hvorfor Apollo's Pile traf først ikkun Mulæslerne og Hundene, at den menneskekierlige

Dæmon derved vilde advare Grækerne om, at de skulde giøre Ære af hans Præst, og derfor ikke, førend denne Advarsel var givet og foragtet, skiød paa de kaabberpandsrede Achiver. Eller og naturlige Aarsager kunde været angivne. Saa sige Rhetorikerne. Ved V. 594 kunde have været anbragt det, at de Herrer Grammaticii, thi de skal vide Aarsag til alt, sige, at de Mænd paa Lemnos kaldes Sintier, d. e. Skadelige, af σινω, paa Grund af, at disse Deboere vare Søerøvere, og de første Opfindere af Vaaben og Redskaber til Krig. See Eust. Iliad. α. Hemmelige Efterretninger fra Satans Hof sige, at dette er af den Onde.

Disse meget ubetydelige Antegnelser fra Rec. bevidne, hvor god han kiender baade Oversættelsen og Anmærkningerne for at være. Dette regner Rec. for en vigtig Fordeel af denne Oversættelse, at nu ulærde Folk hos os kunne udaf Homer, der var som Grækernes Bibel, kiende, hvorledes det vilde have staaet til hos os med Guds Kundskab, dersom Herren ikke havde skiænket os sit aabenbarede Ord. Man tænke sig dog en Gudelære, hvor Overguden har staaet Fare for at bindes af de ringere Guder, men bliver frelst ved en Gudinde af 3die Rang, som henter Kæmpen Briareus ind i Himmelen, for at holde Styr paa Gudeflokken; at Overguden, paa denne Gudindes Bøn, og for at trøste hendes stolte Søn, der tiente blant den græske Hær og var fornærmet af Generalissimus, lader Seieren hælde til Trojanernes Side, kommer derudover i Klammerie med sin slemme Dronning, og siger hende Grovheder. Meget mere faae vi i de andre Bøger, hvor Guderne ordentligen gaae i Striden, nogle for, andre

dre imod Trojanerne, og nogle af disse Udødelige blive endog saarede, saa at Jupiter ret maae sætte sig i Respekt, for at holde disse ubændige Tingester i Orden. Er dette Fornuftreligion? Er det saadant noget, de tydske Opklarere vil unde os, naar de faae diskrediteret den Christendom, vi nu have? Eller er det maaskee den Irreligion, Chaumette med Consorter fik giort herskende i Frankerige til en Tid, og hvoraf eere seete de skrækkeligste Virkninger i det meget Blod, som der under Lovenes Navn er udgydet, man vil indføre iblant os? Maaskee kunde den unge Mand, der har forfattet Repertorium for Fædrelandets Religionslærere, og hans værdige Patron, der har skrevet No. 20 af Kiøbenhavnske lærde Efterretninger for Aar 1795, give os derom nogen Oplysning. Man nævne dog noget Land i Verden, hvor ei den christelige, eller en paa den christelige bygt Religion hersker, hvor ei ligesaa tossede Meninger i Gudelæren, som hos de gamle Græker og Romere, gaae i Svang. Det er umueligt, at det, man vil kalde den rene Fornuftreligion, kan være et heelt Folks Religion. O! hvor dyrebar bliver ikke Christendom os, naar vi sammenligne de Begreber, hver Almuesmand iblant os haver om det høieste Væsen, og om Menneskets Bestemmelse og Pligter, med de elændige Fabler, som de vittige Græker nøiedes med! Tak være Oversætteren, som, ved at give det berømteste Værk af den fierneste Alderdom af Grækerne i Trykken paa Dansk, har sat hver fornuftig Mand i Stand til at indsee Forskiellen imellem da og nu!

(33.)

Dagens Anliggende, et Ord til Danmarks selvtænkende Mænd, af Johan Eric Berger. γνωθι σεαυτον.

Kiøbenhavn, trykt hos Johan Frederik Schultz, Hof- og Universitets-Bogtrykker, i 8, 62 S.

Skiønt denne Piece er skreven paa Dansk, forstaaer Rec. den dog ikke. Det er nok politisk Metaphysik den indeholder. En Opfordring til politiske Klubbers Dannelse kiendes at være hensigtet til. Ved at igiennemlæse hele Skrivtet har Rec. ikke lært mere end dette, at S. 34 „Mennesket er almægtigt, naar det vil være det." Og S. 56. „at al Regiering bær Spi„ren til sin Tilintetgiørelse i sig selv; at vi regie„res, for med Tiden at kunne selv beherske os; at „Demokratiet er den sidste Form, hvorhen alle „andre sigte, og at viselig anordnede Repræsen„tationssystemer bane Menneskeslægten Overgan„gen fra nu værende gothiske Forfatninger til „hiint Fornuftmaal. Til den Frygtsommes Be„roeligelse kan i Øvrigt den Bemærkelse tiene, „at Aarhundrede og Aartusinde ere intet i For„nuftens Plan." Ja, siden det har saa lang Tid, saa ville vi lade Efterkommerne sørge.

E.

(34.)

D. G. Schroka's kort og tydelig Vejledning til Fyrverkerie-Kunsten, skreven for dem, som selv ville forfærdige smaae Fyrverkerier; oversat af det Tydske.

Kiø-

Kjøbenhavn paa Ljunges Forlag, 1795. 6 Ark i 8 med 1 Kobbertavle.

Indlukket Kruds Virkninger burde ligesaavel undersøges af Naturlærerne, som af Artilleristerne: men hidtil have kun Chemikerne afhandlet dets Tillavning. Det er altsaa godt, at Naturforskerne her faae en kort Vejledning til deslige Experimenter, som det alvorlige Artillerie ikke befatter sig med, og allermindst hos os. Meget ordentligen afhandler Ffn. 1) Krudtets Tillavning S. 1-10. 2) Fyrverkeriets Kunstord og Verktøj, samt 27 Materialier eller Satser S. 21-50; 3) 34 Slags Sværmere, Raketter, Ildkugler og deslige; S. 50-77; og 4) 5 Arter farvet Krud S. 78-81, samt Knaldkrud, og 10 Kunststykker, som regnes til den naturlige Magie, S. 83-88. Ligesaa systematisk er vel Kunsten hidtil ikke afhandled i ældre Bøger: men ellers synes Ffn. ikke at kjende de ældste Tydske Archeleibøger, hvori der findes en rigelig Mængde af Verktøj og Recepter; som kun de nyere Skydekunstverker have forbigaaet, som ubrugbare i Krigen. Hvor lidet gavnligt end Fyrverkeriet er, uden den Hensigt at gjøre chemiske og physiske Experimenter: saa fortjener dog Hr. Ljunge for saavidt Opmuntring ved en god Afsætning, fordi han haver vildet opfylde et Hul i vor Litteratur, hvilket Andre saa lidet ere betænkt paa.

(35.)

Poesier af Jens Zetlitz, Studiosus Theologiæ. Sunt et mihi Carmina. *Virgil.* Første Samliug.

Kiobenhavn 1789. Trykt paa Gyldendals Forlag.
322 S. i 8. Koster 4 Mk.

Vore Landsmænd have i lang Tid læst og sunget denne yndede Digters Poesier, som vi dog holde os forpligtede til, endskiønt sildigt, at anmelde. Samlingen bestaaer af blandede, satiriske, lyriske Digte, og National-Sange.

Det første Stykke er en Norsk Vinter. Digtet har mange smukke Skilderier; men os synes, at det indeholder forlidet om den Norske Vinter selv. Ved en stærk Tørke 1786. Et kort, men smukt, Stykke. Her er den sidste Strofe

"Men Herren bød, den (Tordenen) taug, og ingen kierlig Draabe
Maa lædske Jordens Torst, maa slukke Jordens Brand.
Miskundelige Gud! — hør Millionet raabe!
Hør Angstens hæse Skrig fra et fortørret Land!
Byd Skyen aabne mild sit rige Forraads-Kammer,
Og slukke Jordens Tørst og Jordens Sønners Jammer!"

Aftenen. Dette saa tidt besiungne Emne er her ikke meget poetisk besiunget. Den gode Konge; velskildret. Til O*; Den Viise vælger Middelveien; Vi skal døe; alt maa bukke for denne vrede Monarks ubøielige Vink. Til Elisa; Til de strænge Sædelærere; Ved en Venindes Grav; Th. A.; Til den samme. Disse fem korte Læredigte indskærpe den Sandhed, at vor Jord er ikke saadan Jammerdal, som mange ville indbilde os, men

———— "at Livet er en Kiede
Af Glæde og af Møie, Smiil og Graad."

Det

Det er skiønt af vore Digtere, naar de skildre os Livets sande Værd. Over een" Forgiet mig ei" som visnede paa Elisas Brøst. Grevskabet Karens-Lyst skal beskrive et lidet Lyst-Sted, tilhørende Hr. Lorents Ankierman Smith ved Stavanger; men denne Blanding af Fanden og Muserne, af Snurrighed og Malerier,] finder Digterens rensede Smag nu ganske vist ikke skiøn; ligesom han vist nok optog dette Digt i sin Samling, meere for at behage sin Patronesse, end med Overbevisning om dets poetiske Værd.

Satiriske Digte; Giæstebudet paa Olympen; Narren, som sælger Viisdom; de ombyttede Vilkaar; Løvinden og Biørnen; Veddeløbet; Bukken. Disse ere snarere moersomme Fortællinger i Baggesens og Wessels Maneer, end virkelige Satirer. Derimod er den Til Lina, hvori han forsværger at være Digter, fordi Digter-Navnet indrenter saa lidet, Horazisk skiøn. De efterfølgende Posier i denne Afdeling ere mindre skiønne; men dog Funker af den Satiriske Geist, som viser sig saa heldig hos Forfatteren i den Satire, han har indrykket i det tredie Stykke af det Norske Selskabs Skrivter. Brevet fra Nille Waldemar til Peder Paars er heldig Satire over de klynkende Heroider.

Lyriske Digte. Rec. vil her nævne dem, som han troer at være meest poetiske og skiønne, og som altid vil beholde deres Værd. Til Norge, Til Normænd. Digteren er altid stærk og høitbegeistret, naar han siunger om sit med Billighed saa elskte Fædrene-Land. Tiden; Selskabssangen S. 208; den mandige

Beslutning; Philosophen; Mit Valg; Hvad jeg synger; Evan; Frihed; til mine Venner iet Selskab; gamle og nyere Tider; Selskabssang, at Slyngler hæves til Ærens Top ꝛc. Hvordan jeg er; Mit Ønske; Lidt om mig selv. I alle disse hersker Frihed, Vittighed, Lune, Moral, og en let flydende Versification; men den sidste overgaaer dem alle. Den bekiendte Folke-Sang, som synges i alle Selskaber, fra Hoved-Staden af til de fierne Provintser, vil vi hidsætte noget af.

"Hvor saare lidet vil der til,
For lykkelig at være?
Et muntert Sind, en Piges Smiil,
En Ven som giør dig Ære;
En Hytte, som dig skiule kan,
Suurt Brød og Kildens klare Vand,
Saa megen Viisdom, at du vil,
Og bruger denne Lære."

"Guld har sin Glands, og Magt sin Værd,
Og Rang vanærer ingen;
Det er ret smukt, at være lærd,
Men det er ikke Tingen:
Nei, skielve ei for Daarens Dom,
Og tage Dagen, som den kom,
Er meer end Guld og Ære værd,
Og det dig røver ingen."

Skade, at dette, at du vil, er stivt og vanhelder denne ellers saa fortræffelige Sang, hvoraf vi endnu ville meddele de to sidste Vers.

"Jeg Fader blev — de kiære Smaae
Paa ømme Knæe jeg satte;
Paa dem, med samme Øine saae,

Som

Som Gierrige paa Skatte;
Jeg ledte efter Moders Træk,
Og kyste barnlig Taare væk;
Jeg Jorden skiøn, Gud god jeg saae,
Som mig paa Jorden satte."

"Jeg sagde til den kielne Tøs:
„Dyd er den største Ynde."
Og til den raske vevre Knøs:
„Den største Skam at synde."
Jeg sagde til dem begge to:
„Blant Livets Torne Roser groe:
Af Dydens Kilde Glæde øs,
Og Gud skal eder ynde."

Det er en Sang, som giør Forfatteren og vort Sprog Ære; kun at kyste var forvandlet til kyss'de: thi at kyse og at kysse nogen ere tvende meget forskiellige Ting.

Samlingen sluttes med 8 National-Sange for Norske Krigere og Norske Piger. Alle fortræffelige som den ypperlige Frimanns. Afskeds-Sangen, imellem en Norsk Soldat og hans Kiereste, ligner i Versart, Velklang og Styrke, den tydske Weisses berømte Amazonen-Lieder. Her et par Strofer til Prøve.

Han: "Men Døden rammer alle Mand,
Den trænger ei til Krig;
Og midt i dine Arme kan
Din Elsker røves dig."

Hun: Dit sidste Smiil modtog jeg dog,
Dit sidste Kys jeg fik;
Og snart jeg giennem Graven drog
Did, hvor du for mig gik."

Han: "Men Kongen og mit Føde-Land
Opfordrer mig til Krig;
Og den er ingen ærlig Mand,
Som du vil skiule sig."

Hvilken Patriotisk Ild brænder i disse Bierg-beboeres Hierter! Den rene Luft forfiner deres Livs-Aander, og den varmeste Fædrenelands-Kierlighed løfter deres Sange op til Skyerne. Med Glæde vil enhver Dansk og Norsk modtage i sin Tid nye Samlinger af den Digter, hvis Ungdoms Vaar allerede har frembragt saa herlige Frugter. h —

(36.)

Hemmelige Efterretninger om Satans Hof, med en Indledning af Anton Franz Just. Viborg 1794. i 8 100 S.

Dette er en Satire over adskillige menneskelige Daarligheder, forfattet med en temmelig Deel Lune, og i et komisk Sprog. Rec. har kun det at udsætte herpaa, at Indklædningen, især hvad Billederne angaaer, heller maatte være hentet fra den græske Mythologie, for ei at støde an imod den Ærbødighed, vi som Christne, bør have for den hellige Skrivt. Havde Forfatteren været bekiendt med den snovske Lucian, skulde han hos ham have fundet skiønne Bidrag til skalkagtig Vid, hvormed at krydre Fortællingerne. Erasmus af Rotterdam har i sin Charon pakket Kardinaler, Bisper, Abbeder, Munke, Buller, Kietterbrænderier sammen med Proserpina, Vulcanus, Mercurius, Ossa, Styx; og det gaaer got. Den græske og romerske Mythologie, synes Rec. skikker sig fortræf-

træffeligen til saadant Spøgerie. Indledningen til As. Bog er ligesaa stor, som Bogen selv, hver af Delene indeholder netop sine 50 Sider. I et alvorligt Værk vilde man ikke taale denne Mangel af Proportion; men i det Latterlige bør det vel ikke regnes saa nøie. Efter at have i Indledningen snakket en Hoben kaadmundet Tøi, angaaende den hellige Historie indtil Taarnbygningen i Babel, for at amúsere Hans Sataniske Majestet, berører A. med sin spøgende Pen Krigen, Overtroe, med Kirge-Huuskors, Byggepragt, Klædepragt, Ædepragt, Nyhedssyge i Religionsvæsenet. Derom har han dette Pirrende S. 45. „Det Nye —
„Det Nye giør større Indtryk end det Gamle,
„tænkde Satan, og han lod Troen saa tit blive
„ganske nye, at man ansaae den sidste Nye for
„den første Gamle, og enhver brøstfældig Aand
„blev Satans Missionær, fordi den dummeste
„gierne er den ærligste Fuldmægtig." S. 47. siger han dette Sandfærdige, som Enhver redelig Mand ønsker, at Cancelliet dog engang vilde lægge paa Hiertet. „Forudsat, at alt, hvad Statens Kraft fordrede efterlevet, fandtes nøiagtig udført i Statens Lovbog, hvad blev da Procuratoren? Men er det ikke Ufuldkommenhed, naar man i sit Lands Lovbog ikke kan underrettes om sine Pligter? og bør en Lov kunne modtage Forklaring? Undersaatten maae aldrig kunne være uvis om sine Pligter. Man maae ei kunne forsee sig af Uvidenhed. Det er ingen Overtrædelse at feile mod en ukiendt Lov, det siger Naturen; Preussernes Friderik har indseet, at hans Stat ved de mange Forordninger uden for Loven ikke var vel nok indrettet, fordi ikke Enhver kan erindre sig dem,

kien=

kiende dem, eller kiøbe et Alen tykt Register over Leilighedslovene; han samlede dem derfor i een Lovbog, lykkeliggiorde sit Land, og unddrog sit Lands Mennesker fra Uvidenhed om deres Pligter, og fra den grumme Tanke at overlade sin Ære- og Velfærdssag i Prokuratorhænder, om hvis Reenhed, man enten tvivlede, eller ikke var overbeviist." Rec. vil lægge dette til: Hvad er vel det første, som Undersaatter vente sig af Staten, uden det at nyde Ret? Men kan vel nogen, som har den reneste Sag, gaae alle Retterne igiennem med ringere end 100 Rdlrs. Udgivt? og er det ikke tungt, saa dyre at tilkiøbe sig en endelig Dom. — Nu komme da de hemmelige Efterretninger selv, S. 51 ff. som A. har ladet en Franskmand sende til Oververdenen ved en Aand, som skulde afhente en kasseret Jakobiner. Her maler A. Landeveien til Helvede, Volden, Porten, Mellemrummet, Stakittet, Landdyrkerne paa den anden Side deraf, hvilke her i Verden havde været Krigere, men maatte nu grave Kanaler, sætte Steendiger, plante levende Gierder, rydde Moser, plante Skove og forrette alt Agerarbeide. Med Spaden grove de al Agerlandet. A. siger S. 60. „En krigførende Stat vilde her beqvemt lære, hvortil man i Fredstid kan bruge staaende Armeer, og hvorledes et øde Land i kort Tid kan blive et Dukkeskab." Dette Dukkeskab duer intet. Nu følger Forstaden, og deri vare Væsner, som udtænkte eller udskreve gale Planer. Hver Gade var for sit Planmagererie, een for Handelen, een for Krigen, andre for Sultphilosopher, for Opfindelser af urimelige Religioner, for Klædedragten, for Pengevæsenet, med Hi-

sto-

storie om Opfinderne; og alle disse Planer, som for Menneskeslægten fordærvelige, besørgede Satan ved sine Agenter paa Jorden iværksatte, naar kun ikke Forsynet hindrede det.

(sluttes i næste No.)

Subskriptionsplan.

Allerede i Aaret 1789 indbød jeg Nationen til Subskription paa en Oversættelse af det classiske Opdragelsesskrivt Emile ou de l'Education, par Jean Jaqves Rousseau: men endskjønt Følgen af denne min Indbydelse ikke var uheldig, hindrede dog, deels mellemkomne Omstændigheder, deels en ikke ganske sikker Udsigt til mine Bekostningers Erstattelse, mig fra at tænke paa Udgaven førend nu, nu da jeg offentligen i Adresse-Comtoirets Efterretninger opfordres til, for ei at see mine paa den første Deels Oversættelse anvendte Bekostninger tabte, at opfylde mit Forsæt med at udgive Emil i Dansk. Imidlertid er jeg endog glad ved de Hindringer, der : hidindtil have tilbageholdt Udgaven af dette Værk, da det, om det var udkommet i hiin Tid, havde maattet fremtræde i Dansk, vel som et Mesterværk, men dog ganske saaledes som det flød fra sin store, men og stundsdum feilende Forfatters Pen, imod at det nu kan forskjønnes og rigtiggjøres ved de dertil siden udkomne oplysende og rettende Anmærkninger af Tydsklands største og lærdeste Pædagoger.

Min Agt for Nationen, og mit Ønske at levere alt, hvad der paa mit Forlag maatte udkomme i Moderomaalet, ikke allene upaaklageligt, men endog saa godt som muesigt, har bevæget mig til at søge en Oversætter til Emil, hvis Indsigter, Evner og Kundskab i Sprogene jeg kunde lide paa; dog ogsaa mistroisk til mit eget Omdømme, formaaede jeg Herr Bibliothek-Secretairen, Magister Nyerup, som adskillige Gange for mig havde yttret sin Frygt for Emils Skjebne, om den faldt i en den ikke voxne Oversætters Hænder, at igjennemlæse Oversætterens første Prøve. Dommen, bemeldte Hr. Secretair Nyerup afsagde derover, stemmede ganske overeens med min Forventning; og for paa nogen Maade at betrygge de Subscriberende om Oversættelsens Godhed, vil jeg indføre den her.

„Efter mit Skjønnende kan der ingen Tvivl være „paa, at jo denne Mand har det rette Greb paa at over„sætte; og jeg tvivler slet ikke paa, at jo baade Publikum, „De og Rousseau maae være vel tilfreds med at have faaet „ham til dette Arbejde."

„Hvad Oversættelses-Maaden angaaer, da holder jeg „for, at det Danske Publikum, naar det kun faaer Rousseau „heel og ubeskaaren, gierne lader Oversætteren have Hals

og

„og Haand over de Tydske Pædagoger; og altsaa kan han „efter bedste Indsigt enten oversætte deres Anmærkninger „heel og holdne, naar de ere det værd, eller forkorte og „indknibe dem, hvor der siges for lidt med for mange Ord, „eller ogsaa gjendrive dem, hvor det lønner Umagen.

Nyerup."

Rolig altsaa i Henseende til Oversættelsens Godhed, tilbyder jeg da her Nationen trygt Rousseaus Emil, rettet og oplyst ikke allene med de Tydske Pædagogers, men og, hvor det behøves, med originale Danske Anmærkninger. Til Nyeaar skal den første Deel, efter mit Løvte i Aviserne udkomme, og saa hastig som mueligt skulle de andre Dele folge denne. Hver Deel, indeholdende en Bog af Original-Udgaven, vil omtrent blive et Alphabet eller 23 Ark stor, og Prisen for dem, som subskribere, førend første Deel udkommer, 4 Mk. for hver Deel paa Tryk- og 5 Mk. 8 ß. paa Skrivpapiir, næsten en tredie Deel billigere end det Skrivter sædvanligen i vore Tider leveres for, uagtet Formatet vil indeholde endeel mere Materie end vore almindelige, af Egennytten skabte, Modeformater pleie at indeholde.

Endskjønt dette vil blive et af de betydeligste, og altsaa og et af de bekosteligste Værker, vi have i Modersmaalet, forlanger jeg dog ingen Prænumeration ved Subskriptionen: men derimod prænumereres der, for at sikkre mig mod alt for stort Tab ved Defecter, ved hver Deels Modtagelse med det Halve af Beløbet for den følgende Deel, hvilken Prænumeration igjen erstattes ved Modtagelsen af den Deel, hvorpaa der er prænumereret.

Ligesom jeg saaledes paa min Side intet efterlader, for at levere Europa's første og bedste Opdragelses-Skrivt godt og fuldkomment i Modersmaalet, saaledes har jeg og den Tillid til Nationen, men især til den Deel af Samme, der indseer, hvor vigtig Opdragelses-Videnskaben er for dem, som den Algode betroer Børn, at den ikke lader mine Bestræbelser for at gavne blive frugtesløse, men derimod ved Subskription paa dette Værk, opmuntrer mig til at berige Fædrenelandets Litteratur med flere gavnende og gode Skrivter.

Kjøbenhavn,
den 11 Septemb. 1795.

S. Popp,
Bogtrykker i store Fiolstrædet No. 179

Kritik og Antikritik.

No. 21.

den 21 September 1795.

Kritik.

(37.)

Repertorium for Fædrelandets Religionslærere. Første Aargang. Første Hæfte. Hilf lieber Gott! wie manchen Jammer hab ich gesehn, daß der gemeine Mann doch so gar nichts weis von der christelichen Lehre, sonderlich auf den Dörfern, und leider viel Pfarrherren fast ungeschickt und untüchtig sind zu lehren,— — leben dahin wie das Vieh und die unvernünftigen Säue. Luther.
Kiøbenhavn 1795. Hos J. H. Schubothe i den Nitschkeske Boghandling i Commission, i 8, 190 S.
(Bedømt ved Doct. Fleischer.)

De to Alderdommens Skrivter, som ere oversatte i vort Modersmaal, Xenophons Sokratiske Mærkværdigheder, og den første Bog af Homerus's Ilias, hvilke Recensenten haver havt under sin Bedømmelse i No. 15, 16, 20, have viist os, hvorledes det staaer til med Fornuftreligionen, naar den ikke har Guds aabenbarede Ord at hente Lys og Veiledelse fra; og derfor haver Rec. forudskikket Recensionen over

 He-

Homerus, paa det at hans, i Anledning af denne Bog giorte, Anmærkninger skulde være en Forberedelse for ham til at bedømme Repertoriet. De Sokratiske Mærkværdigheder havde han skrevet og indsendt Recensionen over, længe førend Repertorium udkom; ellers skulde han ogsaa betient sig af den ypperlige Anledning, som derfra var at hente, til at vise, hvor vel Repertøren mener os det, at han vil skille os af med Christendom, og give os Fornuftreligionen der istedet. Sokrates var den besønderligste Mand, Rec. kiender af Historien, hans Begreber om det høieste Væsen og Menneskets Pligter vare saa rene, at ingen af de Sekter, som havde været før ham, eller kom efter ham, kunne sættes heri ved Siden af ham. Varmt følede han for Gud, Sandhed og Dyd. Han foregav, at en Geist indgav ham eet og andet; hvad vi derom kunne tænke, vil Rec. ikke undersøge; kun det vil han fortælle efter Plato, at Sokrates ventede, at Gud fra Himmelen skulde sende Menneskene en Aabenbaring; hvorfra Rec. ogsaa mener at Cicero har taget den Talemaade, han saa ofte bruger i sine philosophiske Bøger: deus aliquis viderit, d. e. „det maae en Gud vide." Paa Grund af, hvad man siger om den fortskridende Kultur, skulde man ventet, at de følgende Philosopher, som kaldte sig hans Scholarer, skulde have bragt det en Hoben videre. O nei; de forfaldt til Spidsfindigheder og Keglerier, de deelde sig i Sekter, og at være Forstander for et saadant Partie, kunne vi ligne med at være General for en af de papistiske Munkeordener; de formørkede Viisdomslæren, og nogle talede et saa forvirret Sprog, at de syntes at

ud=

udstykke det guddommelige Væsen i adskillige Dele, og at give ham Verden til Legeme. Endeligen fik Epikurus samlet sine Atomer ved en Hændelse, hvoraf han bygde Verden, fra hvis Beboelse og Regiering han udelukkede sine dovne Guder. Philosophernes Religion var de Fornemmeres, men Almuetroen rettede sig efter Homerus, undtagen det, at den jevnligen blev forøget med nye Afskyeligheder. Repertøren, og de andre, som ville give os en Fornuftreligion i Stedet for den christelige, have vel ikke i Sinde at føre os tilbage til Moloks, Saturnus's og Herthas blodige Altare; men en Religion ville de give os, som kan dreies efter Menneskenes Lyster og Indfald, og ideligen disputeres. Rec. vil her kun erindre dette, at, har Sokrates's populære Philosophie ikke kunnet blive til en Folkephilosophie, saa vil mindre det dunkle Tøi, som den Hellig Aand i Kønigsberg lærer, blive det.

Inspireret af denne nye Helligaand siger Repertøren S. 113, 114 i en afgiørende Tone, „at det moralske Beviis for Guds Tilværelse er det eeneste, Fornuften erkiender.“ Dette er med andre Ord: Vi behøve at troe, at der er en Gud til; thi ellers have vi ikke saa stærke Bevæggrunde, som vi kunne have, til at stige i Dyd og moralsk Fuldkommenhed. S. 45 erklærer han „Christi „Guddom for en theologisk Spidsfindighed,“ fortæller os, at „den Helligaand, som tredie „Person i Guddommen, er en Nullitet; Christus „har selv opfyldt Spaaedommene, og disse ere ikke „paa ham blevne opfyldte; Mirakler lade sig na„turligen forklare, og deres Mulighed endog „indrømmet, kunde de dog aldrig blive Beviser „for

„for en Religions Sandhed." (Af sidste maae flyde, at Undersaatterne ei have nødigt at adlyde den Lov, som har Kongens egenhændige Underskrivt og hans vedtrykte Seigl; thi sande Mirakler, hvilke ikkun Naturens Herre kan giøre, ere den Almægtiges Seigl paa den Læres guddommelige Sandhed, som dermed er bevidnet og bekræfter.) Men han troer ingen af de Mirakler, som Evangelium beretter om; S. 69 „I hele Reli„gionshistorien finder jeg intet Mirakel." (Altsaa er Lazarus's Opvækkelse fra de Døde, og Christi egen Opstandelse intet Mirakel.) S. 65 „The„ologerne have grundet Religionen paa Spaae„domme, Forbilleder og Mirakler, og disse igien „paa Inspiration." S. 69 „Christendommens „Sandhed beroer allene paa dens moralske Prin„cips Ypperlighed." S. 106. „Den Lære „om Christi Fyldestgiørelse for os er en uchriste„lig Lære, og er ikke Bibellære." S. 148. „Stod Luther op fra de Døde, saa vilde man „i mange Lande halshugge ham. Christus vilde „da først døe for vore Synder, dersom han steg „ned fra Himmelen." S. 110. definerer Rep. Aabenbaringen saaledes, at han kan negte dens „umiddelbare Inspiration." S. 63 „Symbo„lernes Indførelse er et uretfærdigt Indgreb i „Menneskenes Rettigheder; det Fordrag, som „Præsten indgaaer med Staten, at ville lære ef„ter de symbolske Bøger, erklærer Fornuftens „Domstoel for aldeles ugyldigt." (Reps Caution kan da ingen antage, thi naar han ei har Lyst til at opfylde den, troer han sig ei pligtig dertil.) „S. 111. David var et Middel i den intrigante „Samuels Haand, og derfor heed han en Mand „efter Guds eget Hierte." — Alt dette vil Reper=

pertøren, at vi skal antage som Orakelsprog; thi han har ikke anbragt Beviis for noget deraf. Hensigten kan da ikke være at oplyse belæste Folk, thi de antage intet uden Beviis, og han har heri intet sagt mere, end hvad de mange Gange have læst i andre Sprog. Øiemærket kan ei være andet, end at forvilde Almuesfolk, som ei have Tid til at læse meget, og som saadant et Hæfte, saadant Produkt af et literarisk Giftlaboratorium (As. Ord efter Schirach) kan falde i Hænderne, og at berøve dem deres Trøst og deres Sinds Roe. De Ord, vor Frelser har talet Matth. 7, 15, 16. rinde Rec. ved denne Leilighed i Tankerne: „Vogter eder for falske Propheter, som komme til eder i Faareklæder, men ere indvortes rivende Ulve. Af deres Frugter skal I kiende dem." Repertøren med sine Lige raaber paa Oplysning, Opklaring, Menneskeheld, smelder paa Folkets Religionslærere og Sielesørgere, og stiller sig an, som at han brændte af Nidkiærhed fot at proppe Viisdom i Folket; og hvad giør han andet, end at han bestræber sig for at nedbryde de Religionsgrunde, Folket før havde, og at frembringe idel Forvirring og Uvished. „Af deres Frugter skal I kiende dem." Dette skal Rec. strax vise.

Den Kantiske Philosophie har forplumret Hiernen paa Repertøren. Det er en slem Omstændighed med denne Philosophie, det Repertøren selv har fortalt S. 41. „I Breslau „er det i afvigte Aar (1794) Prof. Fülleborn „forbudet at læse over den Kantiske Philo„sophie, fordi, som det heder i Forbudet, den„ne Philosophie forleder til Atheismus „og Materialismus." Kant har forkastet alle

alle de Beviser, man forhen har brugt for Guds Tilværelse, hvilket Repertøren og har optaget efter ham og triumpheret over S. 113, 114, følgeligen ogsaa forkastet det Beviis af Verdens Skabelse og Indretning, som Hedningene, hvoriblant ogsaa Sokrates, ja Paulus selv Rom. 1, 19, 20, at forbigaae flere Skrivtstæder, have betient sig af; og han har sat i Stedet for dem alle dette eene: Bedürfniß des Glaubens, d. e. Menneskets Trang til at troe, at der er en Gud til. Nu hvad er dette for en Følgeslutning: Hvad som Menneskene behøve, eller troe sig at behøve, det maae være? A. behøver 2000 Rdlr. for at være gieldfrie, og derved lykkelig; mon han derfor faaer dem? Hvad Een troer, Mennesket i saa Maade behøver, troer en Anden, at det ikke behøver, og just dette kan anvendes paa denne Sag. Diderot prædikede ideligen Atheisme, og angav som Grund derfor: „At Menneskeslægten nødvendigen behøver Troe, at der ingen „Guder er til, om det ellers skal være lykkeligt; og „at Mennesket ikke kan nyde nogen Lykke, saa „længe den frygtelige Forestilling om en Guddom er i Gemyttet:" Der Glaube, daß kein Gott sey, sey ein höchstnothwendiges Bedürfniß ꝛc. Dette fortæller General-Superintendent Jacobi i hans Skrivt: Was soll ich zu der Beruhigung meiner Seele glauben? was soll ich hoffen bei den mannigfaltigen Meinungen der Gelehrten? Zelle 1790, S. 191. Her er Philosoph mod Philosoph, Bedürfniß mod Bedürfniß, Menneskevel mod Menneskevel. Vanskeligen skal Kant her kunne befrie sig fra den Mistanke, man vil have til ham derom, at han har villet omstøde den første Grund til al Religion.

Re-

Repertøren bygger S. 69 sin Overbeviisning om Christendommens Sandhed eene og allene paa dens Morals Fortræffelighed. Ja vist nok er dette Argument meget stærkt og overbevisende, naar de andre Beviser ere sendte forud; men eene og allene vil det ikke forslaae; og at bruge det eene og allene, seer igien meget kantisk ud. Repertøren fremfører selv S. 122—126 de Invectiver, som den Tydsker, der har oversat Paine, og efter Reps. Sigende nyeligen er bleven vor Medborger, (en kiøn Ære for den, som har hiulpet ham dertil!) har giort imod Christus og hans Sædelære. Det som er ypperligt i dens Öine, som elsker Dyd og Retskaffenhed, er det ikke i deres Öine, som have et usundt Hierte. Paulus siger Tit. 1, 15. „For de besmittede og van„troe er intet reent, baade deres Sind og Sam„vittighed ere besmittede." En Kommandant i en Fæstning, som lader Fienden tage alle Udværkerne, med Broerne og Gravene, uden at røre sig det allermindste, førend Fienden løber op af Voldene, vilde man troe, spillede under Dækket med Fienden. De to Mænds gode Vidnesbyrd om Christendom, Kants S. 114, og Rousseaus, om hvilken Narren siger S. 104. „Den sandeste Apologie for Christendom er, at „Rousseau erkiendte dens Hellighed," ville ikke veie lige meget hos alle. Men hvad Slutninger vil ellers en Ulærd giøre sig fra det andet vederstyggelige Tøi, Rec. nyelig fremviste af Repertørens Kram, og som fremsagt af den Mand, som S. 40 blev ikke bange for nogen Tanke, saa forvoven den end synes, naar den førte til nye Resultater? og mon han ikke vil fristes til at tænke, 1) „Vare „de Skribenter, som vi før have anseet for helli„ge

„ge Mænd, og hvis Navne vi læse som Forfat„tere af adskillige Skrivtens Bøger, intrigan„te Mænd; og var Samuel, af hvilken vi „have to Bøger, som han siges at være Forfat„ter af, saadan een; denne Samuel, som med „den største Frimodighed opfordrede det forsamlede „Folk 1 Sam. 12, 2 og følg. til at sige, om der „var nogen iblant dem, hvis Oxe eller Asen han „havde taget; eller som han havde giort Vold, „eller fortrykt, eller ladet sig bestikke af, og blev „paa den ærefuldeste Maade frifundet for alt saa„dant; denne Samuel, som med Berømmelse „nævnes ikke allene Ps. 99, 6, 7. men og Jer. „15, 1. og det der paa en sær udmærket Maade, „(Herren sagde til mig: dersom Mose og Sa„muel end stode for mit Ansigt og bade for dette „Folk, haver jeg dog ingen Villie til dette Folk.) „foruden de adskillige Steder i det nye Testamen„te, hvor han omtales, som en Herrens Tiener „og Provhet; var han i høieste Alderdom beskæf„tiget med at smidde Kabaler: saa har vel den hele „Trop af de Mænd, som have forfattet de adskillige „Bøger af Bibelen, ei været andet, end en Kom„plot af Skielmer og Bedragere. — 2) Ere næ„sten alle de Beviisgrunde, som Theologerne an„føre for Bibelens guddommelige Oprindelse, usle, „saa at Mirakler, om de end vare skeete, sam de „dog ikke ere, kunne de dog aldrig blive Beviser „for en Religious Sandhed; men at der ellers er „en Cirkelgang i Beviismaaderne, at man nem„lig siger, at Skrivten er inspireret, fordi den in„deholder Spaadomme og Mirakler, og at disse „Spaadomme og Mirakler ere sande, fordi Skriv„ten, som beretter om dem, er indspireret: men „i sig selv er det en Digt, hvad Theologerne snak-

„ke

„ke om nogle Tings umiddelbare Inspiration,
„som indeholdes i Bibelen; og der er intet gyl-
„digt Beviis for, at det nye Testamentes Bøger
„have Guddommelig Autoritet, som maae for-
„staaes om den i den indbefattede Sædelære, uden
„det, at de tiene til at befordre Menneskenes
„indvortes Fuldkommenhed: saa bliver der jo for
„den, som negter denne Fuldkommengiørelse og
„Menneskenes Trang til dette Fuldkommengiørel-
„sesmiddel, intet Beviis tilovers for den christe-
„lige Religions Sandhed. — 3) Ja har Christus,
„Joh. 3, 16, 18 (sammenlignet Rom. 8, 32. i
„Joh. 4, 9.) Joh. 5. 17, 18, 19, 23, 26, 36.
„Joh. 8, 16, 17, 18. Joh. 9, 35, 36, 37,
„38. Joh. 10, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 37,
„38. Matth. 26. 63, 66. Matth. 22, 42—
„45. sammenlignet med Ps. 110, 1. (Rummet
„tillader Rec. ikke, at udvikle Styrken af disse
„Bevjissteder) løiet sig guddommeligt Navn, og
„Ære, og Høihed, og Magt til; og have hans
„Disciple og Apostler, Joh. 1, 1, 2, 3, 4, 14.
„Joh. 20, 28. (Stedet bør, i Følge V. 27 og
„29 oversættes: du er min Herre og min
„Gud) Joh. 21, 17. Ap. G. 7, 59, 60. Kap.
„9, 34. Kap. 20, 28. Rom. 9, 5. Phil. 2,
„6 — 11. Tit. 2, 13. Ebr. 1, 1, 2, 3, 4,
„6, 8, 9, 10, 13. 1 Joh. 5, 20. falskeligen
„kaldet ham Gud, og tillagt ham guddommelige
„Egenskaber, Gierninger og Værdigheder, hvor-
„iblant Tilbedelse, som han selv i Følge den evan-
„geliske Historie ogsaa imodtog: saa er dette jo
„Gudsbespottelse og Afguderies Stiftelse. — 4)
„Har Jesus selv opfyldt Spaaedommene, og de
„ere ikke opfyldte paa ham: (skiønt at fødes til
„en vis Tid, paa et vist Sted, at lide en vis
„Død,

„Død, blive saa og saa behandlet efter sin Død, „og derefter opstaae fra de Døde, hvorledes er „dette Ting, som staaer i noget Menneskes Magt „at ordne for sig?) saa have vi jo ingen Sikker„hed for, at han er Christus; og hvorledes kun„ne vi da fortænke Jøderne Overster for det, „at de kaldte ham en Bedrager, og behandlede „ham som saadan Een? — 5) Er der ingen Hellig„aand til, paa den Maade, som vi før have troet: „saa have Evangelisterne Matth. 3, 116. Marc. „1, 10, Luc. 3, 22, Joh. 1, 32, 33, og Je„sus selv, ved at personificere Joh. 14, 16, 17, „26. Kap. 15, 26. Kap 16, 7 — 14. en saa„dan himmelsendt Handlende, paa groveste Maa„de ført os bag Lyset; og hvad Sands er der da i „Daabsformularen Matth. 28, 19? — 6) Jesus „har Matth. 20, 28 sagt, at han gav sit Liv til „en Igienløsningsbetaling for Menne„skene. Den hellige Nadvere stiftede han til en „høitidelig Erindring af sin Død, og bød os der„ved ihukomme det, at hans Legeme er givet hen „for os, og hans Blod udøst for os til vore „Synders Forladelse; saa at altsaa denne Sæt„ning maae ansees som Grundlærdommen i den „christelige Religion, og Betydningen ydermere „af denne Religionsskik kan oplyses af den jødiske „Paaskenadvere, i hvis Sted den er kommen. „Mange Gange bruger Jesus de Talemaader, at „han sætter sit Liv til for Menneskene, og at han „giver sit Liv for Verdens Liv; og dette forestil„les som Grunden, hvorfor vi skulle troe paa ham, „sætte vort Lid til ham, adlyde ham, og blive „retfærdiggiorte af Guds Naade uden Fortieneste, „ved den Gienløsning, som er skeet i hans Blod. „Sproget i det gamle Testamente, ved upaatviv-

„le-

„lelige Forbilledet, og prophetiske Udsagn, som „melder, at han blev saaret for vore Synders „Skyld, og Straffen lagt paa ham, paa „det vi skulde nyde Fred, og vi have faaet „Lægedom ved hans Saar, og han gav sit Liv til „et Skyldoffer, (Esa. 53, 5 f.) anvendt i det nye „Testamente paa Jesus Christus, som vort Paa„skelam, der er slagtet for os (1 Cor. 5, 7.) ved „hvis Blod vi ere dyr kiøbte, (1 Cor. 6, 20. „Gal. 3, 13. 1 Pet. 1, 18, 19.) ved hvis „Blod vi ere helligede, paa Grund af at han „leed som et Forsoningsoffer, (Ebr. 13, 11, 12.) „formedelst hvis Blod vi have Syndernes Forla„delse, (Eph. 1, 7. Col. 1, 14.) og som gav „sig selv til en Igienløsningsbetaling for alle, „(1 Tim. 2, 6. see videre 1 Joh. 2, 2. Kap. 4, „10, 11, 14. 1 Pet. 3, 18. 2 Cor. 5, 15.) „o. s. v. o s. v.: Saa er jo hele Grundlaget til den „christelige Religion idel Digt og pure Forblin„delse. — Og 7) er det Sprog, og den Maade, „som Bibelen bruger at udtrykke sig paa, saa tve„tydigt, saa ubestemt, saa uforstaaeligt, at in„gen theoretiske Lærdomme kan med Sikkerhed „uddrages deraf, hvorfor al Dogmatik er Grillen„fængerie, og symbolske Bøger gael Mands „Værk, og ingen Regiering har Ret til at anord„ne noget om, hvad, og hvorledes der offentli„gen i Henseende til Religionsvæsenet skal læres „i Landet: hvad have vi da med Bibel, med „Christendom, med Religionslærere at giøre? „Bedst da at sige med Paine, og med Reper„tøren S. 107. Mine Tanker og mit „Sindelaug ere min Kirke." — Dette og mere lader sig beqvemmeligen uddrage af de Sætninger, som Repertøren med største Fripostighed

frem-

fremfører. Og hvortil skal Paines Tosserier om Christendom, hans Oversætters Bespottelser mod Christum i No. 4, og den Jenensiske Paulus's i No. 2 Sophisterier og imod sund Menneskeforstand stridende Commentation over Jesu Gang paa Havet (Det behøves ikke at Rec. besvarer denne Afsindige; der er nok igiendrevet ved at læse Evangelisternes Matth. 14, 15 — 34 Marc. 6, 31 — 53. Luc. 9 10 — 17 Joh. 6, 1 — 25. Beretninger for sig selv om Sagen. Hans exegetiske Løgne falde Enhver kiendeligen i Øine, som forstaaer Græsk, er bekiendt med Evangelisternes Sprog, og ei har faaet Hiernen forplumret ved den saa kaldte høiere Kritik.) hvilken Rep. giver sit fulde Bifald, i Stedet for at give ham det passende Svar af S. 123: Jeg tilstaaer ikke at kunne begribe, hvorledes dette Menneske tør formaste sig til at fordreie Skriveten, dersom det ei er for at forvilde almindelig Mand i deres Christendoms Troe?

(fortsættes.)

Hemmelige Efterretninger fra Satans Hof,
(fortsat af S. 319, og sluttet.)

Endeligen faae vi en Broe, som er 3 Dages Reise lang, og bygt af Tarmesnore, og derefter det egentlige Helvede. Indbyggerne der ere ikke ørkesløse. Hos een af Capitainerne ved Satans Livgarde saae A. Monirøren, Paynes Bog, og endeel tydske Journaler. Hos andre saae han Voltaires Skrivter. Kaptainen fortalte ham om Aandernes Virkning paa Literaturen S. 73. „Det er Hoffet meget om at gi-

giøre, hvordan Literaturen paa Jorden er beskaffen. Saa snart derfor et nyt Skrivt er kommet ud, bringer den residerende Agent det ved Expresseløbere til Hoffet i Helvede. Er det fund Moral, Theologie af Vigtighed, eller kun Naturlære og Philosophie, saa kasseres det, og Agenten paa Stedet, hvor det er trykt, faaer en Kabinetsordre om at undertrykke det. — Han har overalt lønnede Spioner, der maae udskrige Bogen som Væv, raade fra at kiøbe den o. s. v." I Statskabinettet fik A. at høre, Satan dicterede til sin Sekretær en Instrux til hans Agenter i Frankerige, hvorudi de iblant andet befales at sørge for, at Revolutionstribunalet bliver vedligeholdt, og flere oprettede. Om Helvedstraffene berettes, at hvad de lide i Samvittigheden, kan man mærke ved oftere at see dem, i det øvrige maae de lære om. S. 89. „En karateriseret Aand, der i Verden havde bragt sit Genie saavidt, at han hverken troede Gud eller Satan, lærte her omhyggelig Naturhistorie og Destillering af Philosophier." Der vare Aander af Sværmere, Opklarede, Rettroende, Intettroende og Tvivlere iblant hverandre, som havde travlt med at drøfte deres Ideer. Her under er sat en Note om de Opklarede. „Tydsken har opfundet den Kunst at opklare sig. Tænkerne maae nødvendig fatte sig Begreber om Gud, Forsyn og Mennesket. Derfor er det i det mindste ønskeligt for den, der jager efter større Oplysning, at faae deres Lære og Begreber samlede, der adskille sig fra den almindelige Tænkemaade over disse 3 Vigtigheder. Jeg vilde derfor ønske alle de tydske Opklareres Systemer samlede af en lærd Theolog iblant os; (han maatte boe i Kiøbenhavn)

havn) paa det den, der læser om dem, ei skal troe uden at prøve, eller længes efter at troe noget Nyt, uden at vide hvad det er. At giøre en Roman af Bibelen og afskiære den sine Vigtigheder, er en smitsom Syge." Tilsidst kommer et Dokument, som Franskmanden havde listet sig til at skrive ud af Satans Arkiv, fra Dennes Geheimeraad Farifaen von Sielesluger. Det er en Fortælling om Schwartses Opfindelse af Krudtet, og at han har givet denne Tydsker det ind, at han skal sætte sig oven paa Pakfierdingen, for at fornemme det antændte Krudts Kraft. Han beder Dievlekeiseren om nogle Aander til Hielp, for at lære Tydskerne tilgavns at nytte denne Opfindelse paa alle Slags Maader, til deres egen og Menneskehedens Skade. Han udbeder sit at blive udnævnt til Greve af Krudt, og faae Generalgouvernementet over dette Ildsystem, da Hans Majestet skal faae at see prægtige Ulykker fra hans Haand. Han vil lave Krudtmøller, Flinte, Kanoner, Mørsere, hvorved Krigene skal blive kostbarere, langvarigere, og fordærveligere, og hvoraf vil opstaae en egen Krigsvidenskab. „5) Jeg indseer, at den „Mængde Soldater, der udfordres, vil ikke kunne kommanderes uden af glimrende Mænd. Det „vil altsaa ei være nok, at disse faae finere Kioler „paa Kroppen, men De skal see Sire! at der „vil opstaae blant Menneskene en legemlig „Adel. — Jeg mener herved: at Regenten maae „nødes til at sige til den Officeer, der giør mere, „end man kunde vente sig af et simpelt Menne„skes Mod: Du er bedre end en anden Of„ficeer, du skal og avle Børn, der ere be„dre end andres Børn, og til Bevis her„paa

„paa bærer du en Bielke, en Kugle eller
„noget andet i dit Skiold, og skriver
„von, van, eller de, for ved dit Navn.
„Denne Adel indseer D. M. let vil blive som
„Stiernerne i Mangfoldighed; thi hvilket Men-
„neske vil ei gierne være bedre end andre? Der-
„af vil følge Stolthed, en Foragt mod hvad der
„ikke er af samme Klasse, saa at endog den rige
„Viinhandler maae nødes til at skaffe sit Legeme
„adlet, for at kunne med Eftertryk kræve Reg-
„ninger ind hos den viinfortærende Adel. Den-
„ne ophøiede Stand vil indføre Overdaadighed i
„Verden, ikke døe, og uden for Ihielslaaelsens-
„Fag nøde Hofferne til at skabe nye Betienin-
„ger, for at bortgive til gamle Supplikanter.
„6.) Endelig fornemmer D. M. ganske vist, at
„blændende Armeer, store Armeer, mægtige Ar-
„meer, maae have blændende, store og mægtige
„Lønninger og Eqvipager. Og hvoraf skulle de
„komme, naar Landmanden ikke skal underholde
„dem? Derved vil han ødelægges, uden at vinde
„ved Krigen andet end større Paalæg. Kort, Sire!
„Landmanden skal giøre Armeen, underholde Ar-
„meen, udhungres af Armeen; og endda regne
„det for en Lykke, naar han beholder de Tarme,
„hvori der i 4 Dage intet har logeret andet end
„Vand og skimlet Brød."

* * *

Den 8 April d. A. overlagde det Franskre-
formerte Presbyterium (i den præsiderende Hr.
Pastors F. L. Mouriers Fraværelse, og efter
hans ædle Hr. Collegas Forslag) den bedste Maa-
de at vederlægge bemældte Hr. Pastors Besvær-
ligheder og dobbelte Arbeide, i den lange Tid han
allene forrettede Gudstienesten; foruden at han

hav-

havde tient uden Løn de første Maaneder han ankom hertil 1786. I Følge de Forholdsregler, som bleve tagne i dette Møde, for at opfylde denne værdige Hensigt, uden at Cassen, som allerede var sat tilbage, skulde lide derved, har Menigheden i den paafølgende Maaned ladet overlevere til sin første Pastor, tilligemed et smukt og forbindtligt Brev, et virkeligt Beviis paa den Tilfredshed, som den havde føelt ved hans dobbelte Tieneste, og den Nidkiærhed han havde viist i sit hele Pastor-Embede.

Særdeles opmuntrende maa dette Vidnesbyrd om Menighedeus Agtelse have været Hr. Maurier paa en Tid, da Sorg over hans ældste og haabfulde Søns Død dybt nedbøiede ham, hvilket Tab hans Faderhierte elegisk har beskrevet S. 9 i en Samling af dansk og tydsk, fransk og engelsk, Poesie og Prosa til den Afdødes Amindelse, som han lod trykke og omdele blandt sine Venner, under følgende Titel: In Obtium desideratissimi capitis, a variis, vario sermone, jam evulgata, cum nonnullis adhuc ineditis, sibimet et amicis colligebat Parens usque maestissimus *Ferd. Ludovicus Mourier*, verbi div. minister. — *Meminisse juvat.*

Hauniæ Danorum, Typis Matthiæ Seesti, Iunio mense, MDCCXCV.

Kritik og Antikritik.

No. 22.

den 28 September 1795.

Kritik.

(38.)

En liden Beskrivelse over Lemvig, samt Skodborg og Vandfuld Herreder i Riber Stift, af Raadmand C. Drejer. Viborg, 1795. 111 Sider eller 7 Ark i 8.

Kjært bør det være alle Danske, som ei blot indskrænke deres Fædrelands-Kjærlighed til Derne, at den oplyste Hr. Raadmand Drejer gjør Vedkommende opmærksomme paa et Lands Fremme, som hidtil alt for meget er blevet forsømt. Nys-opgravede Ege- og Bøg-Træer, samt Hæsseler, røbe højt, at det vestligste Jydland fordum havde Skove, og Buske; og at det er nye Forsøg værdt, i det mindste at saae Fyrretræer i Hav-Sandet, for ved disse snartvoxende og stedse grønne Skove at forskaffe Piil og ømmere Træer Lye og Læe mod Nordvesten-Vinden S. 55. Endskiønt Landet mangler Stene til varige Gjærder, ere derimod de der brugelige Sand- eller Tørve-Volde snarere opkastede og mindre bekostelige til at underholdes; og under disses og Husenes Lye kunde mod Soelsiden mangfoldige Dværgtræer plantes, hvis Frugters Nydelse vilde give Jydernes Blod en gavnligere Blanding,

end alt for hyppig Grød og Fiskemad. S. 17. Men disse gode Folk ere saa uerfarne i Træeplantningen, at Vedkommende først burde sende dem Podemæstere, hvilke deels kunde tages fra Skoleholder-Seminario. Herved vilde da ogsaa den øvrige Havedyrkning vinde, helst dersom Landboerne forsynedes med oprigtigt Frøe: thi ellers dyrkes her ikke den 10de Deel af velsmagende Værter, som dyrkes i det Slesvigske, S. 7 og 56. Heederne ere nu deels opdyrkede, og Sandflugten dæmpes, S. 12 f. Henved 80 Broer, og mestendeels brede Landeveje med Milepæle, holdes i god Stand, S. 8-12.

De her beskrevne Herreder ere frie for Muldvarpe; S. 62 f. hvilke derimod findes i det tilgrændsende Hjerm-Herred, hvor og Leekatte og Væseler findes, ligesom Ilder og Maarer i hine Herreder, S. 14. Ulve ere her ingen af, men Sælhunde i Liimfjorden. Paa Strandkanten findes Østers, og Søefugle lægge her mange Æg, som samles af Strandboerne, S. 15. Fiskene, og Folkets Maader at fiske paa, opregnes S. 15 f. Landets Værevæxter nævnes S. 18. Her avles især Havre til Udførsel: Boghvede og Ærter kjøbes fra Thye, S. 19. Engedyrkningen forsømmes, og ligesaa Tartuflernes. Alligevel foeres Creaturerne her rigeligen, hvilket Øster paa ikke skeer, S. 20. Gjødskning beredes dog af Lyng, men endnu mere bruges Mærgel S. 21. Her bruges neppe andet Brændsel end Lyng, og Brændet fra Aalborg er dyrere end i Kjøbenhavn, S. 22. Gjæstefriheden hersker her, og Maden er god og rigelig, S. 22 f. Husene røbe Mangel paa Tømmer, men Vognene ere dog bredere

end

end i Sædland; Sadler flettes af Siv S. 24. Pigerne gjøre deels Karls-Arbeide: Konerne spinde, væve og knytte meer, dog farve de ikke som paa Bornholm. Klædedragten beskrives S. 25 f. Ulden er endnu ikke noksom forfined, og Lærreder indføres fra Grævskabet Lippe: men at Gaasefjær kjøbes fra Hamborg, er den største Skam, da de kunne samles af Strandfuglene. Højtideligheden til Opskjær eller Høstegildet beskrives S. 31 f. efterat Embedsmændene ere opregnede S. 29 f.

Byen Lemvig beskrives S. 34 ff. samt dens Næringsdrivt. Om Kirkengiver Præsten Hr. Esman S. 38-41 nogle Tillæg til Pontoppidans Atlas. Byens Haver S. 42 f. dens skadelige Handel med Aalborg og Ringkjøbing, S. 43-46; og nogle Levnetsmidlers Priser S. 46 f. Byens Avling S. 49, og nogle Væxter S. 50 f. og 99. Her kjøbes Potte fra Idum Sogn, og Tabakspiber fra Sundbyefabriken, S. 52 f. Fiint Frakketøj haver en Kone her tilvejebragt. Luften er her saa reen, at der findes nogle raske Oldinge paa 80 Aar, S. 52. Ved Byens Fortæring S. 45 f. maa sammenlignes S. 99 f.

Skodborg-Herreds 25 Sogne beskrives udførligen S. 54-88. Det Mærkværdigste er, at Præsten Hr. Ascanius i Krogsgaard haver anlagt et Ostmagerie saa godt som Thyeboes S. 61 f. De største Lynge- og Tørve-Moser ere østre ved Gudums-Kloster S. 64 ff. og ved Holmgaard S. 68 ff. hvor der med Tørve brændes Teglsteen og Kalk. At en Mand i dette Aarhundrede forstod, saaledes at kyse Ulvene bort fra disse Herreder, at de aldrig kom igjen,

for-

fortælles S. 71. I Ulvsundet leve især Oddere, og fanges de fleeste Flyndere S. 72. Ved Ryssensteen opholde sig Svaner, S. 72. I Torring haver Præsten Hr. Fog forædlet Faareavlen ved Vædere fra Tønder, S. 78. Harbøøre er det ufrugtbareste Sogn ved Klitterne, hvor af Nød brændes Koekasser, S. 81. Hr. Prof. Viborg's foreslagne Vexter, Træer og Buske mod Sandflugten anføres S. 82 f. Rotterne ere her røde S. 85. Indbyggerne fange især Hav-Aaler S. 84. Havsuen, en kold Dunst fra Havet, fordærver Græsset, men er dog ikke saa ødelæggende som Kastevind fra N. V. Herredets Gaarde- og Huse-Tal optegnes S. 87 f. kun efter et gammelt Document; da det nuværende ikke saa nøje vides, ligesom og Folketallet, S. 101.

Vandfuld-Herreds 9 Sogne beskrives lidt kortere, Gaarde- og Huse-Tallene udtegnes allerførst, S. 89-96. Saavel her, som ved Ryssensteens Kyster, haver Havet i dette Aarhundrede revet endeel Land bort. Hvor det er alt for nært, voxer neppe andet end Rødder under Jorden, S. 90. I Møeborg Sogn haver Aaen mellem Holstebroe og Skjærnbroe en løftende Kraft, saa at mavre Folk ei synke ned i den, S. 97 f. Heraf kan formodes, at flere Aaer i Tydskland have samme Egenskab, da der saa tidt er optegnet, at gamle Kjællinger ved Vandprøven ei kunde synke, og derfor erklæredes for Troldqvinder.

Mod Enden tilføjer Hr. Raadmand Drejer nogle blandede Bemærkninger; til et Par af dem haver Anm. henviist ved Lemvig. S. 101 siges, at Lonnen for Tjenestefolk er høj: men be-

bestemmes ikke nøjere. Saadanne Jagttagelser vilde Hr. Raadmanden vist have indført paa behørige Steder, og maaskee forøget med flere, dersom Sinclair's statistiske Spørgsmaale, som Anm. med egne Tillæg haver oversat i Samlerens 4-6te Bind, vare særskilt aftrykte, for at kunne være i saa opmærksomme Reisendes Lommer, som Hr. Raadmanden her viser sig. Bogen sluttes S. 104-11 med Hr. Dr's Vejr-Jagttagelser fra 21 Julii 1794 indtil 19de Marts 1795; som Anm. haver sammenlignet med sine Kjøbenhavnske Jagttagelser, og deels fundet meget overeensstemmende, men undertiden ogsaa meget afvigende, især med Hensyn til de herskende Vinde. Kuldens og Varmens Grader haver Hr. Dr. ligesaa lidet fundet anmærke, som Anm. selv plejer at gjøre; da disse kun ere Følger af, men ei Aarsager til Vejrets Beskaffenhed, hvis Forandringer, fra Tid til anden bør iagttages, og især 6-Timerne aldrig forsømmes, hvilket Hr. Dr. ei synes at have lagt Mærke til. Ellers takker Anm. Hr Raadmanden ogsaa for disse faa Optegnelser; og ønsker, at enhver Reisende i de Danske og Svenske Riger og Stater dagligen vilde optegne Vejrets Forandringer, især om Morgenen 6 og Aftenen 6, samt om Middagen og Midnatten; da Instrumenternes Savn aldrig bør forhindre Naturforskere, stedse at see eller at læse i Naturens store Bog, det er, i det lille Blad, som er hvert Menneske tilladt at læse.

Repertorium for Religionslærere, 1 Hæfte.

(fortsat af S. 332.)

Rec. erindrer sig, at han har læst om en literarisk Clique, som arbeider paa at omstyrte hidtil værren-

rende Religion og Statsforfatning i Europa, for at indføre noget andet efter dens egen Smag i Stedet; men han har regnet dette hen til de mange politiske Opdigtelser, som vore Tider ere saa fulde af. Nu, ved at læse i Repertorium S. 150, seer han, at det er Schirach, denne Fortælling er fra; og nu forstaaer han, hvorfor han før har sat saa liden Troe dertil, fordi det nemlig er kommet fra en Mand, som man veed leier de Store sin Pen. Men ved at sammenligne Repertorium med Dagens Anliggende, er Rec. bragt til at eftertænke denne Sag nærmere, og han tør nu ikke saa frit, som før, paastaae, at denne Schirachiske Fortælling er et pur Digt. Man veed jo, hvorofte Religionen før er misbrugt til at fremme politiske Hensigter. Agter man paa de Anfald, som i de nyeste Tider ere giorte paa Christendom, vil man finde, at de for det meste have havt til Hensigt, at omstyrte Religionen, for at kunne kuldkaste Statsforfatningen Det skulde ikke have været muligt at frembringe de Revolutioner, som Frankerige har havt, dersom ikke Irreligion forinveien havde været blevet herskende i dette Land. Og derfor har man ogsaa havt det Særsyn der, at i et Frihedsland har man ikke havt Frihed til offentlig Gudsdyrkelse. Det var nødvendigt for dem, som havde udkastet Planer til den saa kaldte politiske Igienfødelse, at bringe Religionen til at tie, og at afholde Folket fra at tænke paa Gud. Først, efterat Robespierre meente, at han var nok befæstet, og nu vel ikke skiøttede om at have meer af Revolution, da kom han frem med sine Fester til det høieste Væsen; før den Tid var det Fanatisme, at lade sig mærke med, at man troede,

at der var en Gud til; og det hørde til antirevolutionistisk Væsen, som maatte straffes med Fængsel, at øve Gudsdyrkelse saaledes, at nogen saae det. Aargangen af 1794 af Neueste Religionsbegebenheiten lægger det klarligen nok for Dagen, at samme Sygdom plager visse Folk i Tydskland, som have saa travlt med at giøre Religionen om; Troja troe de ikke kan erobres, førend det først har mistet sit Palladium; Religionen tænke de maae først bringes i Forvirring, paa det at de kan handle med deres Dynaster efter Behag. Det er meget at beklage, at de Magthavende nogensteds lave det saa ilde, at der fremvirkes Catiliner, som ville slukke Ild ved Ild. Dersom Jesu Christi Religion blev holdt i den tilbørlige Agtelse, da misbrugtes ikke Magten i Fyrsternes Hænder, og der yttrede sig ingen Oprørslyst hos Underdanerne. Dog hvad om Lütticherne have giort Ret i at forjage deres Fyrst-Biskop med samtlige Domkapitlet; om Hildesheimerne kunne have Føie til at giøre det samme, o. s. v. o. s. v. ville vi ikke indlade os i Undersøgelse om: men, i det Sted ville vi takke Gud for vor dyrebare Frederik, den dydigste, den bestsindede Prins, vor Tidsalder kan fremvise. Rec. anmeldte for kort siden et fra den Schulziske Presse udkommet Skrivt, som fører Titel af „Dagens Anliggende, et Ord til Danmarks selvtænkende Mænd. Af Johan Erik Berger, Kiøbenhavn 1794." Deri indbydes de Mænd i Danmark, som ansee sig for at tænke selv, til at foreene sig i Selskaber, for at angribe politisk og religiøs Overtroe. Kirkeforfatningen i Danmark tænker han kan man nu omstunder purre ved, saa meget man lyster, uden

at

at nogen tør mukke. Hvad den arvede Stats-forfatning og dens Vægtere angaaer, bekymrer han sig ikke heller meget derom; thi, siger han, vi ere Borgere og Undersaatter alene i Følge vor Villie. Det Fornuft-Evangelium, som er udgaaet fra Tydskland, og den Kantiske Philosophie, mener han, skal giøre Menneskene saa kloge, at de kunne undvære Regentere. Samme Tone, som i Dagens Anliggende, hersker i Repertorium for Fædrelandets Religionslærere, og man veed desuden Navnet paa den unge Person, som har indlagt i Bogtrykkeriet sit Beviis for et Stykke af Repertoriet, førinden det blev antaget til at trykkes. Den maatte lidet forstaae at dømme om Skrivemaade, som ei kunde skiønne, at Stilen i Dagens Anliggende er gandske eens i det ringeste med Indledningen i Repertorium, saavelsom med No. 1. Om Kirkebønnen. Sproget er svulstigt. Som om En havde, ved at drikke for stærkt Kaffe, spændt sin Phantasie for heftig, og under en saadan halv Berusning gydede en Hoben afbrudte Tanker af sig, saaledes forekommer Rec. As. Skrivemaade adskillige Steder, hvor man forgieves søger efter Orden, Forbindelse, og Sammenhæng. Sagen er let at forklare. Repertørens Afgud, den hellig Aand i Kønigsberg, Professor Immanuel Kant, har fortræffeligen forstaaet den Konst at giøre sig vigtig, ved at følge i sit Foredrag den Regel, som hiin gamle Læremester gav sine Scholarer om Udtrykket, σκοτισον, d. e, giør det mørkt. Kant siger bekiendte Ting med nye Ord, og derfor troe hans blinde Tilhænge-

gere, at det er lutter nye Sandheder, denne Viismand skienker dem. Ingen Møie er dem for stor, for at trænge igiennem det Hemmelighedsfulde i Sproget, hvorunder de haabe at finde store Viisdoms-Skatte; og saa kan det vel hænde sig en Gang imellem, at under den stærke Anspændelse og det svære Arbeide gaaer en Skrue løs i Hovedet; ligesom jo gierne en Tand kan springe i Munden paa den, som har en for haard Nød eller Blommesteen, som han endeligen vil knække. Saa ville vi troe at det er gaaet Revertøren, og derfor ville vi noget holde ham tilgode de mange Sottiser, han har sagt. Vi troe dog ikke, at den unge Herre er eene i Spillet. Han har sikkerligen gamle forhærdede Syndere i Ledtog med sig. Stilen er ikke sig selv liig overalt. Til hans Undskyldning ville vi sige, at philosophisk Sværmerie; de fanatiske Friheds-Ideer, der giøre saa mange Bacchanter paa Høiskolerne i de Egne, hvor A. har opholdt sig paa sin Udenlandsreise; en god Portion Selvfølelse, have henrevet ham; og uden Tvivl vil han i en moednere Alder angre denne sin Ubesindighed, at han har taget Moden og Tonen op efter visse Folk derude. Imidlertid kan vor Regiering lære heraf, hvad Fordeel der er ved, at Landets haabefulde Ungdom sendes ud over Grændserne, for at de skal komme tilbage med en ond Smitte. Det er besønderligt med det philosophiske Sværmerie. I ingen Videnskab sømmer det sig mindre at sværge paa Lærerens Ord, end i denne, og i ingen skeer det mere end i denne. Saa var det hos hine Grækenlands philosophiske Sekter, hvormed ogsaa Origenes dryppede Celsus; og saa er det gaaet siden i alle de Klasser af Fornuftgrandskere,

Ver-

Verden har havt. Dog som Mode jo hersker i alle menneskelige Ting, saa skeer det ogsaa heri, at en nye Familie reiser sig ved den ældres Undertrykkelse. Wolf fik Afskeed, da Cruse og Darjes løftede Hovederne i Veiret, og nu regierer Kant. Efter nogle Aars Forløb regnes Kant for en Kludrer, naar en anden Terminologiesmid opstaaer og sanker Folket under sin Banner. Vist nok har Kant sine Fortienester, men fra en anden Side af er hans Røgte ikke got. For ei at komme i Klammerie med Berlingianerens sturiende grimme Kantianer, vil Rec. ikkun afskrive noget af det, han finder i No. 25 af Kiøbenhavnske lærde Efterretninger 1795, og som er en af de bedste Recensioner, han mindes at have læst fra dette Berlingske Værksted, og lade saa denne Skrivtdommer staae i Stikken, og forsvare det han har sagt. Her kaldes den Kantiske Philosophie en dunkel Munkelærdom, og foruden andet siges der: „Man maae tage Systemet fra hinanden, og giøre det Gode deri brugbart, og forkaste det Falske og Dunkle. Saa meget mere er dette nødvendigt, som de Kantiske Emissarier, med Frihed i Munden og Forfølgelse i Hiertet, stræbe at giøre sig Partie overalt; og det kan saa meget bedre lykkes dem, da Faa have Stadighed og Evne til at udfinde de Ordspil, paa hvilke denne Philosophie er bygget: men Flere vil bilde sig ind at forstaae det meget, som Dunkelhed altid lover. Ogsaa har Kants Philosophie det besønderlige ved sig, at den med Friheds-Maske for Ansigtet kan stille sig fordrageligen hen ved det strængeste Religions-Edikt. De dunkle bibelske Talemaader, med hvilke den udstafferer sin pralende Terminologie, lokke Theo-

logerne til at optage den som en Alderdoms Stytteſtav." Klogt giorde denne Recenſent deri, at han ſkiulede ſit Navn, thi ellers vilde det viſt blive ſlaget paa Kantianernes Galge.

Hvor ivrig en Kantianer Repertøren er, vil Rec. viſe med et Par Exemler. S. 24, 25. finde vi dette høitravende og ſvulſtige Tøi. „I „ſin hele Fylde aabenbarede ſig Sandhedens „Aand — ſom Verdens evige Lærer engang for„jettede alle dem, der ſkulde forkynde hans him„melſke Lære — i ſin ypperſte Repræſentant. „Immanuel Kant — velſignet være hans „Navn i Menneſkehedens Aarbøger, var Man„den." Heraf lære vi: 1) At det Montanus var for Tertullianus, det er Kant for Repertøren. 2) Apoſtlerne fik ikkun Fordraaberne af den Helligaand paa Pinſefeſten, i ſin heele Fylde er Sandhedens Aand udgydet over Immanuel Kant. 3) Immanuel Kant er Chriſti ypperſte Repræſentant; han er altſaa det, Paven længe har villet have Ord for at være; og vi have da et nyt Evangelium fra ham at vente. Ja hvad ſiger Rec; at vi have det i Vente? Det ſtore Fornuftevangelium, ſiger Dagens Anliggende, er udgaaet fra Tydſkland. Og nu kunne vi begribe, hvorfor Repertøren er ſaa geſkæftig med at nedbryde det gamle Evangelium, den gamle Troes Bygning, vi hidindtil have havt, for at ſætte det Kantiſke Evangelium deriſtedet. Ogſaa kunne vi heraf forſtaae, hvorfor Rep. er ſaa bitter imod Superintendenten i Deſſau, de Marees og Profeſſor Köſter i Geiſſen, imod hvilke han alt har ſvunget ſin Schirachiſke Cliques raſlende Vaaben, og imod Forfatterne af Kritik og Anti-

tikritik, hvilke han har giort den Ære at skjænke et heelt Stykke i hans Repertorium, No VI. Krypto-Katholicismus i Kritik og Antikritik. Thi de Marees har erklæret sig imod den saa kaldte høiere Kritik, imod Illuminaterne, de tydske Oplaringsmænd, Tilhængerne af Fornuftevangeliet, og imod den Kantiske Philosophie, (o hvilken Forbrydelse!) hvis Uchristelighed han har beviist. Repertøren kalder sine Ordensbrødre, Clique-Lemmerne, til Hielp; man veed at algemeine Deutsche Bibliothek længe har yndet Opklaringsvæsenet, og at dets Aand har trængt sig ind i adskillige andre Literatur-Zeitungen, og nu faaer de Marees den Dom i en stiernet Note S. 156 „At han er en eenfoldig gammel Mand, som gaaer i Barndom." Rec. har læst adskilligt af denne de Marees, hvori han har viist sig som en tænkende Mand. Hans Gottesvertheidigung über die Zulassung des Bösen 2c. Briefe über die neuen Wächter der protestantischen Kirche, og neue Briefe zur Vertheidigung des Glaubens 2c. har han skrevet i sin høie Alderdom. Hvo der kan sige om ham, at han gaaer i Barndom, maae selv have en Sinds Svaghed, som kan sættes i Ligning med at gaae i Barndom, eller have sine egne Hensigter dermed. Ondskaben har viist sig imod denne retskaffene Christendomslærer, fordi han under sit Navn har vovet at fremstille Illuminater og andre Christendomsfordærvere i deres Nøgenhed. Professor Köster i Giessen udgiver Neue Religionsbegebenheiten, hvori han har roest de Marees; strax en stor Brøde! Men ogsaa har han vovet at sige Sandhed om Opklaringsmændene og om den Kantiske Philosophie, og rørt ved Cliquen,

og

og talt med en Slags Agtelse om det Wienske Tidsskrivt ved Hoffmann. Thi falde Cliquisternes Hevn tung over hans syndige Hoved! Rep. udsender sit hæse Skraal fra hans Incognito over de Marees og Köster, og kalder dem S. 156, „almindeligen foragtede Mænd.“ Den Recensent i Kritik og Antikritik, som bruger det Mærke *?* har i 14de Hefte af dette Ugeblad, No. 44 og 45, 1794. bedømt Bogen „Betragtninger over den Franske Revolution og Friheds-Sværmeriet. Uddraget af det Wienske Tidsskrivts første Aargang ved Georg Christian von Scheel. Første Deel, samlet af Tidsskrivtets sex første Hefter“ paa en Maade, som ikke behager Repertøren. Rec. veed visseligen ikke, hvo denne hans Medarbeider i Kritik og Antikritik er, som skrev ovenmeldte Recension No. 44 og 45, og brugde det Mærke *?*, og enten han er levende, eller død. Og ligesaa lidet er det ham bevidst, hvo den Desiderius, som udgav Manifestet mod Hoffmans Tidsskrivt i No. 7, 1793 af kiøbenhavnske lærde Efterretninger, eller den Recensent, som skrev No. 43 s. A. i samme Efterretninger, ere: Fra den brugte Omgangsmaade skulde man snart slutte, at enten Repertøren selv, eller en med ham forbunden Cliquebroder, havde været Forfatter af ovenmeldte Berlingske No. Thi samme Konstgreb, som brugdes af Kronemann mod Subskribenterne af Hoffmanns Tidsskrivt, haver ovenmeldte Berlingianer søgt at anvende mod de Scheelske Subskribenter; og ligesom Subskribenterne af Scheels oversatte Wienske Tidsskrivt ere haanede af Berlingianeren, saaledes haaner ogsaa Repertøren

S.

S. 165 Subskribenterne af Scheels Oversættelse; og da dette ikke er ham nok, haaner han ogsaa Suskribenterne af Ugebladet Kritik og Antikritik, og truer dem med offentlig Beskæmmelse, saa snart han kan faae deres Navne at vide. Til Giengield erklærer Rec. hermed disse Cliquister for Robespierrister. Kierlighed til Fædreland, til fornuftig Frihed, og til Sandhed, Oprigtighed, og Uegennyttighed var den herskende Karakter hos de første Franske Jakobinere: men listige Hoveder, som havde indsneget sig iblant dem, søgte at anvende de ærlige Klubbisters Godtroenhed til deres egen private Fordeel, og det lykkedes dem alt formeget. Navnene Fayette, Roland, Luckner, Rochambeau, Camille des Moulins, Petion, Brissot, Dumouriez, Danton, Marat og Robespierre ere bekiendte nok. Robespierre fordærvede den forhen agtværdige Jakobinerklub i Frankerige, der indtil hans og hans Liges Regieringstid bestod af de reneste Patrioter. Nu blev det Forbrydelse at skrive imod det herskende Parties Grundsætninger, Pressefriheden ophørde, og de bleve grummeligen forfulgte, som dristede sig til at tale eller skrive anderledes, end Robespierre vilde, at der skulde tales og skrives. Saa har da Danmark faaet en Person at fremvise, som lyster at blive en dansk Robespierre; Himmelen bevare ham fra at faae et lige saadant Endeligt, som den franske!

Med de snedige Jakobinerkneb viser Repertøren sig vel bekiendt:

Tu regere imperio populos, (Ia) cobine memento.
Hæ tibi erunt artes, — — — —
Parcere subjectis, et debellare superbos.

ↄ: „Det

ɔ: „Det være din stadige Agt, du Jakobiner! „at regiere Folkene med Herremyndighed! Disse „Konster skal du bruge: Du skal spare de Underdanige, men tvinge de Stolte med Magt under „dig." Hr. Prof. Tode har viist sig før saa antigallikansk, som nogen anden: men da et lystigt Hoved fik det Indfald at tilbyde Hr. Prof. den Post af Overfeldtchirurgus, og Krigspoet ved de Tropper, som skulde giøre Korstog mod Frankerige, frabad han sig det i dybeste Underdanighed, og gav mange gode Ord. Derover haver han fundet Naade for Jakobinergeneralens Øine, som reiser denne ydmyge Mand med den samme Haand, hvormed han vældigen nedtrykker de trodsige Kritikskrivere. Med en Tilforladeligheds-Mine, som om han nyeligen var kommet fra Epikurus's Mellemverdener, forsikkrer Repertøren S. 156. „Siden den Tid, da Prof. Tode frasagde sig dette Blads (Kritiks og Antikritiks) Bestyrelse, blev det Dumhedens og Nederdrægtighedens Asyl." Om det skal være til Erkiendtlighed for dette Smigrerie, at Hr. Prof. Tode i sin Recension over Repertorium i Iris, for Junii Maaned 1795 berømmer denne As. Foredrag og den stærke Sieleføde, denne Polyphemus bringer frem af sin Hule, skal Rec. lade være usagt; men hvo som kiender Hr. Profs. faste Hengivenhed til den christelige Troes Lære, vil meget forundre sig over den Tilbageholdenhed hos ham, at han ikke med Ord, som billig Fortrydelse maatte indgive ham, tilkiendegiver Rep. reent ud, at han hierteligen afskyer hans uchristelige Læresætninger. Det er ligesom Hr. Prof. var bange for dette Spøgelse; han gaaer saa varsom frem, som om han gik paa Gløder; hans Samvittighed tillader ham ikke at

gi-

give Reps. Læresætninger sit Bifald, men at erklære sig ligefrem imod ham, drister han sig ikke saa vel til; og han indlægger endog ligesom en Forbøn for Skrivtet, at det ei skal lide den Infamie, som det efter vore Love har fortient. — Siellands Stifts Biskop, Hr. Dr. Nic. Balle, har i sit Pligtankers 2det Bind S. 200 skrevet: „Det er Grundsætning hos mig, og har altid „været, ei at virke paa anden Maade til christe„lig Religions Forsvar, end ved Lærdom og Over„beviisning. Som christelig Lærer forklarer jeg „Religionen, og forsvarer den med Grunde, men „aldrig anderledes, og giver ei heller andet Raad „i slig Henseende." Dette har H. H. skrevet i Anledning af den Proces, som var anlagt for Hof- og Stadsretten i Kiøbenhavn imod Bogtrykkersvend Stephensen, der blev fængslet og sigtet paa Livet for noget taabeligt Sludder, han for at tiene sig nogle Skillinger havde jasket sammen og ladet trykke, og som hans Advokat lod sig lære konstigen at besmykke og forsvare. Denne Stephensen vilde give Geistlige, og det tog Biskopen sig af, Skyld for den strænge Maade, han blev sagsøgt paa. En Bogtrykkersvend havde intet med Biskoppen paa Embeds Vegne at giøre, og Ret giorde Biskoppen, at han ei befattede sig med ham. En anden Sag er det med Repertøren, som giver sig ud for at være Præst; her maae det være Grundsætning hos Biskoppen, at adlyde Lovens Forskrivt, som Rec. nu snart skal vise. (fortsættts)

Kritik og Antikritik.

No. 23.

den 6 October 1795.

Kritik.

(39.)

J. Bekmann's Magazin til Varekundskab, 3die Hæfte,

8¼ Ark.

Mange Østerlandske og Africanske Folkeslag, som i Førstningen ei kjendte Staal, betjente sig tidligen af store Dyrs Hugtænder; og da maatte Elephantens især tilvende sig deres Opmærksomhed, S. 268, og 275 f. Men disse ere meget kortere i Ost-Indien end i Africa, hvis Tandkyste derfor var det fornemmeste Marked for dem, som bringe Elfenbeen fra det midterste Africa. I Capstaden betales store Hugtænder Pundet med 1 Gylden, mindre med ½ Gylden. Andre Lande og Øer, især Ostindiske, hvor Elfenbeen haves, ere opregnede S. 173 f. de laveste danske Priser angives S. 278. Nu gaae fra Mozambike aarligen 3 Skibsladninger til Sorat. Navnene for de mindre Arter udmærkes S. 180. Tændernes Formindskelse, og nu værende Indførsel i nogle Stæder, angives S. 283 ff. Herved ogsaa Priserne, og tilsidst de Tydske, samt brændt Elfenbeens Navn hos Materialisterne S. 286. Saa om

Kunstnernes Forarbeidelse, og især om Midler, at forhindre Stykkernes Forkalkning, S. 287-90. Om et Par Kamfabriker S. 192, samt om den fine Sværte af Affaldet S. 292 f. Elephanternes Kind-Tænder have ligesaa smukke Aarer som Hestetænder, eller som Achat (ikke Agat,) og kunde med Held forarbeides.

(fortsættes)

Repertorium for Religions-Lærere 1 Hæfte.

(fortsat af S. 352 og fluttet.)

Dette frygtede maaskee Rep. for, trædskeligen søger han at sikkre sig for Ubehageligheder. Ellers er det en løierlig Kompliment han giør Bispen „S. 182; „Biskoppen og jeg, vi divergere i mange theoretiske Punkter. Det er langt fra, at jeg „anfører dette som en Bebreidelse imod Bispen." Hvorefter han undskylder Biskoppen for det, at han ei er saa oplyst, som Repertøren. En Bahrdt vilde for en Deel Aar siden indgaae Kameradskab med Hr. Balle, men da fandt Hr. B. det passende offentligen at protestere imod det Gemeenskab, denne Erz-Socintaner vilde have med ham. Nu træder her en Hyper-Socinianer frem, som vil favne ham. Meget Sukkergot har denne listige Unge i Hænderne; Ord, sødere end Honning, flyde af hans Mund; med megen Konst gebærder han sig imod den Mand, vi ansee for Kirkens Piller; megen Røgelse offrer han Manden; Manden have fortient den og mangfoldigt meget mere, men nødig vilde Rec. at Manden skulde faae det fra den Haand. Metuo Danaos dona ferentes, d. e. „Jeg er bange for Britterne, naar de frembære Gaver." Adskillige Gange hædrer Christendommens Nedbryder

Hr.

Hr. Biskop Balles Navn, ja hele 4 Sider, 180, 81, 82, 83. ere anvendte til Eloge over ham. Rec. forbigaaer de Stikpiller, som ere givne de andre Bisper i Besynderlighed Hr. Bloch og Jansen, og det Flatterie om Marezol og de tydske Studentere S. 38, 39, 175, 176, 183, og de Grovheder, A. aldeles ubeføiet har sagt Dr. F. S. 155, 171. Men det er utaaleligt, hvad han skriver S. 181. „Hvor ussel var „Underviisningens Beskaffenhed i Sielland! hvor „megen Ulovlighed gik i Svang ved de offentlige „Stiftelser, før han (Balle) blev Biskop! Sal. „Harboe var jo i mange Aar borgerlig død." (Saa var og Cancelliet borgerlig død, som taalede det. Bispinden var sikkerligen levende.) „Hvilken Embedsmand aflagde et saadant offentligt „Regnskab for de Statens Midler, hvilke ere „under hans Forvaltning, som Biskop Balle?" Rec. har vist nok længere kiendt Sielland, end Rep., og paastaaer, at Underviisningen i Harboes Tid var noget nær lige saa god som i Balles. Man vidste ingen ypperligere Kateket end Harboe. Den Resolution fra Overdirektørerne, som Hr. Sandal har meddeelt os i de Helsingøerske Tvistigheder, men som Rec. nu ikke har ved Haanden; indeholdende, at Inspektørerne ei kunde tvinge en Hospitalsforstander til at give dem Kopie af sine Qvartal-Extrakter, eller at forevise dem sin Kassebeholdning, siger os tydeligen nok, hvad Hr. Balle skulde udrettet, dersom han havde været Bisp i Harboes Tid. Hvorledes det har sig med Hospitals-Processen i Slagelse, som nok ikke faaer Ende i vor Levetid, veed Rec. ikke. Atke, den duelige, redelige, flittige Atke, Svigersøn in Petto, var Ama-

nuensis i mange Aar hos Harboe, og lige til Hs. Død. Rec., som er virkelig Præst, og har igiennemgaaet Regnskabs-Protokollerne ved Stedets offentlige Midler, forsikkrer, at Mage til Biskop Hersleb har i dette Fag ikke været. Han revideerte selv Regnskaberne, og med egen Haand forfattede Decisionerne, som vare fornuftige, korte og kraftfulde. Hvad? at aflægge offentlig Regnskab for de under Forvaltningen værende Midler, det er Regnskabsførerens, det er Amanuensis's, og ikke Bispens Sag. Maaskee at saadanne Regnskaber ogsaa aflægges andensteds, men vi vide det ikke, fordi det skeer sans bruit. Rec. havde aldrig vidst, at en offentlig Forklaring over Christianiæ Fattigkasses Tilstand for Aaret 1793 var til, førend han i Aar fik Norske Intelligenz Sedlers No. 50, Onsdagen den 10 December 1794 at see, just ved den Hændelse, at det var svøbt om en ham tilskikket Bog. Rec. kan ikke skiønne rettere, end at Rep. har tænkt med Baand af bløde Fløiel at binde Hænderne paa den Mand, hvilken han vidste har Cancellie-Præsidentens Øren. Han vil holde Bispen fast ved de Ord, H. H. har sagt i en Sag af langt anden Beskaffenhed og af langt andre Følger, end nærværende. Thi nogle tvetydige Ord, fremsagte af en stakkels Bogtrykkersvend, hvad have de i sig mod det, at en Person, som giver sig ud for at være Præst, og længe at have været det, en Forfatter, som vil danne Fædrelandets Religionslærere, i de klareste Ord, udtrykkeligen og bestemt forkaster alle Christendommens særegne theoretiske Sandheder, ja undergraver Grundvolden til al Religion? En Biskop er ikke allene en Religionslærer,

men

men ogsaa en Øvrighedsperson, som i Følge danske Lovs 2—17—1, 7, 8. „skal holde de ham „underordnede Religionslærere til at giøre deres „Embede, og see til, at Alting gaaer skikkeligen „og ret til, At alle Præsterne retsindeligen lære Christi hellige Evangelium, „og de, som derimod giøre, dem skulde „de give Paamindelse og Advarsel, „eller og saggive, og sætte dem af deres „Embede." Dette vidste Repertøren, og derfor har han giort sig saa megen Umage for at vinde Biskoppen. Hr. Balle, har han tænkt, skiønt Biskop, haver dog menneskelige Følelser. Det er tungt for Kiød og Blod at straffe den, som kiæler os. Der skal megen Selvovervindelse til at være en Brutus. Men Rec. lover for, at denne Hykler har bedraget sig. Rec. kiender Hr. Balles Retsindighed for vel til, at han kan bære Tvivl derom, at jo Hr. Balle vil sørge for at faae juridisk Vished, om Repertøren er Præst, eller haver Præster i Stiftet i Ledtog med sig; og dersom saa er, at da den eller disse, blive behandlede efter Lovens Medfør, men skulde Repertøren have løiet sig Præstekarakter til, at da han, eller hans Kommissionær bliver lovligen tiltalt for den Skamflik som Rep. har villet sætte paa Præstestanden, som om deri skulde findes nogen, der saa gandske kunde handle imod Eed og Samvittighed. Dette er en Retfærdighed, som endog skyldes adskillige brave Præster, som Røgtet har villet kaste Mistanke paa, som at de havde Deel i Repertoriet.

Repertøren har paanødt Hr. Prof. Riisbrigh en Gave, som denne Recs. dydige og religiøse Ven væmmes ved. Hvo kan for, at en

ma=

maskeret Person stiæler sig til ved Aftens Tid at sætte et nyefødt Barn ind i Forstuen? Repertørens Didikation til Hr. Riisbrigh indeholder intet andet, end den klare Sandhed. Gid Rep. lignede denne herlige Mand! Men saa havde han ikke skrevet Repertoriet. — — De Herrer Professorer A. og N. Kall, Geniemændene, de Herrer Heiberg, Pram, Rahbek, Riber, og Hr. Provst Schrøder, (de Herrer Nyerup og Riegels er ei at spørge om) disse iblant os gieldende Mænd, har Rep. ogsaa vidst at giøre Kredentser for, for om mueligt, at indtage dem, og ved dem Publikum for sit Kram — — Med Redaktøren (om ikke og med en physisk-politisk Magasinforvalter) af kiøbenhavnske lærde Efterretninger er det let at see at Repertøren er allieret, og at han er Politicus, har han givet os at forstaae, da han skriver S. 158: „I nærværende Tidsalder viser Dannerkongen ved de offentlige Embeders Besættelse, at han ikke erkiender „nogen privilegert Castes udelukkende Rettigheder."

Det er en forstaaelig Sag, at Redaktøren af kiøbenhavnske lærde Efterretninger ikke kan lide Bladet Kritik og Antikritik, som holder Kontrol mod ham, og er til for hans Synders Skyld. Men i Stedet for de uædle Midler man bruger til at bringe dette Blad i Miskredit, skulde han beflitte sig paa at giøre Bladet overflødigt, ved at overgaae det i Grundighed, ved at iagttage en stræng Upartiskhed, og ved at holde sig nøie til den hellige Skrivts Lære i theologiske Materiers Afhandlelse. Giorde han dette, da vilde Kritik og Antikritik ophøre af sig selv. Men nu er det lige tvertimod med ham; det kan man see af hans Recension over Repertoriet i No. 20,

1795.

1795. Hierteligen glæder han sig over de hidsige Udfald, Rep. har giort paa Forfatterne af Kritik og Antikritik. Han viser ikke at Dr. Fleischer burde været fritagen. Han smiler i Skiegget og siger: „Saa drøie Bitterheder har „der aldrig været sagt de Herrer Præster, der „skrive bemeldte Journal, og Autor har ved denne som ved flere Leiligheder taget som man siger, „Bladet reent fra Munden." Det er i No. VI, som fører den Titel: Krypto-Katholicismus i Kritik og Antikritik, at Junkeren viser sig saa uartig imod os; hvorfor man vel kunde have Føie til efter hans egen Talemaade S. 159, At lade ham føle Riset, men man vil fare lemfældeligen med den unge Mand. 2 Sam. 18, 5 Han kalder S. 155 vort Blad foragteligt, og siger, at den bedre og oplyste Deel af Nationen har tildømt det literarisk Infamie. Dette er ikke sandt; thi Bladet vinder alt flere og flere Subskribenter, og det paa de lærde Efterretningers Bekostning. Bisperne i adskillige Stifter anprise det for deres Geistlige som en Modgift mod de kiøbenhavnske lærde Efterretninger. Udenlands siger Repertøren, ansees det som en Plet paa vor Literatur. Dette maae være i Cliquisternes Rige. Vi have adskillige Gange angivet de Konster, vore Rivaler bruge, for at faae Tydskerne til at dømme ufordeelagtigen om vort Blad. Det lykkes dem dog ikke altid. I Annalen der theol. Literatur 1794 S. 704 kaldes vort Blad. „die beliebte Zeitschrift Kritick og Antikritick." Udgiverne, siger Rep. videre, ere Hr. Dr. Fleischer, Sognepræst i Kallundborg, Hr. Bent-

zon

zon og Hr. Nørbye, residerende Kapellaner ved vor Frue og St. Nicolai Kirker i Kiøbenhavn. Indtil Birch i Middelfart døde, vare Udgiverne 8, hvoriblant 6 Præster og af dem to Doctores theologiæ. Videre: Vi have indgaaet et Forbund imod den politiske og religiøse Oplysning; burde været lagt til: saadan, som Illuminater prædike den. Den vanartige Unge skielder stygt paa os, hvorfor vi skal forklage ham for hans Frue Mama, til S. 158. Der kan vi trøste os ved, at Hr. Geheimeraad og Cancellie-Præsident von Brandt deler Skiebne med os. Der staaer: „Den værdigere danske Adel af„lagde allerede for længe siden det tydske Prædi„kat, som giør Skillerum imellem Stænderne." Nu vise jo alle de Kongebreve, som vi læse i Aviserne, at Hans Excellenee skriver sig von Brandt, Altsaa kan hans Exellence heraf see, til hvilken Klasse Repertøren henfører ham. Danneskiold er S. 162. en geistlig Vizier, S. 159 faaer von Scheel Titel af en Adelig Dreng, altsaa have vi Ret til at bruge Drenge-Navnet om Repertøren. S. 162 siger denne Dreng, at en ond Dæmon besieler Redaktører og Forfattere af Kritik og Antikritik, fordi en Recension, som han ikke kan lide, er kommet ind i dette Ugeblad. Det var Drengesnak. Enhver veed jo, at der kun er een Redaktør for de lærde Efterretninger, og ligesaa kun een for Kritik og Antikritik, og at det ikke vedkommer den eene Forfatter, hvad den anden skriver i nogen af disse Journaler. Hvor ulige hverandre ere ikke Numerne 20 og 25 for 1795 i de lærde Efterretninger? Det, som denne Skiendegiest giør

saa

saa skrækkelig en Larm over, er en Recension i Kritik og Antikritik No. 44 og 45 over Betragtninger over den franske Revolution og Friheds-Sværmeriet; Uddraget af det Wienske Tidsskrivt. Denne Recension er undertegnet med det Mærke *?*, som ofte forekommer i dette Ugeblad. Saa ude af sig selv Repertøren end er, har han dog observeret dette Mærke; thi skraaler han af fuld Hals S. 163 og 164. „Kiender nogen det æreløse „Menneske" (*?*, kunde svare: Hvo er det ære„løse Menneske, som spørger?) som i Antikri„tik skiuler sig under det Firma *?*, han sige det „da offentligen, at jeg for hele Publikums Aasyn „kan kalde denne Paskillant med sit rette Navn, han bære Ordensbaand eller Pibekrave?" Da nu Repertøren vidste, at det var en enkelt ubenævnt Mand, som havde forfattet den af ham forhadte Recension, saa var det jo en Pøbelstreg af ham S. 165 at angive tre Præster, som de der havde giort Komplot med en Exjesuit, Hoffman, og sammensvoret sig at anprise Exjesuiter. Igien S. 170. „Hvo „den Æreskiender er, som har forfattet denne „Apologie for Hoffmann, veed jeg ikke." Men S. 171 „Navnene Fleischer, Bentzon, Nørbye, skulle inden føie Tid slaaes paa Kir„kehistoriens Galge." Det er vel, at denne artige Herre ikke ogsaa havde en Løgtepæl ved Haanden. Det er det raae Jacobinersprog han fører, og hans Hr. Papa har sandeligen ikke tugtet ham vel. Jeg Dr. Fleischer kan i Følge Lovens 6—21—6. giøre den Paastand, at han enten skal miste sin Hud, eller blive selv den samme Mand, som han vil giøre mig til, det er

S.

S. 167 en Calumniant. Thi jeg skiuler mig ikke under Anonymitets Dække, men har (Krit. og Antikr. 8de Hefte, No. 35 S. 539, og 14de Hefte S. 519) giort mig det til en Lov, intet at skrive, uden at sætte enten mit Navn, eller mit vedtagne Mærke ε derved, og jeg har erklæret at jeg haver ingen Deel i noget, som skrives i Ugebladet, og ei er saaledes bemærket. Nu er det ikke ε, men *?*, som staaer under Recensionen No. 44, og 45, og altsaa har Repertøren hørt sin Dom. Dr. Fleischer har end ikke bifaldet den Anpriisning, Hoffmann og hans Tidsskrivt der har faaet, fordi han kiendte denne Hoffmann for en slet Mand og en erklæret Fiende af den evangelisk-lutherske Religion, og vidste, hvor mange og lumpne Streger og Kneb Aristokrater brugde i den Tid, da Hoffmanns Wienske Tidsskrivt blev forfattet, hvorom Dr. og i adskillige af sine Recensioner har udladt sig, men Campe har han altid anseet for en god Mand, og læst hans Reise von Braunschweig nach Paris in Heumonat 1789 med megen Fornøielse. Enhver, som kiender noget til Dr. F. og hans Broder, veed og, at disse Brødre have ingen privat Aarsag til at elske Aristokratiet, som har sat den ene Broder fra Embede, og sat den andens Forfremmelse tilbage. Dr. Fleischer har recenseret 1792 Bringstrups Frankeriges Revolution, 1793 Callisens Freiheitssinn, Helvetius, Friderik den 2dens Værker, 1794 Morgenstiernes Kongedom med Pendenterne, Anekdoter om Ludvig VXI, N. Bruns Republiken paa Øen, og Ludvigs VXI. Proces med Pendenterne til, hvortil han lagte en Antikritik mod en Noteskriver, og aldrig skulde

vel nogen af disse Kritikker] regne ham for en Hoffmannianer. Rec. bifalder langt fra ikke alt det, Hoffmann har sagt i sit Tidsskrivt, heller ikke det Valg, han har giort af de Stykker, han har optaget deri; men derfor kan jo Hoffmann dog have sagt noget som er sandt og got, ligesom Repertøren og har sagt noget, som er sandt og got, og det ene saa vel som det andet bør have Sted i en lærd Journal. I politiske Materier tænke ikke alle eens, og de kan dog hver for sig være meget agtværdige Mennesker. Overalt røber det ingen god Samvittighed, eller at man troer, at man har en god Sag, naar man er angest for, at Modparten ogsaa skal faae Ordet. Saadant et Sprog, og saadan en Adfærd, som Rep. har brugt, anstaaer ikke Frihedspatroner. I selve Frankerstaten, da Frihedsenthusiasmen var heftigst, taaltes det dog, at Jauffert, som skrev Ludvigs VXI Proces, anførte deri lige saa vel hvad der var sagt for, som imod denne ulykkelige Konge. Derfor maae man troe, at Rep. ikke er nogen Frihedsmand, men en Partiemand, som vil tvinge alle Hoveder i sin røde Hue. Rec. vil ærligen sige ham, at han giør ingen Lykke i Dannemark. Thi det er ikke i det Land, som har al den borgerlige Frihed, som kan bestaae med gode Love, men i Trældoms Land, at Robespierrister kan reise sig i Veiret; og Rep. giør sandeligen sit Partie ingen Tieneste dermed at han blæser saa stærk Allarm; thi derved skrækkes Folk, som elske sin Roe, og gribe til Forsvarsmidler. Var det at bevæge Himmel og Jord for en Recensions Skyld, som kun angik noget Theoretisk i Politiken? Hvilken en Larm for en Pandekage! Haman holdt

det

det for for lidet, at hevne sig paa Mardochai Person allene, saa var Rep. ikke heller nøiet med at overfuse *?* allene. Dog hvad at overfuse? Af Bogen de civilitate morum burde Rep. vidst, at det ikke skikker sig vel for et ungt Menneske at fare saaledes op imod gamle Mænd; thi har han fortient S. 156 at behandles som en Skolepog. Rep. beskylder samtlige Forfattere af Kritik og Antikritik for at være hemmelige Katholiker, fordi Een af dem har taget en von Scheel i Forsvar, og recenseret det af ham fordanskede Wienske Tidsskrivt. Det, at skielde de Protestanter ud for Katholiker, som holde fast ved de gamle politiske og religiøse Meninger, er et Konstgreb, som vore nyemodige Reformatorer ere meget kiære af at bruge. Doct. J. A. Starck har i hans Nachtrag über den angeblichen Krypto-Katholicismus ꝛc. 1788, S. 615 og følg. meget got viist de tydske Kryptokatholikjægeres smukke Hensigter. Dannemark kan nu opvise Tydskernes Abé.

I største Grad maae vi forundre os over den umaadelige Tillid til sig selv, denne Forfatter viser; den Fripostighed, hvormed han vil paatvinge Verden sine Meninger, uden at understøtte dem med Beviser; og de høie Fordringer, saadan en Person giør, at Folk skal lade hans Magtsprog gielde i Stedet for Argumenter, og forlade de religiøse Meninger, de have antaget efter grundig Overbeviisning og i Overeenstemmelse med det, som har været Folkemening i 1700 Aar, blot fordi den unge Herre siger, at dette er urigtigt. Rep. har forkastet alle Christendommens theoretiske Lærdomme, men Rec. kan ei befatte sig med nøiagtigen at igiendrive ham, efterdi han ingen Grunde har anført for det han siger. Disse

Folk

Folk have Menneskeheld ideligen paa Tungen, og de arbeide dog uophørligen paa at berøve Menneskene den høieste Lyksalighed, de kan have paa Jorden; at svække deres Haab; giøre dem vankelmodige i Troen; og skille dem ved den Trøst, Religionen skulde give dem baade i Liv og Død. De stærke Grunde, Christendom giver os til den mest levende Kierlighed og hierteligste Tillid til Gud, som den der saa elskede Verden, at han gav den sin eenbaarne Søn; og at sparede han ikke sin egen Søn, men gav ham hen for os alle, vil han visseligen ogsaa skænke os alle Ting med ham, maae Menneskene ikke have, men en kold Philosophie skal erstatte Afsavnet heraf. Ret som om Gud havde taget disse Philosophostre paa Raad med sig, da han dannede og indrettede Verden, binde de Altbestyreren ved deres evige Love saaledes, at de kan afskiære Menneskene Adgang til at haabe noget af Forsynet, og at vente sig noget af Bønnen. Dog, her er ikke Sted til at anstille udførlige Betragtninger over denne Sag, men vi maae karakterisere vor Autor noget nærmere. At han slaaer om sig theologisk Janhagel og med høi- og velærværdig Pøbel, viser, hvad Skole han er af. At Bisperne i Engelland S. 102 ere Børn imod ham i Skarpsindighed og grundig Lærdom er forstaaeligt. Men S. 67. siger han denne grove Usandhed; „Ingen følede saa snart Mod til at betræde hans „(Jesu) blodige Fodspor" i at forkynde Evangelium med Forliis af sit Liv; Hvor mange Dage vare der vel imellem Paaske og Pinse? Hr. Prof. Tode og Rec. No. 20 kiøb: lærde Efteretn. have optegnet nogle Inconseqvenser hos A. Rec. vil lægge til: S. 91 „Bahrdt (som jeg ellers ikke synderlig agter S. 185) blev forjaget fra Em-

bede og Udsigter ved et keiserligt Mandats himmelskrigende Uretfærdighed," sammenlignet med. „For kronede Hoveder har jeg „megen Respekt," og S. 92. „Jeg har ikke 300 „Rdlr. liggende, og Sporene skrække mig." Er ikke dette Selvmodsigelse? Vor Regiering vil vist handle consequent, og Hof- og Stadsretten domme consequent, at Rep. skal ud med sine 300 Rdlr. Keiserens Ære bør ligge os lige saa meget paa Hierte, som Kongens af Storbritanien. S. 24 og 25 og 27 er Kant den Helligaand, men S. 117 haaber Rep. den nye Religion, som han kalder Christendommens Palingenesie: „Denne nye og fuldkomnere Periode begynder, naar Sandhedens „Aand kommer; som Jesus forjettede Vorden," altsaa har Immanuel Kant enten ikke faaet den Helligaand; ikke i sin hele Fylde; eller han har tabt ham igien. S. 159 og 160 hader han Jesuiterne, men Illuminaterne, som han er af, (Beviis, Reps. Tanker de samme som Forfs. af Bogen: Over Oplysning, oversat Khavn. 1794) holder man for er en Jesuitisk Spire. Vel skriver han S. 171 at han „er Medlem af et Forbund, der ikke er Illuminat- eller Jakobiner Orden," men dette er vel lige saa sandt, som at Rep. er Præst.

Rec. har nu vel sagte anbragt nok, til at deraf kan skionnes, hvilken efterrettelig Skrivtdommer den Herre er, som har recenseret Repertoriet i No. 20 af kiøbenhavnske lærde Efterretninger. Han tillægger Repertøren „redelig Adfærd," (o den redelige Siel!) „Iver for Christendommens og Menneskehedens Sag, ubestikkelig Sandheds Kiærlighed. Rep. er indsvøbt „i sin Uskyldighed, stoeler paa Bevidstheden af

„sine

„sine rene Hensigter og paa Sandhedens Kraft; „besidder henrivende Veltalenhed, et kraftigt Foredrag, og ypperlige Gaver til at fremsætte sine „Argumenter i den fordeelagtigste Stilling.“ Rec. har intet kunnet finde af alt dette, men det kommer vel deraf, at han er ingen Lem af Broderskabet. Renitenz, identisk, divergere, intelligibel, Palingenesie, Pathognomik, skiønt klingrende Ord for Danske Læsere, som ei have lært Latin og Græsk! Med Schirachiske Talemaader, Prognostikon, Semiotik, Photometer, giver han sit Foredrag Kraft. Nu hvad er Photometer, naar vi oversætte det paa Dansk? En Lysemoder. Men dette er ikke den Mening, hvori Rep. vil have Ordet forstaaet S. 355 Nu Expectorationer S. 127. hvad er det? Er det Brystharkninger, som er den første Bemærkelse af expectoro, et Ord, som Qvinctilianus ellers forkaster? Berlingianeren revser ikke Repertøren for alt det uchristelige Tøi, han har tilladt sig at sige, men synes tvertimod at bifalde det, og med Længsel at see den Dag i Møde, da de symboliske Bøger skulde afskaffes iblant os, og her ei skulde læres „Tre„eenhed, Christi Guddom, Daabens og Alterens „Sacramentes Nødvendighed til Salighed, Bi„belens umiddelbare guddommelig Inspiration, „Moses's Fotællingers Troeværdighed.“ Mon Berlingerne have faaet Privilegium paa at forfatte de kiøbenhavnske lærde Efterretninger, for at deres Befuldmægtigede skulde arbeide paa Christendoms Nedbrydelse i disse Riger? Et ved Privilegium autoriseret offentlig Blad for den lærde Verden hvad Skade stifter det ikke! O Kritik og Antikritik! hvor

nødvendig er du! Ja for at hæve alle de Vanskeligheder, som maatte kunne reise sig fra Lovgivningen i Landet, imod de symboliske Bøgers Afskaffelse, trøster han sig ved, at Lovbogen snart vil blive forandret, da 2 — 1 — 1. vist vil gaae bort. (Det vil Tiden lære. Tillader Klogskab det? Tillader Kongeloven det?) Berlingianeren mener, at Kongeloven giør ikke hinder deri. Han anfører Kongelovens Ord i 1te Artikel, som byder: „Eenevolds-Arvekongerne over Dannemark „og Norge skal ære, tiene og dyrke den ene rette „og sande Gud paa den Maade og Maneer, som „han sig i sit hellige og sande Ord aabenbaret haver, og Vores christelige Tro og Bekiendelse „klarligen derom formelder, efter den Form „og Maade, som den reen og Uforfalsket er bleven foresat og fremstillet udi „den Augsburgiske Confession Aar 1530, „og ved samme rene og uforfalskede christelige „Troe holde Landsens Indbyggere," (altsaa kan Cancelliet, som jo maae holde over Kongeloven, ei andet end lade Forfatteren af Repertorium, eller sammes Kommissionær, tiltale efter Lands Lov og Ret.) „og den vældeligen haandthæve og „beskierme i disse Riger og Lande." Det efter den Form og Maade som, udtolker (hvo skulde kunne have tænkt det?) Berl. ved for saavidt som, og han skal faae os til at antage denne hans Forklaring, naar han faaer beviist, at Latinernes quemadmodum er det samme som quatenus, og at Ordet Form staaer her til Overflod. Ligesaa let skulde han kunne bortforklare den arvelige Eenevælde af Kongeloven. Berl. har omstændeligen anmeldt det øvrige Indhold af Rep., og derfor gaaer Rec. det forbi.

Kritik og Antikritik.

No. 24.

den 13 October 1795.

Redactørens
Erindring ved dette Hæftes Slutning.

Vore Læsere have vel bemærket, at Hr. Pastor Bentzon, ved Enden af det 7de Blad, frasagde sig Kritikens Redaction. Da han fra det 8de Blad haver overladet mig den, agter jeg mig forpligted til, ved Hæftets Slutning, at underkaste Læsernes Bedømmelse de Grundsætninger, som jeg deels allerede haver fulgt, deels endnu mere agter at følge, for at gjøre Kritiken saa almeennyttig, som den, efter vor Litteraturs Tilstand, og ved mine Medarbeideres Hjælp, kan blive det.

De af Medborgerne, som hidtil have beæret mine Skrivter ved at læse samme, kjende mig allerede fra den Side, at jeg agter Natur- og Menneskekundskab for de betydeligste paa denne Jord, og derfor tillige Menneskenes Grandskning allermeest værdige. Var vor Litteratur rigere paa deslige Skrivter, saa ønskede jeg, alene med saadannes Anmældelse at kunne opfylde vore Kritiske Blades største Deel; uden dog at udelukke Sprog- og Bogkundskab, som tvende Lærdommens Hovedgrene, der bidrage til de almeennyttige Kundskabers Prydelse. Men da vor Litteratur, siden Monkenes Tidsalder, er bleven vanskabt ved Skrivter, som

enten blot sætte Splid imellem dem som kalde sig Christne, eller ogsaa foredrage den guddommelige Sædelære paa en meer keedsommelig Maade, end andre Menneskekjendere, især blandt Englænderne, pleje at gjøre: saa staae hidtil de saa kaldede Theologiske Skrivter i et unaturligt Forhold mod de almeennyttigere Kundskabs-Skrivter. For nogenledes at bode paa denne Littraturens Vanskabning, er altsaa intet andet at gjøre, end at flere Kundskabs-Elskere ville behage at forene deres Bestræbelser med vores, for at gjøre Kritiken til et almeennyttigere Blad, end det hidtil haver kundet være, paa Mangel af Medarbeidere, som blot vilde søge at gavne Medborgerne ved de Kundskaber, som paa denne Jord ere nødvendigere end den lærde Theologie og Polemik.

Skulde Læserne finde, at Medarbeiderne i dette Hæftes No. 1-19 have havt deres medborgerlige Pligt for Øjnene: saa haaber Redactøren, de ville des lettere tilgive ham, at han i de sidste Stykker ei kunde forhindre Theologiens Overvægt; siden — en Medborger haver søgt at rokke Christendommens Grundstøtter. Tillades dette, for at give vore lærde Theologer Lejlighed til, at forsvare deres Lære-Meninger: saa bør det jo ogsaa være Antikritiken tilladt, udførligere at tale om Dogmata, hvis Eftergrandskning ellers ei er Menneskets Bestemmelse. Det vilde dog lunegteligen være et Skaar i vor naturlige Lighed og Frihed, dersom blot de, som hade Dogmatiken, skulde have Lov til at skjænde paa den, og de som agte sig forpligtede til at forsvare den, blot derfor offentligen skulde forhaanes. Det er jo Held nok for Philosopherne, at ikke Theolo-

logerne have Magt til at skille hine ved Brød og Liv: men at Geistlige, som Nationen lønner for at prædike Jesu Lære, ei længere skulde have Lov til, offentligen at skrive, at Philosophernes metaphysiske Gud ei er saa tilbedelsesværdig, som den algode Fader, Lovgiver og Dommer over alle vore Tanker og Gjerninger, som Jesus allerførst lærde Menneskene at kjende, og ved denne allerhøjeste Lærdom beviisde at han var højere end Sokrates, — saadant et Forbud, eller saadanne Læreres offentlige Forhaanelse, er dog virkeligen en nedrigere Intolerance, end den som Kritikens forrige Hr. Redactør skal have udøvet, og hvorfor han uskyldig angribes.

Da vi for Fremtiden skulle stræbe at give Kritiken meer Mangfoldighed, og tillige Recensionerne meer Korthed, for at kunne anmælde flere almeennyttige Skrivter: saa love vi ogsaa, i Forvejen, naar disse ugentlige Blades 18te Hæfte bliver fuldendt, da at undgaae den Ubeqvemmelighed at udstykke en Bogs Recension i flere Ark; hvilket vor Hr. Forlæger derved agter at forhindre, naar han forandrer Ugebladet til et Maanedsskrivt. I Haab om, at denne tilsigtede Beqvemmelighed vil behage vore fleste Læsere, haver jeg i Forvejen skuldet bekjendtgjøre denne tilkommende Forandring. Skulde da ogsaa vore fleste Læsere tillige med os bifalde Nogles Ønske, at Kritiken maatte have meer Rum for fuldstændige og almeennyttige Recensioner: saa kunde vel Maanedshæftet bestaae af 6 Ark, dersom de Herrer Subscribenter skulde være villige til, for Aargangen at betale 3 Rdlr. eller for Hæftet 24 ß. Hvorom vi da haabe, førend

det

det 18de Hæftes Slutning at erfare Læsernes Mening. Kiøbenhavn, de 13de Oct. 1795.

D. Fredrik Ekkard.

Kritik.

(40.)

Forsøg til Kirke-Psalmer, deels af nye forfattede, deels Gamle forbedrede, ved Søren Møller, Sognepræst til Nørholm og Restrup Capel i Viborg Stift.

Aalborg 1792. Trykt i det kongel. privilegerede Bogtrykkerie. i 8, 88 S.

(Bedømt ved Doctor Fleischer)

A. maa vide, at Præsidenten i det Danske Cancellie, Hans Excellence, Hr. Geheimeraad Christian von Brandt, gierne synger Psalmer, efterdi han underdanigst har helliget ham dette Forsøg. En Forerindring er her ogsaa, hvori A. fortæller os, at han er modest. I Efteraaret 1791 indleverede han til Psalme-Commissionen i Kiøbenhavn en større Samling af Psalmer, hvoraf nærværende Forsøg er en Deel; thi han vilde af et redeligt Hierte bære sin Neeg til denne velsignede Høst. Nidkiærhed for Jydernes Ære har sat hans Musa i Arbeide: „Den Tanke," saa skriver han, „har været mig „ømfindtlig, at en heel Provinds, som Jylland, „ikke skulde giemme en eeneste aandelig Digter i „sit Skiød." Kingo og Ramus ere de Mønstre, Manden anpriser i Psalmemageriet. Ellers har han i Forerindringen fremsagt mange virkeligen gode Regler, som bør følges af dem, der forfatte de aandelige Sange for Landalmuen; kun

Rig-

Rigtigheden i Versification skulde han ikke glemt. 5 latinske Sentenser har han indbragt i sin Forerindring; hvilket er skeet af Modestie, og for at vise os, at han ei har glemt sin Latin. Forsøget deeler sig i to Parter. Nye Psalmer ere 27 Numere, og gamle Kirke-Psalmer, rettede og forbedrede, ere 11, hvortil kommer som Tilgivt No. 12 Nye Morgen-Psalme.

Vor Jydske Mand har vist meent det got, og han havde giort det bedre, dersom han havde brugt mere Skarpsindighed, og med mere Delikatesse havde valgt sine Udtryk. Rec. vil tage No. 1 til Prøve. Ved Indgangen i Kirken.

1. Jeg møder her, o søde Gud! (Bedre, gode. Det søde har Hensigt til Smagen.)
I Templen paa dit Ord og Bud, (Ord og Bud siger her jo Eet.)
For Naader at opsanke; (Man opsanker paa Gulvet.)
Velsign min hele Kirkegang! (Nu var jo den Bedende kommen i Kirken?)

I sidste Linie staaer: „Nørt at bøie mig for Guds og Englers Øie.“ Han vilde dog vel ikke tilbede Englene? I Vers 2. „Beskæm hver Lem, som tør prale.“ Dette klinger ikke kiønt i den Bedendes Mund. No. 3. Ved de Unges Confirmation. V. 1. „En Flok Uskyldige fremstaaer.“ Rec. turde ikke sige om alle sine Confirmander, at de vare uskyldige. No. 4 Ved Offring med Barnedaab i Kirken. V. 10. „De læse i den salig Skrift, der ret giør viis, „og faae ved Dyd den Lyst og Drift, som Daa„ren faaer ved Tvang og Riis.“ Her skulde været salige Skrift, men hvorfor ikke lige saa

gier-

gierne den hellige Skrivt? Men faae de ikke ved Dyd en bedre Lyst og Drivt, end den, som Daaren faaer ved Tvang og Riis, saa duer den ikke meget. No. 5 Ved Barselqvinders Kirkegang V. 1. „Forsyns Gud og Fader sød." Her kommer den søde Mand frem med Forsyns Gud og Fader, en Benævnelse, som hverken Skrivten, ei heller Talebrugen hos os kiender. N. 8 V. 6. „Skiønt Troeskab til en Skumpel„skud." Udtrykket er ikke poetisk, heller ikke rigtigt, enten efter Logik, eller Skrivt. No. 9. „Diævlene forlise Salighed." Hvad har han med de Diævle at giøre? Kan han ikke lade de Diævle ude? En Christen skal dog vel ikke glæde sig over andres, om det end var de Diævles Fordømmelse? No. 10. V. 6. „Som Job jeg „maatte bande min Fødsel ynkelig, om ei i Daa„bens Vande min Gud gienfødde mig." Dette seer ud, som om det var skrevet i 16de Seculum. Vi gaae nu over til de gamle Kirkesange, som han har rettet og forbedret. I No. 1 V. 1. skiælder han Satan ud for en Helvedbrand. No. 9. V. 3. „Gud det havde overlagt." Gud overlægger ikke. No. 11 af Den lyse Dag forgangen er. V. 3. „Du er vor Vægter tryg og kiæk, Vægte„ren varer mod Fare." Denne Forbedring er til det Værre. I den gamle Psalme er: Du est vor Vægter tryg og troe, du vil os aldrig undfalde. Dette er der Kraft i. Ja denne hele Psalme er gandske forqvaklet og forhutlet. Rec. vil sætte nogle Vers af den gamle i Ligning mod de nye, og saa kan Læseren dømme.

Gamle.

Bevar os Gud i denne Nat
Fra Diævelens listige Pile,

I al Slags Fare du med os stat,
Giv Roelighed og en god Hvile.
Vi befale os i Jesu Vold,
Naar vi vore Øine tillukke,
Gud være vor Værn, vor Klippe og Skiold
Mod alt, som os kan trykke.
Giv os en roelig Nat og god,
Lad os i Synden ei sove,
Lad os ei giøre det dig er imod,
Ei heller i Sorgen opvaagne.
Saa vil vi i Morgen love dig,
Din Godhed gierne bekiende,
Og siden altid i Himmerig
Dig prise foruden al Ende.

Nye.

Vor Krop, (Han tænker kun paa Krop) almægtige Gud! befrie
Fra Giften i Mørket sig sniger, (denne Gift vide vi intet af her i Nord)
Lad Satans Pile gaae os forbi.
Han sværmer paa syndige Riger. (Ere vi usyndige?)
Vi henlægge os i Jesu Arm,
Naar vi vore Øine tillukke,
Gud være vor Forsvar mod snigende Harm
Og Livets utallige Sukke!
Din Engle-Skare omkring os sæt,
Lad os i Søvne ei skrækkes,
Lad os for Hviile ei drømme os træt,
Ei heller i Sorgen opvækkes!
Saa møde vi trøstig den kommende Nat,
Hvis Roe skal vor Alder forynge,
Og skulle med Sundhed til Lyset udladt
Dig Lysenes Fader lovsynge.

Saa

Saa ville vi takke for Hielp, mens vi sov,
Din Godhed i Morgen erkiende,
Og siden fortsætte, o Skaber! din Lov
I Himmerig uden al Ende.

Eet er at rette, et andet at omgiøre. Ved at omgiøre Psalmen, har A. ganske handlet imod det han selv tilraader i Forerindr. S. VI. De gamle Folk, der lidet kan læse og mindre see i mørke Landsbye-Kirker, som fra Barnsbeen af ved Confirmation og Huusandagt have lært denne Psalme uden ad, kunne nu ikke synge den. Bibelske Sprog vil denne A. gierne bringe i Riim. Ja, han er stærk i at rime. Men Tonen i Verset synes Rec. at han sommetider tager feil af. F. E. No. 6 af de Nye, V. „Naar du i dit Løn„kammer bad." Her lader han Tonen falde paa kammer, istedet før at Løn er ellers langt i Lønkammer. Ligesaa V. 19. „Mod os paa Miskundheder riig." Her er he langt, da vi dog ellers udtale det kort. Adskilligt Got er der i Forsøget, som Psalme-Commissionen ikke vil undlade at betiene sig af, og i hvilken Hensigt denne Neeg til hiin forestaaende Høst vist nok er velkommen.

(41.)

De Fuldkomneres Religion, af D. Wilhelm Abraham Teller. Oversat af det Tydske, efter den anden forbedrede Udgave.

Kiobenhavn 1795. Trykt paa P. M. Liunges Forlag, 8, 96 S.

(Rec. ved Doctor Fleischer)

Rec. forbigaaer at fortælle om de Forfølgelser, som i Tydskland have været reiste imod denne Dr. Teller; thi det er bedst, at denne hans Bog læses uden Fordomme. Men den maae læses med dyb Eftertanke, thi A. er skarpsindig, og hans Foredrag ikke overalt saa gandske tydeligt. As. Mening er, at „Christendom efter den høie Stif„ters Hensigt skulde være den bedste Viisdoms„Lære til en stedse høiere stigende Lyksalighed." Han viser, hvorledes de første Christnes Kundskab gradeviis er voxet, ja ogsaa Ideerne med Tiden have forandret sig. Han berører heriblandt S. 3 Meningen om legemlige Besættelser af Diævelen, og siger: „Jeg afgiør ikke her, om saadanne Besættelser den Gang virkelig fandt Sted, da det til min nærværende Hensigt er nok at anmærke, hvorledes Ideen efterhaanden maatte tabe sig, jo mere man antog denne Læresætning i sin hele Omfang: at Christus er kommen for at forstyrre Diævelens Gierninger. Og jeg holder det for ganske antichristisk, naar man endnu troer der paa; jeg holder det for en Kuldkastelse af al Religion." Rec. maae tillige erindre, at det er den voldsomste Fordreielse som kan tænkes i Hermeneutiken, at ville ræsonnere de bogstavelige Udtydninger af slige Fortællinger bort, overalt hvor de forekomme i den evangeliske Historie. Hvorfor maatte Jesus Christus ikke, ved at udøve saadan en Magt over Diævlene, bevise, at han var kommen for at forstyrre Diævelens Gierninger? Og hvorfor maae ikke dette Argument beholde sin fulde Styrke, som han anbringer Luc. 11, 20. Dersom jeg uddriver Diævle ved Guds Almagt, da er

jo Guds Rige kommet til eder. De Beviser, som af den gamle Historie kan tages, vil Rec. ikke nævne, thi om de Tiders Mennesker vilde man sige, at de ikke havde forstaaet det bedre. — Videre siger A. at Forestillingerne om Troen paa Christus, Omvendelsen, Saliggiørelsen og Helliggiørelsen, ere forandrede. Rec. svarer hertil, at de Ord, hvormed disse Ting i det nye Testamente benævnes, betegne ei altid nøiagtigen just det, som vi nu omstunder forstaae derunder, men nogle af dem endog undertiden noget Udvortes: men deraf følger ikke overhovedet, at vi med disse Ting forbinde nu omstunder andre Begreber, end de, som ere gangbarest i det nye Testamente. F. E. Saliggiørelse tilkiendegiver sommetider i det N. T. Lyksalighed overhovedet, altsaa og timelig Lyksalighed, og det at blive sat paa Veien til den evige Salighed; men det tages ogsaa nøiagtigen i samme Mening, hvori vi bruge det Ebr. 5, 9. Han er blevet for alle dem, som ham adlyde, Aarsag til en evig Salighed. Ebr. 9, 28. Christus er eengang ofret, for at borttage manges Synder, anden Gang skal han sees, men ikke som et Syndoffer, af dem som forvente ham til Salighed. 1 Pet. 1, 9. Førende eders Troes Ende derfra, som er Sielens Saliggiørelse. See videre Joh. 3, 17. Ap. G. 4, 12. 1 Cor. 5, 5. Aab. 20, 6. Kap. 22, 1. Helliggiørelse har adskillige Bemærkelser, hensigtende paa alt det, som giør Menneskene hellige, staaer dermed i nogen Forbindelse, og er befordərligt dertil. Ordet bruges ogsaa til at betegne en enkelt Dyd. Men i den almindelige

For-

Forstand, hvori vi tage det, da det inbefatter alt det christelige Sindelaug og Daad, hvori Menneskene blive Gud behagelige, bruges det Luc. 1, 75. Eph. 4, 24. 1 Thess. 3, 13. 2 Thess. 2, 13. Ebr. 12, 14. 1 Pet. 1, 2. 1 Pet. 1, 15, 16. Efterdi han er hellig, som kaldte eder, vorder ogsaa I hellige i al Omgængelse. Derfor er der skrevet: Vorder hellige; thi jeg er hellig. Omvendelsen, siger A. S. 5. var den udvortes Overgang til Kirken. Rec. vil ei negte, at Ordet og er brugt i denne Bemærkelse. Men er dette den eeneste eller sædvanligste? Esa. 55, 7. Den Ugudelige forlade sin Vei, og den Uretfærdige sine Tanker, og omvende sig til Herren! S. See videre Jer. 18, 8. 25, 5. Ezech. 3, 18, 19. 18, 21. Luc. 22, 32. Ap. G. 3, 19. Fatter et andet Sind, og omvender eder, paa det at eders Synder maae blive udslettede. Nu hvad Troe angaaer, tilstaaer Rec., at dette Ord har adskillige Bemærkelser. Deriblant er ogsaa den generiske af af den saliggiørende Troe, Haab og Tilsid. Men naar man vil vide, hvad den saliggiørende Troe er, saa skal man søge derom i Hovedstederne, og deriblant er dette vist det vigtigste Joh. 3, 14 — 19.

(fortsættes)

Alphabetisk Register

K. C.

S.

Alphabetiskt Register